2001

29 Ocak

Küçük saadetler uzmanlığı üzerine Zaman Gazetesi

22 Ocak

Ne dediysek o! Zaman Gazetesi

20 Ocak

Ne kırk katır, ne kırk satır; akıl ve haysiyet! Zaman Gazetesi

20 Ocak

Bir başka pencereden "Mülkiye" hatıraları Aksiyon Dergisi

15 Ocak

Memurların cumhuriyetinden Cumhuriyetin memurlarına Zaman Gazetesi

13 Ocak

Yürümeye kaldırım bulmak Zaman Gazetesi

08 Ocak

CIA'yı tebrik ederim! Zaman Gazetesi

06 Ocak

El yazısı ndan açılan dünyalar Aksiyon Dergisi

06 Ocak

Mehmet Aydın'ı sevmek Zaman Gazetesi

01 Ocak

Kahramanlığı boşver; görevini yap, yetişir! Zaman Gazetesi

Kahramanlığı boşver; görevini yap, yetişir!

Gazete adresine gönderilen posta evrakının elime geçmesi, bazen iki aylık gecikmeyle mümkün olabiliyor. Bayram arifesinde aldığım gecikmiş posta kolisinin içinden çok dikkate şâyân bir broşür çıktı.

Taşınma telâşesi içinde onca kitap çuvalının hangisine koyduğumu hatırlamama imkân olmadığı için bu broşürden ancak aklımda kalanları sizlere aktarabileceğim. Broşür, Bayındırlık Bakanlığı'nın resmi yayını. Kapağında Bakan Koray Aydın'ın fotoğrafı var ve iç kapakta bakanlık yayını olduğu ayrıca belirtiliyor. Konu, bir buçuk yıl önce geçirdiğimiz büyük depremin akabinde Bayındırlık Bakanlığı'nın icraatı. Üşenmeyip kalemle birer birer numara koyarak saydığım için bu broşürde Bakan Koray Aydın'ın kaç fotoğrafı olduğunu kesinlikle hatırlıyorum; tam on bir tane fotoğraf! Gerisini tafsile hâcet var mı? Meâlen bakanlığın ama hasseten Bakan'ın deprem sonrasında yaptığı çalışmalar fotoğraflar, rakamlar ve kısa metinlerle anlatılıyor.

Bayındırlık Bakanı bir süre önce "billboard" denilen büyük duvar afişlerinde de şahsi propagandasını yapmaya kalkışmış ve hayli tenkid edilmişti. Demek ki kâr etmemiş; bu tenkidlerin bir işe yaramadığını, milletin ödediği vergilerle bastırılan ve dağıtılan broşürden anlamak mümkün. Hani, sözü edilen bakan bu broşürü kendi cebinden bastırıp seçim bölgesinde dağıtsa, belki bir nebze izahı mümkün olabilir; ama bütün masrafı bakanlık bütçesinden karşılanan bir propaganda broşürünü bu üslûp ve muhtevâ ile bastırıp dağıtmak, benim ölçülerime göre enikonu "cür'et" işidir. Bu ferdî çıkış evecenliklerinin, kendi partisi içinde nasıl karşılandığı bizi ilgilendirmez lakin dolaylı-dolaysız onca vergi ödeyen her vergi mükellefi, bu yakışıksız gösteri hevesinin mağduru ve mazlumudur.

Doğrusu pek de merak etmiş değilim; ama şahsen bu propaganda broşürünü inceledikten sonra bende, Bayındırlık Bakanı'nın deprem sonrasında resmî görevini hakkıyla yerine getiremediği yolunda bir intibâ belirdi. Siyasetçi sıfatını taşısa da bir kamu hizmetini yerine getiren kişinin, hizmetinden ötürü kamu hazinesinden övünme hakkı yoktur. Rutin gereği yapılan hizmetler her fırsatta bu gibi broşürlerle başımıza kakılamaz. Mezkur bakan, depremden ötürü yapılan bütün harcamaları kendi sülalesinin servetinden yapmış olsaydı bile, böyle bir broşür bastırmayı aklından geçirememeliydi. Dinî ve millî kültürümüzün hâlâ en sarsılmaz rükünlerinden biri de yapılan hayrın ve hizmetin arka planında kalıp mahviyetkârlıkla gözlerden nihân olmaktır; sağ elin verdiğinden sol elin haberdar olmaması kaidesi bu kadar çabuk unutulmuş olabilir mi? "Siyasetçidir; hoş görülmelidir" deyip geçmeye hakkımız yok.

Demokrasinin bir başka tarifi de işlerin halli için kahramanlara ihtiyaç duyulmayan yönetim tarzıdır; kahramanların yaptığı işi demokrasilerde, hukukun gereğince işleyen rutin kamu hizmeti anlayışı görür. Zira kahramanlar mutlaka günün birinde "bedel" isterler ve hukukun

ve rutin işleyişin gerektirdiği zamanlarda değil de, kendileri uygun gördüklerinden, yani "re'sen" harekete geçerler. Kahramanlığın mekanizması, tabiatındaki bütün feragat ve adanmışlık duygularına rağmen demokratik değildir. Hukukun bütün kemâliyle hâkim olduğu bir yönetim, kahramanlara asla ihtiyaç duymaz; demokrasilerde liyakatli insanlar, hukukun belirlediği işleri yerine getirir ve karşılığında maaş alırlar; o kadar! Tarihî tecrübemiz gösteriyor ki kurtarıcılardan kurtulmak, çoğu kere halka astarından daha pahalıya geliyor.

Eğer bu broşürü ciddiye almamız gerekiyorsa, Bayındırlık Bakanı'na, tam da o esnada bakanlık koltuğunda oturduğu için çok derin minnet ve şükranlarımızı arz etmemiz, saatlerce şükran secdelerine kapanmamız ve bundan sonraki dönemler için başımıza konmuş bu devlet kuşunun kıymetini bilmemiz icap eder; halbuki ben kendimi öyle bir minnet borcu altında hissetmediğim gibi, yakın akrabaları hariç kimselerin böyle bir duyguyu paylaşacağına da ihtimal vermiyorum. Tam aksine bu broşür için devlet kesesinden ayrılan paraların "deprem vergisi" fonlarından karşılandığı gibi vahim bir şüphe içindeyim.

Başbakanlık, lutfeder de bu broşürün hangi mantığa hizmet amacıyla ve hangi resmî ödenekten para harcanarak bastırıldığını açıklarsa bu bilgiyi sizlerle paylaşacağıma söz veriyorum.

Mehmet Aydın'ı sevmek

Aydın kavramı lisanımıza batıcılar tarafından ithal edildi ve Aydınlanma Felsefesi'nin ideal insan karakteri mânâsına tercüme edildi. Bu haliyle "aydın", bizim an'anevî ilim ve irfan hayatımızın kristalleştirdiği bir insan tipi değildir. Nitekim 60'lı yıllarda TRT ve sol basında sık sık telaffuz edilerek kıymetlendirilmeye çalışılan "aydın din adamı" tamlaması, aydın'ın hangi mânâda tasarruf edildiğini açığa çıkarıyor. Aydın, kesinlikle irfan birikimimizden kopmuş ve Aydınlanma Felsefesine ilticâ etmiş bir karakterdir. Başta sol düşünce erbabı olmak üzere klasik irfan ve kültürümüzle alâkasını kopararak geniş mânâda "batı"ya ilticâ etmiş okur-yazar takımının kendisini "aydın" kelimesiyle târif etmesi çok mânidardır. Münevver kelimesi bile, aydın'ın birebir tercümesi olmak hasebiyle aynı sicil lekesiyle sâbıkalı sayılır.

"Aydın" kelimesinin zamiri son kırk yılda çok kirlendi fakat bu hükmün öyle bir istisnâsı var ki, tek başına bu kavramın nâmusunu tezkiye etmeye yetiyor: Mehmet Aydın. Türkiye'de pek az insan, soyadının hakkını ancak Mehmet Aydın kadar verebilir. Kendisi bu satırları okuduğunda mahviyetkârlıkla yüzünü buruşturacağını tahmin edebiliyorum; doğrusu yukardaki cümleyi yazarken mübalağa edip etmediğimi bir kere daha düşünmeden edemedim ama neticede insaf dairesinden ayrılmadığıma kâni oldum. Profesör Dr. Mehmet Aydın varlığıyla, bir yerlerde zîhayat bulunuşuyla, davranış bütünlüğü ve metîn karakteri ile, ders takriri ile, bir ipek böceği gibi kozasını sessiz-sedâsız fakat tam bir ilim hâmûlesi ile inşâ etmesiyle cemiyetimize şevk ve mukavemet veren bir insandır. Böyle insanların varlığını

hissetmek bana huzur veriyor; yanlış yaparsanız o sizi kemâl-i nezâketle tashih edecektir; bilmediğiniz şeyler konusunda onun mütebahhiresine tam bir itminân ile güvenebilirsiniz; o, görevini daima sadakat ve yüksek bir sorumluluk duygusu ile tamamlayan birisidir; barışçı, uzlaştırıcı ve temkinlidir.

Denge! Mehmet Aydın'ı henüz tanımayanlara tanıtmak için seçilebilecek en güzel kelime bu; hayır, "dengeleri gözetir" mânâsında tahfif edici bir niteleme değil: Mehmet Aydın ve emsâlleri farklılıkları tanır, uçurumları yoklar, sıkletleri tartar, kavramları ölçer, tezatları hisseder ve sonra onları fıtrata gîrân gelmeyecek bir suhûletle bizim için âşina kılar ve ehlîleştirir. Bu kabiliyetini bir tarafta Şark'ın irfan birikimini "içerden" tanıyıp ona âgâh olarak irfânı gündelik bilgi haline getirirken, diğer taraftan birkaç asırdan beri Türkleri zihin travmasına sokan batılı ilim ve felsefe hamûlesini aynı ehliyetle tasarruf edebilmesine borçludur; bu mânâda Mehmet Aydın'da birbirine tezat teşkil eden iki farklı dünyanın ontolojisi ve epistemelojisi birbiriyle çatışmadan efendilerine hizmet ederler. Böyle bir denge ve duruş yerinden bakıldığında "'iki farklı dünya" tâbirinin bile abes göründüğünü farkedebilirsiniz; orada sadece ezelî ve ebedî tabiatıyla insan ve onun ezelî ve ebedî problemleri vardır.

Ben Mehmet Aydın "hoca"mızı çok seviyorum; kendimi yanında hâlâ bir çömez, bir talebe gibi hissettiğim için ona saygım da aynı derecede büyük; aramızdaki yaş ve mertebe farkına rağmen ne kadar iyi bir yol arkadaşı olduğunu da yakînen öğrenmek şansına eriştim. Yeniden yüksek tahsil yapmak fırsatım olsaydı Mehmet Aydın Hoca'mızın talebesi olmak bana şeref verirdi ama onunla "tanışık" olmak bile iftihârımdır. Mehmet Aydın Hocamız az fakat kıvamlı yazan bir yazar; uzun yıllar boyunca Türkçe'de onun "Din Felsefesi" isimli muhalled eserinden gayrısıyla tanışmak mümkün olmadı. "Kant'ta ve Çağdaş İngiliz Felsefesi'nde Tanrı-Ahlâk İlişkisi" isimli eseri ise sadece meraklılarına mâlum olabildi. Hocamız neşriyat perhizini neyse ki iki yıl önce bozarak Zaman yazarlarından Mehmet Gündem'le yaptığı "Mehmet S. Aydın'la İçe Kritik Bakış" isimli mülakatını yayınladı. Şimdi ise Ufuk Kitapları yayınevi, Hoca'nın üç nefis eserini peşpeşe yayınlayarak bir mânâda bizim gibi sevenlerine "gıyâbî talebe" olabilmek zevkini sunuyor. İlk kitap "Âlemden Allah'a", ikincisi İslâm'ın Evrenselliği" ve sonuncusu "İslâm Felsefesi Yazıları". Vasatî okuyucu için evet, bu kitaplar ilk bakışta "demir leblebi" gibi görülebilir; eğer Lâtinlerin "yüksek şeyler terennüm edelim" niyâzının bir hakikati varsa biraz şevk ve gayretle demir leblebileri bal ü kaymak kılmak için güzel bir fırsat bu. Yeri gelmişken Ufuk Kitapları'na bu fevkalâde hayırlı hizmetleri için teşekkürlerimizi iletmek istiyorum.

Sıfatlandırmada bazen mübalağa ettiğim vehmiyle Hocamın beni gıyâbımda bir miktar tekdir etmesi muhtemeldir; eğer öyle ise yine bir lâtin deyişiyle bunun "hayırlı bir günâh" olduğuna kaniim. Az bile yazdım. Bir kuşağın yüzakı Mehmet Aydın Hoca'mıza hayırlı, bereketli ve mutlu bir ömür temenni ediyorum.

El yazısı ndan açılan dünyalar

Klavyenin yazı hayatına girmesi, yazısı güzel adamın râyicini kırdı; bu bakımdan Gutenberg modernizmin pîri kabul edilse yeridir.

Matbaanın Osmanlı irfânına mühim bir gecikmeyle teşrifi, safdil Türk modernistlerinin sandığı gibi gerici softaların ve ulemâ sınıfının direnişi eseri değildir lâkin velev ki öyle olsa bile güzel yazı ile insan eli arasındaki münasebetin ömrünü uzattığı için ben bu gecikmeye teessüf edenlerden değilim.

El yazısı şahsiyetten bir nişânedir; güzel el yazısı ise rûhun tertib ve tenâsübünden bir eserdir. Matbaa hurufatı ve klavye fontu, fiziki çehresi itibariyle mekanik tarzda teşekkül ettiği için insanı arka plana iter. Kolay ve kullanışlı olmasına kolay ve kullanışlı ama güzelliği hayatın hangi safhasında kullanışlılığa tercih edebiliriz ki?

Fakültenin son sınıfına gelmiş öğrencilerin imtihan kağıtlarını okurken modernitenin kestirmeden "kötü yazı" mânâsına da geldiğini içim sızlayarak farkediyorum. El yazısı hayatımızdan ric'at ediyor; bürokratik işlemlerde el yazısını çoktan beridir yürürlükten kaldırdık. Mektup yazmıyoruz, hâtıra defteri tutmuyoruz. El yazısı okul hayatıyla mukayyed hale geldi. Belki birkaç yıl sonra okullarımızda da talebeler imtihan kağıtlarını klavye kullanarak dolduracaklar. Bugünün bilgisayarları el yazısını "makina fontu"na dönüştürecek kadar akıllandıkları gibi insan sesini de doğrudan yazıya çevirebiliyorlar; bunun anlamını farkedebiliyor muyuz: Daha az insan, daha çok teknoloji demektir bu. Mağazalarda el yapımı ürünler daha şimdiden seri üretim benzerlerinden daha pahalı fiyat bulmaya başladı. El emeği ve mârifetinin nostalji hükmüne düşmesi, batı medeniyetinin insânî hadleri nasıl gaddarca istilâ ettiğinin de belgesidir.

Hat sanatı, ilk gençliğimden beri beni büyülemiştir. Daha önceki yıllarda İslâm yazısını, aldığımız mektep kültürü icabınca "kargacık burgacık, çirkin ve kullanılamayacak kadar çetrefil" gibi kötü sıfatlarla tanımıştık ama daha sonraları bu alfabeyle yazı yazmak fikri beni o kadar heyecanlandırmıştı ki, rahmetli Faruk Kadri Timurtaş Hocamızın Osmanlı Türkçesi grameri kitabının ilk sayfalarındaki alfabe listesinden yola çıkarak bu yazıyı öğrenmeye azmettim. Tertib ettiğim ilk kelime ismimdi. Hâlâ tebessümle hatırlıyorum. Ahmed kelimesi eski yazıda elif, ha, mim ve dal olmak üzere dört harfle tertib edilir; ben bu dördün üçünü yanlış tertib etmeyi başarmıştım, yani elif yerine ayn, ha yerine güzel he ve dal yerine te! Israrlı ilgi yıllar sonra semeresini verdi artık daha kaliteli ve zor anlaşılır hatalar yapmaya muvaffak olabildim; o esnada eski yazının sanat boyutu dikkatimi cezbetmeye başladı. İlk iş olarak rahmetli Mahmud Bedreddin Yazır'ın üç ciltlik "Kalem Güzeli" isimli muhalled eserini masamın üstüne koyarak işe başladım. Hind kamışı yerine çam çırası, hat mürekkebi yerine dolmakalem mürekkebi pekâlâ aynı işi görebilirdi bana göre. Ne var ki, sert kayaya tosladığımı çabuk farkettim. Elim resme yatkın olmasına rağmen eski levhalardaki sıradan bir

elifi bile çekmek imkansızdı. Ne hocam vardı ne malzemem. Neticede bu işin hocasız ve malzemesiz yürütülemeyeceğini öğrenecek kadar hat sanatıyla uğraştım, "dışarıdan" ve "beyhûde" bir gayretti bu ama bana işin tabiatını öğrettiği için çok faydasını gördüm.

Hattı seyretmek bir zevktir fakat bizzat hat sanatı ile meşgul olmanın ne derece büyük bir saadet ve lezzet olduğunu en azından hissedebilen biri olduğum için kendimi talihli sayıyorum. Bu noktadan sonra hatla seyirci veya sanatkâr sıfatıyla meşgul olmanın psikolojisini tahlil edebiliriz. Hat, resime benzemez. Resimde mevzu sonsuz denecek kadar çeşitli olduğu gibi malzeme tercihinde çok geniş imkânlar mevcuttur. Ne var ki hat sanatı, bir bakıma kısıtlılıklar dünyasıdır; kâğıdının illâ ki aharlı, mürekkebin zamk□ı arabî ile ezilmiş çıra isi ve kamışın maksada uygun cinsten olması şart olduğu gibi bu malzemeyle aranılacak figür sayısı da mahduttur. Hat, kesinlikle "konservatist" yani muhafazakâr bir sanattır ve bu işin erbabı, hattın ancak mürekkepli kamış ucunun aharlı kağıda temasıyla husûle gelen bir tertib olduğunda ısrarcıdırlar. Bu muhafazakâr kaideler hattı, ancak hoca□talebe münasebetiyle devam ettiren bir sanat haline getirir. Oysa ki günümüzün plastik sanatkârları geleneksel kaideleri çiğnemeyi ve onu deforme etmeyi teşviki kaide edinmişlerdir.

Hat, "flu" bölgelere tahammül etmez, deformasyonu kesinlikle reddeder; orada iki temel esas vardır: Mürekkebin kağıt üzerinde bıraktığı kesin, belirli siyah bölgeler ve kağıdın dokusunun sunduğu beyaz alanlar. Bütün ustalık siyah ve beyaz alanlar arasındaki denge gözetilerek her yazı üslubunda sıkı kaidelere rapt olunmuş harf karakterlerinin birbirine ahenkle bağlanmasından doğar. Bu gayretin tamamına hâkim olan kısıtlayıcılık, modern insan tabiatının hiç alışık olmadığı sert bir akademizm anlamına geldiği için hemen bütün hattatlar, her nevi zevk itibariyle klasik değerlere bağlıdırlar. Hat, kendisiyle uğraşan sanatkârdan parçalanmamış, bölünmeye uğramamış bir şahsiyet tamamiyeti talep eder. Ölçü, sabır ve temkin esastır. Bu kadar dar bir alanda yeni güzellikler inşâsına çalışmak, rûhun, o âna dek hiç zorlanmadığı yeni menfez ve boyutlarda çiçeklenmesine sebep olduğu için bu işin lezzet ve kıymetini bilenlere son derece câzib gelir. Sert kaidelere sıkı sıkıya riayetle yeni güzellikleri aramak veya daha evvel ulaşılmış güzelliklere yeniden ulaşmak (egale), modern insan tabiatının kolay kavrayabileceği inceliklerden değildir. Bizim bütün klasik sanatlarımızda aynı sert disiplin câridir.

Hayâl hânesinin genişliğine, konunun çokluğuna rağmen güzelliği yeniden inşâ etmek noktasında sert disipline râm olmak, yeterli sabır gösterildikten sonra nefsi tezkiye eder ve rûhu yüceltir. O kadar ayrı ve zengin bir meşgale ki, günümüzün modern sanatçıları bu üslûptan hakkıyla haberdar olsalar, mutlaka dünyaları değişir ve sanat va'disinde yeniden doğmuş gibi olurlardı.

Ve "güzel yazı" tâbiri ancak İslâm yazısı için kullanılsa sezâdır; lâkin haksızlık etmiş olmamak için fırça ile yazılan Çin ve Japon yazılarını da bu hesaba katmak gerekir. Latin harfleri ile güzel yazı yazmak, esasen bu harfler kompozisyon yapmaya müsait olmadığı için

asla sanat derecesine ulaşamıyor; halbuki İslâm ve Uzakdoğu yazıları, belki de "yazmak" fiil ve eylemine diğer kültürlerden çok farklı bir mevki izâfe edildiği için bir güzellik objesi olarak klasik sanatların bâlâsında yer bulmuşlar ve asırlar boyunca insanlara iç âhengi kurmanın usullerini tâlim etmişlerdir.

Hayır, güzel yazı âleminin bir parçası olmak için illâ bu sanatla sanatkâr olarak iştigal etmek gerekmiyor; bu bir iç yöneliş meselesi. Seyretmek, "hat kültürü"ne sahip bulunmak, en azından baskıyla çoğaltılmış eserleri biriktirmek de kâfi. Hat sanatı, aynı musikimiz ve mimarimiz gibi beşerî devamlılığımızın medeniyet nâmına ortaya koyduğu en büyük zenginlik ve güzelliklerden biridir ve bizim diğerlerinden farklılığımızı târif eden bir şeydir. Latin alfabesi iletişim ihtiyaçlarımızın hendesî karşılığı olarak nasıl vazgeçilmez bir ihtiyaca tekabül ediyorsa, İslâm yazısı da ruhun hendesesini kağıtta âşikâr eden bir hassaya sahip bulunuyor.

Eğer şimdiye kadar hat sanatı, dikkatinizde özel bir yer tutmamışsa, karşılaşacağınız ilk hat levhasına bir de bu nazarla bakınız; onun münhanilerinde, istifinde, siyah□beyaz dengesinde ve yazının anlamla bütünleşen kompozisyonunda bir başka dünyaya açılan kapının anahtarlarını bulabilirsiniz.

CIA'yı tebrik ederim!

Vaktiyle, benim için hâlâ hâtırası çok aziz bir dostla tanışmış, hatta dört yıl çok yakın mesai arkadaşlığında bulunmak bahtiyarlığına erişmiştim; bu dostum fakülte yıllarında Emniyet Müdürlüğü'nden burs alarak eğitimini tamamlamak imkânı bulabilmiş ve mezuniyetten sonra birkaç yıl emniyet bünyesinde memur olarak görev yapmıştı. Bulunduğumuz muhitte bir zaman sonra bu dostum hakkında kulaktan kulağa abartılarak büyütülen bir dedikodu kampanyası başlatıldı. Dedikoduyu benim kulağıma kadar eriştirmek zahmetinde bulunan arkadaş, "duydun mu?" diye başlayan meraklandırıcı bir girizgâhtan sonra, "senin o çok sevdiğin ve güvendiğin arkadaşın var ya; meğer polis ajanıymış!" haberini müjdeleyince ilk anda çok sarsıldığımı hatırlıyorum. Dostumun -kendi tabiriyle- "umûr-ı hariciyesi"nin, yani insan ilişkilerinin fevkalâde sıcak olması, herkese güleryüz ve nezaketle davranması, kim için olursa olsun yardım için erinmemesi ve nihayet hemen herkesle yakın ilişkiler kurması, hakkındaki ajanlık ithamının başlıca delilleriydi. Dar muhitlerde böyle haberler çok çabuk, "şüyûundan beter" bir hâl alır. Biraz düşündükten sonra haberi getiren arkadaşa dedim ki,

<!--more-->

-Eğer Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin polis teşkilatı, tayin yerine (müblağa değil, çoğu sırtımdan geçmiştir) tam bir kamyon dolusu kitap ve şâhâne bir kütüphane ile giden ajanlar istihdam edebiliyorsa, ben o devlete ancak saygı duyarım!

Hakikaten öyleydi. Şimdi akademik pâyelerin en yükseğini taşıyan bu aziz dostum, tayin edildiği taşra vilayetine tam bir kamyon dolusu kitapla gelmiş, dönüşünde ise tabiidir ki kitap hamulesi daha da artmıştı.

Sayın Fethullah Gülen'in CİA Ajanlığı ithamı hakkındaki önyargılarım, o aziz dostumun "ajanlık" ithamına uğraması karşısında verdiğim tepkiden farklı olmaz. Muhâl ihtimâl, fakat velev ki en küçük bir doğruluk ihtimâli vârid bulunduğunu varsayarak durumu değerlendirelim: Ömrü müddetince Hakk'ı tavsiye etmiş, binlerce delikanlıya, genç kıza, her yaştan ve gruptan binlerce insana güzel ahlâkı öğütlemiş, kötülüklerden ve aşırılıklardan uzak sade bir hayat sürmüş, birbirinden değerli hizmetlerin ve teşebbüslerin başlamasına vesile olmuş, itidal ve temkinden bir an bile ayrılmamış, memleket ve millet sevgisini hamâset safhasında sömürüp vakit ve nakit kazanacak yerde ilimle, eğitimle ve imanla tesviye ederek Türk kamuoyunda çok önemli bir denge unsuru teşkil edecek bir kitleye muallimlik etmiş ne kadar ajan veya provokatör varsa, ben buradan onların hepsini tebrik ve tebcîl etmeye hazırım. Eğer "ameller niyetlere göre" takdir edilmek kaide ise bu meselede -velev ki- aldatılmış veya safdillik etmiş olduğumu peşinen kabul ederim.

Benim ölçüm budur.

Bizler günün birinde iki elimizin yana getirileceğini en azından bilen ve dünyâ umûrunu ona göre tanzim etmeye çalışan insanlarız; böyle insanların indinde doğru olan, hakiki olan, kalıcı olan ve son tahlilde Hakk'ın rızâsına uygun olan şeylerin ancak büyük bir değeri vardır. Bu bakımdan Sayın Fethullah Gülen'e çirkin imâlarda bulunan "Hafiyesi Mahmut" tiplerinin, delil olarak karşımıza "rûz-ı mahşerde" yüz kızartacak şen'i fiiler getirmesini bekleriz; gerisi boştur.

İddiayı Türk kamuoyuna duyuran medya korosunun pek mânidar bir "âhenkle" kampanya açtığına bakılırsa, yine bir "düğme" taktikasıyla karşı karşıya bulunuyoruz demektir. Ne zaman egemen çevreler mevcut gündemi şöyle bir havalandırmak ihtiyacı hissetseler, aynı cızırtılı plağın bir kere daha çalınmaya başladığını görüyoruz. Fethullah Gülen'e "dahleden" haberlerin iyi tiraj aldığına şüphe yok; zira, sevenleri üzüntüyle, sevmeyenleri ise iştah ve şevkle konuya ilgi gösteriyor. Aleyhinde tertiplenen bir zırva iddia ile gündem değiştiren kaç kişi var ki şu memlekette?

Ne garip değil mi: Bankalarını kendi eliyle soyanlar öz be öz memleket evladı, affa uğradıktan sonra bile polis öldürenler memleket sevdalısı; mafyamız bile dara düştüğünde "yaşasın Türkiye" sloganı atacak kadar vatanperver; vurguncu, rüşvetçi, hırsız, ırz düşmanı ve bölücülerin kâffesi şunun bunun ajanı olmak iddiasından mâsun da, bu memlekette CİA'nın adamı olmak iddiası, Fethullah Gülen'e ihâle edilmekte!

Eğer doğru ise, bu derece yüksek vasıflı eleman angaje edebildiği için CİA'yı tebrik etmek gerekir bence!

Yürümeye kaldırım bulmak

Sabah'ta Gülay Göktürk hafta başında çok önemli bir yazı kaleme aldı; yazının konusu şu günlerde gündemimizi işgal eden yolsuzluk, terör ve asker-sivil gerginliğinden çok daha hayatî ve esaslı bir hususa yönelikti: Üretim azlığı! Yeterince mal ve hizmet üretilemeyen ve ondan daha vahim olmak üzere insanları mesleksizliğin ve ümitsizliğin yıkıcı psikolojisine sürükleyen bir ülkede düğmelere kimin bastığı çok tâlî bir mesele olarak kalıyor. Problemimiz, üretim azlığı yüzünden yoksullaşmamızdan ibaret değil; daha şimdiden "öteki Türkiye" diye nitelenen ve sayısı giderek artan bir nüfus kesimi, âdeta habis bir ur gibi irileşerek geleceğimizi tehdid ediyor.

Nüfusunun çoğunluğu meslek sahibi, yuva sahibi ve vergi mükellefi olmayan bir yerde, yönetimin gerçekte kimin elinde olduğunun da önemi yok. Kimse üzerinde durmaya cesaret edemiyor ama bildiğimiz İstanbul, "öteki İstanbul"un tehdid ve kuşatması altındadır bugün. Bana göre gelir dağılımında adâlet temin edilir ve üretim "çağdaş" kriterler derecesinde artırılırsa aşırı ideolojik cereyanlar, Türkiye'yi tehdid edecek güce asla erişemezler; lâkin bugünkü durum devam ettiği müddetçe âkıbetimiz hayırlı değildir ve en saçma-sapan ideolojik cereyan bile mantıken erişmesi mümkün olmayan tehdid potansiyeline varabilir.

Siyasi hayatımız yine bir öksürük krizine tutuldu çünkü 18 Nisan seçimlerinin sonucu da hastalıklıydı. "Milli iradenin tecellisi" diskuruna sözüm yok ama seçmenin yanılmazlığı diye bir müessese de yok. Mevcut Siyasi Partiler ve Seçim Kanunlarıyla sistem kendisini kilitliyor; seçmen yanıltılıyor ve seçilmişler, seçimin hemen ertesi günü sandıktan 5-0 mağlup çıkıyorlar. Bizim siyasi sistemimiz kendi kötülerini ayıklayacak mekanizmalardan da mahrum. Siyaset sınıfının içine yuvarlanması muhakkak zaafiyet içinde askerlerin -hiç de makul görünmeyen aralık ve gerekçelerle- gündelik işler hakkında fikir beyan etmeleri de herkese pek tabii geliyor.

Bizim problemimiz bir altyapı problemi; problemin gerçek sebepleri de kimse için meçhul değil; fukarayız ve fukaralık pek de demokrasi ile kabili te'lif bir illet değildir. Fukara bir toplumun üyeleri, demokrasiyi işletecek temel faktör olan "vatandaş" seviyesine erişemezler. Demokrasi, çağdaş kriterler nazarında asgari derecede varlıklı, vergi mükellefi ve dolayısıyla yönetime katılma şuuruna erişmiş vatandaşlar olmaksızın tasavvur olunamaz. Bizim her seçmenimiz bu mânâda birer vatandaş olabilse idi, bunca sistem sakatlığı düzenimizi sarsamaz, lider sultaları devam edemez ve anayasal düzen şüphesiz daha sağlıklı işlerdi. Bu açıdan bakıldığında "adını açıklamak istemeyen yetkili ağız"ların söyledikleri de, söylenenleri eleştirenler de yâreye merhem olacak bir tavır içinde görünmüyorlar.

Defalarca yazmış olmanın ne mânâsı var; bu gidişle asıl sosyal patlama beş yıla kalmaz kendini gösterir: Eğitim sistemimiz artık tedavi kabul etmez derecede meflüç halde; bu sistem daha ilkokul sıralarından itibaren ülkenin çocuklarını fiiliyatta ikiye bölerek büyük

çoğunluğun ikbâl, kariyer ve ekmek yollarını kapatıyor. Oysa ki Cumhuriyet'in en büyük projesi, kanun nazarında birbirine eşit, imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir millet inşa etmekti. Cumhuriyetin temel niteliklerinin tehlikeye düştüğü gerekçesiyle ikide bir ortalığı velveleye verenler, Cumhuriyetimizin temeline konulmuş bir dinamit hükmündeki bu çarpıklık konusunda da niçin "adını açıklamak istemeyen bir yetkili" ağzıyla hassasiyetlerini belirtmezler acaba? Sıradan insanların sıradan sermayelerle dükkan açmalarının bile imkansızlaştırıldığı, insanların mesleksizleştirildiği, işsizliğe sevkedildiği, yoksullaştırıldığı bu ülke, daha ne kadar Jakobenlerin alâmet-i farikası durumundaki "vatan tehlikede!" cayırtısının hamasî lâf kalabalığı ile idare-i maslahat edilebilecektir?

Evet, vatan tehlikede ama ideolojik bir tehdid değil bu; bir alt yapı tehdidi; her mânâda üretim artışı âcilen sağlanamaz ise adını açıklamakta mahzur gören ve görmeyen onca elitin yürümeye kaldırım bulup bulamayacağını görürüz; inşallah yanılan ben olurum.

Memurların cumhuriyetinden Cumhuriyetin memurlarına

Protestocu memurların dertlerini anlatmakta seçtikleri üslûp giderek ümitsizleşiyor; son buluşları hiç de iç açıcı değil; memur sendikasının önünde kaldırıma çöküp gelene gidene mendil açarak dilenmeye kadar vurmuşlar işi. Daha önce tabutta memur gezdirmek, zincire vurulmuş halde sokaklarda yürümek, tencere tava döğmek gibi daha theatral gösteriler yaparlardı; demek ki hayal gücü kuruyor!

Memurların bu derece sersefil edilmesi, devletin egemenlik üslûbunun değiştiğini işaret ediyor bana göre. Cumhuriyet, kuruluş yıllarında burjuvazisi, müteşebbisi, aristokrasisi ve doğru dürüst entelijansiyası olmayan, buna mukabil nüfusunun neredeyse % 90'ı köy ekonomisine ve an'anevi değerlere bağlı bir toplum yapısı içinde "Cumhuriyet'in memurları"na yaslanmak zaruretinde kalmıştı. Çoktan emekli olmuş veya rahmete intikal etmiş ilk memur kuşağının bir devr-i saadet'i tasvir edercesine, "bir maaşla şunları şunları alırdık da üste biriktirmeye para artardı" deyişlerini hepimiz hatırlarız. Memurlar, Cumhuriyet tarihi boyunca rejim açısından taşıdıkları vazgeçilmezlik derecesine göre maaşlandırıldılar. Rejimin kendi toplumuna karşı güvensizlik hissettiği dönemlerde devlet memurları ödüllendirildi. Memurin Muhakemat Kanunu ile sıradan şikayetçilere karşı korundular; korunan aslında memur değil devletin kendisi idi.

Bugünün memur sayısı, yanlış hatırlamıyorsam 2.5 milyon civarındadır; bu sayının, Cumhuriyet'in ilk yıllarında memur takımına bahşedildiği cinsten yüksek ücretle ödüllendirilmesi artık mümkün olmadığı gibi, rejimin memurlar aracılığı ile kendini güvene alma ihtiyacı da kalmamış görünüyor. Hasretiyle için için tutuşanlar eksilmediyse de netice itibariyle "tek parti devri" sona ereli yarım asır geçti. Memurlar, yeni yüzyılın kaybeden zümresidir ve öfkelenseler de, protesto etseler de bu gerçeği kabullenmeleri gerekiyor. Bu noktada doğru olan tek personel siyâseti, memur sayısının azaltılması ve kalanların "adam

gibi" maaşlandırılmasından ibaret gibi görünüyor fakat siyasi sistemimize yerleşmiş bulunan kayırmacılık geleneğinin böyle esaslı bir "tensikat"a müsaade etmeyeceği açıktır. Hükümetler, en kolay yolu tercih ediyorlar: Ölmeyecek kadar ücret, kalitesiz sosyal güvenlik ve mevcut kadroların muhafazası.

Memur sendikacılığı, böyle bir vasatta bir "farz-ı muhâl"den, yani imkânsızı tasavvurdan ileriye gitmiyor; sendikalı memurluk isteyenler, "iş güvencesi" talebini de eksik etmiyorlar. Bizde işçi sendikacılığı bile son tahlilde devletin en büyük işveren olması yüzünden tabii mecrasından çıkmış, 12 Eylül'de çalınan düdükten sonra tepetakla yerlere serilmişti; mevcut şartlar çerçevesinde memur sendikalarının âkıbeti bellidir; ya dernek statüsünde kalacak, ya da asla hayata geçmeyecekler.

Şöyle veya böyle bu mesele sürüncemede kalmamalı: Kamu düzen ve dirliği, memur sınıfı olmaksızın ayakta kalamaz; 2.5 milyon insanı sefalet ücretiyle çalıştırıp, takriben onbeş milyon insanı hayatta kalacak derecede iâşe ve ibâte etmek siyaseti, ilânihâye devam edemez zira Türkiye'de çok vahim bir kamu otoritesi krizi var. Sistem, Anadolu'ya bol keseden açtığı üniversitelerden mezun gençlere tek alternatif olarak düşük aylıklı memur kadrolarını gösterebildi bugüne kadar; işsiz sayısının arttığı miktarda gizli işsiz nisbetinin de kabarması aklın yolu değil. Her vahim problemin hallini ille de askerî yönetimlerden mi beklemeli?

Rejim artık memurlara yaslanmıyor; iki müfettişin tanzim ettiği raporla istenen memuru kapı önüne bırakılması tasasarı bu açıdan çok mânidar bir gösterge; peki, kime, hangi toplum zümrasine istinad ediyor rejim; "öteki Türkiye"nin haricinde kalan bürokratik oligarşi ve "creme de la creme" tabakasına mı, "seçkin" üniversitelerin anadan talihli mezunlarına mı, kime?

Kim ne derse desin, bana göre bu devir, yaygın bir şaşkınlık ve siyasetsizlik hâletinin devlete hâkim olduğu bir dönem olarak hatırlanacak.

Bir başka pencereden "Mülkiye" hatıraları

Aslında resim yapmak istiyordum; akademi imtihanlarına girecek kadar puanım vadı ama 68 kuşağının Hippi takımı, resim kariyerimi bilmeden de olsa engelledi.

Annem, akademiye girmek istediğimi duyunca, "Sen de hippiler gibi yerlere tebeşirle resim yapıp dilenen, kaldırımlarda sürünen serseriler gibi mi olacaksın?" itirazıyla o defteri kapattı. Evvela Ankara Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırdım; onbeş gün sonra da benim olmasa da ailemin ve çevremin istediği mektebe, hemen yan taraftaki Mülkiye'ye geçtim.

Bizim kuşak klasik mânâda pek Mülkiyeli sayılmaz, 1972 yılında Mülkiye'nin altın çağı sona ermiş, "İnek Bayramları" iptal edilmiş, "Kazgan" dergisi çıkmaz olmuş, fakülte içindeki arkadaşlık havası ideolojik gerginlikler yüzünden bozulmuş ve akademik iklime 12 Mart'ın

gölgesi düşmüştü. Beş yıllık fakülte hayatımda değil kantine gitmek, yerini bile öğrenmek şansım olmadı. Hoca takımı, nazarımızda "Olemp" kadar erişilmez bir intiba uyandıran üst kattaki koridorlarında oturur, onların yüzünü ancak derslerde görebilirdik.

Fakültede iki cins öğrenci vardı: Biz ve ötekiler! Biz, büyük çoğunluğu Site (Resmi adı Atatürk Öğrenci Yurdu olmasına rağmen mâruf ismi böyleydi) yurdunda barınan, "Ülkücü" eğilimli, antikomünist azınlıktık; eğilimini gizleyenlerle birlikte sayıca üçyüz küsür kişilik birinci sınıfta 30–40 kişi kadardık; iki bayan dışında çoğunun sakalı bile terlememiş bir avuç Anadolu çocuğu. Bilgiden ziyade önyargılarımız, nefis emniyetinden çok korku ve komplekslerimiz vardı. Solcuların kalesi olarak ün yapan bir fakültede kendimiz gibi kalmak endişesiyle gergindik. Ötekilere gelince, onlar çoğunluktu; Maoculardan Enver Hocacılara, sosyal domakratlardan Antçı'lara kadar solun her türlüsünü barındıran militan çekirdeğin yörünge ve komutasında kalmaya rızâ göstermiş, farklılıklarını gizlemeyi tercih eden ezici bir çoğunluk; aralarında bizim "ot" tabir ettiğimiz, solcu olmadığı veya siyasi tercihi bulunmadığı halde göze batmamak için ezici çoğunluğun tarafında durmayı tercih eden kişiler de yok değildi ama bu bizim yalnızlığımızı azaltmıyordu. Fakültede yalnız, himâyesiz ve enterne idik.

İlk iki yıl, –çelişki gibi görünse de– 12 Mart Muhtırasının baskı havası içinde sıradan öğrenciler gibi derslere devam edip, kıyısından da olsa Mülkiye havasını teneffüs edebildik. 1974'teki meşhur aftan sonra en bükülmez militanlar yeniden fakülteye dönünce üzerimizdeki baskı havası yoğunlaşmaya başladı. 1975 yılından sonra derslere devam etmek hem enikonu cesaret istiyor, hem de solcu arkadaşların yönettiği bitmek tükenmek bilmeyen boykotlar yüzünden dersler zaten fiilen aksamış bulunuyordu. Tabii bu durumda biz vatan kurtaran arslanlara düşen vazife belliydi; "Boykot kırıcılık". Boykotları şöyle kırıyorduk; imtihan günleri yaklaştığında birkaç gün önceden polise müracaat edip imtihanlara girmek hakkımızı kullanmak istediğimizi söylüyor, sonra polis refakatinde (bazen de çemberinde) imtihana giriyor ve aldığımız not ne olursa olsun boykotu kırmış olmanın verdiği hazla yine yakın "korumalar" refakatinde yurda dönüyorduk. Solcuların boykotu ne kadar mânâsız ise, bizim yaptığımız da bir o kadar inat eseriydi. Güyâ Mülkiye kalesini sola teslim etmeyecektik de!..

Boykot kırma imtihanlarında olsun, fakülte hayatımdaki diğer imtihanlarda olsun, Mülkiye namına gururla kaydedebileceğim bir önemli ayrıntıyı kaydetmek istiyorum; çoğunlukla farklı sınıf ve derslerden imtihana giriyor olsak bile güvenlik gerekçesiyle aynı dershanede imtihana alındığımız için fakülte hocalarının bizi teşhis etmeleri ve düşük notla yıldırmaları pekâlâ mümkündü fakat böyle bir küçüklüğe asla tevessül etmediler; edildiğini de duymadım. Bu yüzden çoğu sol eğilimli olduğu bilinen hocalarıma hâlâ müteşekkirim.

Sonraki yıllarda fakülteye devam imkânlarımız fiilen ortadan kalktı ve Mülkiye'den iyice koptuk; artık sadece imtihandan imtihana, polis kordonunda ve himâyesinde okula girebiliyor, imtihan bittikten sonra bir başka yere uğramayı aklımıza bile getirmeden kaçar gibi

fakülteden ayrılıyorduk; birkaç defa fakülteye normal kapıdan girmek teşebbüsümüz, bizi pek de sevmedikleri belli olan diğer bir kısım fakülte arkadaşlarımız tarafından taşlı saldırılarla caydırılınca o tarihten sonra artık cadde kenarındaki yan kapından içeri girmemiz uygun görülmüştü.

Aksiyon'un önceki sayısında Mete Tunçay Hoca'yla yapılan röportajı okurken yüreğim burkuldu; biz, o anlatılan Mülkiyeyi hiç tanıyamadık. Kağıt üzerinde onlar da, bizler de Mülkiyeliydik ama, onlara göre bizim Mülkiyeliliğimiz bir mânâda Açık Öğretim Mülkiyeliliğine benziyordu; aynı duyguyu Zaman'da Cengiz Çandar'ın Mülkiye günlerini anlattığı röportajı okurken de hissettim. Bizim arkadaş grubu o efsânevî Mülkiyelilik rûhu ve dayanışmasından hissedar olamadı; belki o yüzden çoğu Mülkiyeli'nin iftiharla yakasına taktığı rozete de soğuk durdum hep. Fakülte yıllarında hiçbir hocayla yüzyüze görüşüp ilminden ve tecrübesinden istifade etmeye ne fırsat ne de cesaretim olmadı. Fakülte kütüphanesini ziyaretim sayıca üçü geçmedi. O yıllarda Fakülte personelinden iki kişinin gösterdiği şefkat ve yakınlığı hiç unutmadım. İlki, soyadını şimdi hatırlayamadığım, öğrenci işleri bürosunda memure olarak çalışan "Nuriye" isimli bir hanımdı; Nuriye Hanım hemşehrimdi ve günün birinde koridorlarda terör estirildiğinde ben nereye sığınacağımı bilemezken koluma yapışıp beni büroya çeken el onun eliydi. Ona minnettarım. İkincisi ise rahmetli dekanımız Gündüz Ökçün'dü. Yine bir gün kaldırım üstündeki tâli demir kapıdan imtihana girmek üzere kapının içerden açılmasını bekliyorduk; ne var ki kaldırımlar hiç de güvenli değildi. Tedirgindik ve her an nereden yöneleceğini tahmin edemeyeceğimiz bir saldırının endişesi içinde gergindik. İçeriye daha önce telefonla haber vermiş olmamıza rağmen kapının açılması gecikiyor biz kapı önünde bekleşen sekiz on kişi gitgide sabırsızlanıyor, açıkçası korkuyorduk. İşte tam o esnada demir kapı açıldı ve rahmetli Gündüz Ökçün Hoca'mızın, kollarını bir baba sıcaklığı iki yana doğru açarak, "Gelin bakayım evlatlarım, içeri girin hele" diye seslenen görüntüsüyle karşılaştık. Babasız büyümüş bir çocuk olarak bir baba şefkatinin nasıl bir şey olabileceğini işte o anda biraz anlayabildiğimi sanıyorum. Gündüz Hoca, genç denilebilecek bir yaşta vefat etti. Hatırası önünde hürmetle eğilir ve rahmet dilerim.

Bizimki bir başka Mülkiyelilikti; bizimle aynı fikri paylaşmayan arkadaşlarla ne dostluk edebildik ne de selam sabah. Daha ikinci yılda kendiliğinden oluşan bir psikolojik baskıyla enterne edilmiş gibiydik veya kendimizi öyle hissediyorduk. Öyle kötü günler geçirdik ki fakültenin önünden dolmuşla geçmek bile enikonu riskli hale gelmişti. Mezuniyet tez hocam İlber Ortaylı idi; kendisine ödevimi postayla göndermiş, aldığım notu ise telefonla öğrenebilmiştim. Fakülteyi bitirdiğime dair düzenlenen çıkış evrakını bile hemşehrim Nuriye Hanım postayla göndermek inceliğini göstermişti; gerçek diplomamı ise mezuniyetten on yıl sonra alabilirken ne kadar da buruktum. O burukluk hâlâ devam ediyor bende. Her Ankara'ya gidişimde defalarca önünden geçtiğim Mülkiyeliler Birliği'nden içeri girmek, bir kere olsun

aklıma gelmedi; aynı fakültenin aynı sınıfında birlikte okumuş olmam gereken "devre"lerimin yüzde doksanını tanımam bile.

Ara sıra kendime, "Mülkiye'de okumuş olmanın bana kazandırdığı ne var?" diye sorarım da iki güzel şeyi ucuca ekleyemem. 1974□80 arasının Mülkiyesi, diğer pek çok üniversite gibi öğrencilerinin zihninde hâtıra olarak tedirginlik, korku ve hatta ürküntüden gayrı pek az tatlı intiba bırakabilmiştir; halbuki Mülkiye'nin Mülkiye olduğu yıllarda okuyup, Mülkiyelilik rûhundan bir hisse olsun paylaşmak isterdim. Mülkiye'yi kenarından okumuş olmakla neler kaybetmiş olduğumu hatırladıkça yüreğim hep sızlar durur.

Ne kırk katır, ne kırk satır; akıl ve haysiyet!

Hürriyet'te Doğan Hızlan'ın, şu meşhur intihar hadisesi üzerine işin arkaplandaki sorumlularını didikleyen bir yazısını okudum: "İdollerin felsefesi olmalıdır" başlıkla yazıda sayın Hızlan, yeni düzende çocuğun aileden soyutlanmasından, yalnızlığın gençler için taşınması çok ağır bir yük olduğundan, evlatlarımızı düşünce üretemez hale getirişimizdeki sorumluluğumuzdan bahsediyor; doğru tesbitler bunlar ama sözü öyle bir yere getirip bırakıyor ki, tesbitlerindeki isâbet kumdan yapılmış bir şato gibi dağılıveriyor âniden . Sayın Hızlan'a göre gençler, içinde bunaldıkları boşlukta biryerlere tutunmak amacıyla bir "idol" seçiyorlar (İdol'ün ilk anlamı put ama çok sevilen, kendisine hayran olunan bir kişi anlamına da geliyor) ama bu "idol"ün ardında bir felsefe bulunmuyor. "Sonradan zenginleşmiş yeni semtlerde tek bulunmayan şey kitabevleridir" derken , "kitabı sadece ders aracı olmaktan çıkarmadıkça, onlara hayatı algılayacak bir edebiyat, sanat kültürü verilmedikçe, onların sözlüğünde mutluluk kelimesi yer almaz" diye şikayet ederken son derece haklı Sayın Hızlan ama "Gençlere idollerini seçerken, onlara seçenek sunuyor muyuz (...) İdol olarak onlara bir bilim adamını, bir sanatçıyı, bir edebiyatçıyı, bir klasik müzikçiyi gösterdik mi?" derken bana göre yanılıyor. Ardında felsefe barındırmak şartıyla bir "idol"e tutunmanın hayatı yaşanabilir kılacağı mâlum ama doğru mu? Asıl doğru olan şey, gençlere "idol"leri hızla aşabilecek ve ardındaki felsefe hakkında bizâtihi yorumda bulunacak donanımı sağlamak değil mi? Bir ilim adamını, sanatçıyı, bir "klasik müzikçi"yi idol edinmenin sağlıklı bir tercih olacağında Sayın Hızlan acaba hâlâ kendinden emin mi? İnsanın asıl misyonu, kendi kudretince hakikati arayanları idol edinmek yerine bizzat hakikat arayıcısı haline gelmek değil mi?

Bu suallere verilecek cevapların büyük ölçüde "dünya görüşü" çerçevesinde şekilleneceğini hissediyor ve bu noktada sadece itiraz etmekle yetiniyorum; ne var ki Sayın Hızlan, "Onları felsefeden koparıp, soyutlayıp sadece birer başarı robotu haline getiren 1980 sonrası yüzeyselliğinin sorumluları, hatalarının cehaletlerinin farkındalar mı?" tenkidinde bulunurken problem "yansıtma"nın çok bilinen, beylik kalıplarından birine atıfta bulunmaktan kurtulamıyor; "80 Öncesinde herşey güllük-gülistanlık iken, 80 sonrasına damgasını vuranlar herşeyi berbad ettiler" hükmü, kulağa hoş gelse de pek kaba-saba olmaktan kurtulamıyor ve

üstelik 12 Eylül'ün mimar ve müteaahhitlerine, aslında onlarda bulunmayan bir "tersine mârifet" hamletmekle insaftan ayrılıyor.

Doğan Hızlan, asıl değerlendirme hatasını son paragrafında yapıyor: "Ne yazık ki güce ve paraya dayalı Amerikan kültürü -onu da yanlış ithal ettik- işte bu tür intiharları körüklüyor. Cumhuriyet rejiminin en büyük ideolojisi, Avrupa kültürünü, onun değerlerini seçmiş olmasıdır. Biz bunu özümsemeden Amerikan Rüyası görmeye başladığımızdan, daha karaya çıkamadan okyanustaki köpek balıklarına yem oluyoruz". Avrupa kültürünü doğru dürüst hazmedemeden Amerikan kültürünün yarım-yamalak iktibasını tenkid etmenin de mantıklı bir tarafı var şüphesiz ama sayın Hızlan'ın acı istihzâsı, son tahlilde intihar eden çocukların duvara yazdığı o yaman suali yine açıkta bırakmış olmuyor mu: Onlar "biz buraya ait değiliz" diyerek intihar etmişlerdi. Acaba şu Avrupa kültürünü adam gibi hazmetmiş olsalardı, mesele halledilmiş mi olacaktı?

Avrupa kültürü mü, Amerikan kültürü mü? Doğruyu seç kurtul; peki "bizim kültürümüz"ün i'râbdan mahalli nedir sayın bay? Şu zavallı neslin bütün kabahati ve zaafı Avrupa yerine Amerika'dan yalan-yanlış "rüya" ithal etmek mi? Üstelik Amerikan kültürü, Avrupa kültürünün "fast-food" torunu olmak itibariyle aynı menşe'ye bağlı sayılmaz mı; bu tenkidin "kırk satır mı, kırk katır mı?" paradoksundan ne farkı var?

Bu paradoks içinde şahsen ben kendimi hiçbir yere ait hissetmiyorum; ama başka tercihlerim var şüphesiz. Belki de o zavallı çocuklar, bir başka tercihle karşılaşma şansı bile bulamamışlardı.

Ne dediysek o!

"Hakikatlerin günün birinde ortaya çıkmak gibi bir tabiatı vardır" sözü yine tecelli ediyor. Bugünlerde herkes sırayla gerçeklerle ve doğrularla temas etmeye, yarım ağız da olsa hakikatleri terennüm etmeye başladı. Çok etkili bir yetkili, geçenlerde "yolsuzlukların terörden daha önemli olabileceği" yolunda birşeyler mırıldandı. Patronlar kulübü diye bilinen Tüsiad, yolsuzlukları devletin ürettiğini itiraf etti. CHP, kendi toplumuyla doğrudan temas kurmak için şimdilik acemice ama iyiniyetli adımlar atmak peşinde. 28 Şubat'ın emeklileri bile şecaat gösterirken önemli ve doğru tesbitler yapmaya başladılar. Benim indimde çoktan beridir bir "meyyit-i müteharrik", yani gazetecilik ve yazarlık kariyeri fiilen sona ermiş bir ünlü genel yayın yönetmeni, başörtüsü yasağının artık kalkması gerektiğinden dem vurmaya başladı.

Ne oluyor?

Birşey olduğu yok. Bu ülkede gerçekler o kadar rencîde edildi, o kadar göz göre göre baskı altına alındı ki bazı vicdanlarda "gaz kaçağı"na benzer şekilde "gerçeklerin baskısı"ndan hâsıl sızıntılar görülmeye başladı. Haydi bir kere daha tekrar edelim: Bizim hicrânımız gerçeklerin

tesbit edilememesinden değil, gerçeğin hangi ağız ve ağızlar tarafından seslendirilmiş olduğu vâkıasının son tahlilde gerçeğin kendisinden daha çok ehemmiyet taşımasından kaynaklanıyor. Aynı şeyleri, aynı doğruları, aynı tenkidleri daha hadisenin vukûu anında, günler, aylar yıllar önce bizler söyledik; yazdık ve altına imzamızı koyduk. Bugün, bütün teşhis ve tesbitlerimiz sırayla, yavaş yavaş doğrulanıyor. Bizim gerçekleri görebilmek ve söyleyebilmekte özel bir uzmanlığımız yok. Vaktiyle gerçekleri önce iğfal edip ırzını pây-mâl ettikten sonra otuzsekiz yerinden bıçaklayanlardan daha akıllı, daha bilgili, daha tahsilli değiliz. Aramızda çok önemli bir fark var sadece; bizim hakikat karşısındaki felsefî duruşumuz onlardan daha tutarlı; siyâsete, Türkiye'ye, İslâm ve insana ve "mâverâ"ya bakışımız daha muvazeneli. Kitaplardan öğrendiğimizi, içinde yaşadığımız toplumun verileriyle daha rahat ve komplekssiz bir üslûpta mukayese edebilme üstünlüğümüz ve nihayet vaktiyle çiğ yemediği için karnının ağrımayacağından emin olanların nefis itimadı var bizde.

Muvazenesinden pek de emin olmadığım bir gazeteci, İnternetteki bir haber portalına verdiği ve "bizim bir kısım medya"da hayli yankı ve övgü bulan beyanatında, "işsiz kalırsanız ne yapacaksınız, nerede yazacaksınız" sualine, aralarında "Zaman"ında bulunduğu bir kaç gazete ismi saydıktan sonra, "bu gazetelere gitmem" buyurmuş. Gerekçesi ise arkadaşın hâlâ hangi yaylalarda yayladığını ifşâ ediyor; aynen: " Benim için Türkiye'de öncelikli konulardan birisi laiklik, cumhuriyet, Atatürk ilkeleri". Dikkat ettim de, mezkûr kişinin vaktiyle çalıştığı gazetenin içinde cereyan eden hadiseleri itiraf ettiği satırları iktibas eden bazı yazarlar, bu aşağılayıcı ve hakikati otuzsekiz yerinden bıçaklayan ifadeleri görmezden gelmeyi tercih etmişler. Kimin nerede çalışacağı yine kendisini ilgilendiren bir tercih ama bazı gazetelerin ismini zikrederek, "benim için laiklik çok önemli, onun için bu gazetelerde yazmam" diyen bir adamı önemsemek, yine "bizim" bir türlü vazgeçemediğimiz zaaflardan biri. Aynı şahıs, bu beyanından birkaç gün sonra zımnen aşağıladığı bir televizyon kanalına iskele cihetinden yanaşıp sancakta demir atmakta beis görmedi. Demek ki "bizim" de zaaflarımız yok değil. Saf değiştirmek zorunda kalmışlara ilgi ve şefkat göstermek güzel ama tahkir edicilere ekran açmanın "müellefetü'l-kulûb" zihniyetiyle bir ilgisi yok.

Son dört yıla, on yıla, kırk yıla, yüz yıla bir bakın; bizlerin yazar, ilim adamı, düşünür, gazeteci veya sade vatandaş olarak koyduğumuz teşhisler, yaptığımız tenkidler ve tesbitler, yazdıklarımız, söylediklerimiz çoğunluk itibariyle dimdik ayakta. Kendimizi ne gereğinden fazla abartalım ne de küçümseyelim. Son tahlilde arşivler bizi tasdik ediyor, tarih bizi tasdik ediyor ve hakikat bizi doğruluyor. Gerçeğin bizatihi kendisini önemsemek yerine gerçekleri dile getiren ağızların kimliğini önemsemek en azından küçüklük kompleksi işaretidir. Kaydolunsun!

Bizim hakikatin yanında ve emrinde olmak, onu en üstün değer saymak ve hüküm verirken hesap gününün çetin azabından endişe etmekten başka râyicimiz ve üstünlüğümüz yoktur.

Öğünmek yeri geldiğinde vakarla hareket edelim; müşkül günler çattığında sığınacağımız tavır yine vakardır. Hakikate hürmet, hakikate hizmet ve vakar!

Vakar ki en çok yakışandır bize!

Küçük saadetler uzmanlığı üzerine

Çetin Altan'ın ikide bir pek tatlı bir üslupla tekrarladığı "enseyi karartmayın" öğüdüne bayılıyorum. İnsan yaşlandıkça tecrübe denilen şeyin değerini de anlamaya başlıyor. Ben kısa pantolonlu bir ilkmektep talebesiyken Çetin Altan yine Çetin Altan'dı ve belki de Akşam'daki sütun başlığının çağrıştırdığı bir ilhamla memlekette taşlanması gereken üç-beş "kötü adam"dan biriydi! 60'lı yılların ortalarında Sivas'a bir TİP heyeti gelmişti; Mehmet Ali Aybar vardı, Sadun Aren vardı; Çetin Altan da var mıydı hatırlamıyorum. Harran ovasını tetkike gelmiş Amerikan tarım heyeti gibiydiler. Mitingleri, o günün şartlarında pek mütevazı geçmişti. Öyle günlere kaldık ki TİP, Türkiye'de sosyalist hareketin aristokrat zümresi gibi kıvamlandı zihnimde; keşke Türk siyasi hayatınının atardamarlarından birisi olarak kalıp da sosyalist cereyanın kalitesini denetleyen bir mevkiide varlığını sürdürebilse ve sol geleneğin tesisinde etkili olabilselerdi.

Şimdi içimden diyorum ki, Çetin Altan enseyi karartmayın diyorsa, vaziyet o kadar da ümitsiz değildir. Biz genellikle meseleleri en vahim ve en bedbin çehresiyle görüp karamsar değerlendirmelerde bulunuyoruz. İğneyi kendime yöneltiyorum: Bu sütunda yazdığım şeylerin çoğunluğu, "öyle olmaz, böyle gitmez, nedir bu ihmal ve dalâlet" kabilinden kötümser tenkidler. Yanlış değil belki ama mütemadiyen itham eden ve eleştiren bir bakış açısını tercih etmenin de tenkide açık bir tarafı vardır. Bir okuyucu olarak neredeyse her defasında elimdeki gazeteleri katlayıp bıraktığımda zihnimde kalan intibâ genellikle "kahır"dan ibaret kalıyor; öyle ki üstüne Reha Muhtar'ın haberlerini dinlemek, televolele sululuklarından birkaç kuple seyretmek bile bu çöküntü psikolojisinden sıyrılmaya yetmiyor. Saadettin Teksoy'un her hâl ü kârda çöküntü hâleti üzerinde sağaltıcı bir tesir yaptığını farkettim fakat hazreti her gün ele geçirmek kabil mi? O zaman gelsin siyah-beyaz yerli filmler, gelsin arabesk klipler... Bu arada TRT-4'ün arşivden derleyip de ucu ucuna ekledikleri müzik programlarına vefâsızlık etmeyelim; bana kalırsa TRT, hamamın nâmusunu, "yükselen değer"lere aldırış etmeden yayınladığı eski müzik programlarını tekrar be tekrar yayına koyarak kurtarıyor.

Herkes, herşeyi tenkid ederken Çetin Altan'ın "olur böyle şeyler, enseyi karartmayın" ikazı, benim için değme terapi seanslarından daha değerli. "Türkiye'de güzel şeyler de oluyor" klişesinden farklı bir şey bu; bakış açısını değiştirmekle ilgili. Açı değişince anlam da değişebilir ve çoğunlukla anlam, olgunun kendisinden ziyade bize ait, bizim ürünümüz olan bir şeydir. Hiç kimsenin hayatı yaşanılır kılan, küçük ama değerli ayrıntıları, tatsızlıkların gölgesinde ekşitmeye hakkı yok. Hayatı çekilir veya yaşanılmaz kılan hadiselerin yekûnu

itibariyle dün ile bugün arasında, 21. yüzyılla milâttan önce 8. asır arasında keyfiyet farkı bulunmuyor. "Değişim" kavramı, çağdaş bir idol haline geldi. Değiştiğini zanneden bizleriz, ne kadar çok şeyi değiştirebileceğimiz yolundaki hüsnükuruntu ise insanların ezelî yanılgısı.

Total düşünmek, kaç kuşaktan beridir Türk mentalitesini bozuyor; bu memleketin kıraathanelerinde bile yüzbinlerce insan çaylarına memleket ve dünya ahvalini katık ediyorlar. Basının üslûbu, eğitim tarzımız, tarihimiz ve kültürümüz bu total düşünme alışkanlığını teşvik ediyor. Tamam, buhranlı bir dönemden geçiyoruz; dünyanın pek çok ülkesinde, bizim mâruz kaldığımız zihnî problemler aynı ağırlıkta yaşanmıyor. XX. Yüzyılda siyasi sistemimizi, eğitim tarzımı, dilimizi, tarihimizi ve üretim biçimimizi değiştirdik; coğrafyamız ve zihnî ufkumuz daraldı. Bunca sarsıntının hepimizde bir takım zihnî ârızalara yol açması mukadderdi fakat daima büyük ölçekli düşünme alışkanlığını artık kararında bırakmamız gerekiyor; ayrıntıları algılamakta gösterdiğimiz zaaf, bütünle parça arasındaki ilişkileri kavramaktaki beceriksizliğimizin eseri.

"Enseyi karartmamak", asla ıskalamaması gereken, dervişâne, feylesofâne bir öğüt. Gökkubbenin altında, aslında yeni ve değişik hiçbir şeyin yaşanmadığını bilenler, bu nükteyi kavrayacak kadar tarih bilincine sahip olanlar, küçük saadetleri büyütmeyi de bilirler; "total saadet" diye bir şey yoktur. Nerede okuduğumu hatırlamıyorum ama tam da sadede uygun bir söz: "Mutluluk o kadar küçük parçalar halindedir ki, onları bir araya getirip bir bütün haline koymak daima imkânsızdır!"

2001

26 Şubat

Biz bu ülkenin dinamizmine güveniyoruz Zaman Gazetesi

24 Şubat

Bu cinnet kurgulanmış mıydı? Zaman Gazetesi

19 Şubat

Aşiret Zaman Gazetesi

17 Şubat

Ete gömülen tırnak gibi Aksiyon Dergisi

17 Şubat

Ne gülüyorsun: Anlattığım senin hikâyen! Zaman Gazetesi

12 Şubat

Babalar ve evlatları Zaman Gazetesi

10 Şubat

Aç kavramı; derûnuna bak! Zaman Gazetesi

05 Şubat

Cumhuriyeti "erdem"le desteklemek Zaman Gazetesi

03 Şubat

Yeni şehirleşme dalgası: Yeni bir medeniyet Aksiyon Dergisi

Yeni şehirleşme dalgası: Yeni bir medeniyet

"İlk bakışta Roma İmparatorluğu'nun en çarpıcı yanı askerî alandaki ileriliği olmakla birlikte, kültür tarihi açısından bakıldığında asıl önemli olgunun, şehirleşmedeki medenîlik süreci olduğu anlaşılır. Roma'nın en büyük işlevi Kıta Avrupası'na şehir kavramını tanıtmış olmasıdır."

Christopher Dawson, Batının Oluşumu,

Çev: D. Tayanç, Dergâh y. İst., 1976, s.30

Medenîlik kavramını şehirleşme ile târif edebilir miyiz? Bu, hayli tartışma götürür bir bakış açısıdır fakat iki kavram arasında çok sıkı bir ilişki olduğu tartışılmaz.

Cumhuriyet reformcuları, "muasır medeniyet" deyince kabaca batılı şehir hayatını kasdediyorlardı şüphesiz. Muasır medeniyeti, erişilmesi gereken bir ülkü olarak göstermek, dolayısıyla bize ait medeniyet anlayışını reddetmek, en azından yeterli bulmamak anlamına da gelir. Bu durumda iki farklı şehirleşme anlayışının mukayese edildiği ve neticede batılı şehir hayatının daha tercihe şâyan görüldüğü bir tablo ortaya çıkıyor. Halbuki iki farklı şehir hayatını mukayese etmekten ziyade iki farklı şehirleşme olgusu arasındaki üslûp ve rakamlara dikkat etmek daha anlamlı sonuçlar verebilirdi. Batı'da şehirleşme, sanayi inkılâbının tarım alanlarını ve tarım ekonomisini bize göre çok daha önceden ikinci dereceye düşürmesi sebebiyle daha yüksek hızda seyretti. Bizim XX. yüzyılın ikinci yarısında karşılaştığımız iç göç hareketleri ve şehirlerin tarım alanlarından nüfus çekmesi meselesi, batıda bize göre daha erken dönemlerde cereyan etti. Osmanlı toplumu, başlangıcından sona kadar köylü nüfusun yer yer yüzde 90'lara varan nisbette ağırlık taşıdığı bir muhteva göstermiştir. Köylü ve şehirli nüfus arasındaki oran bizde ancak 1980'li yıllarda birbirine eşit hale geldi; bugün bu rakam takriben yüzde 70'e yüzde 30 civarında şehirli nüfus lehine değişmiş bulunuyor.

Osmanlı toplumunda köylü ve şehirli nüfus arasındaki geçiş hızı ihmâl edilecek derecede düşüktü; İstanbul, tarihinin her döneminde aşırı nüfus baskısı altında kalması yüzünden mühim bir istisna teşkil eder; 93 Harbi diye bilinen 1876 Osmanlı□Rus Savaşı ve 1912'deki Balkan Harbi ertesindeki göç baskısı hariç Osmanlı şehirleri kendi iç dengelerini kurmak ve muhafaza etmek için sâkin zamanlar bulabilmişlerdi. Osmanlı şehirleri, şüphesiz şehir ahalisini kapsayan ölçekte medenî kriterler ortaya koymakta başarılı oldular. Bu yüzden meselâ "XVII. yüzyılda bir Osmanlı şehri ile bir batı şehri arasındaki medenîlik bakımından bir üstünlük var mıydı?" suali mânâsızdır bana göre. Şehir hayatı insan münasebetlerinin en yoğun şekle büründüğü ve bu yüzden karşılıklı hak ve ödev kavramlarının öne çıktığı, detaylı hukuk kurallarının kaçınılmaz bir ihtiyaç halinde belirdiği bir süreçtir. Şehir, farklılıkları bünyesinde barındırır: Meslek, sanat, sosyal statü, geçim kaynağı ve gelir itibariyle yeknesak olmayan unsurlar şehirlerde aynı mekânları paylaşırlar. İşbölümü had safhada olduğu için insanların birbirine bağımlılığı da fazladır. Bir şehir hayatı, işte bu gibi pratik problemlere cevap verebildiği ölçüde medenîlik vasfı taşımaya hak kazanır. Bu bakımdan dünyanın bütün şehirleri veya köyleri çoğunluğa varan ölçüde birbirlerine benzerler ve bu yüzdendir ki, "Osmanlı şehirlerinde vakıflar tarafından yönetilen çok sayıdaki hamamda gürül gürül sıcak sular akarken aynı tarihlerde batı şehirlerinde insanlar lazımlıklarını pencereden sokağa boşaltırlardı" türünden medenîlik iddiaları bana abartılı görünüyor.

Medenîlik kavramını anlamaya çalışırken, kaçınılmaz tarzda meseleye "millet" ölçeğiyle yaklaşıyoruz. Modern mânâda millet, □adı üstünde□ yeni bir kavramdır; ezelî değildir. Bir milletin medenîliği deyince akla hemen köyü, kasabası, şehri, köylüsü, şehirlisi, sanatkârı, meslek sahibi ve işsiziyle büyük bir kitlenin davranışları ve ürünleri geliyor; bu kitle elbette yekpare (massive) bir bütünlük göstermez. Medenî davranış ve ürünler, bu kitle içinde hayli azınlıkta kalan bir zümre tarafından üretilir, korunur ve devam ettirilirler; kitlenin medenîliği ise sözkonusu davranış ve ürünlerin geniş ve mânidar çapta müşterek kabul görmesiyle anlam kazanır.

Hâle, yani şimdiki zamana gelelim: 21. yüzyılın eşiğindeki duruşlarıyla Türkler medenî bir millet midir suali, aslında şöyle tertib edilebilir: "Türkler, 21. yüzyılın başlarındaki haliyle şehirleşme sürecini tamamlamışlar mıdır?"

Şu tesbit hiç de mübalağalı sayılmaz: Türklerin Anadolu'ya gelişlerinden bu yana XX. yüzyılın ikinci yarısında Türkiye nüfusunun köylü□şehirli dengesinde profil değiştirmesi, Anadolu tarihinin en mühim sosyal hadiselerinden biridir; bu, çok önemli bir "oluş" ürecidir ve Hacı Bayram Velî'ye atfedilen, "Nâgehan bir şara vardım / Ol şarı yapılır gördüm / Ben dahi bile yapıldım / Taş ü toprak arasında" mısraı, sanki bugünler için söylenmiş gibidir. Türkler, tarihlerinde ilk defa "şehirli" bir karaktere bürünüyorlar ve köy hayatından şehir hayatının kompleks yapısına, tarım ekonomisinden tarım dışı sanayi, hizmet ve ticaret

sektörüne yönelerek geçimlerini sağlamaya çalışıyorlar. Türkiye, bir başka pencereden hızlı şehirleşme faaliyetinin açık şantiyesi gibi bir görüntü veriyor.

Sürecin tam orta zamanlarında yaşıyoruz; şehirlerin fiziki görüntüsündeki düşkünlük, alt yapı eksiklikleri, sağlıksız iskan tarzı gibi gözle görünür problemler yine aynı şehirlerde müşahede ettiğimiz magandalık, trafik keşmekeşi, seyyar satıcılık sektörü, mesleksizlik, kalitesiz eğitim ve gelir dağılımı makasının açılması gibi yevmî sıkıntılarımızla sıkı ilişikler içinde.

Şehirleşiyoruz; tarihimizde ilk defa nüfusumuzun yarısından hayli fazlası "şehir hayatı"na intibak etmeğe uğraşıyor.

Şehirleşiyoruz: Demokrasi, XX. yüzyılın ilk yarısında belki bir üstyapı kurumu gibi algılanıyordu ama bugün, şehir hayatının ve medenîliğin ayrılmaz bir parçası olduğunda daha geniş bir ittifak var. Hukuk devleti ihtiyacı, otuz yıl öncesine göre daha hayatî nitelik taşıyor. İnsan hakları, artık birkaç solcu entelektüelin snobluğundan ibaret gibi görünmüyor. Basın hayatımız, holding ve tröstlerin bütün itibar kaybına rağmen çoğulculuğun vazgeçilmez bir rüknü haline geldi.

Şehirleşiyoruz: Osmanlı toplumunun statik nüfus yapısı içinde ortaya koyduğu medeniyet anlayışı, yeni şehirleşme dalgasının sürüklediği şartlar çerçevesinde şehirlerin yeni ahalisine fazlaca bir şey ifade etmiyor. Biz Türkler bundan böyle medeniyet kavramını yeniden üretmeğe mecburuz: Şehirlerin fiziki ve manevi çehresiyle bir şantiyeye dönüştüğü şu günlerde birlikte barış içinde yaşamayı, aynı mekânları ve çevreyi paylaşma nezaketini, hukuku, yeni şehir düzenini sürdürecek ölçüde üretken ve eğitimli olmayı yeniden üretiyoruz.

Şehirleşiyoruz ve zamana ihtiyacımız var; barış bize zaman kazandırır, kavga ise süreyi uzatır. Bugün bize ümitsizlik veren iç kavgaların temelinde, müşterek bir medeniyet projesini henüz telaffuz edemeyişimizin sıkıntıları yatıyor.

Şehirleşiyoruz; bu aslında hayatla memat arasında bir süreç. Ve her iki mânâda başarmak zorunda olduğumuz bir vazife; bu dünya için medeniyet kavramını yeniden inşâya mecburuz; öteki dünya için de!

Cumhuriyeti "erdem"le desteklemek

Mahkeme kararı kesinleşmeden hüküm vermek yanlış; öyleyse şâyia kabul ederek konuşalım; bugüne kadar yolsuzlukların, hırsızlıkların, suistimallerin hep banka, gümrük vesaire gibi yerlerde görünmesinin ardından "Devlet Tiyatrolarında yolsuzluk" iddiası beni nedense irkiltti. Aslında şaşıracak bir şey yok; kurumlardan değil insan fıtratından bahsediyoruz; ne var ki "tiyatro" kavramı hakkındaki kültürümüz, tiyatronun bir "mekteb-i edeb" fikri üzerinde yoğunlaştırılmıştı ve tiyatroya neredeyse dinî kurumlardan beklediğimiz iffet, ismet ve nâmuskârlık derecesinde bir ahlâk misyonu yüklemiştik. Bu hüküm insan fıtratı göz önüne

alındığında elbette romantik kalıyorsa da Cumhuriyet ideolojisi çerçevesinde tiyatro kavramını kristalleştirmemiz de bir başka galât-ı meşhurdur. Yolsuzluğun her kurumdan başgösterdiği bir salgın hastalık ortamında "tiyatro", hem de "devlet tiyatrosu" kavramının yolsuzukla birlikte anılması işte bu yüzden biz Cumhuriyet kuşaklarına "gîran" görünüyor.

Halbuki tiyatro, fıtratın ve özellikle fıtrî zaafların çerçevelendiği, bir âyine-i ibret halinde mercek altına yatırıldığı ve başka hayatlardan derlenmiş tecrübelerin sorgulandığı yerdir. Zaaf hepimiz için. Bir veya birkaç tiyatro yöneticisinin yolsuzluk ithamıyla soruşturmaya uğramasında şaşılacak bir şey yok. Yine de bu haber, bardağı taşıran son damla tesiri yaptı bende. Elimde olmadan şöyle düşündüm, "eyvah; onlar yapmaz diye güvenebileceğimiz hiç bir mercî veya topluluk kalmadı. Hırsızlık, ahlâkî denetim çemberini kırdı ve basit bir fırsat meselesi haline geldi."

Bu akıl yürütmenin ne büyük yanlışlıklar ihtiva ettiğini hissediyor ve biliyorum. Hayır, bu ülkede hırsızlık henüz bir "fırsat meselesi" haline gelecek derecede yaygınlaşmadı; eline fırsat geçen herkes gözünü karartıp hırsızlık etmiyor. Çoğumuzun indinde ahlâkî kriterler hâlâ faal haldedir ve kuvvetle inanıyorum ki yemeye ekmek, içmeye su ve bir gecelik uyku için hâlâ huzur bulabiliyor olmamızda içimizdeki "nâmus-ı mücessem"lerin büyük payı vardır. Bazı insanlar vardır ki onlar ahlâkî zaafların kışkırtıcı dâveti karşısında bükülgen, kırılgan ve edilgen değillerdir. Adını isterseniz "kanuna saygı" deyiniz, isterseniz "Allah korkusu" veya "hakkaniyet hissi"; kimselerin görmediği, kimselere hesap vermek zorunda kalmadıkları hallerde bile "dâsıtânî" davranırlar, Hakk'a riayet ederler, helâl gözetirler ve insanlığın müşterek onurunu yükseltirler.

İçine düştüğümüz karamsarlığı zaman zaman yılgınlık noktasına vardıran şey, bugünlerde sanki "fırsat bulan" herkesin çalmaktan çekinmediği intibâı. Hırsızların hep de "beyt'ül mal"e, yani kamu hazinesine dadanmış olması öfkemizi artırıyor. Türkiye'de vergi bilinci ve adaleti henüz lâyıkıyla tesis edilemediği için, hırsızların aslında bizim kesemize dadandıklarına öfkelenmekten ziyade, kızgınlığımızı devlete yöneltiyoruz. Kendi variyetine, parasına, puluna, demirbaşına sahip çıkamayan bir kamu idaresine tabi olmak nefsimizi incitiyor. Kamu hazinesinin uluorta alenen çapullanması bizde enayi yerine konulmak hissi uyandırıyor; zarara uğramakdan çok aldatıldığımıza, vergilerimizin çarçur edildiğinden ziyade âdil ve iyi işleyen bir kamu yönetimi cihazı kurmaktaki beceriksizliğimize yanıyoruz. Çalmanın ve fırsatını bulunca yolsuzluk yapmanın sıradanlaşması ümidimizi kırıyor.

Dürüstlük, namuskârlık ve emânet ehli olmak ideolojik veya siyâsî bir kategori değil; öyleyse insanlar arasında ideolojik tefrik yapmadan önce bu gibi vasıflara önem vermek gerekir. Cumhuriyet eğer fazilet rejimi ise -ki öyledir- fazileti ödüllendirecek, aksi davranışları caydıracak bir kriter yâzım bize. "Kanunlar yetmiyor mu?" sualini ilk önce başta hukuk adamları cevaplandırsın. Bize bir nirengi lâzım; her hâl ü kârda güvenilecek, devlet malını esirgeyecek ve insanî değerleri herşeyin üstünde tutacak bir nirengi. İsterseniz buna "ahlâka

dönüş" ismini verebilirsiniz; adı ne olursa olsun erdemi yeniden en üstün değer haline getirmeliyiz. Görmüyor musunuz, 78 sene önce büyük ümit ve heyecanla kurulan Cumhuriyetimiz içten içe çürüyor. Demokrasisiz Cumhuriyetin anlamı yok ama erdeme dayanan bir Cumhuriyet kavramı ayakta kalmadıkça demokrasiyi de ayağa kaldıramayız.

Cumhuriyetin savcıları, akıl almaz yerlerden gelen kösteklemelere rağmen bu fazilet mücadelesinde yalnız bırakılmamalı; yüksek değerlere bağlı bir topluluk isek, bu iştiyakimizi bir şekilde göstermeliyiz; buna herkesin ihtiyacı var.

Aç kavramı; derûnuna bak!

"Türk basınında ucuz Şarkiyatçı (müsteşrik) bakışının egemen olduğunu farketmek insana acı veriyor" cümlesini kurarken daha işin başında Şarkiyatçılara haksızlık ettiğimi farkettim.

Şarkiyatçı (Orientalist), geniş anlamda Şark'ı tanımak için yola koyulan ilim adamı taifesine verilen bir sıfat: Doğu dilleri uzmanı, sanat tarihçisi, teolog, edebiyatçı, arkeolog, tarihçi.. hâsılı sınırları orta Avrupa'nın doğusundan başlayan dinleri, dilleri, medeniyetleri ve tarihi hadiseleri araştıran ilim adamlarına yuvarlama bir tabirle şarkiyatçı deniliyor. Orientalist tek yönlü bir merakı ifade etmesi bakımından sakat: Orientalizm diye bir ihtisas dalı var ama nedense tersi (Occidentalist), yani topyekun Batı'yı ilmî merakın nesnesi yapan bir ihtisas dalı yok. Modern zamanlarda Şark'ın bizzat kendisi hakkında inşâ ettiği kanaatlerin haylicesi, Orientalistlerin, takriben dört asır boyunca yazıp çizdiği "Şark imajı"nın ucuz yansımalarından ibaret. Tenkidle hakkı teslim birbirinden ayrı şeyler; Orientalistlerin inşa ettiği Şark tasavvuruna karşı çıkabiliriz ama ucuzundan da olsa Orientalistlerin sarfettiği gayret ve ciddiyete saygı duymak lâzımdır. Türk basınına egemen olan zihin yapısı "kendileri pek farkında olmasa da" Orientalistlerin asırlar boyunca ciddi emeklerle "ama çoğu kere yanlış kanaatlere dayanan" yükselttikleri görüşleri zahmetsizce taklitten ibaret kaldı.

Rahmetli Esat Coşan'ın vefat haberine Türk basınının yaklaşım tarzı, işte bu "orientalist tortu"nun ne idüğü hakkında ilmî bir makaleye malzeme teşkil edecek derecede mâlul ve ibretliktir. Kendi hayatlarında gözünün nuru gibi esirgedikleri evlatlarına bile ana"baba sıfatıyla söz geçirememiş insanların rahmetli Esat Coşan ve emsaline "şeyh, tarikatçı, tarikat lideri" gibi müstehzî ve aşağılayıcı kavram gruplarıyla yaklaşmalarına işte bu yüzden "ucu müsteşrik tavrı" diyemiyorum çünkü nihai tahlilde müsteşriklere ayıp oluyor.

İstismara ne derece açık olduğunu tarihi örnekleriyle bildiğim halde ben tasavvufa, mutasavvıflara ve hakikate erişmek için tarikate intisap etmişlere hürmetini koruyan bir insanım. Kendi bankasını soyanlar nasıl bankacılık sistemini külliyen ortadan kaldırmak için emsâl gösterilemiyorsa, "sui misâl emsâl olmaz" hükmünce "tarikat" kavramını ayağı düşüren kötü örneklerin de kendi sınırları içinde yargılanması gerektiğine taraftarım. Bir tarikate veya cemaate bağlılığım da yoktur ama şahit olduğum hadiselerden hareketle şu gerçeği

görebiliyorum; başkaca hiçbir şekilde ıslah"ı nefs kabul etmez nitelikteki pek çok insanın, bir "yol"a bağlanmakla nasıl "iyi insan" veya en azından "başkalarına karşı zararsız insan" haline geldiğini çok gördüm. Popüler kültürün veya tüketim kültürünün kuşatması altında kendini tanıyabilmek imkânını belki de ömrünce hiç bulamayacak kişilerin, bu yolla "kendileri hiç farkında olmasa bile" ontolojik ve epistemik bir tutarlık edindiklerine şahit oldum. Kitaplar çetin ceviz; onların kabuğunu eriterek insanın kendisine bir dünya görüşü, bir kainat telakkisi, bir fikir mesleği edinmesi mümkün ama kaç kişi için? Rahmetli Esat Coşan ve emsâlleri, bizim toplumumuzun kaybolmuş kuzularını kendilerini tanımaya çağıran birer gönül adamı, birer öğretmen olarak kendi çaplarında büyük hizmetler gördüler. Bu hak teslim edilmezse Hakk'ı incitir.

Bir insanın mânevî sorumluluğunu taşımak ne büyük vebâl; evlatlarımızı düşünelim. Öz evlatlarımıza bile hakkı tavsiye etmek noktasında, onlar için neyi doğru ve iyi olduğu noktasında vicdânî sarsıntılar geçirirken, çok daha fazla sayıda insana doğruyu ve iyiyi tavsiye eden bu gibi insanların, nasıl bir sorumluluk taşıdığını anlamaya çalışalım; bu yükü omuzlamak her kişinin kârı değil; nitekim meseleyi rejime kafa tutmak, memleket kurtarmak, folklorize etmek gibi ucuz yollara tevessül edenlerin encâmı ortada. Kötülerin, iyiyi tefrik etmek gibi bir hizmeti de vardır. Ucuz şarkiyatçılıktan kasdım bu; kavram tahlili içimizden bazılarına ağır geliyor; onun yerine kavramları, iyi ve kötü kavramlar diye raflara dizip rahat bulacaklarını sanıyorlar. Bir kavramın derûnunu açmak, iyi ile kötüyü tefrik etmek kabiliyetini edindirir insana. Evet zahmetli ama külfetsiz nimet var mı?

Rahmetli ile tanışmadık fakat onun yetiştirdiklerinden birkaçını iyi tanıdığım için eserden müessire hareketle gıyâbında hüsn"i şehâdette bulunuyorum; gıyâben hakkım var idiyse helâl ettim. Er kişiydi; mekânı cennet olsun.

Babalar ve evlatları

Kavramları açıp derûnuna bakınca farklı anlamlar da görünüyor. Türk basınının tarikat vâkıasına bakışındaki orientalist yaklaşımı işaretledikten sonra tarikat liderliğinin babadan oğula devrindeki anlamı da teşrih masasına yatırmamak olmaz.

Son tahlilde tarikatın bağlılarını ilgilendiren bir iç mesele gibi değerlendirmek mümkünse de, mânevi bir görevin babadan oğula geçmesi insanda yadırgama hissi uyandırıyor. Bu tür topluluklarda seçim yerine "tayin" veya "mânidar işaret" usûlünün geçerli olduğunu duyardık ama bu defa mumun dibine ışık düşürmesi, bu "devr-i dilârâ-yı demokrasi"de beni hayli şaşırttı.

Günlerdir mânâsız bir mezar yeri tartışması yaşandı. Mâlumu ilâna gerek yok; öldükten sonra nerede yattığımız değil, sağ iken ne yaptığımız mühim. Bizde "şeref'il mekân bi'l-mekîn" anlayışı esastır, yani bir yerin şerefi kendiliğinden menkul değildir, bir mekân orada bulunan

ile şeref ve itibar kazanır. Süleymaniye avlusuna defin için siyasi merciler hiç harekete geçirilmeseydi, sıradan bir kabristanda mütevazı bir yer tercih olunsa idi, bu hareket tevazu'a daha yaraşırdı. Cumhurbaşkanımız Sezer'in kararını bu bakımdan isabetli buluyor ve destekliyorum.

Bir siyasi partinin merhum genel başkanının İngiliz bankalarında bir trilyon küsur lira tutarında dövizi çıkmış. Trilyon kelimesi bana artık anlamlı gelmiyor; döviz cinsinden söylendiğinde gerçek büyüklüğü daha iyi kavrayabiliyoruz: Yüz binlerce dolar ve yüz binlerce mark! Söylenildiğine göre bu meblağ, servet beyanında belirtilmemiş. Lider bile olsa bir siyasetçinin bu kadar serveti şahsi tasarruflarıyla biriktirmesi mümkün mü? Ailesinin bu para üzerine yaka-paça mahkemelere düşmesi ise ayrı bir ibret ve hicran vesikası. Merhum pederlerinin emekli ikramiyesi olsa bu ailevi mesele kimseyi ilgilendirmezdi fakat öyle olmadığı anlaşılıyor. Bu paranın nasıl edinildiği hakkında, merhumun yakın ve uzak çevresinde bulunmuş olan pek çok insanın bir kanaati vardır elbette. Bu raddeden sonra bu paranın kanuni varislerine düşen en vakur hareket, babalarının adına bir hayır vakfı tesis ederek yoksullara ve öğrencilere yardım yolunda son kuruşuna kadar harcamaktır. Birisi çıkıp da "Elin parasından sana ne ki akıl veriyorsun?" diye çıkışırsa sûretâ haklı görünür fakat bu tavsiye ile bu hususta söz sahibi olduğu halde fikir mütalaa etmeyen çok sayıda insanın hislerine tercüman olduğuma eminim.

Demek ki yaşarken vakara riayet yetmiyor; "Sadaka-i câriye", yani süreklilik kazanan hayır kavramı çerçevesinde öldükten sonra da vakarı muhafaza için tedbirli bulunmak gerek. Başına gelmeyen bilmez; şöhretli babanın evladı olmak uzaktan göründüğü kadar kolay olmamalı. Cumhurbaşkanının ret gerekçesini okurken Anayasa'nın 10. maddesine bir kere daha baktım; hiçbir sınıf ve zümrenin imtiyaz sahibi olmaması, gerçekte Cumhuriyet'in rûhudur. Sayın Sezer'in bu nükteyi hukukçu olmaktan öte, devlet başkanı sıfatıyla sahiplenmesi çok hoşuma gitti. İnşaallah hep ahdine sâdık kalacaktır.

"Aşiret" başlıklı bir yazı yazmayı düşünmüştüm; geçenlerde Meclis'te hayatını kaybeden milletvekilinin aşiret reisi olduğunu öğrenince bir aşirete mensup olmanın insanda ne gibi bir güven hissi uyandırdığı merakımı uyandırdı. Biz büyük ekseriyete mensup insanların ne aşireti var, ne meşhur bir ailesi, ne vâriyetli bir babası, ne de dar gününde imdâdına seğirtecek bir "lobi"si. Cumhurî idarelerde bu gibi kimsesizlerin kimsesi Cumhuriyettir, kanunlardır ve hukuk devletidir. Anayasa'nın 10. maddesi rûhuna sadâkatle tatbik edildiğinde ne güzeldir fakat fiiliyatta çok mühimce bir kısmımızın hayat mücadelesi imtiyaz kazanmak yolunda geçiyor. Bu tablo içinde doğuştan imtiyazlıların, kendi gönlüyle sıradan insanların hukukuna tâbi olması gerçek kalibrelerini gösterir.

Başsağlığı: Türk Edebiyatı Vakfı Başkanı Ahmet Kabaklı Bey de rahmete intikal etti. Sevenlerine, yakınlarına ve okuyucularına başsağlığı dilerim; yeri cennet olsun.

Ne gülüyorsun: Anlattığım senin hikâyen!

Televizyon tartışmalarının hâlâ seyirci toplaması beni şaşırtıyor; düşünürken fark ettim ki televizyon seyircisi bu tartışmaları, "bir şey öğrenirim, tartışılan konu hakkında bilgi sahibi olurum, kitap karıştırmakla elde edemeyeceğim pek çok ayrıntıyı konunun uzmanlarından öğrenirim" hesabından ziyade, "kim kimi nasıl mat edecek?"

heyecanıyla takib ediyor. Kısacası tartışanlar, tartışmak için tartışıyorlar; seyredenlerin kârı ise adrenalin yükselmesinden hâsıl olan heyecan lezzeti.

Bir seviyeli tartışmaya, gereğinde müdahale etsinler veya fikirlerini söylesinler diye seyirci çağırmak ne anlama geliyor? Türkiye'de birden fazla insanın bir araya gelerek ortaya koyabildiği en anlamlı topluluk Galatasaray futbol takımıdır. Sürüncemede kalması istenen işlerin, çok mânidar bir tercihle "komisyon"a havale edildiğini unutmayalım. Tartışmaların "tribün" önünde yapılması, futbol maçı, horoz dövüşü, taek"won do müsabakası cinsinden "seyrinden haz alınan" bir gösteri haline getirilmesi arzusundan doğuyor; halbuki tribünlerin susması gereken yerler ve zamanlar da vardır.

Televizyon tartışmasını adam gibi usûlü ve erkânıyla yapanlar da var, ne var ki bu piyasada kötü, iyiyi kovuyor; sadece hâlis fikre ve gerçeğin ortaya çıkarılmasına dayanan programların şansı neredeyse yok gibi. Belgesel film yaptırmanın veya yayınlamanın şövalyelik, hatta divânelikten addedildiği bir televizyon medyamız var. İyiye ve seviyeye rağbet kalmadı. Şairin, "Eğer çi köhne metâız râyicimiz yoktur / Râyice de o kadar ihtiyâcımız yoktur" dediği yerdeyiz. Vaktiyle televizyon yayıncılığında seviyeyi, kaliteyi ve fikrî hamûleyi temsil eden ve o istikamette çok başarılı yayın yapan bir televizyon vardı; bir süre önce rahmetli oldu ve sair rakiplerinin kulvarına girmek zorunda kaldı. İnsaf ile söylemek lâzımsa bizim gibilerin seyrinde lezzet bulacağı bir televizyon kanalını yaşatmak için, ensesi bükülmez cinsinden babayiğit bir sponsor firma lâzım; zira televizyon seyircisi denilen o garip insan cinsi, galiba seviye dediğimiz şeyi dayanılmaz buluyor. Televizyonda çok seyirci toplayan ilk otuz programın sosyal psikoloji açısından muhtevâ tahlili yaptırılsa, neticede seyircinin âcilen klinik tedavi altına alınması gibi bir sonuç çıkarsa kat'iyen şaşmam.

Gerçekten iyi olanları kaçırmak bahasına çâreyi, televizyonda tartışma programı seyretmemekte buldum; uzaktan kumanda cihazını icad edenler ve üstüne üstlük bu küçücük şeye kapama düğmesi koymayı akıl edenler sağolsun; hiç değilse çekilmez raddelere gelen saçmalıkları, kapat düğmesine basarak cezalandırabiliyoruz. En ciddi ve aslî ihtiyaçtan saydığımız haber kuşaklarına bile bir haller oldu; en güzel saçmalayan arslan payını kapıyor. Mesleği, efsânevî BBC stüdyolarında öğrenenler bile günaşırı habercilik prensiplerinin canına okuyarak "enkırmen" koltuğunda tutunabiliyorlar. Ne günlere kaldık; CNN Türk de olmasa hani...

Geriye kalıyor TRT. TRT bizim şirketimiz; çünkü onu, bize hiç danışılmadığı halde vergilerimizle finanse eden biziz, Yeni yayın döneminin henüz mürüvvetini görmedik. Bilmem kaç bin kişilik bir personel hantallığı ve ancak totaliter rejimlerdeki bakanlık binalarını andıran hizmet binası ile bu bürokratik yapıdan iyi yayıncılık beklemek zor; çünkü TRT, hiçbir şey yapmasa bile bu hantal vücut dili ile "halka rağmen" mesajı veriyor (tabii at yarışı ve loto meraklıları hariç).

Eşiğinde durduğumuz yüzyıl, çılgın haberleşme endüstrisinin çok kan döktüğü bir zulüm asrı olmaya aday. Televizyon seyircisi profilimiz tam da çocukluk çağından çıkıp erginleşmesi beklenirken, tüketim kültürünün arabesk kanadına takılıp kalan bir "bağımlı" olup çıktı. En iyi filmlerin, en güzel belgesellerin ve en kaliteli yapımların neredeyse seher vaktinde lütfen ekrana getirilmesinin çıtlattığı bir nükte var. Kaliteyi âdeta ifraz etmek, bünyede tutamamak hiç de hoş değil.

Televizyon ekranlarında seyrettiğimiz galiba kendi sûretimizdir; görmeye dayanamadığımız.

Ete gömülen tırnak gibi

"Genocide" kelimesinin kökü "gene"den geliyor; yani nesep, şecere, köken, soy, menşe kavramlarının biyolojik altyapısı. Batı dillerinde "gene" ile başlayan birleşik isimler hep topluluk ve çoğulluk ifade ediyor.

Jenosit ise, bir gen ailesinin külliyen imhası demek. Dilimize "soykırım" olarak tercüme edilen bu kelimeye hayli uygun bir karşılık türetildiğini söyleyebiliriz; soykırım, dilimizde sadece yeni zamanlarda türetilmiş bir kelime olmakla kalmıyor, anlam itibariyle de "modern" bir muhteva taşıyor. Meselâ jenosit'in Türkçe'de karşılığı nedir diye araştırdığımızda ulaşabildiğimiz en kapsamlı kavram katliamdır; bu kelime "katl□i âmm" diye yazılıyor; "katl" mâlum, "âmm" ise umumi, genel, herkese ait anlamına geliyor. Lugatte katl□i âmm'in karşılığı, "zaptolunan bir yerin, irili ufaklı bütün ahalisini kılıçtan geçirme" olarak verilmiş. Bu haliyle katliâm, jenositten farklı; jenositin modern zamanlara ait bir mânâ muhtevâsına sahip olduğu açık; katliâm ise ezelî bir illet; eğer çok gerekirse bu kelimenin anlamını "toplu kırım" diye tâzelemek mümkün ama "soykırım" bundan çok başka bir şey.

Osmanlı kültürü, milliyetçi veya etnik esaslar üzerine bina edilmemişti; Osmanlı kültürüne karakteristik kazandıran yegâne faktörün İslâm'dan ibaret olmadığı da açıktır; Osmanlı yönetiminin asırlar boyunca karşılaştığı ve çözmek zorunda kaldığı problemlerin, bu kültüre siyaset boyutunda özellikler kattığını da hatırlamak gerekir. Osmanlılar için "öteki" problemi, hiçbir zaman tek başına gayrımüslimlerden ibaret olmadığı gibi Türk olmayan unsurlara da münhasır kalmadı. Onlar için siyasî planda "öteki" veya behemehal ortadan kaldırılması gereken şeyler, devleti ve bilhassa "nizâm□ı âlem" adını verdiklerini, güvenlik ihtiyaçlarını tehdid eden kişi veya zümrelerden müteşekkildi. Gâhi Şeyh Bedrettin, gâhi Tepedelenli Ali

Paşa veya sıradan Celâli reisleri. XVII. yüzyılın ikinci yarısında bir nevi Mehdilik iddiasıyla ortaya çıkan Sebetay Sevi, geniş anlamıyla Osmanlı huzur ve asâyişini tehdid eder mahiyette görülmediği için sadece sürgüne uğramıştı ama diğer taraftan Osmanlı tahtına cülûs eden III. Mehmet için, 19 kardeşi, günü geldiğinde tertipli Osmanlı ordularını bozan Celâli isyanlarından daha ziyade düşman bir unsur olarak telakki edilebilmişti.

Osmanlı fütuhatı esnasında "genoside" kavramının içini dolduracak nitelikte toplu katil vakalarını tarih kaydetmemiştir. Osmanlı kamu idaresi için temel dikkat noktası, kamu otoritesini tehdid ve tehlikeye uğratabilecek risklerin izâlesi idi ve müsteşrik tarihçilerinin abartılı bir şekilde sözünü ettikleri cellât kılıcı veya devletin öfkesini aksettiren katil vakaları hemen daima "nizâm□ı âlem"le ilgili siyâsî bir endişeye yaslanıyordu.

Ezcümle XX. yüzyılın başlarında ne Osmanlı kamu otoritesinin ne de Ermeni milleti ile komşuluk eden müslim unsurların, Ermenilere "toplu hınç" yöneltilmesi için hiçbir tarihi, siyasi, dini veya kültürel sebebi yoktu zira yukarda da ifadeye çalıştığım gibi etnik veya dini bir topluluğa toplu kıyım uygulamanın siyâsî ve toplumsal geleneği mevcut değildi. Tam aksine bütün tarih vesikaları ve hâlâ yaşayan şahitler, Ermeni milleti ile Müslümanların, birbirlerine kültürel kaynaşma derecesi itibariyle en yakın topluluklar olduğunu belgelemektedir. Bu, Osmanlı toplumunun veya kamu yönetiminin □yine modern bir yanılsamayla□ çok mütehammil, barışçı veya merhametli bir nitelik sergilediğine veya bunun tam zıddına karîne teşkil etmez. Özellikle Osmanlı kamu otoritesi için merhamet, tesamuh, hoşgörü gibi kavramların daima siyasî endişelerle irtibatını gözönüne alarak anlaşılması gerektiğini gösterir.

1915 yılında Doğu Anadolu'nun Rus işgaline uğraması ile vukûbulan hadiselerin hem Müslüman, hem de Ermeni toplumu için büyük bir trajedi teşkil ettiğine şüphe yoktur. Osmanlı kamu yönetimi için Ermeni toplumunu külliyen imhâ etmelerini gerektiren hiçbir aklî veya hissî gerekçe gösterilemeyeceği gibi Anadolu'nun Müslüman ahalisi için de Ermenilerle kanlı□bıçaklı olmalarını gerektirecek bir sebep yoktu; ve cinayetlerde bir de "sebep" faktörü vardır!

Bizim sebebimiz yoktu! Çünkü bizde kültürel bir arkaplan olarak "genoside" fikri yoktu; meselenin intikamla izah olunabilecek "rövanş" faslı, hiç cereyan etmemiş olmasını dilemekle beraber, o günün şartları çerçevesinde izah olunabilir bir şeydir ama "genoside" asla! "Genoside", modernitenin bütün kavramları gibi "mostra"lık nümunelerini "batı"da görüp öğrendiğimiz bir şeydi.

Tehcir esnasında Şarktaki Müslüman katliamıyla hiç alâkası olmadığı halde büyük acılara katlanmak zorunda kalan mâsum Ermenilerin trajedisi, elbette vaktiyle komşuluk hukukunu çok insânî noktalara vardırmış bir topluluk olmamız hasebiyle paylaşmamız gereken bir ızdıraptır ama unutulmaması gereken bir ayrıntı daha var; bizim o dört cihan harbi yılında

uğradığımız yıkım ve felaket, neredeyse bütün Türk tarihinin en ağır faciasıdır; o büyük çatışmada biz, en az Anadolu kadar değerli bir vatan kaybettiğimiz gibi üstelik "harîm"imiz mevkiindeki Anadolu'nun işgaline de şahit olmak zorunda kalmıştık.

Bunları ne Fransız parlamentosunu rikkate getirmek, ne de savaş acılarını sömürerek Türkiye'yi beynelmilel flatformda zor durumda bırakmak için düşmanca didinen Türk aleyhtarı Ermeni diasporasını iknâ etme kasdıyla yazıyorum; kendi kamuoyumuzu aydınlatmak, Türk'e Türk propagandası yapmak veya birilerine bir şey isbat etmek gibi bir gâyem de yok. Sözü asıl getirmek istediğim nokta bizim kültürümüzde farklı unsurlara karşı gösterdiğimiz tahammül ve hoşgörünün iç unsurlara karşı, bizden olan şeyler sözkonusu olduğunda kolayca huşûnete dönüşebilmesidir. Biz, yakın ve uzak tarihimizde ne Ermenilere, ne Rumlara, ne de bir başka gayrımüslim ve gayrıtürk unsura karşı "genoside" uygulamadık ama kendimize revâ gördüğümüz şiddet, bugüne kadar doğru dürüst tahlil edilmemiş bir vâkıadır.

Batı medeniyeti dairesine geçmek için kültürel unsurlarımızdan yaptığımız "fedakârlıklar", çoğu kere gönüllülük ihtiva eden fedâkarlık derecesinde kalmamış, zaman zaman bir kültür kıyımı manzarasına bürünebilmiştir. Biz, lisanımızı böyle "fedâ" ettik; lisanla birlikte o lisanı kullanmak suretiye geliştirmiş olduğumuz bütün kültürel melekeleri de, 'mezbah'a yatırdık. Klasik sanatlarımız, hırfetlerimiz, dünya görüşümüz, epistemik kavrayışımız ve hatta hukuk birikimimizden vazgeçerken gözümüzü kırpmadık bile. Yeni bir toplum inşa etmekteki aceleci kararlılığımızda bir gözükaralık üslubunun bulunmadığını kim iddia edebilir?

Hayır, bu tesbitte bir çelişki yok; kendi içimize karşı kıyıcı bir üslubu tercih etmemize rağmen gayrı unsurlara daha anlayışlı ve müşfik yaklaşmamız, politik açıdan nihai tahlilde ağyârı değil, yâri dilhûn ediyor. "Kol kırılsın yen içinde kalsın; bu bizim iç meselemiz" diyebilmek konforundan da mahrumuz; bu çelişki, ancak kendi kuvvelerimizle, tamamen bizden kaynaklanan zihnî değişikliklerle üstesinden gelmemiz gereken bir keyfiyet. Zira vaktiyle biz dahili irade ile medenî birikimimizi sabanla tersyüz ederken hiçbir batı ülkesinin parlamentosu, kendimize revâ gördüğümüz eziyeti kınamak gereğini hissetmemişti.

Gerçek bu; Oscar Wilde de ne demişti hani (meâlen), "Kendi dışımdaki dünyanın bana yaptığı ne olursa olsun, benim kendime ettiğimi kimse edemez".

<u>Aşiret</u>

"Ben yıllarca Zaman gazetesini sırf İslami duyarlılığı için okumuş, sahiplenmiş ve acaba Türk milliyetçiliği mi yapıyor şüphesine yenik düşmüş, Güneydoğulu bir üniversite öğrencisiyim. Uzak düşmeme rağmen internetten açıp okuyorum.

(...) Ben Kürt olarak doğdum. Ölümle, yaşamla tehdit edildim. Köylerim yakıldı. Alıp götürülen, kendilerinden haber alınamayan bir sürü masum insanı biliyorum. Bir sürü suçsuz

insan yargısız infaza kurban gitti. Ben ve benim gibiler bunlara şahit olduk. Bütün bu olanlar bizim olaylara bakışımızı mı değiştiriyor? Yoksa siz olanları birilerini müdafa etmek için ölen ya da öldürülen milletvekilinin aşirete mensup olduğundan serkeşlik yaptığına mı bağlıyorsunuz? Düşünen ve yazan biri olarak bizi anlamanız dileğiyle."

12 Şubat tarihinde aldığım e-posta mektubu aynen böyle; mektuptan sadece iltifat ifade eden iki kısa cümle çıkardım. Mektup, 12 Şubat tarihli, "Babalar ve evlatları" başlıklı yazıya cevaben gönderilmiş. Bu yazının bir yerinde şunları yazmışım: "Aşiret" başlıklı bir yazı yazmayı düşünmüştüm; geçenlerde Meclis'te hayatını kaybeden milletvekilinin aşiret reisi olduğunu öğrenince bir aşiret mensubu olmanın insanda ne gibi bir güven hissi uyandırdığı merakımı uyandırdı. Biz büyük ekseriyete mensup insanların ne aşireti var, ne meşhur bir ailesi, ne vâriyetli bir babası, ne de dar gününde imdâdına seğirtecek bir 'lobi'si..." Bu okuyucuya özel olarak bir cevap gönderdim; ama bu yazışmadan birkaç gün sonra, ucu aşiret bağlarına kadar uzanan bir cinayet işlenince bu meseleye yeniden eğilme lüzumu hissettim.

Geçen hafta yayınlanan yazıda, Cumhuriyetin imtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitle inşâ etmek idealinin akîm kalmasından duyduğum infiali seslendirmeye çalışmıştım; aşiret bağlarının insanları serkeşliğe sevk etmesi yolunda bir imâda bulunmak aklımdan geçmemişti. Dolayısı ile okuyucu mektubundaki alınganlıktan doğduğunu tahmin ettiğim "aşiret-serkeşlik" bağlantısı beni şaşırttı. Güneydoğu meselesinin varlığı bilinen ama çok konuşulmayan boyutlarından birisi de aşirete dayanan sosyolojik tablodur. Bundan elli-altmış sene öncesine nazaran aşiret bağlarının hayli zayıfladığı aşikâr; ama bu bağların zayıflayarak da olsa kendisini sürdürdüğü de açık. Modern toplum yapısının çekirdek ailesinden yetişen çoğunluk, şehir hayatı içinde hür iradesini geliştirme fırsatı bulabilen, geçimini tarım dışındaki sektörlerde emeği karşılığı temin eden, siyasî tercihlerinde nispeten daha bağımsız bir insan tipinden teşekkül ediyor. Bu insan tipi, bir topluluğa (sendika, dernek, parti, vakıf vb.) katılmak istediğinde tercihte bulunma ve kendi kararını alabilmek şansına sahip. Halbuki aşiret bağı, tercihle değil, doğumla, kendiliğinden kuruluyor ve ananevi aşiret kültürüyle kuşaktan kuşağa aktarılıyor. Bu hâl, Cumhuriyet'in fikren, irfânen ve vicdânen hür nesiller yetiştirmek arzusunun hayli uzağında kalan bir sosyolojik tablodur ve bu tablonun Cumhuriyet idealleri istikametinde değişebilmesi için demokratik hukuk devletinin temel haklar şemsiyesi altında zulümden ve baskıdan korunmuş ve tarım dışı sektörlerle desteklenen (endüstri, hizmet, bilgi vb.) bir şehir hayatının gerekliliği açıktır. Benim episdemik anlayışıma göre "geri" sosyolojik tablo yoktur; dolayısıyla aşiret bağlarının feodal hayat tarzından doğduğunu ileri sürerek aşireti yermek ve modern hayat tarzını yüceltmek gibi bir niyetim yok; sadece bir ihtirâzî kayıt koymakla yetineceğim: Demokrasi, toplulukların değil, tek fert olarak kişinin temel haklar bilincine sahip olması ile gelişebiliyor; ancak o noktadan sonra "fert" dilediği örgütlenmeye kendi iradesi ile iştirak ederek hak geliştirme mücadelesi verebilir.

"Zalım ağa, fukara maraba" edebiyatına dayanan köy romanlarıyla Cumhuriyet, kendi ideallerini yüceltemezdi. Aşiret bağlarını, kontrolsüz şehirleşme ve yetersiz sanayileşme gayretleri zayıflattı. Herkese yetecek ekmeği yoğuramadık, eldekini de kötü bölüştürdük. Problemi tespit etmek kolay da gereğini yapmak zor. Cumhuriyetimiz iki sene sonra seksen yaşına girecek ve biz hâlâ fikri hür, irfanı hür, vicdanı hür insanları hâlâ şehirlerde orta ve yüksek sınıflarının oturduğu mahallelerden memleket sathına yaymakta başarılı olamadık.

Evet, pek çoğumuz bir aşirete mensup değiliz; ama bizim gibilerin ara sıra hasret duyduğu aşiret dayanışmasını "hukuk devleti" ve herkese iş, meslek ve aş ikame edebilirdi; el'an bu nimetlerin hasreti içindeyiz.

<u>Bu cinnet kurgulanmış mıydı?</u>

Yaşlı başlı bir hanım; yetmiş civarında olmalı, başı eşarplı. Kaldırımda ayaküstü röportajına çıkmış muhabir soruyor: "Şimdi ne yapacaksınız teyze?" Teyze cevap veriyor: "Repo yapacağız, başka ne yapılır oğlum?"

Doğruyu söylemek lazımsa çarşamba gecesine kadar "gecelik faiz"in ve "repo"nun ne anlama geldiğini bilmiyordum. Bir bankacı yakınıma sordum: "Gecelik % 7500 faiz ne demek?" Meğer bu oran anaparayla çarpılıp 365'e bölünüyor ve gecelik faiz hesaplanıyormuş. Cehaletim ayıplanabilir ama asıl ayıplanması gereken 70 yaşlarındaki bir ev hanımına (belki de "hacıanne"dir) repo pratiğini öğreten spekülatif para piyasasıdır. Maalesef artık kazanç, üretim karşılığı ile tarif edilmiyor. Paradan para kazanılmasını teşvik eden bu düzen, tek kelime ile ahlâksızcadır. Evet, emeği, alın terini ve üretimi geniş kitlelerin nazarında lüzumsuzlaştıran her düzenlemenin adı olsa olsa ahlâksızlıktır.

Mali ve iktisadi dengelerimiz pimpiriklinin abdestine benziyor ve adeta bozulmak için bahaneye bakıyor. Emeğimizin karşılığı, borsa adı verilen esoterik piyasada yuvalanmış eksperlerin gönül rahatlığına veya endişelenmesine bağlı. Hafta içindeki kriz komedisi kaç spekülatörü birkaç gece içinde dolar milyoneri haline getirdi bilemeyiz; bildiğimiz kadarı şudur; yeni zenginler, sıradan insanların fakirleşmesi pahasına kazanç elde ettiler.

Reel üretim değerlerine dayalı bir iktisadi dengede bir Cumhurbaşkanı, -kasdetmiş olsa bile- bu derece vahim bir iktisadi fırtına başlatabilir miydi? Başbakan'ın apar-topar MGK toplantısından ayrıldıktan sonra sıcağı sıcağına gazetecilere "bu bir devlet krizidir" diye altını çize çize beyanat vermesinin anlamı ne? O yetmezmiş gibi krizin üçüncü günü parti grubunda dramatik bir müsamere tertipleyerek, "dakikalar önemliydi, saatler önemliydi" şeklinde Cumhurbaşkanı'nı köşeye sıkıştırmak taktiği izlemesine ne demeli? Başbakan'ın zedelenen onuru uğruna yan gözle kameraları keserek şakır şukur ağlayan milletvekilleri ne yapıyor peki? Bre insaf, "Barbaros donanmayla seferden mi geliyor?"

Ben bu krizi, Cumhurbaşkanı'nın tetiklediği konusunda kat'iyyen ikna olmuş değilim; tam aksine bütün veriler bende bir senaryo vehmi uyandırıyor. Devlet başkanı ile başbakanın anlaşmazlığa düşmesi başka şey, bir buçuk saat içinde Türk ekonomisinden beş milyar dolar paranın çekilmesi çok daha başka. Velev ki MGK toplantısında 82 Anayasası havada uçuşmuş olsun; böyle bir hadise ekonomik istikrar programının temelden değiştirilmesini gerektirir miydi?

Yoksa bugünlerde kopması kuvvetle tahmin olunan iktisadi kriz, böyle bir senaryo ile manipüle mi edilmiştir?

Cereyan eden her şey, berbat tarzda kurgulanmış bir kamera şakasını andırıyor; gerçeküstü, irreel, saçma ve boğazına kadar esoterik (batınî) gerekçelere gömülmüş bir kriz yaşıyoruz; bu krizin ahlâki sonuçları, iktisadi sonuçlarını kat be kat aşacak kadar vahimdir. "Siyasi sonuçları nedir?" diye sual edilirse aklıma grup toplantısında şakır şukur ağlayan vekil fotoğraflarından gayrı resim gelmiyor.

Saçmalığın bu derece kesifleşmediği sıradan ülkelerde aynı kriz yaşanmış olsaydı, bu krizi neredeyse sezaryenle doğurtan Başbakan'ın siyasi kariyeri, krizin ilk dakikalarında sona ermiş olurdu; zira televizyon ekranlarından bile okunabilen tablo, Başbakan'ın hissi reflekslerini kontrol altında tutamayacak kadar dağıldığını ayan-beyan gösteriyor; keza babasının gururunu savunmak zorunda kalan alıngan evlat rolünü ifa eden başbakan yardımcısı da, bütün metanetine rağmen resmi görevlerini yarım gün daha sürdüremezdi. Aman istikrar bozulmasın hassasiyetinin bizi sürüklediği nokta işte bu; kıymet hükümleri geçersiz, mantık mefluç, insaf ayaklar altında. Pekâlâ, kötü yönetim bu değilse başka nedir? Siyasi skandal bu değilse başka nasıl bir örnek gösterilebilir? Bir kabinenin iktisadi politikası, bundan başka hangi durumlarda başarısız sayılır?

Diğer taraftan ortalıkta Cumhurbaşkanı'na yönelen kamuoyu desteğinin olağanüstü bir arahal rejimine dönüştürülmesi yolunda istismar edileceğine dair söylentiler dolaşıyor; inanılması güç söylentiler. Niçin kırk katır veya kırk satır tercihinde bulunmak zorunda bırakılıyoruz; hükümetin başarısızlığı âşikâr ama bu gerçeği kabul etmek, niçin sivillerin siyasetinden ümit kesilmesi anlamına da gelsin? Sistemin kendini kilitlemesine seyirci kalmak insana azap veriyor. Ne kırk katıra razıyız, ne kırk satıra. Siyasetin sivilleri, sivil siyaseti tazeleyecek kanalları artık tıkamaktan vazgeçmeliler; çünkü yol bitiyor. Şöyle veya böyle yol bitiyor.

Biz bu ülkenin dinamizmine güveniyoruz

Bu iktisadi krizin öncekilerinden çok mühim bir farkı var; Türk ekonomisi dışa açık ve o derece de daha çok bağımlı. Emeği veya mütevazı geliri ile geçinen milyonlarca insanın geleceği, varlığından bile haberdar olmadıkları borsa ağalarına, para spekülatörlerine, finans bürokrasisine, yabancı yatırımcılara ve bankacılara bağlı.

Ekonomide insanî boyutu -elbirliği ile- kaybetmişiz. Sâbit ücretlilerin bu akıl almaz finans katakullileri karşısında tutunabileceği, kendini emniyette hissedebileceği bir liman yok. Bu insafsız oyun halka rağmen oynanıyor; ama halk için değil. Her kriz, adını bile bilmediğimiz kadar uzak ve gizli aktörlerin gaddarca servet artırmalarıyla sonuçlanıyor.

Bazı gerçekleri gözden kaçırmayalım; dünyadan bağımsız bir ekonomik düzen kurup yaşatmak mümkün değil, bu doğru fakat ekonomik dengelerin üretim gücü ve miktarıyla orantısını adeta unuturcasına para piyasalarını bir lotarya oyununa dönüştürmenin, "bir koy beş kazan" hokkabazlığına kapı aralamanın izahı yok. Daha düne kadar işsizlerin, üniversite öğrencilerinin, kendi halinde ev hanımlarının bile "finansal dehâ"larını kullanarak borsa oynadıklarını, küçük kazançlarını abartarak komşularının ve arkadaşlarının hayal dünyasını kamçıladıklarını unutmuş olabilir miyiz? Hepsi kaybettiler! Hele faizsiz kazanç vaadiyle finans kurumlarına bir ömürlük birikimlerini yatıran orta halli insanların davranış mekanizmalarını hiç hesaba kattık mı? Zaten üretimi az, üretim heyecanı düşük bir toplumuz; toplam üretimi düşük bir ülkenin zenginleşmesi mümkün değil. Türkiye gibi büyük iktisadî aktörlerin insafına terk edilmiş bir ekonomide vukuu muhtemel bütün felaketler sırayla geliyor. Gelir dağılımı makası sonuna kadar açık. Zenginler, fakirlerin aleyhine spekülatif yoldan büyüyorlar. Hükümet ise ekonomiyi yönetmekten âciz.

Problemin çözümü yine siyasette. Dünyanın hiçbir ülkesinde ekonomiyi sağlıklı bir tarzda yeniden yapılandırmak için o ülkenin siyaset sınıfından gayrı melce, yok. Ayrıca bu sürecin mucize kaldırır tarafı da bulunmuyor. Ne şarlatanlara ihtiyacımız var, ne de iktisat dehâlarına. İktisat dünyanın en basit denklemi. Üretimi artıracak, ülkede üretim heyecanını salgın hale getirecek ve ürettiği değer kadar büyümeye rıza gösterecek bir siyasî irâde derdimizin devâsıdır. Eğer hokkabaz veya dahi peşinde değilsek Türkiye'de aradığımızı fazlasıyla bulabiliriz. Şöyle de ifade etmek mümkün; bugüne kadar defalarca halktan daha iyi bir iktisadi düzen için istenen fedakârlıklar esnasında bu cinsten aklı selim sahibi insanlar yönetici mevkiinde olsalardı, asıl mucizeyi o zaman gerçekleştirebilirdik. Maalesef ritmik bir intizamla mevcut siyasî kadrolara beslediğimiz güven istismar edildi. Günü kurtarmak veya küçük menfaat gruplarını hoşnut etmek uğruna ülkenin iğneyle kazılarak ortaya konulan birikimleri düşüncesizce savruldu. Bugün karşımızdaki tablo, yoruma bile hacet kalmayacak kertede kesin bir başarısızlık hâlidir. Üç ortaktan ilkinin ekonomi birikimine, küçüğünün iyiniyetine güvenemiyoruz; ortanca ortak ise mânidar bir suskunluk içinde. Bir Buda heykeli gibi donuk; iyice kapattığı ağzını nadiren açtığında alevler fışkıracak sanılıyor; ama heyhat. Bugünden sonra siyaset yapmadığı halde siyasî hayatta tutunabilen bir partinin de olabileceğini gördük. Maurice Duverger bu hali görseydi, bütün yazdıklarını yırtar atardı galiba.

Hayır, kabinedeki küçük revizyonlarla günü kurtarmak zamanı geçti; ara rejim, kriz yönetimi, olağanüstü hal ilanı veya teknokratlar kabinesi cinsinden yeni avara kasnaklardan hiçbiri çare

olamaz. Bugünün siyasî kadrolarından beklediğimiz ve esasen ellerinden gelebilecek son himmet, Siyasi Partiler Kanunu ile Seçim Kanunu'nu, tıkanan siyasetin açılmasını sağlayacak tarzda değiştirip makul bir süre içinde seçime gitmeleridir. Hayal güçlerini ne kadar kamçılasalar da kendilerine bir kere daha güvenmemiz için mâkul tek gerekçe gösteremezler.

Ve unutulmamalı, siyasetten yana tavır almak, bugünün siyasi kadrolarını mâzur göstermek anlamına gelmiyor. Kerametleri kendilerinden menkul, her biri bir hânedan ailesi gibi mansıpların başına çöreklenmiş bu kadroları omuzumuzda taşıdığımız yeter artık. Gölge etmesinler yetişir.

Biz bu ülkenin dinamizmine güveniyoruz.

2001

31 Mart

Avrupa'da güzel şeyler de oluyor! Zaman Gazetesi

31 Mart

Türkçe'nin altın zamanları, Falih Rıfkı Bey ve Taymis kıyıları Aksiyon Dergisi

26 Mart

Türkler 'millet' oldular mı? Zaman Gazetesi

24 Mart

Fatih'ten Fatih'e üniversite kavramı Zaman Gazetesi

19 Mart

Kelimelere ihanetin bedeli bu! Zaman Gazetesi

17 Mart

Saç döktüren sorular Zaman Gazetesi

17 Mart

Her şehre lâzım adamlardan biri Aksiyon Dergisi

12 Mart

"Değerli ve önemli!" Zaman Gazetesi

10 Mart

Memleketimden kurban manzaraları Zaman Gazetesi

05 Mart

Ankara'da neler oluyor? Zaman Gazetesi

03 Mart

Ciddiyetin lüzumu yok! Zaman Gazetesi

03 Mart

Türk bayrağının bize ettikleri Aksiyon Dergisi

Türk bayrağının bize ettikleri

1. Yıl kutlamaları dolayısıyla kitapçı ve hediyelik eşya satan dükkan vitrinlerini az çok âşinası olduğumuz bir sembol süslemişti.

Osmanlı arması. Pek çok insan, bu armanın Osmanlı Bayrağı, Osmanlıların siyasi hakimiyet sembolü olduğu zannıyla duvarlarına astılar; halbuki "Osmanlı Bayrağı" kavramı, Osmanlıları ilgilendirmeyen, daha doğrusu Osmanlılarla aynı zamanı paylaşan diğer devletlerin de yabancısı olduğu bir alâmetti. Bayrak moderniteye has, "millî devletler" çağına mahsus bir siyasi işarettir. Çok eski çağlardan beri kullanılan alem, flama, arma gibi timsaller, bugünkü anlamlarını taşımaktan uzaktılar. Meselâ Hazreti Peygamber'in askerî seferlerde İslâm ordusunu timsâlen belirli renk ve şekilde bir alem tayin etmediği mâlumdur. Eski Türk devletlerine izâfe edilen bayrakların da çoğunluk itibariyle modern zamanlarda tasarlanmış ve kabullenilmiş göstergeler olduğunu biliyoruz.

Türkiye'nin "milli devlet¨ haline gelmesiyle, batı Avrupa ülkelerinin milli devlet formuna bürünmesi arasındaki süreç farklılıkları çok belirgindir. Bu yüzden biz, milli devlet olmak olgusuna iktisâdi, toplumsal ve kültürel bir lüzumun tesiriyle değil, hissî, romantik unsurlarla vâsıl olduk; herşeyden önce "muasır medeniyet" seviyesine erişmemiz için batılı ülkelerin devlet yapılarını ve felsefesini, hukuk nizamlarını, siyaset üslûplarını özümsememiz gereğini hissettik ve bunlar taklid edilebilir nitelikte idiler. Ne var ki üretimde muasır medeniyet seviyesini sırf temennî ile, iyiniyetle, kanunla veya inkılapla yakalamak mümkün değildi; nitekim üretimde batı standartlarına erişmek, bugün bile henüz çok uzağımızda kalan bir hedeftir. Bu yüzden bizde millî şuur ve milliyetçilik iktisâdi ve toplumsal bir olgudan ziyade siyasi ve hissi bir hassasiyet olarak kaldı; hâlâ öyledir.

İşte bu yüzden biz, nerede bir Türk bayrağı görsek tuhaf oluruz. Buna bir nevi mistifikasyon demek de mümkündür.

Aynı kulvarı, hergün otomobilin sürücü koltuğunda oturarak katetmek zorunda olanlar kadar dış dünyaya kapalı pek az insan tipi vardır. O sabah, günde iki kere geçtiğim kavşağa mutad üzre yavaşlarken hemen karşıdaki resmi dairenin direğinde dalgalanan Türk bayrağını farkettim. Hani film gibi bir şeydi. Bir kere şaşırtacak derecede bakımlı, tertemiz ve yeniydi. Hafif rüzgârda yelken gibi genişliyor, bükülüyor, dalgalanıyor ve nazla kıvranıp duruyordu serende. Kaldırım kenarında selâmet bir yere çekilip birkaç dakika Türk bayrağını seyrettim.

Yeniden yola koyulduğumda zihnimde bir cümle vardı:

Ah bu güzel bayrağın bize ettikleri!

İzah edeyim: Bir kere Türk bayrağı, diğer bayraklar arasında grafik sanatı açısından taşıdığı değerler bakımından gerçekten üstün bir zevkin eseridir. Bu noktada belki her Türk gibi benim de fikr□i sâbitle hüküm verdiğimi düşünebilirsiniz ama herhangi bir coğrafya atlasında bayrakların yer aldığı sayfayı açıp da şöyle bir göz gezdirdiğinizde bana hak vereceğinizi biliyorum. Herkese kendi ülkesinin bayağı güzel ve sevimli görünecektir fakat bizim bayrak, grafik değerlerindeki sadelik, renklerindeki canlı kontrast ve temsil ettiği anlamdaki şecaat sebebiyle gerçekten çok güzeldir. Ne var ki bizim bayrak hassasiyetimiz, meselenin grafik boyutlarından da ötede. Türk bayrağına duyduğumuz yoğun hissî alakayı tahlil ettiğimizde, diğer ülkelerdeki bayrak□yurttaş münasebetlerinden hayli farklı olduğunu sandığım başkaca anlamlar çıkıyor:

□ Biz Türklerin, kollektif başarılara imza koymak hususunda beceriksizliği mâlum ve müsellem. Halbuki bayrak milletin kollektivitesini temsil ediyor; gündelik hayatta başarıya ulaştıramadığımız ve akim bıraktığımız kollektif beceriksizliğin acısını, bayrak sevgisini yoğunlaştırarak telafiye çalışıyoruz gibi bir zan içindeyim. Tabii bu noktada bayrak sevgimiz, sağlıklı ve dengeli bir "temsil eden□temsil edilen" alışverişinden çıkarak "temsil etmesi gereken / temsil edilmesi gereken" ilişkisine dönüşüyor. Biz netice itibariyle bayrakta, yarım kalmışlığımızın, eksikliklerimizin ve kollektif iş başarmaktaki ve beceriksizliklerimizin telafisini buluyoruz. "İş"le kapatılması gereken bir açıklığın "niyet"e telafisine benziyor bu. Kompleks diyeceğim ama dilim varmıyor. Bayrağa bakarken "olan"ı değil, olması gerekeni görüyor ve tasarlıyoruz.

□ Bu tesbit eğer doğruysa, milliyetçilik kavrayışımızı da çok yakından ilgilendiriyor. Burada milliyetçilik kavramını Türk etnisitesine özel bir anlam yükleyen kavmî milliyetçilik veya

asabiyye mânâsında değil, aynı gemide yolculuk edenlerin geminin akıbetinden veya selametinden duydukları endişe veya hoşnutluk mânâsında kullanıyorum; mesela ve "farz□ı muhal" Türk lirasının uluslararası piyasalarda itibarı yükselince hepimizin hissedeceği gurur veya hoşnutluk duygusu tasavvur olunursa, milliyetçilikten ne kasdettiğimi de biraz anlatmış olabilirim. Buna Türk pasaportunun yabancı gümrük kapılarında itibarının yükselmesi, Türkiye'de geçim standartlarının yılda üç□beş bin dolardan otuzbin dolara çıkması veya Türk üniversitelerinin dışardan talebe celbedecek ölçüde kalite çıtasını yükseltmesi gibi "muhal□farz" durumları da ilave edebilirim. Belki de böyle başarılara ancak rüyada ulaşmanın mümkün olacağını hissetmenin verdiği karamsarlığa rağmen, hayata tutunmanın verdiği inatla bayrak sevgisini abartıyoruz. Yukarda, yürek kanatsa da "muhal□farz" şartıyla sıraladığım başarılara erişmiş bir siyasi topluluk olsak, bizim bayrakla hissî alâkamız herhalde daha dengeli ve ağırbaşlı, daha ayağı yere basan ve daha vakur bir seviye gösterirdi diye düşünmekten kendimi alamıyorum.

Bizde "bayrak göstermek" diye bir alışkanlık yerleşmeye başladı. Düğün konvoylarında, asker uğurlamalarında, Galatasaray' ın bir başka yabancı futbol takımını yenmesi halinde, tamamen bir alışkanlık eseri Türk bayrağı göndere fora ediliyor; diğer taraftan bayrak, kanun gereği sık aralıklarla gündelik hayatımızın içinde sıkça boy gösteriyor: Haftabaşında bütün resmi kurumlarda törenlerle göndere çekiliyor ve hafta sonlarında aynı törenle indiriliyor. Televizyonlar bayrakla açılıp kapanıyor; bütün kongre ve toplantılarda bayrak sahnenin değişmez aksesuarı. Hatta otel, şirket, işletme gibi kuruluşların avlularında bile bayrakla karşı karşıyayız. Sanki bir yerde bayrak gösterilince, yevmî sıkıntı ve başarısızlıklarımızı bir anlığına olsun unutuyormuşuz gibi bir hâlet içindeyiz. Belki de bu mekanizmanın beslediği bir alışkanlıkla hemen herkes ümitsizliğe ve karamsarlığa düştüğü anlarda "bayrak göstererek" bizi şimdiki kötü zamanlardan gelecekteki mutlu günleri hatırlamaya çağırıyor. Gecekondusunu yıkmaya gelen belediye ekiplerine bayrak çeken garibanlardan, bütün beceriksizliklerini "milli birlik ve beraberlik" edebiyatı ile mazur göstermeye çalışan hükümet erkânına kadar hemen hepimiz bayrağı gereğinden fazla yoruyor ve hırpalıyor gibiyiz. Endişem şu; günün birinde bayrağın temsil ettiği gerçek değerler bu derece fazla, gereksiz ve kötü niyetli kullanımdan ötürü bütün mânâsını kaybedebilir ve o zaman çok daha derin bir toplumsal bunalım içinde tutunacak bir müşterek bulamayabiliriz. Mâzallah!

Gönderinde nazla dalgalanan Türk bayrağını adeta derin bir vecd içinde seyrettiğim o birkaç dakika içinde, baştan beri anlatmaya çalıştığım çelişik duygular yumağında zihnen savruldum durdum; neticede bizim mi bayrağı gereğinden fazla yorduğumuz, yoksa bayrağın mı bize

gereğinden fazla yüklendiği hususunda tezatlar içinde kaldım. Kesinlikle emin olduğum bir tek şey var: Temiz, ütülü ve asli renk ve boyutlarını taşıyan bir Türk bayrağını hafif rüzgar altında ve yüksek bir gönderde birkaç dakikalığına da olsa seyretmek, millî mâneviyat üzerinde kesinlikle müsbet bir te'sir yapıyor; bu hislenişe psikoloji ilminin soğuk tâbiriyle "illüzyon" demek mümkün olsa bile bu böyle.

Ciddiyetin lüzumu yok!

Şeytan ayrıntılarda gizli. Satıraraları, esasa dair ilginç haberler sızdırıyor. "Niçin satırarası?" diye sual olunursa söylenmelidir ki biz, haylicedir satır okumayı ve alenî şeylere anlam vermek kabiliyetimizi dumûra uğratmış gibiyiz.

Meselâ Başbakan'ın, "..yoksa tarihe ve millete nasıl hesap veririm" tiradıyla biten grotesk açıklamasını, hepimiz sanki çok mâkul ve inandırıcı şeyler söylüyormuş gibi dinledik ve geçtik. Halbuki bir hafta önce, adeta arkasından birileri itiyormuş hissini veren (MGK çıkışı) o meşhur ayaküstü konuşmasında, sanki kamuoyu l

âyıkınca anlamaz endişesiyle altını çizerek "Bu bir devlet krizidir." diye titreyen teatral ses tonu hâlâ kulaklarımızda. Bu ses tonu yabancımız değil; bir hanım milletvekilinin Meclis'ten hemen uzaklaştırılmasını istediği o trajik konuşmasında da aynı ses tonunu kullanmıştı; sâyesinde şartlı refleks geliştirdik: Sesi titremeye başlayınca bakkala seğirtip makarna, bulgur stoku yapacağız bundan sonra.

Ayrıntılardan bahsediyorduk; bizimkiler Cottarelli'den memnun değillermiş ve adamcağız görevinden alınarak Türkiye'yi terk edecekmiş. "İşte Türkiye'nin gücü!" diye efelenmek var ama satıraraları belimizi büküyor. Gariban Cottarelli bu yakınlarda vapur bacası gibi Maltepe sigarası içmeğe ve sünger gibi damacana dolusu Tekirdağ rakısı tüketmeye başlarsa hiç şaşırmam; krizin sorumlusu meğer o imiş! Doğrusu İMF'den, Türkiye masası şefini değiştirme hakkımızın olduğunu bilmiyorduk; öğrenmiş olduk. Daha ne türlü hükümranlık hakkına haiz olduğumuzu da söyleseler ne iyi olacak.

Hükümetimiz arslanlar gibi defans yaparak kabineden bir kelle bile düşürmemeye muvaffak oldu. Hezar tebrik! Meğer Cottarelli'nin iki "yerli" suç ortağı daha varmış. Adamlar boyunlarını büküp istifa etti gittiler. Ardından bu bürokratlarla sorumlu devlet bakanı, "Çok ısrar ettik ama istifada direndiler." deyince gülmekten yere düşmüşüm. Aynı bakan, "Siz istifayı düşünüyor musunuz?" sualine öyle bir eskiv (fake) gösterdi ki muhabir neyi sorduğunu bile hatırlayamadı. Ben "millî birlik ve beraberlik" deyince artık, hükümetin şu son kriz rezaletinin akabinde tek fire vermemek için nasıl birbiriyle kenetlendiğini hatırlayacağım. Bu yüksek dayanışma gösterisi o kadar hamiyetperverâne idi ki yüreğimiz kabardı ve gözyaşlarımızı tutamadık!

Ve büyük ikramiye! "Hikmet-i hükûmet"in basiret jeneratörleri kısa bir tutukluktan sonra aksıra-öksüre yeniden çalışmaya başladı ve ekonomiyi kurtaracak adamı bulmakta gecikmedi. 12 Mart 1971'de seyrettiğimiz bir film, Dünya Bankası laboratuvarlarında renklendirilip dublajı tazelendikten sonra yeniden vizyona sokuldu. Türk ekonomisini kurtarmak üzere Dünya Bankası kadrolarından "vatanî vazifeye" davet edilen zat, ayağının tozuyla geldiği başkentimizde evvelâ hükümet erkânı ile temaslarda bulundu ve dinlenmek üzere oteline çekildi. Kamera görür görmez âbus yüzüne kaplan tebessümü maskesini indirmekle görevli Başbakan yardımcısı ise birkaç dakika sonra verdiği beyanda "ertesi gün sayın uzmanın hangi vazifeye tayin edileceğine Bakanlar Kurulu'nda karar verileceğini" müjdeledi: "Hazine müsteşarlığını mı tensib edersiniz, Merkez Bankası başkanlığını mı, yoksa para politikalarından sorumlu bir devlet bakanlığı mı daha uygundur sizce?" Demek ki ortada henüz kararlaştırılmış bir görev yok. Süperman çantasındaki dosyalarla bir gün otel odasında "istihâre"ye çekildikten sonra ertesi sabah hayırlı kararını bildirecek ve kurtulacağız. Ekonomiyi, Dünya Bankası uzmanları kurtaracak idiyse bunca yıl niçin Türkiye'ye zaman, para ve enerji kaybettirildiği suali, kasap çengelinde sallanıp durmakta. Tevekkeli Sabancı, "ekonomi yönetimine mümkünse siyasi rengi olmayan bir uzmanda tevhid edilmesi" yolunda arzu izhar etmişti.

Öyle ise Cottarelli'nin ne kabahati vardı yahu? Hem uzman, hem siyasi görüşünü bilmeyiz, üstelik ecnebî; başarısız olması ise kusur sayılmaz; Türkiye'de başarısız olmak cezayı müstelzim değildir. İki gün içinde Bakanlar Kurulu kararıyla adama çifte vatandaş statüsü kazandırıp ekonomiyi teslim edebilirdiniz; sizden daha iyi yöneteceği hususunda kamuoyu nezdinde daha fazla "consensus" sağlayacağı ise garanti idi.

Ekonominin illâ ki "harika çocuk" istihdam edilmesi gerektiren esrarengiz bir disiplin olduğunu imâ eden şu siyâsi irâdeye nazarlık takılsa yeridir. Basit bir zimmet-matlup çetelesini tutmaktan âciz adamların, siyâsî kararlarında daima isâbet kaydedeceğine nasıl güvenebiliriz ki?

Ciddiyetin âlemi yok; ben, şu anda son zam kararlarının aslında vatandaşın bayram aralığında sıkıntıya düşmemesi için alındığına dair serdedilen yüksek mütalaaların ciddiyetine gülmekle meşgulüm. Yapacak başka bir şey yok; siz de öyle yapınız.

Ankara'da neler oluyor?

"Özal'dan daha derin..., Aranan temiz yüz..., Rekabetçi ve profesyonel..., Yoksulun halinden anlar..., Fevkalade demokrattır..., Savaşan General..., Ecevit'in Özal'ı..., Adı bile yetti..., Alman annenin idealist oğlu..., Uluslararası standartta biri..., Üç dil biliyor..., Türkiye'den hiç kopmadı..., Ekonomiye hakim olur..., Piyasa Derviş'i sevdi..., Ekonomiye süper bakan..., Derviş çok iyi seçim...," Bu övücü ve mübalağalı sıfatların sahibini kestirmek için kâhin olmaya gerek yok.

On gün önce enflasyonun düştüğünü, her şeyin yolunda gittiğini ileri süren kartelin iki gazetesi, manşetlerini işte bu gibi abartılı ve gereğinden fazla iyimser sözlerle süslediler. Bu ne ferâset? Bunların iktisâdi ferâsetlerine artık kimsenin itimadı kalmadı. Manşetler, olguları değil niyetleri ve belki de "artniyetler"i yansıtıyor olabilir pekâlâ.

Sayın Derviş dünyanın en iyi ekonomisti olabilir; ama netice itibariyle hariçten atanmış bir bakandır ve kullanmak için çok ihtiyaç duyacağı siyasî iradeyi, üç parti liderinin "olur" veya pazarlığıyla elde edebileceğini unutmayalım. Meclis dışından atandığı halde başarılarıyla iz bırakan kaç bakan hatırlıyorsunuz? Kemal Derviş'in nazik ve iyiniyetli bir insan olduğu belli fakat giydiği ateşten gömlektir; hayır, bayram ertesindeki günlerde karşılaşması muhtemel ekonomik problemlerin azametinden bahsetmiyorum; bahsettiğim, esasen insicamsızlığı gün gibi belli olan hükümet irâdesinden gelebilecek kösteklerdir.

"Onun bileceği iş" deyip geçelim de geçmek mümkün mü?

"Bu, ciddi bir devlet krizidir" sözleriyle tetiklenen krizin, Amerika'dan ekonomist ithaline varana dek kurgulanmış olması mümkün mü? İnsanın aklına neler geliyor neler? Belki de "kurgu"nun sonunda değil, henüz başlarında bir yerdeyiz. Bugünlerde hiç akla gelmeyecek ihtimâllerin gerçekleşmesinden şaşkınız. "Olmaz olmaz deme; âlem-i imkândır bu; olmaz olmaz!" sözü bu gibi haller için söylenmiş olmalı.

Böylece hükümetin ekonomiden anlamadığı, kendi icraatıyla tescil edilmiş oldu; bir eksikliğin itirafı da cesaret ve basiret meselesidir, tebrik ederiz. Peki, ekonomiden anlamadıkları kendi itiraflarıyla kesinleşen bir hükümetin, meselâ diplomasiden, güvenlikten, eğitimden, enerji veya haberleşme işlerinden anladığını nereden bileceğiz? Bir hükümet, "ben para işlerinden anlamam; ama çok iyi diplomasi yürütürüm veya eğitim işlerinde yektâyım" diyebilmek imkânına sahip midir? Sanmıyorum. Mektepte bize şöyle öğretmişlerdi: Siyaset, bütçe üzerinden yürütülen bir eylemdir; bütçe için ve bütçe ile yapılır. "Bütçeye harika çocuk baksın, biz sair işleri yürütürüz" diye bir mantıkla herhalde kandırılsa kandırılsa Türk kamuoyu aldatılabilir galiba. İki ihtimâl var: Ya bu hükümet kamuoyunu hiçe sayıyor veya cümleten kafa travması geçirmiş olmalılar!

Üç liderin günaşırı bir odaya kapanıp ardından üç-beş satırlık açıklamalarla hepimizin kaderini ilgilendiren kararlar almaları artık kimselerde ciddiyet tesiri uyandırmıyor. Bu mesele o kadar incitici imâlar ihtiv

â ediyor ki, bir noktadan sonra yaşadığımız krizin sadece ekonomik boyut taşımadığından, daha ciddi ve derin anlamları olduğuna endişe etmemek elden gelmiyor. Hele hükümetin bir ortağı var ki, onun mânidar suskunluğunun neyin pahasına temin edildiğini anlamak çok güç: Bu suskunluğun veya "rızâ"nın, "sizin bilmediğiniz şeyler var arkadaşlar" cinsinden bir izahı olabilir mi? Bir "siyasi içtihat" bugün konuşmayacaksa, ne zaman konuşur; yoksa bizim içtihat zannettiğimiz şey, dümen suyunda seyredip de kendini geminin içinde farz etmek

midir? Bir kamu bankasının yönetimini sürdürmek, bu müthiş suskunluğa değecek kadar önemli midir?

Ankara'da neler oluyor?

Hayır, daha başından beri, ilk günden beri, MGK toplantısında başlayan krizin, kriz ahkâmıyla bağdaşabilecek mâkul bir tarafı görünmüyordu; şüphe ve endişelerimi yazdım. Bugün itibarıyla bu krizin ta başından beri kurgulanmış olduğu yolundaki vehmim giderek güçleniyor. Öyle bir kriz ki, mezkûr üç partinin kurmayları tarafından kurgulanamayacak kadar karmaşık; insanı ürküten de bu.

TEBRİK: Bütün gelenekleriyle bayram, asıl bu günlerde anlamını buluyor: Okuyucularımın bayramını tebrik ederim. / ATA

Memleketimden kurban manzaraları

Her fotoğraf bir tercih; Kurban Bayramı'na bakıp salhane manzarası gören göz tercihini öyle kullanmış demektir. Birkaç büyük şehir dışında Kurban Bayramı, gazete manşetlerine yapıştırılan salhane rezaletlerine sahne olmadı.

Anadolu şehirleri hâlâ insânî ölçeklerini koruyabiliyorlar çünkü.

Adı büyüğe çıkmış birkaç gazete, güç ve paraya dayanan itibarlarını kendi manşetleriyle kemirip duruyorlar. Gücün, nihayetsiz paranın ve imajın da tükendiği bir yer vardır; oradalar. Hakikatin bunca incitilmesi ve örselenmesi karşılıksız kalmaz. Hak, en yüce değerdir ve mutlaka üstün gelir. Sadece bir vâde meselesi, vâdenin miktarı değişebilir; ama hak mutlaka galebe eder. Nitekim ediyor.

Yol kenarında kurban kesenlerin resmini çekip, "bizi bu hâlimizle AB'ye alırlar mı?" diye sızlananlar samimi değil; Avrupa Birliği mâcerasına son noktayı geçenlerde koyduğumuzu onlar bizden iyi biliyor; ama telaffuz edemiyorlar. İktisâdî kriz sadece hepimizi % 40 civarında yoksullaştırmakla kalmadı, Türkiye'nin politik eksenini Avrupa'dan Atlantik'in öteki kıyısına kaydırdı bile. Bu gerçekleri pekâlâ bildikleri halde açık□seçik yazamayanlar, bayram gazetelerinde başbakanın saadethanesinde ağırlanıp izzetlenmenin hikâyesini anlattılar bize. Gazetecilik gözbağcılık oldu. Tavşanlar şapkalarda yaşamaz; gözbağcılık yanıltmaya, hakikatin tabiatını farklı göstermeye yarar; fakat hakikati değiştiremez.

Evvelâ, "bu kadar adam hangi parayla bu kadar kurban kesti" diye celâllendiler; ardından "niçin hâlâ sokaklara dökülmüyorlar?" diye hayıflandılar. Cevap bulamayınca, "kurban böyle mi kesilir, şu iptidâiliğe bakınız" diye çarşaf çarşaf bağırdılar gazetelerinde. Derken ipin ucu kaçtı; kurban kesmenin çocuk psikolojisini nasıl sarstığına dair psikanalitik yorumlara

daldılar. Market vitrinlerini süsleyen bonfilelerin, pirzolaların, piliçlerin vaktiyle canlı birer varlık iken nasıl öldürüldüğünü görmezden geldiler. Sırçadan mâmul "tower"ların camekânlarına kan sıçrayınca rahatsız oldular. İnsanın öldürerek yaşayan tabiatını hatırlamak onları fena halde "irrite" etti.

Bu sene İstanbullular ilk defa kurban kesmediler; önceki yıllarda da sokaktaydılar. Sokaktan, kaldırımdan, yol kenarından gayrı yer bulamayan insanların kurban kesmek yerine marketten kesilmiş tavuk almaları mı gerekiyordu? On milyon nüfuslu İstanbul, insan unsurunu çoktan tepelemiş bir şehir demektir. İstanbul'u bu hale getiren ne Dünya Bankası, ne IMF; hepimizin eseri bu manzara. Bayramın dördüncü gününde bile anlı□şanlı Kızılay Meydanı'mız gübre ve kan kokuyorsa, çok önceden bir şeyler ihmâl edilmiş demektir. Bu gibi acı nüktelerin anlamı, bir hayvanı hunharca öldürmek veya parçalamaktan ibaret olabilir mi; meselenin ibadet boyutu kaybolmuş, sadece ritüeli kalmış. Sırf merasim, dinin en büyük düşmanıdır. Kur'an'dan önceki semâvî gelenekler, dinin mânâsını merasime kurban ettikleri için İslâm'la tazelendirildiler. Kurbanda ibret vardır; meselenin sadece ritüel boyutuna abanırsanız geride sadece insanların kan revan içinde göründükleri kasaphane manzaraları kalır; bir de hayvan daha can çekişirken tutuşturulmaya başlanan mangal kömürünün dumanı.

Şimdiye kadar her Kurban Bayramı'nda zihnimiz bir deri paylaşımı kavgasıyla kirletilirdi; ilginçtir bu sene unutuldu. Sokaklardaki bayram sükûnetini ihlâl eden sadece kesilme sırasını bekleyen hayvanların dokunaklı böğürtüleri ile kamu kuruluşlarına ait megafonlu araçların hoparlörlerinden yükselen "derinizi ancak bize verebilirsiniz" mealindeki tehdit anonslarıydı!

Bayram arefesinde devekuşundan kurban olur mu tartışması körükleneceği yerde kurban kesmenin anlamı ve usûlü hakkında adam gibi konuşabilmiş, büyük şehirlerin beton tekilliğinde bu maksat için uygun yerler hazırlayabilmiş olsaydık, mirasyediler gibi itibarını kemirip duran medyamız hangi memleket meselesini diline dolayacaktı acaba? Türkiye'nin en azından yarım yüzyıllık geleceğini etkileyecek sürpriz mihver değişikliğini mi; yoksa üç buçuk günlük krizde üç buçuk milyar dolar söğüşleyen üç buçuk siyaset kalantorunun üç buçuk kuruşluk hikâyesini mi?

Konuyla alâkası yok; ama var: Başbakan cenapları "IMF çağın gerisinde kaldı" buyurmuş. Ben böyle bayram fıkrası ne duydum ne işittim. Kulaktan kulağa fısıldanan mâlum başbakan fıkralarından değil bu; ayniyle vakî. Gazetenin biri şecaat arz eder gibi alnına yapıştırmış. Hazret biraz daha gayret etse Dünya Bankası'nı da irticâ yuvası ilân edecek. Ha gayret efendim, çoğu gitti azı kaldı!

Her neyse, bayram bitti; haftaya Sam Amca'nın kenarından koklatmaya başlayacağı "cash money"in iyimserliği ile, Amerika'dan büyük fedakârlıklarla getirttiğimiz kurtarıcının hazırladığı yeni ekonomik paketin faziletlerini konuşmaya başlarız. İyi olur!

"Değerli ve önemli!"

Sayın "Falanca Filanca" çok değerli ve çok önemli bir yazardır. Görüşlerinin -bence çok önemsiz de olsa- az bir kısmına katılmadığını ifadeye cür'et etsem bile, o katılmadığım kısımların bile son derece önemli ve itibara layık olduğunu kabul ediyorum.

Ne var ki bu minik ihtilaftan dolayı bazı okurlarım, "bu yazar ne zaman adam olacak" diye ümitsizliğe kapılmamalıdırlar. İlerde belki o küçük muhalefet şerhimi de ortadan kaldıracak şekilde fikri değişim geçirmem pekâlâ mümkündür. Okuyoruz, yazıyoruz, araştırıyoruz; önemli sosyal bilimci W. Falansworth, "Değişmeyen tek şey değişimdir." dediğine göre niçin olmasındır?

Nitekim bakınız sayın Falanca Filanca, geçen ay peş peşe yazdığı bir seri makalenin bir yerinde ne diyor: "Herkesin benim gibi düşünmesi gerekmediğini artık kabul ediyorum; bazı insanlar farklı kanaatler de geliştirebilirler". Ben bu makaleyi çok önemli buluyorum; üstelik sayın Falanca Feşmekânca da, bilimsel ve entelektüel çevrelerde çok itibar gören bilim kadını Filaniye Falaniye'den yaptığı alıntıda şunları ileri sürmektedir: "Evet, farklı şeyler söyleyenleri de en azından dinlemek ve anlamaya çalışmanın gerekli olduğunu kabul ediyorum". İşte bu noktada sayın Falanca Filanca'nın seri yazıları olağanüstü derecede önemli bir soruna dikkatleri yoğunlaştırıyor ve ilave ediyor:

"Tarihini ve dinini öğrenmeyi reddedenler yanlış bir şey yapıyorlar."

İnanır mısınız aziz okurlar, bu satırları daha okurken tüylerim diken diken olmuş ve içine kapıldığım entelektüel haz gidabında gaşye gelip "işte bu" diyerek elimi masaya vurmuştum da kırılan çay bardağı parmağımı kesmişti. Parmağım hâlâ bantlı duruyor (Bkz: sağ elimin işaret parmağı).

Bunun ne kadar önemli bir şey olduğunu sizlere anlatmak için kelimeleri yormaktan çekini

---

Geçenlerde çok önemli ve etkin sosyologlarımızdan Fülan Falankes'le bir resepsiyonda bir anlığına bakışlarımız kilitlendi. Bakınız yeri gelmişken söyleyim ki, Bay Falankes de çok önemli bir sosyologdur. Evet, tekrara düştüğümün farkındayım; ama ne kadar tekrar edilse yeridir. Eskiler, "Ettekrare ahsen; velev kâne yüzseksen" demişlerdir. İşte Sayın Falankes henüz Türkçeye çevirmeye fırsat ve imkân bulamadığı (ki kendisi çok yoğun ve meşgul bir bilim adamıdır) makalesinde, Sayın Falanca'nın deyimiyle "kamu görevlilerinin hukuka uygun davranmak zorunda oldukları" gerçeğinin bir kere daha altını çiziyor. Şahsen ben bu dikkatten son derece etkilendiğimi itiraf etmeliyim. Unutmadan söyleyim ki henüz Türkçeye çevrilmemiş bu makale hakkında ayrıca bir yazı yazacağım.

Şimdi denilebilir ki, "Fakat efendim, bunlar ilk defa duyulmuş veya gökten yere zembille indirilmiş tespitler değil ki? Siz de köşenizde defalarca bu gibi şeyleri yazıp çizdiniz; üstelik toplumun neredeyse -cahiller de dahil- % 80'i bunları bilir; o halde bu kadar heyecanlanmanızın sebebi nedir?". Oysaki yine çok saygın ve değerli bilim adamlarımızdan R. Feşmekân der ki, "Haa o mu? İyidir, bilgili adamdır; fakat boşver yahu, biz neşemize bakalım!" O halde değerli okurlarım bu gibi tespitlerin değerini bilmeli, ayrıca bu önemli ve yetkin bilim adamlarının değerini ve önemini de kavramalıyız. Toplumbilim'in o ünlü aforizmasını hatırlayalım: "Teori yoksa olgu da yoktur!" Bu demek olur ki, eğer bu önemli ve değerli isimler herhangi bir olguyu henüz dillendirmemiş iseler, Wilde'in deyimiyle "ortada bahse değer bir şey yoktur" demektir.

Yazarlık zor zenaat; biliniz ki bunca saygın, önemli ve etkin referans göstermemiş olsaydım, acaba siz okurlar yine de beni ciddiye alır mıydınız bakalım? Tabii onca önemli ve değerli fikir ve bilim adamına atıfta bulunmaktan çoğu kere neyi niçin yazdığımın anlamı kaybolmuş gibi görünüyorsa da, önemli ve değerli olanın, önemli ve değerliler hiyerarşisinde bir yere sahip olmak olduğunu nicedir öğrenmiş bulunuyorum. Fevkalade âcil ve önemli siyaset bilimcilerden birinin dediği gibi (ki kendisi ile ara sıra selamlaşırız), "Türkiye, Doğu Akdeniz dünyasında yer almanın önemini kavramak zorundadır". İlerde bu konuda belki bir kitap yazarım; çünkü bu tespit, izah edilemez derecede önemli ve değerlidir.

Siz bu yazıdan bir şey anlamamış olabilirsiniz; fakat Fülanstein der ki, "İletişimde ne söylediğiniz değil, nasıl anlaşıldığı önemlidir".

İlerde bir kitap da bu konu hakkında yazarım artık!

Her şehre lâzım adamlardan biri

Ali Abi'yi nereden tanıyacaksınız; Ali Şahin ismi okuyucuya âşina değildir; gündelik hayatı çekilir kılan aslında âşinâlardan ziyade iki adım ötemizde yaşayan şöhret bulmamış insanlardır.

Ali Abi, "her şehre lâzım" adamlardandır. Projektör değil kandil, denizden ziyade ırmak, cennetten ziyade yeryüzü nimeti; yakın, dost, iyi, mütevazı ve insan. Başka sıfatları da yok değil ama bu kadarı bile hayatı çekilir kılmaya kâfi değil mi?

Ali Abi evkaf mütekaidi; yakın zamanlara kadar sözlü kültürde bir "evkaf mütekaidi", yani vakıflardan emekli bir insan tipi yaşardı. Evet, evkaftan mütekaid ama ondan çok daha fazla. Evi ile memuriyeti arasında gidip gelen, geçim sıkıntısından yakınan, simit çay ile kifâf□ı nefs eden, yorgun bakışlı, pazar sabahları bile kravatsız sofraya oturmayan tipik bir devlet memuru tahayyül ederek Ali Abi'yi zihninizde canlandıramazsınız. Evvelâ şairdir, hem de iyi

şair; heceyle yazar, hem de iyi yazar yazdığını. Sâniyen kitap düşkünüdür. Şöyle tasvir etsem yetişir: Onun tek memur maaşıyla 25 senede kurduğu kütüphane, değme edebiyat profesörünün kitaplığını hicâbından yere baktırır. Sadece kitap biriktiren tiplerden değildir; okuyan kitap düşkünlerindendir. Mücellitliği de vardır fakat ciltcilikteki mârifeti "kendine yeter" derecedendir. Bir yerde duvar kağıdı ile kaplanmış, kaba□ saba fakat sağlam bir ciltle karşılaşırsanız bilin ki Ali Abi'nin tezgahından çıkmıştır. Kaba□saba da olsa pek çok cilde değmez kitabı kurtardığı gibi saray mücellidlerinin ilgisine lâyık nice nâdideyi de aynı hazâkatle "kurtarmıştır"; dedik ya, kitap düşkünüdür.

Birkaç yıl önce emekli oldu Ali Abi. Daha emekli olmadan önce mahalli televizyonlarda şiir ve kültür programları yapmaya başlamıştı zaten. Yazıya düşkün değildir; tarz□ı kadîm üzre şifâhi bir adamdır. Az yazar, çokça okur ve söyler. Aksiyonunu sözle, vücutla, zaman zaman dâvûdî ve hamâsî bir makam ile güçlendirdiği sesiyle gerçekleştirir ve tamamlar. Halk şiirinde hakkıyla mütehassıstır. Sesi de pek güzeldir lâkin Mevlâ ona ses güzelliği bahşederken belki de "nazara uğrar" diye musiki kulağı kabiliyetini esirgemiştir. Hiçbir türküyü usûlü ile okuyamaz; bu yüzden musiki meclislerinde maydanoz yemiş bülbüller gibi acılı bir sükût ile yetinmek zorundadır. Bu memleketin nice üstâd sâzendeleri bile Ali Abi'nin icrâ tarzına perde, zihninde cevelân eden gizli âhenge ritim bulamamışlardır. İşin hoş tarafı, Ali Abi'nin kusuru kendinde değil musikişinaslarda aramasıdır. Âşık edebiyatına ve mûsikisine muhabbeti ziyâde olmakla birlikte klasiklere hürmeti büyüktür.

Velâkin öyle bir meziyeti vardır ki, ufak□tefek kusurlarını yâda bile getirmez; sahîdir; ehl□i sehâvettendir. Cömertliği, maddî ahvâliyle mukayese edilmeyecek kadar engin olduğu için büyüktür. Verdiğini gönülden verir, isteyerek paylaşır, yardımdan zevk duyan bir tabiatı vardır. Rızk dağıtılırken ona "doyacak kadar" pay düşmesini mâzeret bayrağı gibi sallayıp durmaz; vaktini, harçlığını, kitabını, ekmeğini, sevgisini ve bilgisini yıllardan beri bölüştürdüğü halde eksilmemiş, bilakis nazarımda devler gibi büyümüştür. Hilkaten derviş yaradılışlı, hattâ biraz da Melâmî meşreptir, kılığına kıyafetine itina edenlerden, ütülü gezmeyi takıntı haline getirenlerden değildir; öyle ki bu haline onun televizyon programlarını seyredenler de şâhit olmuştur. Ali Abi'yi çeyrek asırdır tanırım; bir gün bile kravat düğümünün kapalı gömlek yakasına itina ile oturduğunu görmedim. O böyle de güzel olmasını bilen müstesnâlardandır.

Bükülmez ve hilâfsız bir milli kültür müdafiidir Ali Abi; milliyetçilikteki sert çizgisi zamanla yumuşamış, kültür milliyetçiliği noktasında kıvâmını bulmuştur. Onun indinde kötülere verilebilecek en denî makam "aynaroz"dur. Birisine "aynaroz" dedi mi, bilinmelidir ki fena halde hak etmiştir.

Gençlerle ünsiyeti fazladır; erinmez, yorulmaz, "hastayım, işim var, o kitap bende yok" diye bahâneye sığınmaz; kim kendinden bir hususta kitap yardımı istemişse elini boş çevirdiğini tarihler yazmamıştır.

Ali Abi, bundan bir süre önce hayattaki tek ve en mühim "menkûl değer"i hükmündeki kitaplarını evden dışarı çıkardı. Çarşı kenarında bir iş hanının orta avlusundan bir dükkân kiralayıp sahhaflığa soyundu. Buna nasıl râzı olduğunu hiç birimiz anlamadık ama vefâkar evdeşinin bu işe hayli memnun olduğu belliydi. Bir gün Ali Abi'nin kitapçılığa soyunduğunu işittimse de hemen dükkâna varıp "hayırlı olsun" demeyi beceremedim. Nice sonra bir pazar günü çarşıda karşılaştık; kolkola girip dükkâna doğru adımladık. Dükkan uzunluğuna tam ortadan iki kitap rafı ile kabaca ikiye bölünmüştü. Giriş kısmı sağlı□sollu demir aksâm raflara yerleştirilmiş kitaplarla doluydu. Arka tarafta ise yine kitap vardı ama onların sırt verebileceği bir kitap rafı mevcut değildi. Onlar henüz tasnif edilmemiş, sadece üstüste nizamda tavana kadar yığılmıştılar. Bir ara eli değerse onları da tasnif edecek ve sergileyecekti.

O an, Ali Abi'nin aslında sahhaf dükkânı açmadığını, kitapları çarşıya taşıdığını farkettim. Bir nevi kahır mı desem, ne desem bilmem bir sebepten kitaplar mevzii değiştirmişti; lâf arasında öyle pek kitap satmaya niyetli olmadığını sezdim. Satmaya satardı elbette; nitekim ufaktan tefekten sattığı da olmuştu lâkin bir kitap düşkününün yıllardır rızkından keserek edindiği kitapları teker teker satmağa gönlünün elvermediği de belliydi. Raflarda işime yarar kitap ararken bir taraftan da konuşuyorduk. Gençler buraya da geliyorlardı; Ali Abi de onlara dükkândan çıkarmamak kaydıyla istedikleri kitabı okumalarına veya ders hazırlamalarına müsaade ediyordu. Şöyle okkalı bir kitaba müşteri çıkınca nazlanıyor, belli ki elden gidecek endişesiyle yüreğinde bir yer sızlıyordu.

Hani şöyle ganî gönüllü birisi veya bir vakıf çıksa, "Kaç para bunca kitap?", "Şu kadar!", "Verdim gitti; bu dükkânın kirası da vakfın üstüne lâkin bir şartla", "Nedir?", "Günde en az beş saat mütevelli sıfatıyla bu dükkânda oturacak ve kitaplığı yöneteceksin" dese ne iyi, ne güzel olurdu? Vaziyet tam da Âkif merhumun Safahat'ta anlattığı "boş kese" hikâyesinde olduğu gibiydi.

Ali Abi'nin sahhaf dükkânından beş tane kitap aldım; belki uzun yıllardır arkadaş oluşumuzun hatırına, asla karşılığı olmayan cüz'i bir rakam söyledi. Esasen bu yazıda, o kitaplardan birini anlatacak ve yazarından bahsedecektim fakat yazının girizgâhı, aynı İbn Haldun'un Mukaddime'sinde olduğu gibi aslından baskın çıktı. O meseleye nasib olursa müteakib hafta geliriz.

Size onun şahsından ve şahsiyetinden pek cüz'i bir miktarını aksettirebildim. O ganî gönüllü, yüreği, sofrası ve kitaplığı herkese açık bir Türkmen dervişidir. Her şehri kahrı çekilir kılan az sayıda insan vardır; benim için Ali Abi, yukarda da belirttiğim gibi "her şehre lâzım" müstesnâlardan. En azından yaşadığı müddet zarfında kadrinin bilindiğini hissetmek onun hakkı. Ali Abi'lerin kadr ü kıymetini bilmek lâzım; şehir onlarsız çoraklaşıyor.

Etrafınızdaki Ali Abi'lerin kıymetini biliniz.

Saç döktüren sorular

Olup bitenlerin Kemalist doktrin açısından nasıl değerlendirilmesi gerektiği yolunda kimsenin kılını kıpırdatmamasını nasıl yorumlamalıyız?

Geçen yaz aylarında kamu personelinin iki müfettiş raporuyla kapı önüne konulmasını öngören kararname bir an evvel çıkmazsa Türkiye'nin parçalanacağı hatta batacağı ileri sürülüyordu. Kararname çıkmadı, "sakıncalı" memurlar hâlâ görev başındalar ve iktisadi açıdan % 40 nispetinde batmış durumdayız. Kararname çıksa, ekonomik vaziyet bundan daha mı iyi olurdu acaba?

Krizi tetikleyen MGK toplantısını unuttuk bile; sırf aykırılık olsun diye zihnime takılan bir suali dillendirmeden edemeyeceğim: MGK'nın askerî kanadı, istemiş olsalardı gözleri önünde cereyan eden münakaşayı sulh ile tatlıya bağlayamazlar mıydı acaba?

Yazarın biri, günlerce düşünüp taşındıktan sonra, "krizin siyasi sorumluluğunu üstlenmeliyiz" vecizesini îrad eden bir koalisyon ortağını "Shogun" ilan edince pabucuma taş kaçtı; bu medya grubunun Shogun'a bağlı bakanlıklarla bugünlerde ciddi bir alışverişi olabilir mi dersiniz?

Başbakan bugünlerde B sınıfı sürücü belgesi almak için resmî müracaatta bulunsa, talebi kabul edilebilir mi meselâ?

Hepimizi bir günde şimdilik % 40 civarında fukaralaştıran kriz esnasında kimlerin dolar spekülasyonu yaparak kazanç sağladığını öğrenmek istesek, bu merakımız milli birlik ve beraberlik ruhunu zedeler mi zedelemez mi? Buna bağlı olarak Merkez Bankası yetkilileri, 21 Şubat günü Başbakan henüz ağlamaklı bir sesle "Bu ciddi bir devlet krizidir." diye yedi düvele tüyo vermezden önceki dakikalarda kimlerin ve hangi kuruluşların Merkez Bankası'ndan anlamlı miktarlarda dolar talebinde bulunduğunu açıklamış olsalar, öğrendiklerimizin bizi mide fesadına uğratma ihtimali kaçta kaçtır?

Avrupa Birliği rüyâsı üzerine bir bardak soğuk su içmemiz tavsiye olunabilir mi; yoksa suyu ılıklaştırdıktan sonra mı içmeliyiz?

Hükümet, böyle bir rezaletten sonra istifa etmeyi düşünmüyorsa, bundan hareketle önümüzdeki yüzyılın yine aynı hükümetle geçirileceği sonucunu çıkarabilir miyiz?

Atlantik ötesi kaynaklardan gelmesini umduğumuz paranın nerelerde hangi sektörlere ve banka açıklarına tahsis edileceğini sormak suç mudur?

MGK toplantısında Cumhurbaşkanı'nın yüzüne karşı hiç de nezih sayılmayacak sözler sarf eden bir başbakan yardımcısının resimlerini okullarda ve resmî dairelerdeki "Türk büyükleri" arasına asmak için acaba hangi tarihi bekliyor olabiliriz?

Sahi, Nâzım'ın vatandaşlığı meselesi n'ooldu?

Çankaya Köşkü'nde verilen resmî ziyafetlerde, özellikle "yerli malı" şarapların tercih edilmesi, Türk meşrubat sanayiinin mâkus talihinde bir dönüm noktası teşkil edebilir mi?

Geçen salı günü Paris'teki maçta hunharca dövülen gurbetçiler, ABD pasaportu taşısalardı, yine de dayak yemiş sayılırlar mıydı?

Şarkıcı Gülben Ergen'in, gözlerindeki parıltıya dayanamadığı için tiyatrocu Kenan Işık'a aşkını gazete sütunlarında itiraf etmesi, Borsa sistemimizin boşaltım cihazını "açık pozisyon"a düşürebilir mi?

Hükümet ve "ilgili" kuruluşlar, IMF ve Dünya Bankası'nı çağın gerisine düşmüş olmalarından ötürü "milli tehdit" kapsamına alıp, bu iki kuruluşun mensuplarını fişlemeyi düşünmekte midir?

Buda heykellerini kıran Taliban'ın yaptığı yanına kâr kalacak mıdır?

Yeni ekonomik planın üstünde "ulusal" yazmasa idi, gerçekten "millî" olup olmadığını nereden bilecektik?

Kemal Derviş, bilfarz Kuyucu Murat Paşa'nın torunu olmuş olsaydı, yine de aynı kamuoyu desteğini sağlar mıydı?

Türkiye'de 12 milyon yeşil kartlıya mukabil 17 milyon cep telefonu abonesi bulunmasının anlamı nedir?

Muhalefeti gören var mı?

Kelimelere ihanetin bedeli bu!

70'li yılların ortalarından beri ömrümüz iktisadi ve siyasi buhranlarla geçti; çeyrek asırdan beridir bir kriz istikrarı yaşıyoruz. Eğer "yönetilmiş" olsaydı çeyrek asırda Türk ekonomisi, hiç mübalağasız ilk on listesine girebilirdi.

25 senedir süren iktisadi başarısızlıkları talihsizlik veya tesadüfle açıklayamayız. İyimser bakışla bunun adı beceriksizliktir; kötümser açıdan ise sistematik soygunculuk.

Sistemden bahsediyoruz; sistemi, iktisadi veçhesini gözardı ederek değerlendirmek mümkün mü? Ekonomi yönetimi berbat; peki diğer politikalar? Karamsarlığınızı yoğunlaştırmak istemiyorum; sadece şu kadarını belirtmek bile kâfi gelebilir: Türkiye 78 seneden beri kararlılıkla savunduğu tek ideolojik çizgi olan Kemalizm'de bile başarı ve istikrar sağlayamadı. Sistemin lâçkalığı, dokunduğu her şeyi sulandırıyor. Kavramların lugât karşılığını istismarımız o noktaya vardı ki, kendi derdimize teşhis koyamaz olduk. Başbakan'ın IMF'yi çağdışı ilan ettiği o garip beyanatı hatırlıyor musunuz? Saçmalığın dibe

vurduğu andı o. Ertesi gün aynı fikirden tornistan etmesi ise saçmalamakta bile dikiş tutturamadığımızın belgesi oldu. Bu memlekette "çağdışı ve gerici" yaftalarının ne kadar kelle kopardığını düşünün. Kavramları yalama ettik; öyle ki bugün aslında neyin gerçekte çağdışı olduğunu tefrikte zorlanıyoruz.

İktisâdi dirâyet, düz ve basit bir mantık gerektirir; biz bugün dışarıdan iktisâdi dirâyet değil iktisat dehâsı getirttiğimizi zannediyoruz. Saçmalık o kadar kesifleşti ki, ancak zekâsına şapka çıkartılan bir süper insanın bizi düzlüğe çıkaracağına inanır olduk. Bu, en kötü iktisadi bunalımdan daha feci bir akıl travmasıdır. Gelirinin yüzde seksenini her ay muntazaman borca yatıran, kalanını yankesiciye kaptıran ve yeni borçlarla aile ekonomisini ayakta tutmaya çalışan bir aile reisini her asliye hukuk mahkemesi "ehliyetsiz" bulur, hacir altına alır. Aynı ferâseti(!) ülke ekonomisi ölçeğinde tekrarlayan siyasi heyet, gösterdiği pişkinlikle sadece kendini değil, sivil siyaset üslûbunu da hançerliyor.

Türkiye'de bundan böyle hiçbir hükümetin, hiçbir kamu görevlisinin ve siyaset adamının istifa etmesini gerektirecek cürüm veya kabahat kalmadı; bütün siyasi suç ve kabahatleri lâçkalaştırdık, alelâde hale getirdik ve tabiileştirdik. İşte manzara. En hafif tabirle öngörüsüzlükleri yüzünden ülke ekonomisi tepetakla eden bu hükümet, inanılmaz bir pişkinlik sergileyerek tek üyesini bile fedâ etmeden bakanların sayısını artırmak suretiyle bâdireden sıyrılmasını bildi ve bugün hükümetin hangi ilhamla bilinmez, Dünya Bankası'ndan celbettiği Kemal Derviş, şahsiyeti etrafında hükümetten tamamen müstakil bir güven atmosferi teşkilinde muvaffak oldu. Şu gerçeğin altını şimdi çekinmeksizin çizebiliriz: Hükümet üç koalisyon ortağından ibaret değildir artık; üç ortak ikiye düşmüştür: Hükümete üye veren partiler ve Kemal Derviş!

Sistemimiz kötü; bunu artık kabul edelim. 78 senede oturtabildiğimiz bankacılık sistemi "oğlan yer oyuna gider, çoban yer koyuna gider" misâlinden farksızmış; işte açıkça görüyoruz. Siyasi sistemimiz, feodal siyaset şeyhleri yetiştirmekten başka sonuç vermiyor. Defalarca yazdığımı hatırlıyorum: Muhalefetin i'rabda mahalli yok diye üzülmek yersiz; çünkü hükümetin de siyaset üretemediği bir kısırlık üretiyor bu sistem. Güçler ayrılığı prensibi, sadece protokol sıralamasında varlığı hissedilen bir kavram. Adliyemiz verimsiz; infaz sistemimiz mefluç. Eğitim sistemimiz kalitesiz. Akademilerimiz "akademik hürriyet ve sorumluluk" kavramlarından habersiz. Ordu-siyaset ilişkileri hicran. Sosyal güvenlik sistemimiz iflâs halinde.

78 yılda Cumhuriyet'ten anladığımız, ortaya koyduğumuz eserden belli oluyor; kelimelere ve kavramlara saygı duymayanların akıbeti böyle oluyor demek ki; hâlimizi târif ve tespitte acz içindeyiz.

Vaktiyle bir de "iktisat devrimi" yapılmış olsaydı, bunlar gelir miydi başımıza?

Fatih'ten Fatih'e üniversite kavramı

Muhal ihtimal fakat diyelim ki YÖK tarafından imlâya gelmezse kapatılacağı tehdidine uğrayan Fatih değil de, Galatasaray veya Yeditepe Üniversitesi olsaydı yine aynı şeyleri yazar mıydım faraziyesini ciddiye aldım; enikonu düşündüm. Birinci tekil şahıs sigasıyla dürüstlük isbâtına girişmek beyhûde gayrettir. Üniversite problemi üzerine yazdıklarımı gözden geçirdim ve böyle bir tenkide hakkım olduğunu gördüm.

Özel üniversiteler üzerinde devletin denetim hakkını tartışmak mânâsız; kontrol elbette gerekli ama denetimin niteliği önemli. Devlet, özel üniversitelerin verdiği hizmeti hangi açıdan denetlemeli? Sağduyu, tek kriteri akla getiriyor: Hizmetin kalitesi. Bunun dışında kalan kıstaslar, Türkiye hudutları dahilinde ne kadar hayatî görünürse görünsün, çağdaş ihtiyaçların dışındadır. Kaldı ki YÖK, beynelmilel kriterlere dayanan bir kalite kontrolünü, devlet üniversitelerinde yürütmeye cesaret edebilir mi? Zannetmiyorum. Kılık-kıyafet ve resmi ideolojinin gereklerine ne derece itaat edildiğini denetlemek mümkün ama kalite?

Özel üniversiteler rekabete açık kuruluşlar; gerek öğrencilerin özel üniversiteleri tercihinde ve gerekse bu üniversitelerin çalıştırdığı öğretim üyelerinin seçiminde serbest rekabet şartları işliyor. Bu üniversitelerin denetimi aslında rekabetçi piyasa tarafından zaten yapılmakta. Elbette özel üniversiteleri serbest piyasa şartlarına tâbi bir şirket gibi değerlendirmek tek başına doğru değildir ama, üniversitelerde aranacak ilmî kalite kriterlerine cevap veren bir kuruluşun, resmi otorite tarafından pekâlâ kapatılabileceği ihtimâli çağın dışında kalmış bir beklentidir.

Devlet eliyle "üniversite kapatmak" kulağa garip geliyor. Bugüne kadar devletin üniversite açtığına dair haberlere alışkın bir toplumda bir üniversitenin kapatılacağı ihtârında bulunmak, devletin üniversiter hayata bakışını aksettirmesi bakımından çarpıcı. İnsanın bir an için olsun XIX. yüzyıl Prusya'sında mı yaşıyoruz kanaatine kapılmaması imkânsız.

İslâm geleneğinde XI. yüzyıla kadar siyasi otoriteden bağımsız bir şahsiyet gösterebilen Ulemâ, Nizamiye Medreselerinin tesisi ve siyasi otoriteye bağlı hale getirilmesiyle entelektüel bağımsızlığını büyük nisbette kaybetmişti: Klasik dönemde Osmanlı medreseleri devletin

denetiminde idi. II. Mehmet (Fâtih) zamanında medreseler, merkezî siyasetin nüfuz alanına alındı. İlginç olan şudur ki, Cumhuriyet'e kadar siyasi otoriteye bağlılığını ve bağımlılığını sürdüren medrese geleneği, Cumhuriyet'in ilânına rağmen nitelik değiştirmedi. Darülfünun'a 1924'te 493 sayılı kanunla verilen tüzel kişilik ve özerklik, 1933'te 2252 sayılı kanunla geri alındı ve 157 öğretim görevlisi kadro dışı bırakılırken üniversite reformu tartışmalarında "Özerklik adına Darülfünun'a karışmamak aslında üniversiteye hakim olan bilgisizliğe, çeşitli menfaatlerle birbirine sarılmış profesör kliklerine ve tembelliğe karışmamak demektir" yollu görüşler de açıkça dillendirilebilmişti.

YÖK'ün bugünkü hali, ulemâ, medrese ve entelektüel hayat konusundaki geleneksel Osmanlı-Türk yaklaşımının billurlaşmış hâlidir. Fatih Üniversitesi'nden bahsederken Fâtih II. Mehmet'in kendi eliyle düzenlediği medreseye bakışını görmezden gelmek hakşinaslık değildir. II. Mehmet'le YÖK'ün tesisi arasında geçen takribi beş yüz senenin ne anlama geldiğini ise, her öksürüşte "çağdaşlık" nâmına mangaldan bir yığın toz kaldıran çağdaşlık uzmanlarına sormalıdır.

Tarihî, ilmî veya medenî referanslar göstermeye gerek yok aslında: Bu, son derece berrak bir "suyumu bulandırıyorsun" tehdidi. Türkiye'de kamu otoritesinin davranış değiştirmek için tarihî, ilmî veya medenî referanslara zerre miskal kulak asmadığını bilmeyen kalmadı artık. Ekonomi yönetiminde bile çağdaş değerleri kulakardı eden bir otoritenin "üniversiter kalite"ye şapka çıkaracağını beklemek ham hayal.

Bizimki tarihe not düşmek sadece; kayda böyle geçirilsin!

Türkler 'millet' oldular mı?

"Değeri bilinerek işlense, yetişen nesillere havası teneffüs ettirilse, Çanakkale Savaşı bir kalabalığı millet yapar."; Mehmet Niyazi Özdemir Ağabeyimiz geçen haftaki yazısına bu cümleyle başlamıştı.

Bir kalabalığın millet haline gelmesi meselesini bugüne kadar lâyıkınca düşünmeden ve irdelemeden, olmuş-bitmiş bir vâkâ (veri) olarak kabuldeki aceleciliğin sonuçlarıyla yüz yüzeyiz bugün. Türkiye Cumhuriyeti, toplum ve devlet ilişkilerinin tanzimi açısından bir milli devlet (ulus devlet) olarak kuruldu. Bu tercih, kendiliğinden Misak-ı Millî hudutları içinde kalan insan unsurunun bir "millet" teşkil ettiği varsayımına dayanıyordu. O günden bu yana biz, kurucu irâdenin varsayımını realite kabul ederek "millî hisleniş ve millî hassasiyet" ile "millet olmak" arasında tefrikte bulunmadık. Mehmet Niyazi Bey'in tespitine bir noktada iştirak etmemek mümkün değildir: Müştereken yaşanmış bir tecrübe olarak tarihimiz bir

milletin inşâsına yetecek derecede canlı ve zengin fakat Çanakkale gibi bir "melhame-i kübrâ"nın bile tek başına millet olma kimyâsına yetip yetmediği tartışılır.

Cumhuriyet'in kurucularının, Misâk-ı Millî dahilindeki insan unsurunu bir millet haline getirebilmek için samimi davrandığını kabul etmeliyiz: Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile desteklenmiş milli eğitim hamlesi, Soyadı Kanunu, laik devlet anlayışı doğrultusundaki inkılâplar, resmî tarih tezi ve yorumlanışındaki bütün yanlışlara rağmen dil tasfiyesi hareketleri bir millet inşâsını hedef alıyordu. Batı tarihindeki karşılığı itibariyle el'an bir millet teşkil edemeyişimizin temel sebebi, bazılarının zannettiği hilafına etnik problemler değil. Etnik renk paleti bizimkinden daha karmaşık ve problemli toplulukların bile zamanla millet haline gelebildiği âşikârdır. Bana göre bütün millet ve milliyetçilik tariflerini Türkiye için yetersiz bırakan esas sebep, laik devlet anlayışının kamu otoritesi tarafından hayli naiv ve kaba bir surette uygulanmasının yanı sıra, millet olma sürecini tamamlayan ve anlamlandıran başarılı bir kamu yönetimi projesinin tahakkuk ettirilememesi oldu. Devlet, Cumhuriyet yılları boyunca kendisi ile toplum arasında (yani varsayılan "millet"), fark edilmemesi imkansız bir mesafe yaratmayı ve bu uzaklığı daima korumayı tercih etti. Böylece otoriter, buyurgan, topluma (millete) rağmen bir kamu yönetimi anlayışı kendini üreterek devam ettirdi. Milletin inşâ ettiği en yüksek siyâsi organizasyon anlamıyla devlet, istinad ettiği topluluğun değerlerine, beklentilerine ve ideallerine yabancı kalmayı seçti.

Türkiye'de muvaffak olamayan şey, "millet"ten önce "devlet" projesidir. Milletlerarası platformda Türkiye, vatandaşlarının kendisinde (devlette) vehmettiği büyüklüğün içini dolduramadı. Türk pasaportu, gümrük kapılarında potansiyel zanlı muamelesine tâbi kaldı. Komşuları ile ilişkilerini gergin tutarak iç politikada tehdit konseptlerine göre kendine avantaj sağlarken diplomatik dille "bölge aktörü" haline gelmeyi bile tartışılır kıldı. İçeride üretimi yükseltecek sağlıklı bir iktisadi siyaset yerine günü kurtarmaya ve devletten geçinenleri kollamaya yönelik zahiri para politikaları ile adaletsiz bir gelir dağılımına rıza gösterdi. Milli para biriminin, son elli yılda dolar karşısında bir milyon kere değer kaybetmesine seyirci kaldı.

Politik sistemi devlet, devlette yer tutan elitlerin ve ondan geçinenlerin zürriyetini devam ettirmeye yarayan kapalı bir devre şeklinde tasarladı ve kurumlaştırdı. Ordu-siyaset ilişkilerinde ise orduyu, siyasete sık aralıklarla müdahale edecek kanuni ve ideolojik bir mevkide tutarak demokrasi şuurunun yaygınlaşmasını köstekledi. Bu haliyle toplumdan uzak kaldığını hissettiğinde ise muhtelif rüşvet araçlarıyla (KİT'ler, şişkin istihdam, sübvansiyon politikaları, lâçka vergi uygulamaları, kamu bankaları, kendi ağırlığı altında ezilen bir sosyal güvenlik şemsiyesi vb.) toplumu ödüllendirmeyi tercih etti.

Toplumun devletine güvenmemesi, onu bir millet olmaktan alıkoyabilir mi? Bu sorunun cevabını, milliyetçi partilerin devlet ve sistem içindeki "güler misin-ağlar mısın?" haline bakarak tâyin edebilirsiniz!

Türkçe'nin altın zamanları, Falih Rıfkı Bey ve Taymis kıyıları

Falih Rıfkı Atay, kuruluş yıllarının gözde gazetecilerinden biridir ve bu yanıyla "köşk"e yakın gazeteci neslinin de ecdâdı sayılır. 1894 İstanbul doğumludur.

Gençlik dönemine raslayan İttihat ve Terakki yıllarında, Bahriye Nezareti bünyesinde hususi kalem müdür muavinliği görevinde bulunması(1917), onun kariyer çizgisini de büyük ölçüde tayin etmiş gibidir. Devrin Bahriye Nâzırı, meşhur "Enver, Talât, Cemal triumvirası"nın Cemal Paşasıdır. Cemal Paşa'nın Suriye Valiliği esnasında (ki asıl vazifesi Suriye'de iç güvenliği temin ve İngilizler'in Mısır'da hâkimiyet kurmasını engellemek maksadıyla atandığı IV. Ordu Kumandanlığı idi) Falih Rıfkı Bey de aslen yedeksubay olduğu halde Cemal Paşa'nın karargâhında görevlidir. Kanal harekâtı ve Suriye cephesindeki hâtıralarını daha sonraları "Ateş ve Güneş" ve "Zeytindağı" isimli iki kitap halinde yayınlamıştı.

O günlerde İttihat ve Terakki yönetimine biraz kırgın, hatta muğber gibi duran Mustafa Kemal Paşa, Enver Paşa'yla arasındaki serin husûmete mukabil Cemal Paşa'ya yakın isimlerdendir. Falih Rıfkı Bey'in yazarlık ve gazetecilik kariyeri, bu iki meşhur Paşa'nın kariyer çizgisiyle birleşmiş gibidir. Cemal Paşa'nın ikbâli sönmeye yüz tuttuğunda Falih Rıfkı Bey, İstanbul Matbuatında Milli Mücadeleyi destekleyen yazılar kaleme almaya başlar ve hatta bu yüzden Divan□ı Harb'e verilir. Istanbul'da II. İnönü Harbi'nden sonra Milli Mücadele lehinde oluşan ılıman havanın tesiriyle serbest bırakılır. 1923 Temmuz'unda yapılan milletvekili seçimlerinde Falih Rıfkı Bey Bolu kontenjanından meclise girer ve siyasi kariyerini tâ 14 Mayıs 1950 seçimlerine kadar istikrarla sürdürür. Evvelâ Hakimiyet□i Milliye, ardından Ulus, daha sonra Milliyet gazetelerinde ve çok partili hayatın başlamasıyla birlikte kurucusu olduğu Dünya gazetesinde (1952□1971), kalem elinden düşene kadar (ölümü Mart 1971) bilâfasıla yazar. Devrin pek çok milletvekili□yazar şahsiyetinde görüldüğü gibi Türkiye onları sadece yazar ve edebiyatçı şahsiyetleriyle tanımış ve değerlendirmiştir.

Falih Rıfkı Atay'ın bilinen en önemli eseri Çankaya'dır (ilk baskısı 1961). Bu kitap, Türk müelliflerinin Atatürk hakkında kaleme aldığı ve nedense hep de birbirine benzeyen ve inkilâp edebiyatını beyhûde yere köpürten eserlerden iki yönüyle farklıdır: Türkçesi fevkalâdedir ve o kitapta Atatürk, daha ziyade insânî cihetiyle aksettirildiği için anlaşılabilir bir sûret gösterir.

Ali Abi'nin sahhaf□kütüphane karışımı garip dükkânından çıktığımda koltuğumdaki beş kitaptan birisi Falih Rıfkı Atay'ın "Taymis Kıyıları" isimli eseriydi. Doğrusu böyle bir kitabın varlığından haberdar değildim; Zeytindağı ve Çankaya haricinde Falih Rıfkı Bey'in hangi kitaplarının yayınlandığını da bilmiyordum. Küçük boyda basılmış, sade tertipli, mütevazı

kılıklı bir kitap. Fiyatı derseniz, şimdiki neslin anlayamayacağı kadar sudan ucuz: 60 kuruş. Kitabın baskı tarihi 1934. Seyahatnameleri öteden beri severim. "33'lerin dünyasında Falih Rıfkı Bey İngiltere'yi nasıl görmüş" merakıyla karıştırmaya başladığım ve bir hamlede okuyup bitireceğimi zannettiğim kitap çetin ceviz çıktı. Bizde genellikle anlaşılmayan, tercümesi çetrefil veya felsefî kitaplara "çetin ceviz" demek âdettendir; halbuki benim nazarımda "Taymis Kıyıları"nın çetinliğini inşâ eden şey, Türkçesinin soluk kesici güzelliği ve metnin "icaz" özelliği bakımından bir hamlede okunup bitirilmemesi gereken nefâseti idi.

"Taymis Kıyıları"nı, işte böyle bir talim ciddiyeti içinde, âdeta bitirmekten korka korka, sindire sindire okuyup bitirdiğimde hemen ansiklopediye sarıldım ve geniş bir nefes aldım. "Üstâd"ın henüz varlığından bile haberdar olmadığım (kitap haline gelmemiş ve arşivlerde toplanmayı bekleyen gazete yazıları haricinde) otuz küsür kitabı daha vardı.

Özellikle genç okuyuculardan gelen, "Neler okumalıyız, bize neler tavsiye edersiniz" yollu tavsiye taleplerini, bir "dünya görüşü" dikte edebileceği endişesiyle hiçbir zaman net bir dille cevaplandırmadım ama Türkçesini geliştirmek isteyenlere daima "Geç Osmanlı□Erken Cumhuriyet" döneminin, yani gençliğini 20. Yüzyılın ilk çeyreğinde idrak etmiş edebiyat ve fikir adamlarının kitaplarını salık vermekten de geri durmadım. Sadece Çankaya ve Zeytindağı isimli eserlerine atfen Falih Rıfkı Bey'i de bu meyanda defalarca zikrettiğimi hatırlıyorum. Başkaları da vardı tabii; bir kere daha hatırlamaya ve hatırlatmaya çalışmanın tam yeridir: Midhat Cemal Kuntay, Sabri Esat Siyavuşgil, Ahmet Haşim, Peyami Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Afif Yesari, Ömer Seyfeddin, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Akif Ersoy, Nihat Sami Banarlı, Samiha Ayverdi, Halide Edip Adıvar, Cevat Fehmi Başkut, Şevket Süreyya Aydemir, Refik Halid Karay, Ahmet Rasim, Sabahattin Ali, Nazım Hikmet, Samet Ağaoğlu, Abdülhak Şinasi Hisar, Sait Faik Abasıyanık, Salah Cimcoz, Ali Fuat Başgil, Ömer Bedreddin Uşaklı, Reşat Nuri Güntekin, Faruk Nafiz Çamlıbel, Orhan Seyfi Orhon, Ahmet Muhib Dranas, Ziya Osman Saba, Vâlâ Nureddin, Yusuf Ziya Ortaç, Kemal Tahir, Bedii Faik, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Necip Fâzıl, Haldun Taner, Cahit Sıtkı Tarancı ve daha niceleri. İçlerinde fikriyâtına muhalif olduklarım da var ama hepsi de bir yerde benim gıyabda muallimim oldular. Eserlerini damakta hakiki Afyon kaymağı lezzeti bırakan bir güzellik ve kıvam ile kaleme aldılar. Onların yazdığı her satır, bana "dil devrimi" denilen o büyük tahribâtın gereksizliğini hatırlattığı kadar, Türkçe'nin usta ellerde ne kadar büyük bir sanat, ilim ve ifâde kudretini haiz olduğunu da anlatır. Falih Rıfkı Bey, benim için, artık son nümûneleri de aramızdan çekilmiş bulunan o altın nesilden bir halka; ne yazdığı kadar nasıl yazdığını da merak ettiğim ve dilindeki kimyânın terkibini tahlile çalıştığım müstesnâlardan biri.

Taymis Kıyıları, Falih Rıfkı Bey'in tanınmış bir gazeteci ve parlamenter sıfatıyla ziyaret ettiği Londra başta olmak üzere yol güzergâhında derlediği dikkatleri bir araya getirdiği tatlı, şirin bir eser. Şimdi pek çok okuyucunun, "biz şimdi Taymis Kıyıları'nı nereden bulup da tesbitlerinizde haklı olup olmadığını bilebileceğiz" diye düşündüklerinden eminim. Kitabı okurken bazı yayınevlerinin külliyat neşri tarzında takip ettikleri yayın siyaseti aklıma geldi. "Keşke bir şövalye çıksa da bir Falih Rıfkı Külliyatı yayınlasalar" diye düşündüm. Meselâ Ötüken yayınları hatırlayabildiğim kadarıyla Peyami Safa, Erol Güngör, Tarık Buğra, Cengiz Dağcı, Cengiz Aytmatov külliyatını yayınladı. Başka yayınevleri de Nazım Hikmet, Yakup Kadri, Ahmet Hamdi, Abdülhak Şinasi vb. gibi isimlerin bütün eserlerini paket halinde okuyucuya sundular. Falih Rıfkı da bu cinsten bir özel himmeti fazlasıyla hakediyor bana göre.

Yâ himmet deyip geçelim.

Ve nihayet Taymis Kıyıları'ndan küçük bir alıntı:

"İngiltere için ne biliyorum. Birçok şey... Fakat hepsinin üstünde kafamı kaplayan hayal, çocukluğumda Babıâli tekaütleri ile yaşlı bahriye zabitlerinden dinlediğim, bir de İstanbul'un mütareke sokaklarında gördüğüm İngiltere'dir. Eski osmanlılarda ingilizcilik mezhep gibi bir şeydi:

Tanzimattan sonraki Türkleri çoğu hanefî, şiî veya şafiî oldukları gibi ingilizci idiler. Halk arasında, bunların ayetleşmiş düsturları bile tekrarlanırdı:

Bir İngilizin olduğu yerde bütün İngiltere vardır.

İngiliz bayrağı girdiği yerden çıkmaz. (...)

İngiltere, Asya ve Afrika müstemlekelerinde olduğu gibi, Osmanlı yarı□müstemlekesinde de bir mistikti. Bu mistik, Mustafa Kemal Erzurum'da İngiliz miralayını tutup hapsettiği, İngiliz bayrağı Boğazlardan çıkıp gittiği zamana kadar sürdü(...)

İngiliz emperyalizminin öz kuvveti, geri milletlerin yüreğindeki bu itikadda idi".

Avrupa'da güzel şeyler de oluyor!

Geçen hafta sonu Almanya'nın Stuttgart şehrinde dostlar arasında idim. Türkiye'den Almanya'nın nasıl göründüğü herkesin mâlumu; ama Stuttgart'tan Türkiye'ye bakmak bambaşka bir tecrübe idi. Hariçten bakıldığında Almanya'daki Türkler (vatandaşlarımız diyemiyorum; çünkü Türkler arasında Alman vatandaşlığına geçmek, giderek güçlenen bir

eğilim halini almış bulunuyor) rasyonel esaslara göre tanzim edilmiş tertipli, huzurlu, sağlıklı, temiz, sakin ve insanı tüketmeyen bir çevrede yaşıyorlar.

Gelir durumları Türkiye ortalamasının çok üstünde. Yabancı düşmanlığı diye tâbir edilen o yaygın ve sinsi baskının bile, Türklerin pozitif enerjisini ve yaşama heyecanını geriletmediğini görmek sevindirici bir husus. Çoğunluğu, "Artık burası bizim şehrimiz, bizim ülkemiz; buralı olduk. Türkiye'nin yeri başka; ama artık geri dönmeyi düşünmüyoruz." şeklinde konuşuyorlar. Muhaceret, insan topluluklarına daima dinamizm kazandırmıştır. Türkleri Almanya'da, Almanya'yı memleket edinmek konusunda kararlı görmek beni şaşırttığı kadar sevindirdi de. Şaşkınlığım, dünyayı daima Türkiye'nin penceresinden seyretmenin kazandırdğı düşünce konforunun sarsılması yüzündendi. Sevincimin sebebi ise Türklerin hayata tutunma ve onu güzelleştirme arzularına şahit olmaktan doğdu.

Topu topu iki endişeleri vardı: İlkini söylemeye ne hâcet: Türkiye'nin hâli. İkincisi ise evlâtları. Avrupa'da yaşayan Türkler, daha şimdiden "dördüncü kuşak"ın geleceği hakkında ciddi endişeler taşıyor ve dördüncü kuşağı teşkil edecek evlatlarına "sahip çıkabilmek" için didiniyorlar. Hissedebildiğim kadarıyla Türk devletinden ve onun hariciye teşkilatından sadre şifa bir yardım bekleyen yok gibi. Türkiye Türkleri arasında gâhi zaman sıcak çorbanın soğutulmasını bile devletten uman anlayış, Avrupa Türklüğü arasında gitgide zayıflamış. O yüzden "iş başa düştü" anlayışı giderek yaygınlaşıyor; ama kolayca üstesinden gelinemeyecek bir paradoksla yüz yüze olduklarının farkındalar. Evlatlarını Avrupa'ya intibak etmiş bir Türk gibi yetiştirmek lâfzen mümkün olsa da fiiliyatta çok karmaşık ve ağır bir kültür değişimi problemi teşkil ediyor. Avrupaileşmek kolay; dördüncü kuşak için dil (Almanca, Fransızca, Felemenkçe) problemi yok; tam aksine bir anadil (Türkçe) problemi var. Üçüncü kuşak gençler arasında Almancayı sular seller gibi gayet akıcı konuşabildiği halde Türkçe tekellüm etmek gerektiğinde arada Almanca kelimeler kullanmak mecburiyetini duyanlar büyük bir ekseriyet teşkil ediyor. Bu durumda dördüncü kuşağın ne kadar derin bir dil ve kimlik sıkıntısı yaşıyacağını tahmin etmek hiç de zor değil.

Stuttgart'taki çay sohbetlerinde döne döne hep bu meselenin konuşulduğunu gördüm. "Almanlar da işin farkında, genç nüfus oranı giderek azalıyor; eğer dördüncü kuşağı biz kazanırsak Almanya bizim olacak, aksi takdirde Türklerin çoğunlukta olduğu yabancı nüfus ekseriyeti teşkil edecek." diyorlar.

Tablonun güleryüzlü yanı da var; aralarında bulunduğum topluluk dayanışma, kardeşlik hukuku ve sevgiyi bölüşerek çoğaltmak hususunda beni gerçekten imrendiren güzellikler sergilediler. Altın gibi kalpler, pırıl pırıl simalar, ne yaptığını bilen ve son derece düzgün düşünen insanlar gördüm ve onlarla tanışmak saadetini yaşadım. Hatta yaşadıkları onca probleme rağmen Avrupa Türklüğünün, Türkiye'nin geleceği için ne kadar büyük ve önemli bir potansiyel teşkil ettiği yolundaki düşüncelerimi onlarla paylaştım. Mark veya frank cinsinden bir beklenti değildi bu; özellikle bugünlerde kıtlığını şiddetle hissettiğimiz zihnî

dirâyet cinsinden bir ümitti bu. Özellikle tanıştığım üçüncü kuşağa mensup gençler ve çocukların eğitim seviyesinin kalitesi, samimiyetleri ve dengeli duruşları beni çok etkiledi. " Günün birinde Amerika'dan kurtarıcı getirtmek yerine Avrupa Türklüğünün zengin zihnî potansiyelinden istifade etmek mümkün olabilir ve bu insanlar iki asırlık rüyamızı, yani Batı'nın ilmi disiplini ile mücehhez kuşakların yetişmesini tahakkuk ettirebilir" diye düşündüm. Temas ettiğim topluluğun Avrupa Türklüğü içinde birlik, dayanışma ve güzelliği çoğaltma açısından mutlu bir azınlık teşkil ettiğini bilsem de bu ümidimi hep koruyacağım.

Avrupa'da güzel şeyler de oluyor!

2001

30 Nisan

"Cast of charakter" Zaman Gazetesi

28 Nisan

"Sual soran" bir kitap ve yazarına dair Aksiyon Dergisi

28 Nisan

Ölüme ve şiddete değil; hayata ve barışa Zaman Gazetesi

23 Nisan

"Elim yok!" Zaman Gazetesi

21 Nisan

Çağdaşlaşmak favori; sürprizleri bilmem! Zaman Gazetesi

16 Nisan

Leviathan kendini değiştirebilir mi? Zaman Gazetesi

14 Nisan

"Dünya bir tek Türkiye değil" Aksiyon Dergisi

14 Nisan

"Mene, tekel, feres!"(*) Zaman Gazetesi

09 Nisan

Sen ne imişsin Dünya Bankası? Zaman Gazetesi

07 Nisan

Esnaf öfkesinin hatırlattıkları Zaman Gazetesi

02 Nisan

Geleceğe "iltica" etmek Zaman Gazetesi

Geleceğe "iltica" etmek

Kriz, zahirî mi gerçek mi? Bazıları, "Türkiye'nin iktisâdi göstergeleri ile 21 Şubat'ta patlayan kriz arasında doğrudan ilişki yok" derken bazı gözlemciler, krizin muhtemelen mayıs-haziran aylarından şubata doğru öne alındığını ileri sürüyorlar. Öyleyse bu krizin kontrollü biçimde "patlatıldığı" tezini ciddiye almak için yeterince sebep var demektir.

MGK'nın 30 Mart toplantısından "irtica ile mücadeleye devam" kararı çıkınca aniden içinde yaşadığımız krizin yarıda kalmış bir MGK toplantısında başladığını hatırlayıverdim ve şöyle düşündüm: "İrtica ile mücadeleye devam" kararı, 30 Mart yerine 21 Şubat'ta MGK'nın öncelikli gündem maddesini teşkil etseydi, kriz o gün patlatılabilir miydi? Böyle düşünmekte haksız olduğum söylenemez: Bir kere daha görmüş bulunuyoruz ki irtica ile mücadele, Türkiye'nin öncelikli, vazgeçilmez ve tartışılmaz fikr-i sâbitidir (idefix). Ne iktisâdi kriz, ne büyüme hızının negatif rakamlarda seyretmesi ve ne de irtica ile mücadeleden başka herhangi bir önemli mesele bu "idefix"in önceliğini perdeleyemez. Siyasî olanı iktisâdi olanın önüne almak ve öncelikli değerlendirmek aslında Cumhuriyet tarihi boyunca devletin temel stratejisi oldu. Bu akıl yürütme biçimi, yerli film repliklerinde bol bol tüketildiği için kulağımız âşina değil: "Fakir olabiliriz; fakat aşkımız bütün engelleri yenecektir." veya "Beni öldürseler de seni sevmeme hiçbir kuvvet mâni olamaz sevgilim!". Yönetici akıl(!) için "siyasî olan" romantik boyutu teşkil ediyor, "iktisâdi ve sosyal olan" ise romantizmin yanında hiçbir ehemmiyet taşımayan ârızî, ihmâl edilebilir ve küçük şeylerden ibaret.

İktisâdi kriz, iktisâdi krizden ibaret olsaydı mesele yoktu; fakat patlatılmış kriz, ekonomik göstergelerden daha fazlasını ifade ediyor:

1- Türkiye'nin 21. yüzyılda daha fazla dışa bağımlı kalacağının işaretidir.

2- Türklerin ekonomi yönetiminde beceriksizliklerinin tescilidir.

3- Türklerin, iktisâdi kavrayış ve idraklerinde III. Dünya'nın bile gerisinde kaldığının ifşâsıdır.

4- Devletle millet, yönetenlerle yönetilenler arasında mevcudiyeti varsayılan zımnî mutabakatın kamu otoritesi tarafından tek taraflı ve keyfî bir irâde beyanıyla buruşturulup atılmasıdır.

Listeyi uzatmak mümkün; ama tek maddesi bile idraki çatlatmaya kâfi. Türkiye'nin mevcut krize eklemlenmek üzere olan yeni ve daha ağır bir iktisâdi krizin eşiğinde olduğu şu günlerde devletin en yüksek istişâri karar uzvundan "irtica ile mücadeleye devam" kararlılığının sâdır olması, ümid ederiz ki (?) her iktisâdi krizden -her nasılsa- kârla çıkmayı bilen spekülatör çevrelerin de ödünü patlatır!

* * *

Şu satırları bugüne değil, geleceğin tarihçilerine hitaben "ihtirâzi kayıt" olarak yazıyorum: 21. yüzyılın ilk aylarında Türkiye'de vuku bulan iktisâdi krizin tabiiliğine asla inanmadım. Yönetilmekten ziyade güdümlendirildiğinde inandığım bu krizin, Türkiye'yi "makas değişikliği"ne sokacak derecede önemli; ama istikameti şimdiden kestirilemeyecek kertede vahim bir manipülasyon olduğu kanaatini taşıyorum. Cumhuriyet tarihi boyunca ara verilmeksizin sürdürülen mücadele neticesinde irticaın Türkiye'de asla müessir olamadığını; ama diğer taraftan irtica ile mücadelenin yüzde biri kadar ehemmiyet atfedilmeyen "iktisâdi ve siyasi basiretsizlikle mücadele"nin aşırı derece savsaklanması neticesinde Türkiye'nin, Mustafa Kemal Atatürk'ü kabrinde ruhen muazzep edecek derecede dışa bağımlı hale getirildiğini görüyorum. Bu kaotik ortamın teşekkülünde millet de dahil bütün tarafların, devletin, bürokrasinin, ordunun, üniversitelerin, aydınların, basının, sivil(?) toplum güçlerinin, işveren ve işçi çevrelerinin, bir şeye inananların veya inanmayanların görevlerini lâyıkıyla yerine getirmekte ihmâlkâr davrandığını düşünüyorum.

Sürüklendiğimizi kabul; fakat hareket ettiğimizi reddediyorum; sürüklenen birinin sahip olabileceği bütün dikkat ve gözlem gücüyle bu satırları, gelecek nesil tarihçilerinin "o günlerde herkes ayrıntılara boğulmuş ve bütünü göremez hale gelmişti" hükmünden kaçınmaları için tarihin müstakbel faslına emanet ediyorum.

Tarihe sığınmak hayâl-i muhâl ve bizim artık muhayyel bir gelecekten başka sığınabilecek ülkemiz kalmamıştır.

Esnaf öfkesinin hatırlattıkları

Küçük esnafın, diğer sektörlerde görülmeyen bir öfke refleksiyle sokaklara dökülmesinin anlamı ne olabilir? Memurlar da, gitgide dibe vuran bir hayal gücünün kısır ilhâmıyla küçük tiyatro gösterileri yapmıyor değiller; ama Türkiye'de memuriyetin maaş azlığı yanında ömür boyu sosyal haklar garantisi anlamına geldiğini herkes bilir. Devlet memurunu süründürür de öldürmeye asla eli varmaz; o, az da olsa aybaşında maaşını alacak ve ertesi gün homurdanarak da olsa devlete hizmet etmeyi sürdürecektir.

Esnaf, Türk toplumunun çok dikkate değer bir çehresini aksettiriyor. Devlete bordroyla bağımlı değil; kendi çapında istihdam yaratıyor, en azından kendi ağırlığını kamu maliyesine taşıtmadığı gibi ilâveten katma değer üretme kabiliyetine sahip. Kamu sektöründe bir kişinin istihdam edilmesi için gereken yatırım maliyeti yanında bir esnafın en azından kendini, evladını veya birkaç işçiyi istihdam ederek üretken hale getirmesinin sosyal faydası mukayese bile edilemez. Bu gibi tartışılmaz meziyetlerine rağmen esnaf kesiminin krizden etkilenen ilk zümreyi teşkil etmesi anlamlıdır. Onlar, Türk toplumunun sivil üretkenlik gücünü temsil ediyorlar. Kendi çaplarında istihdam ve katma değer üretiyorlar, başta kendileri olmak üzere genellikle vasıfsız ve eğitimsiz bir kitleyi meslek sahibi kılıyorlar; buna mukabil esnafların "krizden ilk önce etkilenecek" sepetinde mütalaa edilmekten kurtulamıyorlar.

Üniversiteyi kazanamayan, devlet kapısında işe giremeyen genç nüfusumuzun tek çaresi küçük esnaflıktan ibaret. Öyleyse devletin küçük esnaflığa hususi bir itina göstermesi ve bu istikamette destekleyici, kolaylaştırıcı ve yönlendirici sosyal politikalar geliştirmesi beklenirdi. Bugün küçük esnaf zümresinin sokağa dökülmesi hiç de hayra alâmet değildir ve bir şekilde kamudan beslenmeyen, orta direğe mensup üretken insanların ne kadar dayanılmaz bir iktisadi baskı altında kaldığını göstermesi bakımından dikkatle izlenmelidir.

Küçük esnafların hoşnutsuzluğu doğrudan sosyal patlamalara davetiye mânâsına geliyor. Zira küçük esnaflık, genç nüfus fazlasına sahip Türkiye'nin mutlaka değerlendirmesi gereken üretken bir sektördür. Kendi hesabını tutmakta acz gösteren, icrâ etmesi gereken bütün fonksiyonlarda zelîl başarısızlıklara uğrayan ve kendi toplumuna yabancılaşan devletin en azından "Hüda-yı nâbit" gibi kendi yağıyla kavrulan ve kimselere külfet olmadan yükünü omuzlayan bu önemli kitleye köstek olmaması beklenirdi. Kriz bir yana, Türkiye'de küçük esnaflık yıllardan beri holdinglerin pazarlama politikalarıyla sistematik tarzda küçültülüyor ve ortadan kaldırılıyor. Tamircilik ve küçük çapta imalat sektörü can çekişmekte; küçük esnaflığın sembolü sayılabilecek bakkallık ise dev mağazalar ve süpermarket zincirleri karşısında çoktan yere serildi. Bakkallık deyip geçmeyiniz. Doğru dürüst eğitim veremediğiniz, iş ve meslek sahibi edemediğiniz, vergi mükellefi haline getiremediğiniz çaresiz ve vasıfsız insanların onuruyla yapabileceği tek şey bakkallıktı; o da neredeyse imkânsız hale getirildi. Modern tüketim kültürünün mâbedleri halini alan dev marketlerin açılışında kurdele kesmek kolay, lakin meselenin sosyal maliyeti hiç hesaplanmış mıdır?

Türkiye'nin sanayileşmesi sağlıklı şartlarda gelişmedi; kamu eliyle iktisadî teşebbüse girişmek, bugün maliyetine katlanmak zorunda kaldığımız dehşetli bütçe açıklarına mal oldu. Yeni zengin sınıf içinde devletle iş tutmadan servet sahibi olabilenlerin sayısı istisnâ kabilinden; zenginimiz var; fakat "burjuva"mız yok! Devletin üst katında oturanlara garip samimiyetler içine girerek hızla dolar milyoneri haline gelenlerin yol açtığı sosyal ve iktisadî felaketlerin ortasında yaşıyoruz. Küçük esnaflık bizde görgülü, kültürlü, milletin müşterek değerlerini bilen ve ona saygılı davranan, üretkenlik rûhuna ve heyecanına sahip ve yarının

Türkiyesi'ni omuzlayabilecek nesillerin fideliği olarak görülüp üzerine ihtimam edilmeliydi; bunun yerine kendi hallerine terk edilmeyi ise asla hak etmiyorlar.

Küçük esnaf, bugüne kadar başının çaresine baktı; bugünden sonra hükümetin ve sistemin çâresine bakmayı düşünüyorsa durum gerçekten vahim demektir. Hükümettekiler, neye rağmen hükümet edebildiklerini bir kere daha gözden geçirseler iyi olur.

Sen ne imişsin Dünya Bankası?

Gazetelerden birinde ilginç bir haber dikkatimi çekti; hayli yüksek rütbeli kamu görevlilerinden birinin kızı Dünya Bankası'nda çalışıyormuş. Dünya Bankası Türkiye Temsilciliği'nin dış ilişkiler bölümünde görevli olan bu hanım aynı zamanda bankanın başkan yardımcısının da sağ kolu mevkiinde imiş. Bu haberi okuyunca, hükümette halen bakan olarak görev yapan bir siyaset adamının kızının da Dünya Bankası'nda çalıştığını hatırlayıverdim; galiba bu hanım da şimdiki hükümetin büyük ortağı Sayın Kemal Derviş'in yardımcısı olarak memlekete nakl-i mekân etti.

Bunlar gazete haberleri; bazı haberleri yan yana getirince ilginç yorumlara kapı açılabiliyor. Meselâ 12 Mart ertesinde kurulan Nihat Erim başkanlığındaki teknokratlar hükümetinin ekonomiden sorumlu bakanı da Dünya Bankası'ndaki görevini apar topar bırakıp memleketi ıslaha koşuşturmuştu. Rahmetli Turgut Özal da Dünya Bankası menşe'li, sayın Kemal Derviş de. Ben sıradan yazar olmayıp da "araştırmacı gazeteci" olsaydım şu Dünya Bankası işini enine boyuna masaya yatırır, en az bir hafta sürecek bir yazı dizisi hazırlardım. Kuruluşundan bugüne Dünya Bankası'nda çalışan Türkler kimlerdir; bu Türkler bilahare Türkiye'de hangi görevlerde bulunmuşlardır; bu görevliler menşe itibaiyle ilginç bir öbekleşme göstermekte midir? Dünya Bankası'nda vaktiyle çalışıp da daha sonradan kendi ülkelerinde politik mevkilerde veya yüksek karar mekanizmalarında görev alanlar var mıdır? Ve en merak uyandırıcı sual: Dünya Bankası, görünürdeki fonksiyonlarına mukabil aslında hangi gayeye hizmet etmektedir; bu bankanın tâlî kademelerinde işe alınan yabancı uyruklu veya menşe'li kişilerin istihdamında ileriye dönük herhangi bir hesap sezmek mümkün müdür? Basın dünyasında zehir gibi kabiliyetli, gözü açık, meslekî sezgiye sahip gençler var; "araştırmacı gazeteci" filan olmadığım halde benim bile zihnime takılan bu sualleri, en azından bu haberleri yapan muhabirler ve onların editörleri elbette zihinlerinden geçirmişlerdir. Öyleyse niçin Türk toplumunun Dünya Bankası hakkında etraflı ve derinliğine haber alma hakkı, temsilci sıfatıyla Türk basını tarafından kullanılmamaktadır? Halbuki "menşe' avcılığı" Türk basınında pek gözde bir uzmanlık dalıdır. Hele içlerinde biri var ki, bütün dikkatini aktüel hadiselerin ve kişilerin tarihteki uzantılarını tedkike hasretmiş durumda; meselâ gündemde uyuşturucu iptilâsı varsa bilirsiniz ki ertesi hafta "Osmanlı saraylarında afyon macunu nasıl yutulurdu?" yollu bir yazısı yayınlanacaktır!

Kemal Derviş'in Türkiye'ye "kesin return" yapması, o sersemletici şokun hemen akabinde cereyan ettiği için, hükümetin ortakları da dahil, hiç kimse bu "tavzif"in şekli ve üslûbundaki garâbeti fark edemedi fakat baştan sona yanlış, incitici ve izzetinefis örseleyici bir tarafı vardır bu "tavzif"in. Sürüklenme hâleti içinde baktıksa da göremedik. On, yirmi, elli sene sonraki tarihçilerin bu hadiseyi nasıl değerlendireceklerini tasavvur ettikçe yüzümü ateş basıyor.

Biz ki, Amerikan vatandaşı olduğunu vaktinde açıklamadığı için halkın oyuyla seçilmiş bir milletvekilini parlamentomuzdan atacak derecede milli hassasiyet gösteren bir siyasi iradeye tâbiyiz; o meselede anafikir doğru, üslûp yanlıştı ama bugün, ömrünün kısm-ı âzâmını Dünya Bankası'na ve bilvâsıta Amerikan hükümetine hizmetle geçiren bir insanı, lâhzada hükümetin üstüne koymakta mahzur görmedik.

Ey Dünya Bankası, bizler seni banka derûnunda külçe altın ve Amerikan Doları rezervleri bulundurduğunu zannederdik; meğer "insan"a yatırım yapmakta imişsin; imdi o münbit "fidelik"lerinde kimler, hangi zamanlar için rezerve edilmektedir acaba?

"Mene, tekel, feres!"(*)

Küçük esnafla büyük esnaf tepkisi arasındaki farktan öğretici dersler çıkıyor; küçük esnaf öfkesini anında sokağa aksettirip var gücüyle bağırırken sermaye yapısının kırılganlığını, siyasi sistemle ilişki kurmakta acemiliğini ve "orta direk" diye adlandırılmak için daha hayli ekmek yemesi gerektiğini gösterdi; üstelik, giriştikleri eylemler kolaylıkla provoke edilebildi.

Davulla zurnayla haber verilen bir provokasyondu bu. Tandoğan mitingi, küçük esnafın protesto gerekçesini zayıflatırken, "biz kışkırtma olacak dememiş miydik?" diye "uzakgörüşlülük!" sergileyenlerin elini güçlendirdi.

Buna mukabil "büyük esnaf"ımız, bu gibi hallerde nasıl davranacağını artık öğrenmiş bulunuyor; Siteler'in, İskitler'in, Ostim'in küçük esnafları markör kalemle karton döviz hazırlarken onlar kredi verebilecek haldeki Batılı ülkelerin büyükelçileri ile yemek yiyor ve Ankara'daki güç santrallerini sırayla ziyaret ederek görüş alışverişinde bulunuyorlardı. Bu arada olan, iki menzil arasında kaldığı için ağlamaklı bir görüntü veren küçük esnaf temsilcilerine oldu. Sınıf itibariyle artık küçük esnaflıktan bir hayli kurtuldukları anlaşılan esnaf önderleri, aslında ait oldukları patronlar kulübünün ağzıyla konuşmaya çalışırken kendi tabanlarına da hoş görünme endişesini gizleyemediler. Onlar için artık iki tercih var; ya patronların ligine terfi edecek ya da küçük esnafı temsil iddiasından vazgeçecekler. Bu durum, bütün gençlik ve orta yaşlılıkları boyunca kendini işçi hayranı zanneden bazı büyük burjuva yazarlarının esnaflarla ilgili duygularının açığa çıkmasına sebep oldu. Mesela bunlardan biri Mao'yu kaynak göstererek diyor ki: "Dünyanın neresinde ve hangi milliyetten olursa olsun, iki köylü kadar birbirleriyle benzeşen başka bir şey yoktur. Ben yukarıdaki

benzeşmeye başka bir sosyolojik kategori daha ekleyeceğim: Esnaf!". Bir başkası ise hempasının köylü benzetmesine "faşist" sıfatını ekliyor: "Dünyanın hiçbir ülkesinde esnaf doğru dürüst bir siyasi fikre sahip olamamıştır. Türkiye'de ise esnafın büyük bölümünün en rahat ettiği düşünce, ki bence bu düşünce bile değil, otoriter milliyetçiliktir. Bazıları buna faşizm de diyor".

Kendisini hiçbir zaman esnafla beraber hissetmediğini ileri süren eski

tüfeğin biri ise, esnaf kesiminin 12 Eylül'den beri depolitize edildiğini ve bu yüzden karşı çıktığı fikrin alternatifini üretemeyen bir kitle haline geldiğini ileri sürerek vecizesini patlatıyor: "Bir zehir yutmuşlar, panzehir olarak ondan biraz daha fazlasını yutmak istiyorlar."

Köylü, faşist veya ebleh! Esnaf niçin, bu gereğinden fazla okumuş çocukların öfkesini ve hatta nefretini celbediyor dersiniz? Katma değer ürettikleri için mi, yoksa devlete eklemlenip aybaşlarında garanti maaş ve limitsiz sosyal güvenlik himayesine sığınmadıkları için mi? Bunların nazarında küçük esnaf, büyük sermaye ve global pazarlama stratejilerinin karşısında tarihi tasfiyeye uğramaya mahkûm bir ârıza gibi görünüyor. Niçin? Çünkü zihniyet itibariyle "geri" bir toplumsal ideoloji savunurlar; muhafazakâr davranırlar, orta sınıfı güçlendirirler ve yavaş yavaş da olsa büyük burjuvaziyi kuşatarak alanlarını daraltırlar. Fakat kimse esnafın ne kadar dilsizleştirildiğini, toplumsal dayanaklarının nasıl kaydırıldığını ve "krizde ilk önce gözden çıkarılacak sınıf" yaklaşımıyla sokağa itildiğini anlamaya yanaşmaz.

Ey küçük esnaflar; sizin anlayacağınız büyük burjuva yazarlarının nazarında hızla eksilmesi gereken bir "kemmiyet"i temsil ediyorsunuz; aile babası, insan, sevgili veya vatandaş olarak yoksunuz. Baltazar'ın rüyasında gördüğü kâbus gibi: "Mene, tekel, feres". Mene: Sayılı günleriniz sona erdi, Tekel: Terazide tartıldınız ve eksik bulundunuz, Feres: Ve ülkeniz (tezgâhınız) paylaşılacaktır!

(*) Ahd-i Atik; Danyal, 5. bab

"Dünya bir tek Türkiye değil"

Sulugöz takımından değilimdir; metânetten değil, belki yeterince hassas olamadığım için bu insânî haslet bende zayıf kalmıştır ama geçen haftaki Aksiyon'da yayınlanan o resmi görünce ağlamanın sınırından döndüm desem yeridir:

Altyazıya hâcet bırakmayan, kendini anlatan fotoğraflardandı. Onuncu sayfada, Ebru Nida Bilici'nin başörtüsüyle ilgili haberinin ortasına âdeta paslı bir çiviyle iliştirilmiş gibi duruyordu: Yer, Marmara İlahiyat Fakültesi olmalı. Resmin ortasında yukarıdan aşağıya uzanan bir ihata duvarı var. Üstüne birkaç sıra dikenli tel gerilmiş. Bir ilim ve irfan yuvasının etrafını dikenli telle çevirmek, □gerekçesi ne olursa olsun□ akıldânesine Oscar kazandıracak kadar müthiş bir fikir teşkil etse de mevzu o değil. Dikenli tellerin sağ tarafında, yani

fakültenin avlusunda erkek öğrenciler görünüyor; elleri dua nizamında havaya kaldırılmış. Belli ki birisi yüksek sesle dua ederken onlar da âminlerle duaya iştirak ediyorlar lâkin asıl hicran resmin sol tarafında: Dikenli tel ve beton duvarın böldüğü sol tarafta kaldırım var; fakültenin hudutları dışında kalan, herkesin geliş-gidişine açık bir yer olmalı burası. Ve orada neredeyse tamamı kız öğrencilerden oluşan bir kalabalık dikkat çekiyor. Hepsinin yüzü dikenli tele, yani fakülteye dönük; eller yine duada, aynı duada aynı âminlerle...

O anda zihnen yıllar öncesine döndüm; Birleşmiş Milletler Teşkilatının bütçe yardımlarıyla çıkarılan ("Görüş müydü?) bir dergi geçmişti elime. Derginin o sayısının kapağında "Aparheit" diye kocaman bir yazı vardı. İçerdeki resimler ise Apartheit'in ne olduğunu, izaha gerek bırakmayacak derecede izah ediyordu zaten. Hele bir fotoğrafı hiç unutmuyorum. Fotoğrafçı bir spor müsabakasında objektifini sahanın içine değil de tribünlere çevirmişti. Tribünler bir yerde iple yukarıdan aşağıya bölünmüştü. Sol tarafta siyah derili seyirciler oturuyorlardı, sağ tarafta ise beyaz deriliIer. Apartheit'in ne olduğunu o günden sonra hiç unutmadım; Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki ırkçı rejimin ırk ayrımına dayalı politikasının adıydı bu. Aksiyon'daki resimle, bundan en az otuz yıl önce yayınlanmış o apartheit fotoğrafı şaşılacak derecede birbirini andırıyordu; hatta zencilerle başörtülü kızların resimdeki yeri bile aynıydı. Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki faşist rejimin yıllar önce sona ermiş olması anlamlı; dünya, değişirken Türkiye'ye sormak ihtiyacını hissetmiyor nedense.

Başörtüsü meselesine dönmek istemiyorum; o konuda yazılmadık ve söylenmedik söz kalmadı. Mesele, bütün vechesiyle ortaya konuldu fakat söz yere düştü; vehim, ilmi yendi. İdeolojik bakış açısı çağdaş normlara, hürriyete galebe etti ve rejim başörtüsünde kendi hayatiyetini tehdid eden korkulu bir sembol, tüyler ürpertici bir tehdit gördü fakat rejimin ağzıyla konuşup kafasıyla düşünenler bu nitelemenin neticede insanı görmezden gelmek anlamını taşıdığını farketmediler. Bütün meselenin neticede başörtüsünün "siyasi İslâm"a dair bir talep şeklinde algılanması yüzünden binlerce genç kız sinir hastalıklarına müptelâ oldu. Çoğu okullarını terketti; imkân bulabilen pek azı da Türkiye'yi terkedip batı ülkelerinde eğitim yapabilmek derdine düştüler. Fakat bunlardan daha acı ve vahim sayılmak gereken netice, Türkiye'de çok büyük bir kitlenin bu işte devletin adaletsizlik yaptığı yolundaki o acı inancı oldu.

Başörtüsü meselesinde, kız arkadaşlarıyla aynı doğrulara inandığı halde görenek ve inanç sebebiyle başörtüsü takmadıkları için rejimin uyguladığı o kaba filtreden geçerek okullarına devam edebilen erkek öğrencilerin durumu ayrı bir bahis; problem üniversite nizamiyesinden geçebilmekle bitmiyor; daha sonraki safhalar için, cins ayrımı gözetmeksizin "irticâ"ya duyarlı daha nice "x-ray" filtreleri sırada bekliyor.

Geçenlerde bir e-mektup düştü posta kutuma; Amerika'da okuyan ve doktorasını bitirmek üzere olan bir gençten geliyor:

"Ülkemden uzun yıllar ayrı kaldım ve şu günlerde geri dönüş planları yapmaktayım fakat olanlar hep soru işaretlerini artırıyor. Bu sabah Habertürk sitesinden okuduğum "irtica ile mücadelede yeni kararlar" haberleriyle daha da yıkıldım. Sizler aracılığı ile sormak isterim: Benim ülkemin bütün problemleri bitti de bu kendilerine dahi zararı olmayan insanlarla uğraşmak mı kaldı? Ben ve benim gibi arkadaşlar burada kalalım mı gidelim mi tartışmaları arasında acaba biz nasıl bilimden irfandan bahsedebiliriz? Dönenler ise dönmeyin diye haykırıyorlar, hatta diyebilirim ki ayda 2□3 e□mail alıyorum; Türkiye'den nasıl çıkabilirim diye soruyorlar, ki bu insanlar üniversite mezunu ve devletin belli kademelerine gelmiş kişiler. İnsanlara kendi fikrini aşılamak için demagoji yapacak durumda değilim; buna kabiliyetim de yok fakat demek istediğim özetle şu; ben ülkeme dönmek istiyorum, dönmek istediğim yerde insanların fikir, düşünce ve giyimleriyle değil yaptıkları işlerle değerlendirilmesini istiyorum. Kendi insanıma faydalı işler yapmak istiyorum, ki bu ülkeye geliş gayemiz de budur. Fakat en sonunda derim ki, □bunu demek şimdilik istemiyorum□ dünya bir tek Türkiye değil!"

Bir dakika durup düşünelim; herkes düşünsün. Ne yapıyoruz biz? Bu ülke tahammül edilebilecekten daha fazla kötü yönetiliyor zaten; on milyona yakın işsizimiz, üniversite kapılarında çaresiz bekleyen yüzbinlerce gencimiz yeterince dert değil mi? Kırk gün içinde Türk ekonomisi ehliyetsiz ve basiretsiz eller tarafından kayalara bindirilmedi mi? Evet, yeterince derdimiz var; ikiyüz yıldır batılılaşma rüyası gördük; batıdan hürriyet ve demokrasi yerine hürriyetleri kuşatan ve ferdi devlete köle eden sert uygulamalar ithal edebildik. Çağdaş hayat standartlarına göre ülkeleri tasnif eden uluslararası anketlerde hâlâ nal topluyoruz ama belli ki bir avuç devletçi seçkinin gücü, banka soyguncularından ve kifayetsiz muhterislerden ziyade çoluk çocuğa yetmekte.

"Dünya bir tek Türkiye değil" kahırlanmasının ne anlama geldiğini bilir mi bu adamlar? Ve bu ülkenin dört yanında kaç bin ter ü taze genç insanın bu ülkeyi terk etmek için ecnebi elçiliklerine mektupla müracaatta bulunup dişinden tırnağından artırarak döviz biriktirdiğini bilen var mıdır? Geçenlerde, sekiz yıl önce ABD'de doktora yaptıktan sonra Türkiye'ye dönen bir arkadaşımla konuştum: "Ondört kişi büyük ümit ve heyecanla döndük; şimdi benimle birlikte direnme gücü bulabilen iki kişi kaldık; gerisi yeniden ABD'ye döndüler" dedi.

Amerika, Kanada, Avustralya, İsveç veya bir başka yer; Bu ülkenin yetişmiş, üretken, genç insanlarının biricik gâyesi, sırf insan haklarına daha fazla saygı gösterildiği için bu gibi ülkelere göç etmek mi olmalıydı? YÖK yöneticileri, kurulmuş üniversiteleri kapatmayı düşünecekleri yerde meselâ araştırma görevlileri arasında tek sorulu "İmkân olsa yurtdışına yerleşmek ister misiniz?" anketi yapsa, sonuçtan onlar bile ürkerlerdi.

Vatanıyla, milletiyle, bayrağıyla ve devletiyle evvelce bir derdi olmadığı halde bunca yetişmiş, enerjik ve hayat dolu gencin yüreği kan ağlayarak bir yerlere iltică etmek planı yapması yoksa birilerinin epeydir hesapladığı bir kollektif psikoloji midir? Yoksa birileri

"irticâ" lâfını rastgele ama sistematik bir dikkatle tekrarlayarak, millette "ilticâ" hâletini mi körüklemek niyetindedir?

Çok değil, beş□on sene öncesine kadar "Başka Türkiye yok" inancını gururla omuzlayan bu insanlara nihayetinde "Dünya bir tek Türkiye değil" dedirtebilmek de mârifet sayılmalı; hezar tebrik ey devlet seçkinleri!

Leviathan kendini değiştirebilir mi?

Kemal Derviş programını nihayet açıkladı; bu programın "Kemal Derviş'in programı" adıyla nitelenmesi için yeterince sebep var:

Toplantıda hükümetten kimse yoktu, bütün kanalların naklen yayınladığı basın toplantısına TRT ilgi göstermedi ve nihayet bu program, mevcut hükümetin kendi rızasıyla desteklemeyeceği kadar radikal tedbirler ihtiva ediyor. "Radikal" kelimesini bir nisbet ifade etmek için tercih ettim. Aslında Türkiye'nin bundan çok daha sert ve radikal bir "sistem tashihi"ne ihtiyacı olduğunu biliyoruz. Buna mukabil toplantı esnasında bir gazetecinin "Politikaya girmeyi düşünüyor musunuz?" sorusuna Kemal Derviş'in, "Şu anda ekonomik programı konuşuyoruz, siyasete hiç girmeyelim." cevabını vermesi hayli ironik görünüyor. Siyâset nâmına ne konuşulacaksa artık bu program çerçevesinde konuşulmalı değil midir?

Teknik açıdan bu programa itiraz edilebilecek yegâne husus ancak, niçin daha etraflı ve kararlı bir tedbirler paketi hazırlanmadığı noktasında yoğunlaşabilir. Hemen belirtmeliyiz ki, vaad edildiği kadarıyla bile program desteğe layıktır; fakat problem şurada: Böyle bir tedbirler paketini ancak seçimden gümbür gümbür çıkmış, halkın çok güven duyduğu ve inandırıcı bir siyasi heyetin sunması beklenirdi; değişime olanca gücüyle direndiği âşikâr ve inandırıcılığını kaybetmiş bir hükümetin değil. Kemal Derviş'in tek başına hükümetten daha büyük bir kamuoyu desteği sağlamış olması bile, programın selameti bakımından tüyler ürpertici bir âkıbeti işaretliyor. "En azından bu da bir şeydir" deyip iyimser olmak da var; lâkin programın kenarında duran hükümet, insanda ne keyif bırakıyor, ne de heyecan! Ne olacak? Başbakan'ın büyük bir belâgatla belirttiği üzere "başka hükümet yok!" Doğru ama şimdilik kaydıyla! Görünen o ki, günün birinde hükümetin vâdesi dolsa bile program yaşayacak; zira bu program hükümetin değil, Kemal Derviş'i bir günde hükümetin ortasına konduran siyasi gücün programıdır. Beylik bir tabirle, "acı ama gerçek!"

Ne var ki şimdi, hükümetin değil, programın akıbetini düşünmek zorundayız; program hiç de üstün akıllar tarafından gökten zembille indirilmişe benzemiyor. Hakkıyla ekonomi lisansı tamamlayan ve tabii doğru dürüst "ekonomi" demesini bilen herkes, elli gün fikir kuluçkasına yattıktan sonra bu kadarını bir araya getirebilirdi. Bizim hicrânımız da burada zaten; sıradan aklın bir kağıt üzerine sıralayabileceği şeyleri azim ve dirâyetle uygulayabilecek bir siyâsi irâdeden mahrumuz.

Bir "bilinen" daha, siz buna kehanet de diyebilirsiniz: program icabınca topyekün tasarrufa gitmek gereğini, her zaman olduğu gibi yine sâbit ve dar gelirli kesim yapmak zorunda kalacak. Hükümetten geçtik, devlet, göstermelik bir kaç tedbir dışında asla tasarruf etmeyecek. Seçilmişleri ve atanmışları ile devlet, öteden beri olduğu gibi bugün de, -aksini samimiyetle istese bile- kamu kaynaklarını hoyratça israfa devam edecek. Derviş'in programı zaman içinde azar azar sulandırılıp törpülenecek, çalı gibi etrafından dolaşılıp metaneti delinecek; bu arada fırsat bulunursa, yani Derviş'i hükümete monte eden güçler aşılabilirse Kemal Derviş mâlum taktiklerle canından bezdirilecek; gün kurtarılacak; gelecek, her zaman olduğu gibi çıkmaz ayın son çarşambasının komisyonuna havale edilecek vesaire vesaire...

Önümüzdeki günler inşaallah bu kehaneti doğrulamaz; ama her hâl ü kârda müthiş bir kuvvetler mücadelesine sahne olacağı kesin gibi. Siyasetin kemikleşmiş ve kireçlenmiş unsurlarıyla siyasetin asrî icapları birbiriyle göğüs çaprazına girecek. Bu kapışmada bütün Türkiye nefesini tutup "çağdaş siyaset dinamiklerini" destekleyecek ve onun kazanması için dua edecek. Zira öyle bir mevkideyiz ki, siyasetin çağdaş normlara kavuşması için duadan başka müessiriyetimiz kalmadı gibi...

Leviathan(*), kendi kendini değiştirmeyi becerebilir mi?

(*) Thomas Hobbes'un mutlak monarşiyi ve kahhar devleti sembolleştirdiği ünlü eserinin adı.

Çağdaşlaşmak favori; sürprizleri bilmem!

Tarih, Leviathan'ın kendi rızasıyla küçülmeyeceğini ve ceberrutluğundan insana saygı noktasına doğru değişmeyeceğini anlatıyor. Leviathan'ın kanunu budur: Tebâ, devletin tabiatını (üslûbu, sistemi, hareket tarzını, felsefesini) değiştirmesini isteyemez!

Siyasi hayatı görünürde o meşhur iki kanun (Siyasi Partiler ve Seçim Kanunu) tıkıyor; siyasetten ekmek yiyenler düzenden memnun. Fakat asıl boğuntu siyasi hayatın da üstünde varlığını sürdüren hantal ve mütehakkim devlet yapısıdır. Hükümetle devletin bu kadar kalın hatlarla birbirinden ayrılması, bugüne kadar hiç bu kadar açık-seçik fark edilmemişti. O yüzden bile bile kitâbi bir yanlışı tekrarlayarak siyasî hayatı, siyasî partiler seviyesinde cereyan eden bir faaliyet olarak kabul ediyoruz; hükümet olmak, "hükmetmek", idare cihazını meşrû yollarla devralmak "idare etmek" anlamına gelmiyor. Arada nüans değil, neredeyse beton duvarlar ve dikenli teller var.

Kemal Derviş'in dışarıdan dikte edildiği âşikâr "iktisadî ıslahat lâyihası", işte bu yüzden haftasını bile doldurmadan sağdan soldan tiftiklenmeye başladı. Programa gizli veya açık karşı çıkanlar, o alıştığımız "beylik" muhalefet kanadını temsil etmiyorlar; bu tepki bir sistem muhalefeti gibi görünüyor ve böyle olması devletin tabiatına uygundur. Devletin mâkul hesap yapması ve hesabın işlem basamaklarını şeffaflaştırması, devletten başka herkesin işine gelir. Türkiye'de yolsuzluk bir sistem türevi. Sisteme rağmen bir yerlerde çöreklenmiş menfaat

çetelerinin işi olamayacak kadar yaygın, köklü, sofistike usullerle iş gören bir soygun mantığı ile karşı karşıya olduğumuzu fark ediyoruz artık. Bir safhadan sonra devletin, canı çektikçe şamarlamaktan çekinmediği "siyasî hayat"ı bile muhatap kabul etmeyerek toplum ile kendisi arasına mesafe koymaya başladığı dikkat çekiyor. Siyasî hayatın kaşarlanmış aktörlerine sunulan küçük sistem rüşvetleri (ölene kadar genel başkanlık, sittîn sene süren parlamento hayatı, seçilemeyenlerin yönetim kurulu üyeliklerinde tatmin edilmesi, banka-medya-siyaset üçgeninde nemâlanmaya izin veren sair rüşvetler...), siyasî hayatın itibarını ifsad ettiği gibi, devletin, gerek duyduğu halde doğrudan hükmetmesini de kolaylaştırıyor. Buna mukabil siyasîler de, teorik planda kendilerine tanınan meşru hakları, devletin hükmetme tarzını değiştirmek için kullanmamakta ısrar ediyorlar; "İşte parlamento, değiştirdiniz de karşı mı çıktık?" efelenmelerinin satır arasında yazan anlam bu.

Doğru; sistemi yeniden inşâ arzusuyla harekete geçen bir "dip dalga"dan söz etmek mümkün ve bu dip dalganın belirtileri örtbas edilemeyecek kadar su yüzüne çıktı. Operasyonlar, kırmızı bültenli aramalar, fezlekeler, sorgular görünürde sistemin, kendi yanlışını tashih etmek gayretine haml edilebilir mi? Sanmıyorum. Bu gayretler bana hep, "bak şu keratanın yaptığı yaramazlığa, şimdi ben onun cezasını veririm amcası!" müsameresini andırıyor; düdüklü tencerenin kızgın buharını tahliye eden supabın temizlenmesi gibi bir şey.

Evet, kolay olmayacak, hiç kolay olmayacak. Küçük direnme belirtileri muhtemelen bir zaman sonra daha âşikâr kabadayılıklara dönüşecek; sadece sistem değil, sistemle eklemleşenler, sistemle kireç tutacak kertede sıkı muhabbet geliştiren odaklar da sistemle âşikâr işbirliğine girerek direnecekler. Bu esnada toplumun dikkatini dağıtmak için yeni siyasî yapılanmalar, yeni siyasî aktörler sahneye sürülecek (daha şimdiden kuliste ısınma seansları, icâzet turları başladı bile). Leviathan, her şeye rağmen alışageldiği hükümranlık sahalarını terke mecbur kaldığında gâh, "bana beyefendi diyemezsin, ben buraların valisiyim" diye homurdanacak, gâhi, "yoldan geçenin bayrak töreninde ne işi var?" diye aksileşecek; ne var ki uzun vadede toplum dinamikleri, muasır dünya ile el ele vererek "ejderha"yı, mûnisleşmeye ve tabii sınırlarına ric'ate mecbur edecekler.

Çağdaşlığın istikameti bu; sürprizleri bilmem!

"Elim yok!"

Çocuklar ki, bazı konularda zâlimdir; ama onlar bile oyun esnasında usanç getirdiklerinde ya, "elim yok" deyip kendilerini etkisizleştirmek ihtiyacını hissederler ya da "al kardeşim, ver kardeşim / ben yoruldum sen oyna" diyerek dinlenme haklarını kullanırlar. İnsanın bazen "ben yoruldum sen oyna" diyesi geliyor.

Bugün 23 Nisan ama neşelenememek için ne lâzımsa mevcut.

Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı! Bayramdan çok temenni. Çocuklar canımız ciğerimiz; bugünün çocukları, yarının işsizleri. Cumhuriyet fikrinin "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kitle" idealine abana abana üçüncü çeyrek sularında kendi toplumumuzun zencilerini de inşâ etmeyi başardık. Bugünün çocuklarından mühimce bir kısmı yarının "colored" sınıfını teşkil edecek: İşsiz, dilsiz, niteliksiz, marjinal, daha doğmadan binlerce dolar borçlu ve aile büyüklerinin inanç ve kanaatlerinden ötürü peşinen mahkûm. Zenci olmak için ille de kara derili olmak gerekmiyor.

Çocuklar ne kadar zâlim olsa da büyüklerle boy ölçüşemiyorlar. Cicili, bicili, ne fedakârlıklar pahasına rengârenk giydirilmiş çocukların alay halinde mülkî ve askerî erkân önünden geçirilmelerinin anlamını hâlâ çözebilmiş değilim. Bizim milli bayramlarımızın duruşunda bir garâbet hissedilir zaten. Merkezde ve odakta devlet vardır. Günler öncesinden mülkî ve askerî erkânın bayramı rahat koltuklarda, güneş ve yağmurdan etkilenmeden seyretmeleri için protokol tribünleri hazırlanır; "hizâ"dan anlamayacakları ikaz için yola beyaz şeritler çekilir. Devlet, merkezde sâbit durur; millet, erkân tribününün önünden geçer. Bu tören nizamı, vücut dili itibariyle devletin, milleti takdis ve ibrâ merâsimidir. Millet açısından ise bağlılık ve itaat gösterisi. Esasen bayram yapması gereken ahali ise, koruma çemberlerinin ardında seyirci mevkiindedir. Meydanda neler olup bittiğini görmek için birbirlerinin omzu üzerinde yükselmeye çalışırlar.

Fî tarih; 23 Nisan Bayramı'na hep gündelik kara önlüğüyle, okul kafilesinin en ardında katılır dururduk. O sene rahmetli anacığım imkânlarını zorlamak pahasına beni kostümlü öğrenciler zümresine sokmaya azmetmiş olmalı ki, on-onbeş arkadaşla birlikte "jokey" kılığına girdik. Lacivert kısa pantolon ve yelek, aynı renkten bir jokey şapkası, beyaz pabuçlar, beyaz gömlek ve çorap. Jokeyliğimiz şuradan belli ki; bir süpürge sopasının ucuna iliştirilmiş mukavva at kafasından mâmul küheylânı, cılız bacaklarımızın arasına sıkıştırarak kişneye kişneye yürüyoruz. Tam protokol tribününün önünden geçerken sağa bakıp erkânı selamlamamız tembih edilmiş. Komutla birlikte sağa bakıyoruz; o da ne? Herkes kendi âleminde, belli ki seyirden, alkıştan yorulmuşlar, kendi aralarında sohbet edip gülüşüyorlar. Bilmiyorlar ki önlerinden geçen istikbâldir!

Ve tabii müthiş bir hayal kırıklığı; onca hazırlığın, masrafın ve fedakârlığın boşa gittiğini hissetmenin öfkesi vesaire... O günkü çocuk aklımla, devletin biz çocuklardan niçin daha ötede ve yüksekte, koruma çemberleri içinde ve güneş tenteleri altında kendi âlemine daldığını bir türlü anlayamamıştım; hâlâ aynı hayret ve kırgınlık içindeyim.

Bu fasıl, bayramın "çocuk" faslı; "milli hâkimiyet" kısmına geçmek için bende tâkat kalmadığını hissediyorum; sadece birkaç kısa tespit: Jean Bodin, bundan 450 sene önce "egemen"i, en yüksek buyurma gücüne sahip kimse diye tarif etmiş; öyle ki, bir başkası, egemenin üstünde buyurma gücüne sahipse asıl egemen haline geliyor. Cumhuriyet, egemenliğin Millet Meclisi vasıtasıyla kullanıldığını varsayıyor. Hatta bugün TBMM'de bu

fikri teyid için özel bir oturum yapılması bile âdettendir. Nitekim I. TBMM'nin duvarındaki celi tâlik levhada şöyle yazıyordu: "Hâkimiyet, bilâ kayd ü şart milletindir".

Tahlile gerek göstermeyen nokta bu işte; insana "elim yok" veya "ben yoruldum, sen oyna!" dedirtecek yer.

Ölüme ve şiddete değil; hayata ve barışa

Bir grup Çeçen teröristin propaganda maksadıyla otel basması, eskiden solcu oldukları rivayet edilen bir kısım basın mensubunun yürek yanığını âşikâr eden bir turnosol kâğıdı vazifesi gördü.

Hemen en alaycı ve kindar gülücüklerini takınarak içlerindeki ukdeyi istifrâ ettiler. Bu, çok basit bir mantık terazileme gayretiydi: "Sol terör varsa sağ terör de vardı; üstelik bu teröristler, hükümetten, muhalefetten, polisten ve kamuoyundan himaye görüyorlardı."

Biz bu dengeleme mantığını çok iyi tanıyor ve hatırlıyoruz. Gençliğimizin on yılı, sol terörü ve saldırganlığı açıkça kınamayı içine sindiremediği için, ukdesini karşı tarafa yansıtarak şiddeti mâzur göstermeye çalışan idrak fukaralarının zehirli propagandası ile geçti. Bugüne kadar PKK terörünü bu kadar cepheden ve belirgin bir tavırla kınamaya dili dönmeyenler, sol terörün en daniska numûnelerini meşrû göstermek için kırk dereden su getirenler, birdenbire antiterör cephesinde buluşuverdiler. Eğer bu dengeleme mantığı vaktiyle Türk basınında (ki bu kapsama TRT de girer) bu derece etkili olmasaydı, 12 Eylül'den önceki on yılı daha az hasarla atlatabilirdik. Neticede bu dengeleme oyunu, antitezini icada muvaffak oldu; "Sağda ve Solda Vuruşanlar" artık bir heyûla değil, kirli bir memleket gerçeğiydi.

Türkiye'de muhafazakâr, dindar ve maneviyata değer veren zümrenin silaha sarılması için sebep yoktu; bu sebep icat edildi. "Sağ"ın devletle, düzenle, sistemle hesabı yoktu, halk ihtilali veya proletarya ayaklanması gibi bir ütopyaları da yoktu. Sistem ara sıra müdahale ederek geriletse de genel seçimlerde çoğunluğu sağlayarak hükümet olabiliyorlardı. Nitekim 12 Eylül'den sonra nadir istisnalar dışında hemen hiç "sağ eylem" görmedik; çünkü bu zümre "hâlin muhafazası" dışında radikal tepki gösterme geleneğine sahip değildir. Buna mukabil sol, önce Doğu Anadolu'da dağa çıkarak Cumhuriyet tarihinin en ciddi ve en kanlı iç krizine yol açtı; büyük şehirlerde ise buna paralel olarak ayrı isimler halinde örgütlenerek silahlı şiddet eylemlerine imza attı. Bu örgütler hâlâ faaliyetlerini sürdürüyor, örgüt ideolojisini diri tutmaya çalışıyor ve propaganda cihazını 12 Eylül öncesinden çok daha tesirli şekilde çalıştırabiliyorlar. Ukde buydu işte; sol terör örgütlerinin toplumda hiç kredisinin kalmadığı, sosyalist fikriyatın siyasi planda iyice marjinalleştiği bir ortamda, sol terörün varlığını mâkul gösterecek bir denge unsuruna ihtiyaç vardı; Çeçen teröristler sadece dâvâlarını Türk kamuoyu nezdinde çok kötü bir şekilde temsil etmiş olmadılar, birilerinin mumla aradığı "denge unsuru"nun adresini de göstermiş oldular. İşte vaktiyle kendini solcu zanneden bir

kısım eski tüfek kalem erbâbını keyfinden dört köşe eden iltihap drenajları böylece zemin buldu.

Halbuki neredeyse beş senedir Abdullah Çatlı'nın trajik hayat hikâyesinden avantüriye ayrıntılar makaslayarak sağ terörün bu defa devletle işbirliği yaptığı ve o yüzden suskunlaştığı tezini işliyorlar; ama mızrak çuvala sığmıyordu, ne garip kıyafetleriyle folklor ekibini andıran Aczîler bu mânâda yaraya merhem oldu, ne de her yıl birkaç üniversitede fişteklenen sürahili"bardaklı kantin kavgaları. Bariz ve saklanamayan gerçek Türkiye'nin terör gündeminde sadece sol menşeli örgütlerin varlığı idi. Kayda hâcet var mı? Swissotel baskınını asla tasvip etmiyoruz; otel basan teröristlere sempati beslemiyoruz; tam aksine terörün her cinsini, "ölüme yatırılan" ve hayat hakları dahi teröre propaganda malzemesi yapılan gençlerin sırtından yürütülen psikolojik terör de dahil bütün terör gayretlerini açıkça kınıyoruz.

Bunları geçelim artık; iptidai dürtülerin, dar asabiyye saplantısı ile beslenen basit ve mânâsız kamplaşmaları körüklemek mârifet değil. Mârifet bunların fevkine yükselmekte; ölüme ve şiddete değil, hayata ve barışa teveccüh etmekte.

"Sual soran" bir kitap ve yazarına dair

Kitaplar kaça ayrılır; cevap muhtelif ama bence "sual soranlar ve cevap verenler" diye kabaca ikiye ayırmak mümkün galiba.

Sual soran kitaplar, nihai sahibinin eline ulaştığında iktisâdî bakımdan imâlat□satış□tüketim çemberini tamamlamayan cinsi teşkil ediyorlar; kitaptaki suale muhatap olduğu andan itibaren okuyucu, "tüketici" kimliğinden sıyrılarak imâlat safhasında yerini alıyor ve böyle kitaplar okuyucuyu meselenin bir parçası haline getiriyor. Meselâ Cemil Meriç'in "Bu Ülke"si, üslûbundaki metânete, hükümlerindeki kesinliğe ve yıllar boyuncu okuyan, düşünen ve yazan bir adamın fikrî manifestosunu teşkil etmek niteliğine rağmen cevap veren değil, sual soran, zihinde çentik açan ve düşünceyi tohumlayarak kendini yeniden üretmeye zorlayan bir kitaptı. Teori ihtiva eden kitaplar da aynı cümleden sayılabilir; bir vâkıâyı bilinen unsurlarından hareketle genelleştirerek târif etmek, okuyucuyu zihnen, yeni vâkıâlar karşısında teorik mukayeselerde bulunmaya kışkırtır. Mukaddes metinlerde de aynı kışkırtıcı üslûp vardır: İnananlara mutlak hakikatin koordinatlarını ifşâ ederken "cevaplayıcı" gibi görünür fakat galiba üzerinde en çok düşünülen kitaplar da bunlardır. Peki, "cevap veren" kitapları küçümsemek mümkün mü? Onlar düşünce serüvencilerine yol gösteren deniz fenerleri, nirengi işaretleri veya trafik tabelâları gibi vazife görüyorlar; kâh yol oluyorlar, kâh köprü. Düşünmenin esas unsurlarını ve temel malzemesini onlarla ikmâl ediyoruz: Sözlükler, ansiklopediler, ders ve el kitapları bize kavramlar ve kurumlar hakkında cevaplarıyla kılavuzluk ediyorlar.

Cevap verenler olmaksızın, sual soranları farketmek bile imkânsız.

Mehmet Genç Hocamızın " Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi" isimli eseri, "sual sahibi" bir kitap. Sayfaları arasına gömüldüğüm saatler boyunca, bir öteki sayfayı merak ettiren ve özleten niteliği ile bende bir roman zevki uyandırdığını bile söyleyebilirim. Yeri gelmişken Sayın Mehmet Genç'in ilim lisânına edebî bir lezzet ve terâvetle hükmettiğini de zevkle belirtmeliyim. İlmî yayınlara genellikle ârız olan Türkçe kifâyetsizliği ve düşkünlüğü ayrı bir bahis fakat ilmî metinlerin, tabiatı icabı anlaşılmaz ve hatta bâtınî nitelikler taşıdığı yolundaki hüküm tam bir bâtıl itikattır.

Bugünlerde "iktisâdî zihniyet" kavramının râyici hayli yükseldi. İktisâdi zihniyet, iktisattan farklı bir disiplin; dolayısıyla her iktisatçının iktisat zihniyeti konusunda söz sahibi olması beklenemez. Fakat Mehmet Genç'in ihtisasını teşkil eden İktisat Tarihi, ne sadece tarih ne de iktisat bilmenin kifâyet etmediği, tam aksine diğer bütün sosyal ilim şûbelerine yayılmış ilmî dikkat ve disiplini gerektiren bir saha. Nitekim kitapta bu multidisipliner, eski tâbirle "hezar□fen" bakış açısının hâkimiyeti kendisini derhal hissettiriyor ve esere çok başka bir kıymet boyutu ilâve ediyor.

Kitabın girişindeki kısa ve mütevazı hal tercümesinde Mehmet Genç'in 1934 Arhavi doğumlu olduğunu, 1958'de SBF'yi bitirdikten sonra iki yıl İçişleri bünyesinde çalışıp 1960'da İstanbul Üniversitesi'ne geçerek rahmetli Ömer Lütfi Barkan'ın kürsüsüne asistan olarak girdiğini öğreniyoruz. Kısa ama etraflı bir hal tercümesi. Ve kitap, Mehmet Genç hocamızın kendi tabiriyle "araştırma safhaları da hesaba katılırsa 40 yıllık bir çalışmanın ürünü" olarak okuyucuya sunuluyor. Siz bunu 40 yıllık sabrın, cehdin ve dikkatin imbiğinden geçirilmiş bir kemâlat meyvesi olarak da kabul edebilirsiniz.

Kitap beş bölümden müteşekkil: İlk bölüm "İktisadi Dünya Görüşü" başlığını taşıyor ve takriben yüz sayfa tutarındaki bu bölümde Osmanlı iktisadi dünya görüşünün niteliği ve bu zihniyetin nasıl değiştiği hakkında teorik bir izah denemesi sunuluyor. Fazla mübalağa etmeden söyleyebilirim ki, bu bölümde tartışılan meselelerden haberdar olmaksızın ve yazarın çengele astığı sualleri zihnen bölüşmeksizin "Osmanlı" hakkında cümle kurmak bile caiz görülemez. Mehmet Genç, kitabında Osmanlı yayılmasının ve ricatinin iktisadi dinamiklerini tahlil ederken, zaman zaman iktisat dışı faktör ve kavramların da mutlaka hesaba katılması gerektiğini hatırlatıyor; kurduğu teorik çerçevenin en ziyade merak uyandırıcı ve düşündürücü yanı burasıdır. Meselâ, yazara göre Rumeli ve Orta Avrupa toprakları üzerinde Osmanlı ilerlemesinin vuku bulduğu yıllarda Avrupa dünyası, ticaret inkılabını tamamlamış olduğu gibi, Kanuni devrinde bile Osmanlılardan en az beş misli fazla kaynağa sahiptir ve Avrupa bandırası taşıyan filolar bütün dünyayı kuşatmak üzeredir. Üstelik Osmanlılar, fethettikleri yerlerde ortalama nisbetle beşte bir azınlık teşkil etmekteydiler. Öyleyse Osmanlılar, ayağa kalkmaya hazırlanan dev bir kıta karşısında 400 sene hayatiyetini devam ettiren bir kamu idaresi kurabilmeye nasıl muvaffak olmuşlardı? Mehmet Genç devam ediyor: Osmanlıların

Avrupa'dan çekilmesinde de kolay cevap verilemeyecek sualler vardır; Avrupa'nın dünyaya iyice hakim olduğu bir dönemde Osmanlı ric'atinin bu kadar ağır cereyan etmesinin sebebi nedir? Yazar şöyle diyor: "Osmanlıların gerilemesi, bana göre ilerlemesinden daha başarılı bir operasyondur, mucizevî bir direnme vardır... Bunu nasıl başardılar? Hem ilerlemeyi, bu kadar kesintisiz bir ilerlemeyi ve ondan sonra gerilemeyi bu kadar yavaş, milliyetçiliğin, endüstriyalizmin, kapitalizmin bütün dünyaya hükmettiği bir dönemde, Veinstein'in yüzde 18 dediği azınlıktaki insanlar, Rumeli'de gayrımüslimleri yönetmeye devam etti. Lejimite, lejimitasyonu (meşru kılınmak, kanuni idarenin yönetilen nezdinde meşru kabul görmesi) sağlamakta çok üstün başarıları oldu. Bu, kurdukları sistemin özellikleri ile alâkalı olmalı".

Peki Osmanlılar nasıl bir düzen kurmuşlardı ve özellikle bu düzenin iktisadi dayanakları ve zihniyeti ne idi? Yazar, birinci bölümde bu suallere gerçekten merak uyandırıcı bir tahlil tarzıyla cevap arıyor; ikinci kısımda "Mali Sistem ve Ekonomi" başlığı ile pür iktisat tarihi analizi diyebileceğimiz ama okuyanların zihninde entellektüel lezzet bırakacak kıvamda 5 makale yer alıyor. "Sanayi, Ticaret ve Esnaflık" başlıklı üçüncü bölümde ise Osmanlı sanayii, iç ve dış ticaret, savaş ekonomisi, esnaf ve devlet ilişkileri, sanayide devletin rolü gibi hâlâ aktüelitesini koruyan meselelerle karşılaşıyoruz. Dördüncü bölümde İstanbul'un Fethi'nin iktisadi boyutu hakkında çok dikkate değer tahliller var. Son bölüm ise, "Diğer makale ve konuşmalar"ı ihtiva ediyor.

Mehmet Genç, Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2000, 368 s.

"Cast of charakter"

Kartal Özel Tip Cezaevi bir devrin sonunu mu temsil ediyor? Vaktiyle İmralı Adası'nın Türk siyasetinde oynadığı rolü sanki bu defa Kartal Cezaevi üstlenmiş gibi;

bizde siyasi tasfiyelerin emeklilik veya onurlu istifa ile nihayetlenmek yerine İmralı, Mamak veya Kartal gibi adreslerde sonuçlanması siyaset üslûbumuzdaki sakatlığı da işaretlemekte. Nice zamandır peyder pey sırça köşklerden, şaşaalı protokol mevkiilerinden, gücün ve iktidarın şâhikalarından, beton koğuşlara düşenlerin sayıca artması, Türk siyasetinin bu defa yine önemli bir makas değiştirme noktasına doğru hızla ilerlediğini gösteriyor.

Eski bakanlar, ünlü işadamları, seçilmiş siyasetçiler, yüksek bürokratlar, mafya liderleri gibi insanların ortak niteliği vaktiyle siyasi ve iktisadi gücün zirvesini paylaşmış olmaları. Birtakım eski iktidar aktörlerinin adeta teşhir edilircesine zelil bir ithama veya cezaya uğramaları, şüphesiz diğer aktörlere yönelmiş çok ciddi bir ikaz olarak yorumlanmalıdır. Peki, bir devrin güneşleri Kartal Cezaevi'nde sönmeye mahkûm edilirken, yeni dönemden, siyasi hayatımızı ahlakî prensipler çerçevesinde yeniden yapılandıracağını bekleyebilir miyiz?

Hayır; bu kadarı fazlaca iyimser bir beklenti olur!

Bu noktada asıl esef edilmesi gereken hadise, "değişim"in kamuoyu gücüyle değil, kamuoyu gücünün gözü önünde gerçekleştiriliyor olmasıdır; zira yeni devrin siyasi aktörleri, kamuoyu tarafından belirlenecek gibi görünmüyor. Türkiye'de kamuoyu henüz, ecnebilerin "casting" dediği "rol dağıtma" yetkisini üstlenecek kadar gelişmedi; kamuoyunu aldatılmaya, yönlendirilmeye ve suiistimale karşı dayanıklılık kazanamadı. Siyasi yapımızın zaafı, biraz da kamuoyumuzun ve onu teşkil eden, destekleyen kurumların zaafiyetinden kaynaklanıyor.

Biz bugüne kadar Seçim ve Siyasi Partiler kanunlarının değiştirilmesini, toplumun siyasi mekanizmayla daha doğrudan ilişki kurabilmesi ve hatta onu yönlendirmesi ümidiyle destekliyorduk ama bu değişimin, bizimle aynı millî hassasiyetleri paylaşmayan çevreler tarafından da dayatılmasına mim koymak gerekir. Kamuoyunun yeterince belirleyici olmadığı bir iklimde bu muhtemel değişiklikler, yeni siyasi hayatın temel karakterlerini tayin edecek yeni güç odaklarının iş göreceği zemini "temizlemek" görevini de üstlenecek gibi görünüyor.

Türk siyasetinin yeni aktörleri ve yeni karakterleri kim olacak? Bu soruya "elbette ki Türk toplumunun dinamikleri" cevabını verebilmekten çok uzağız. "Türk toplumunun dinamikleri" dediğimiz vâkıa, düzeni, yani oyunun kurallarını ve senaryoyu belirleme gücünü gösteremediği için, işin "cast of charakter" kısmında esas itibariyle seyirci kalmaya mahkumdur. Yeni bir oluşumun muhtemel isimleri olarak ortalıkta boy gösteren kişi ve çevreler, on gün içinde Türk finans piyasalarına 14 milyar dolar taze para enjekte edecek güce rağmen bir yerlere gelemeyeceklerini biliyor olsalar gerektir. Türk toplumunun masa başında bir "millet" olmaktan ziyade bir "pazar", bir müşteri kitlesi sıfatıyla hesaba katılması çok acı. Bu tahlil boyunca "casting" haricinde İngilizce tâbir kullanmamak için direndim fakat içinde yaşadığımız garabet, olguların İngilizce karşılıkları telaffuz edilmeden anlaşılacak gibi değil. Garip değil mi; bize dair ve bize ait kelimeleri istihkârla reddedişimizin âkıbeti bu işte; hâlimizi tasvire Türkçe tâbirler kifâyet etmiyor. Bu aslında bize dair ve bize ait bir dünya ve varlık tasavvurunun da çözülüşü ve ortadan kayboluşu anlamına da geliyor. Size saçma görünebilir ama ben doların lirayı, Derviş'in Ecevit'i, 'Casting'in milli irade'yi, "Marketing'in siyaseti ve neticede "Market"in toplumu ikame etmesinde, kelimelere ihanetin bedelini görüyorum.

Artık bu yazı ancak şu beylik Broadway tabiri ile noktalanabilir:

"Show must go on!", yani "oyun, mutlaka sürdürülmeli.

Öyle oluyor zaten!

2001

28 Mayıs

Çözümsüzlük mühendisliğinin sonu Zaman Gazetesi

26 Mayıs

Teknik başbakan Zaman Gazetesi

26 Mayıs

Pigou'nun düşündürdükleri Aksiyon Dergisi

21 Mayıs

Özal'ın ruhundan istimdat Zaman Gazetesi

19 Mayıs

Arslanlı yolun filozofu! Zaman Gazetesi

14 Mayıs

Oyumun rengi kırmızı Zaman Gazetesi

12 Mayıs

Annem annem Zaman Gazetesi

12 Mayıs

Devletin "fahîm, müstakîm, emin, mekîn, metîn" adam ihtiyacı Aksiyon Dergisi

07 Mayıs

Fitne! Zaman Gazetesi

05 Mayıs

Devleti yeniden tarif etmek Zaman Gazetesi

Devleti yeniden tarif etmek

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, en kestirme hesapla bin yıllık bir devlet geleneğinin "doğrultusunda değil ama şüphesiz bu geleneğin" ışığında kuruldu.

Cumhuriyetin bânileri, devlet nedir bilmeyen ve meseleyle bir emrivaki tarzında karşılaşmış insanlar değildiler; hepsi de son Osmanlı hükümetinin bürokratları idiler ve şüphesiz Osmanlı devlet felsefesinin "devlet"i ebed müddet" idealini biliyorlardı. Cumhuriyeti çok uzun ömürlü olması temennisiyle kurdular ama yüzyılın ilk çeyreğindeki güç paylaşımı esaslarının, yüzyılın sonuna kadar devam edemeyeceğini tahmin etmiş olsalar gerektir. Nitekim Türkiye

Cumhuriyeti Devleti, 21. yüzyılın dayattığı meydan okumalara sağlıklı cevap verebilmek için yeniden derlenip toparlamak, sistem şemasını gözden geçirmek ve güç dengelerini yeniden kurmak zorunda. Yaşadığımız bütün krizler, yolsuzluklar, çatışmalar ve gecikmiş hesaplaşmalar bu ihtiyaca işaret ediyor.

İlle de komplo teorisi kurmak, topu "out"a, yani dışarıya atmak gerekmiyor; devletin mukavemetini yükseltmek, yönetebilirlik kabiliyetini artırmak ve problem çözme gücünü takviye etmek, onu bizzat yönetenlerin ve yönlendirenlerin görevi idi. Bu görev çok net ve tartışılmaz bir şekilde savsaklandı. Devletin yeniden yönlendirilmesini askeri darbelerin ertesine bırakmak hata idi; askeri yönetimleri takip eden sükûnet dönemlerinde statükoyu devam ettirmek ve anayasal kurumları harekete geçirerek yumuşak tarzda rejimi asrîleştirmemek de hata idi. Yılların ihmâl ve savsaklamasını, bugün değişik dozda siyasi çatışma cinsinden göğüslemek zorunda kalıyoruz.

Demokratik düzen, ne yazık ki istenilen zaman ve mekânda, inkılâpla ve inkılâp kanunlarıyla tesis edilemiyor; devletin çatısını, belli başlı kurumlarını inkılâpla onarmak mümkün fakat devlet dediğimiz cihaz kendiliğinden işlemek lüksüne sahip değil. Devlet ancak toplumla, toplum dediğimiz değişkenle anlam ve fonksiyon kazanabiliyor; toplum ise kanun gücüyle tesis edilemeyen ve yönlendirilemeyen karmaşık bir yapı. Topluma rağmen toplumu tasarlamaya kalkışmak kriz doğuruyor; topluma rağmen devleti tasarlamanın neticesi ise tasavvur edilsin. Yargı erkinin siyasallaşmakla itham edilmesi ve zaman zaman yürütme niteliğinde kararlara imza atmasının sebebi bu. Diğer taraftan yasama uzvunun yürütmenin gölge ve güdümünde kalarak çalışmaya mecbur kalması da aynı sebepten kaynaklanıyor. Demokrasi teorisinde temel "erk"ler arasında sayılmayan cihet"i askeriyenin, hemen her idari ve siyasi meselede görüş bildirmesi ve ağırlık koyması da aynı zaafiyetten kaynaklanıyor.

Bütün bu hadiseler, belli başlı devlet kurumlarının fonksiyon itibariyle yeniden tarif edilmelerini gerekli kılıyor. Elbette kolay değil ve kolay olmayacak; Batılı demokrasiler, bugünkü arızasız işleyişlerini inkılâp neviinden üstyapı yönlendirmelerine değil, bazen asırlarca süren ve büyük toplumsal bedeller ödenerek teskin edilen ızdıraplara borçlular. Batılılar birlikte barış içinde yaşamayı, devletin temel kurumları arasında tesis etmeyi kitaplardan ve başkalarının uygulamalarından değil, ızdırapları üzerine teemmülle kıvrılarak öğrendiler. Bizim de aynı acılı toplumsal süreçlerden geçmemiz gerekmiyor elbette; akıl ve basireti harekete geçirerek çağdaş normlara itaatkâr bir tarzda devletimizi yeniden tarif edebiliriz; üstelik bir avuç devlet seçkininin zannettiği gibi Cumhuriyet'in temel prensiplerini reddederek değil, tam aksine onları daha işler hale getirerek devleti çağdaş normlarda yeniden tarif edebiliriz.

Çağdaşlık kimin umurunda diye sorulursa hatırlatmalıyız ki devran değişmiştir; Türkiye'de çağdaşlık taraftarları, denilebilir ki, şu günlerde kararsız seçmen sayısınca çoğunluğa geçmiştir. Çağdaşlık istasyonunda üç çeyrek asır beklemek kimseyi çağdaş yapmıyor; bizim

devlet seçkinlerinin zaafı burada işte. Dünün ilerici takımı, bugünün sistem çıpası haline geldi. Garip ama Türkiye!

Özür ve düzeltme: Pazartesi yazısının başlığı "charekter" değil, "character" olacaktı. Langenscheidt cep sözlüğünün azizliğine uğradım. Düzeltiyor ve özür diliyorum. ATA

Fitne!

Kadın meselesi ateşten gömlek; meseleyi televizyonda tartışmak, saatler boyunca birbirinin sözünü kesen tartışmacıların ve uzmanların konuyu çözeceği anlamına gelmiyor.

Kameraların şehâdetinde yapılan her tartışma bir otopsi; meseleyi böyle bir vasatta ancak "cerh" etmek mümkün. Otopsi kelimesinin eski Türkçe'de fevkalâde isabetli bir karşılığı var: Teşrih! Teşrih, "açmak, yaymak, dilim dilim etmek ve fark edilmesini sağlamak" mânâsına geliyor. Teşrih, tedavi değil; tedavinin belki ilk basamaklarından biri.

"Kamera şehâdeti" bir garip vâkıâ; milyonların sizi seyrettiğini bilmek, o âna kadar içinizde hiç rekabet endişesi bulunmasa bile rekabet hissinin uyanmasına yol açıyor. Tartışmayı bilmiyoruz; öğrenecek miyiz; belki!

İştirak eden herkesin gırtlağında ukde ile ayrıldığı bir tartışma maksadına ulaşamamış demektir. Niçin tartışılır, hakikate hürmeti olmayanların tartışmada işi ne? Tartışmacı, ölümüne kendi fikrini müdafaa eden insan değildir; hakikati hissedince ipek gibi bükülmeyi bilen ve hakikate râm olandır. "Ben bu noktayı bilmiyordum, sayenizde öğrendim... Haklı olduğunuzu kabul ediyorum, yanlış düşündüğümü fark ettim, bu yüzden size teşekkür ederim." diye celseyi terk eden bir tartışmacı ile karşılaştınız mı? Kapalı kapılar ardında, "kamera şehâdeti" ve seyirci baskısı olmayan bir celsede belki ama televizyonda asla!

E, herkesin kendine göre bir "karizma"sı, hayran veya talebe kitlesi var canım!

Kanal 7'deki "teşrih" in tamamını değil ama zannımca en mânidar kısmını seyredebildim; gördüğüm ve fark ettiğim şuydu: Kısaca "tesettürlü" diye isimlendirdiğimiz ve Müslüman kimliklerini ön plana çıkaran hanımlar müthiş bir baskı altındalar. Varlıklarını ortaya koymak ve mânidar kılmak için harekete geçtiklerinde, kendileriyle aynı zihnî ve iktisadi şartlara sahip bir erkeğe nisbetle yola iki fersah geriden başlamak zorunda kalıyorlar. Kadın annedir ve eştir. O zaman içlerinde yükselen bir protesto hissi ile şu acı cümleyi söylemek zorunda kalıyorlar: "Çocuğa niçin ben bakmak zorundayım?" ve devam ediyor, "Yemek niçin benim görevim, bulaşık, çamaşır, temizlik ve bir evin bütün hizmetlerinden niçin sadece ben sorumluyum?" Biz erkeklere pek incitici gelen bu protesto cümlesini sarf eden hanımın, çocuğu ateşe düşecek olsa, evladının yerine ateşe gireceğinden eminim; hayır, o annelik içgüdüsünü bastırmaya kalkışarak fıtratını inkara yeltenen "modern" bir karakter olarak itham edilemez. Aksine yalnızdır o; kendini oluşturmak, şahsiyetini tahkim etmek için hayatını

paylaştığı erkekten veya çevresindekilerden -kuru gaz haricinde- yeterince destek ve anlayış görmemiştir. Onlar Allah'ın emrine itaat için tesettüre riayet ederek, Türkiye gibi netâmeli bir zihin ikliminde gündelik hayatı kendilerine daraltmışlardır zaten. Tesettür meselesinin son yirmi yılda takib ettiği "siyasi seyir"i görmezden mi gelelim? Sabî-sıbyana "Direnin, arkanızdayız." diye destek vermek kolaydı ama işin siyasi mesulleri, kendileri direnmek noktasına geldiklerinde, nedense bir imam-hatipli kız kadar "şecaat" gösteremediler. Buna mukabil dinî retoriğin, kadını erkeğe göre ednâ gösteren zayıf hükümlerine karşı tenkidde bulunmalarına niçin alınganlık gösteririz? "Fitne", bizim bildiğimiz fitne değil de "imtihan vesilesi" demekmiş; yemin ederim ben bu anlam boyutunu bilmiyordum; bu hükmü takvim yaprağında okuyan halacığım, kız kardeşim, eşim nereden bilsin? Meselenin ilmî ayrıntısına girmeyeceğim ama ikide bir "tartışmanın tadı kaçtı, seviye düştü" diye homurdanan tartışmacıyı anlamadığımı belirtmek isterim; bir televizyon tartışmasından başkaca ne semere bekliyordunuz acaba; teşrif etmeseydiniz efendim!

"Bunlar feminist ağızlar, seçtiğiniz model sizi Paris'teki, Londra'daki kadına benzemeye götürür" ithamıyla tartışmacı hanımları hafif tertibte'dibe kalkışanlara iştirak etmiyorum; fark etmiyor musunuz, onların her zamandan ziyade şimdi desteğe ve yardıma ihtiyacı vardır ve onların kimliğini tahkime ve inşâya yardım etmek, her erkek için bir "fitne" (tabii ki "imtihan sebebi mânâsına) sebebidir vesselâm!

Devletin "fahîm, müstakîm, emin, mekîn, metîn" adam ihtiyacı

"Bana beyefendi diyemezsin; sayın valim diyeceksin" cümlesini hatırlıyorsunuz değil mi? "Sayın vali" velev ki baştan sona haklı olsun, bürokrasideki kartvizitini öyle bir heybet ve öfkeyle seslendiriyor ki dağlar dayanmaz; nerde kaldı ki ona, akademik hiyerarşide zurnanın son deliği mevkiindeki bir yardımcı doçent mukavemet edebilsin?

Hayır, burası, yer ve zihni iklim itibariyle XVII. yüzyıl İngilteresi'nin son çeyreğinde, "Kral'ın ilâhi hakları"nı savunan Monarşistlere karşı "Tabii haklar"ı telaffuza çalışan Liberallerin cılız seslerle itiraza yeltendiği bir zihni iklim değil; XXI. asır başlarının Cumhuriyet Türkiyesi. Hadise bir panelde veya konferansta cereyan ediyor: "Sayın vali", kürsüde dile getirilen görüşleri beğenmez ve... Hani bir de Düzce depreminin ertesi günlerinde, dili biraz uzunca bir genç kızın konuşma tarzını beğenmediği için onu hafif tertib bir tokatla te'dib eden bir "Sayın vali"miz daha vardı; hatırlar mısınız? Hani genç kız bilahare dava açmıştı da devletin koca "Sayın vali"sini manevi tazminat ödemeye mahkum ettirmişti!

Geçenlerde yine buna benzer bir hadise oldu. Karadeniz illerinden birinde bir kaymakam, bölgede uygulanması sözkonusu olan "toprak reformu" hakkında bilgi vermek üzere köy kahvesinde "kaza erkânı" ile bir toplantı tertib ediyor. Köylülerden biri, "Yahu bunlar bizim bağımızı bahçemizi elimizden mi alacaklar?" diye ikirciklenince bir başka köylü vatandaş, "Öyle değil arkadaşlar, bunlar emir kulu; merkezin dediklerini anlatıyorlar" mânâsına

"Ankara'nın kuklaları, piyonlar" deyince mehâbet□i devlet şahlanıveriyor. Erkâna dahil Jandarma komutanı, "Alın bunu" diyor. Bu arada Kaymakam köylünün yanına geliyor, "Ne demek piyon, nasıl konuşuyorsun" diye tersledikten sonra içime kıymık gibi batan o cümleyi sarfediyor, ses tonundaki mütehakkim ve aşağılayıcı tavrı siz tahayyül ediniz: "Necisin sen bakayım, ne iş yaparsın?"

Sonra hadiseyi kamerasıyla zapta geçiren muhabiri farkediyor, "Ne yapıyorsun sen, neyi çekiyorsun? Burada özel bir şey konuşuyoruz", görüntü, "devlet"in kazadaki en yüksek mülki âmirinin eliyle kapanıyor. Hatiften Kaymakam'ın sesini duyuyoruz, "Kimdir bu, ne muhabiridir?"

Yirmi yıl önce cereyan etmiş bir başka sahne; Mahkeme salonu. Yaşlı bir hanım; pek öyle okuma□yazması olmayan, gariban bir şey. Hâkim, yaşlı hanımın beklediği kararın aksine bir hüküm verince kadın, davasını Allah'a havale ettiği mânâsında bir cümle söylüyor. Hâkim kızıyor,

□Mahkemenin mehâbetini ihlâlden tevkifine!

Avukatlar, zabıt kâtipleri ve sözü geçer diğer bazı şahıslar araya giriyor, hâkimi yumuşatıyorlar. Kadıncağız tutuklanmaktan son anda kurtuluyor. Sizlerin kimbilir, şu hadiselere ilave edebileceğiniz niceleri vardır. İtiraf etmek gerekirse devlet kapısına işim düştüğünde "Ya Rabbi beni zulme uğrayanlardan ve zulmedenlerden eyleme" duasını okumadan yola çıkmıyorum. Mesele, mevzuat hazretlerinin vatandaşı adam yerine koymayışından, devletçi seçkinlerin "halktan korunmak" içgüdüsünden kaynaklanmıyor tamamen; bir de en rütbesiz devlet memurunun "vazife ve selahiyet" yorumundan çıkardığı, zâta mahsus şahsî keyfîlikleri veya keyifsizliği ile karşılaşıp aşağılanmak da var.

Geçenlerde bir avukat ahbabla dertleşiyorduk; "Özellikle genç hâkim kuşağında dikkatimi çeken bir şey var; çok çabuk ve bence gereksiz tevkif kararı verebiliyorlar" diye yakındı. "Peki sebebi ne olabilir" diye sordum. "Eziklik olabilir" diye cevap verdi, "Çoğu, bizler gibi kıt kanaat geçinen, binbir güçlükle evlatlarını okutabilen ailelerin çocukları. Hâkimliğin maaşı az ama yetkileri geniş; bir ihtimâl ondan olabilir" dedi. Bir kamu görevlisinin, ne kadar genç, tecrübesiz veya maddî imkan itibariyle mahrum da olsa kanuni yetkilerini kendi şahsî otoritesini hissettirmek veya korku yoluyla saygı uyandırmak maksadıyla sert yorumlamasını neyle izah edeceğiz? Şüphesiz pek çok yardımcı sebep sıralanabilir ama galiba en hissedilir faktör, bir şahsiyet zaafı olsa gerektir.

Memuriyet için yeterlik şartları arasında "şahsiyetli olmak" şeklinde bir şart yoktur; ancak yüz kızartıcı suçlardan sâbıkası olmamak ve iyi haliyle tanınmak gibi karakter filtrelerinin kullanıldığını görüyoruz; bazı memuriyetlere girişte uygulanan mülakat, herhalde şahsiyet araştırması için düşünülmüş olmalıdır fakat nâfile; devletin işe yarar ajan çalıştırmak için koyduğu bütün filtreler şahsiyet teşhisinde kör ve battal kalabilir. Eğer meseleye □o alışıldık

ve beylik tâbirle□ bir eğitim meselesi olarak bakılırsa karakter, ders müfredâtından öğrenilebilir bir hassa değildir; hoca□talebe ilişkisi müstesnâ. Hoca□talebe arasında cereyan edenler ise şahsî ve tekrarı mümkün olmayan alışverişlerdir; çoğaltılamadıkları için formelleşemez ve müfredat unsuru haline de gelemezler. Evvelâ şahsiyetin sadece okulda kazandırılabilir bir nitelik olmadığını kabullenmek gerek; karakter sahibi olmanın □büluğ gibi□ ortalama bir çağı yoktur. Bir insana kendinden ve kendi değerlerinden emin olmayı öğretebilir misiniz? Sabırlı ve güler yüzlü olmayı, insafı, hizmet etmekten mutluluk duymayı, müsamahayı kim, nasıl öğretecektir?

Devletin toplum karşısındaki mütehakkim duruşundan, resmi ideoloji uygulamalarındaki katılıktan ve hatta kendi iradesiyle koyduğu kurallara riayetsizliğinden yakınırız, ne var ki çoğu kere bu yakınmaların devletle toplumun temasını sağlayan bankoda (masada veya makam odasında) oturan memurun menfi tutumuyla ağırlaştığını hesaba katmayız. Halbuki insan unsurudur ve insanın hesaba□kitaba, standarta ve ölçüye gelmez bir tarafı vardır. Devlet de elbet bunu bilir ve bu yüzden insana yönelemeyeceği için bütün gücünü norm üzerine yoğunlaştırır; nizamnameler, genelgeler, kanunlar, yönetmelikler, talimatnameler hep insan unsurunu □düşmanlık olsun diye değil, mümkün mertebe hariçte bırakarak yapılması gereken işin niteliğini hedef alır.

Konuya dönelim; mektebi olan ama mektepte okutulmayan bir hassanın eksikliğinden bahsediyoruz. Hâkim'in hukuk allâmesi olması yeter mi? Mecelle'nin o meşhur hâkim târifini hatırlayalım: "Hâkim, fahîm, müstakîm, emin, mekîn, metîn olmalıdır" (Madde 1792). Eğer fıtratında yoksa fakültede, stajda, öğrenilecek şeyler midir bunlar?

XIX. yüzyılın pek çok ordusunda subay namzetlerinin zâdegândan yani aristokratik ailelere mensup olmasına önem verilirdi; Osmanlı siyaset tarzı bir zâdegân (aristokrasi) sınıfının teşekkülüne imkân bırakmamıştır. Eşitlikçi teoriler ve özellikle cumhuriyetçi bakış açısınca avantaj sayılabilecek bu fiili durum, görev başlangıcından itibaren memurda sıradışı nitelikler isteyen bazı yüksek dereceli kamu hizmetleri açısından sıkıntı yaratmış olabilir mi? Netâmeli mevzuu. An'anevi Çin bürokrasisi "Mandarin" sınıfına dayanıyordu. Osmanlılar da aynı ihtiyacı "Kapıkulu Ocağı" adını verdikleri bir nevi uzmanlık mekteplerinden karşılamışlardı. Demokratik teori, bu gibi kamu hizmetlerinin yürütülmesi açısından aristokrasiye (ırsî görgü ve tecrübe) değil, insanın eğitilebilirliği fikrine dayanıyor. Ve aristokrasimiz yok bizim; burjuvazimiz görgüsüz, eğitimimiz kifayetsiz!

Annem annem

Anneler Günü, şu Hürriyet gazetesinin batıdan ithal ettiği en tatlı fikirdir; hediyelik eşya tüketimini kırbaçlaması, anne-evlat ilişkisini nesneleştirmesi gibi tenkidlere artık aldırış etmiyorum. Bir evladın annesine hediye alması, anne için dünyanın en büyük nimetlerinden

biri olsa gerektir ve ne yazık ki biz evlatlar, annemize bir şey hediye ettiğimiz son günün, geçen yılın Anneler Günü olduğunu çoğu kere utanarak hatırlamıyor muyuz?

Herhangi bir kadını, herhangi bir erkekten üstün ve ulvî kılan tek vasıf annelik. Bu hissi empati ile anlamaya ve çözmeye çalışmak imkânsız; annelik, her anneyi azize mertebesine yükselten bir onur. "Ana baba olunca anlarsın" sitemini işitmeyen var mıdır ve o bahta nail olduktan sonra bu sitemdeki isâbeti kabul etmeyen? Bu tatlı serzenişten payıma düşen baba olmak nimetini hissedebiliyorum ama "anne olmak" duygusunun derinliğini galiba hiçbir erkek lâyıkınca yazamayacaktır; hatta eli kalem tutan annelerin bile bu konuda başarılı olabileceğini sanmıyorum. Bu derin ve vüs'atli duygu karşısında ancak sevgi ve ihtiramla eğilmek mânidar.

Anneciğim, bu sensiz ilk Anneler Günüm benim; seni kaybettikten sonra babasız kaldığımı da öğretmen gerekir miydi? Benim için oksitlenmiş fotoğraf kağıdında her nasılsa gülümseyen bir çehreden ibaret kalan babamı, tam kırk yıl boyunca bizler için yaşatmış olduğunu nasıl hissedemedim? İki elimin de boşa geldiğini yeni fark edebiliyorum. "Bir evlât pîr olsa da anaya muhtaç imiş" sözü ne kadar doğru. Gittiğin gündü ki, bana artık çocuk olmadığımı ve büyümem gerektiğini hatırlattın ve benim hiç hoşuma gitmiyor. Sen varken çocuktum ve çocuk olmak güzeldi.

Bazen sohbet ederdik de, bir gün bana, "Ahirette babanı görecek miyim?" diye sormuştun hani. Biliyor musun o sözün nasıl bir derinlik taşıdığını o esnada fark edememiştim; şimdi anlıyorum ve bu hâlet beni hissen darmadağın ediyor. Cevaben demiştim ki, "Elbette göreceksin, çünkü Efendimiz buyuruyor ki, 'sevdiklerinizle haşrolunacaksınız'; Sadaka Resulullah, peygamber doğruyu söyler!" Yüzün nasıl aydınlanmış, o mev'ud buluşma ânının heyecanıyla nasıl ferahlamıştın. Sadaka Resulullah! Eminim ki şimdi berabersiniz ve hoş bir hâlet üzresiniz. Bu ümid içinde bulunmak ne güzel. Sadaka Resulullah! Yine bir gün Allah'ın azabından ve cehennem meşakkatinden çok korktuğunu söylemiştin gözlerin dolu dolu ve demiştim ki: "İnşallah cennete gideceksin; Allah'ın rahmetini ve cenneti ümid etmek bizim hakkımızdır. Kul hakkı yemedin, kimsenin kötülüğünü dilemedin, ergenliğinden beri ibadetini, nâfileler de dahil bir gün aksatmadın; 32 yaşında beş çocukla dul kaldın; her birini büyütüp adam içine saldın. Soranlara Hakk'ı tavsiye ettin; yemedin yedirdin, giymedin giydirdin; elbette cenneti umacaksın ve inşallah cennete gideceksin!"

Ve yine gözlerinde o çocuksu sevinç ve ümit ışıltıları...

Ömrünün son dört yılını Alzheimer illetiyle tamamladı ve Alzheimer (bilenler bilir) onun ruhunun derinliklerinde, 72 yaşında bile çocuksu kalmış mâsumluklardan başka bir şey bulup dillendiremedi. Hareket kabiliyetini kaybettiği güne kadar, -üzerinden fıkhen düşmüş

olmasına rağmen- ibadet vecibelerini aksatmadı. Nice vakti ana-oğul aynı seccade üzerinde, iki karış mesafe ile birlikte karşıladık. Bazen şaşırır, bildiği gibi devam ederdi namaza; bir süre sonra ona hatâ yaptığını ikaz etmemeyi öğrenebilmiştim.

Ne çok şey öğretmişti de ben ancak şimdilerde öğrendiğimi fark edebiliyorum! Ve şimdi ak göğsünde ucun ucun yeşermekte olan bir iğde fidanı...

Ey okuyucu, "ben annemi senede bir gün hatırlayanlardan değilim; ana kadri nedir bilenlerdenim çok şükür" derseniz elbette itiraz edemem; ama yine de yarın bir dal çiçek, birkaç dakikalık bir telefon görüşmesi veya el öpme faslından ibaret de olsa ona, güzelliğini ve sizin için ne kadar özel olduğunu lütfen hatırlatır mısınız? Buna değecektir!

Oyumun rengi kırmızı

Avrupa Günü dolayısıyla Cumhurbaşkanı'nın Çankaya Köşkü'nde AB üyesi ülkelerin büyükelçilerine verdiği yemekte AB'nin Ankara temsilcisi Karen Fogg'un, "Üyelik için gereken şartlardan biri de bazı konularda egemenliği AB ile paylaşmak; bu meseleye nasıl bakıyorsunuz?" şeklindeki sorusuna Sayın Sezer şu ilginç cevabı vermiş: "Sanırım zamanı geldiğinde egemenliğin paylaşımı konusunda 90. maddeyi yeniden gözden geçirmemiz gerekecektir."

Beyanatın bir yerinde bir başka ilginç tespiti daha var Cumhurbaşkanı'nın: "AB adaylığı, insan hakları konusunda ileri adımlar atmamızda önemli rol oynuyor. AB adaylığı ile bir çizgi yakaladık. AB'nin belirlediği bu yoldan çıkmayacağız."

Gazeteciler ve özellikle gazete editörleri, bu gibi beyanatları haber metni haline getirirken kısaltma ve özetleme yapmaktan kaçınamazlar; ama herhalde Cumhurbaşkanı'nın özellikle son cümlesini anlamından uğratacak tarzda yuvarlayabileceklerini sanmıyorum. Bana sanki "AB'nin belirlediği bu yoldan çıkmayacağız" cümlesini Cumhurbaşkanı lâfzı ve rûhuyla söylememiştir gibi geliyor veya öyle inanmak istiyorum. Dolayısıyla bundan sonraki satırlar, bu cümlenin aynı kelimelerle ifade edildiği varsayımına dayanmaktadır. Ben Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne -girmesini bırakınız-, girme arzusu izhar etmesine bile karşıyım. Bu, şimdiye kadar tarihte örneklerine rastladığımız ikili veya çok taraflı ittifaklardan biri değil. AB, siyasi ve kültürel bir bütünlük; bu birliğe katılanlar egemenlik haklarının bir kısmından vazgeçiyorlar. Türkiye adına devletin egemenlik haklarının bir kısmından olsun vazgeçmek, Cumhurbaşkanı da olsa hiçbir siyasinin veya kamu görevlisinin asla telaffuz etmemesi gereken bir fikirdir. Devletler, egemenlik hakları konusunda son derece kıskanç ve ketum olagelmişlerdir; hele Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bu uğurda defalarca pire için yorgan yakma raddelerine gelmişliği ile tanınır. Böyle bir birliğe girmek uğruna günü gelince

Anayasanın 90. maddesini tadil etmek (ki Cumhurbaşkanı'nın beyanında aynen var), Meclis'in bile yetkisini aşar; zira egemenlik hakkını tesis eden hukuk prensibi, anayasa hukuku tekniğine göre ancak halkoyu ile işletilebilir. Egemenlik eğer milletin ise ve millet, egemenlik hakkını TBMM'ye anayasa ile devretmiş ise bu erkin tadili ancak milletin sahih rızası ile mümkündür. Hal böyle ise, kimin egemenlik hakkını, hangi anayasal kurum ile kime devretmek niyetindesiniz diye sormazlar mı birgün? Kaldı ki egemenlik haklarının bir kısmını devretmiş olmak için 90. maddeyi tâdil etmek yetişmez; "Başlangıç" da dahil, Anayasa'nın birinci kısmını teşkil eden "Genel Esaslar"ı havi 11 maddenin dahi elden geçirilmesi gerekir; elbette "Değiştirilemeyecek hükümler" garâbetini devam ettiren 4. madde de dahil!

"AB'nin belirlediği yol" ne demek? Avrupa Birliği, ne zamandan beri Türkiye adına evrensel doğruları tespit etmeye başladı ki, onların belirlediği yoldan çıkmayacağımıza dair diplomatik kasemler etmeye başladık? AB'nin kendi bünyesi için belirlediği pek çok hukukî ve siyasî standartın bizim için de bir lâzıme olduğunu düşünebiliriz ve bu standartları yakalamak için illâ ki AB'ye girmemiz gerekmiyor. Acaba biz, kendi kuvvelerimize ve irademize güvenemediğimiz için mi behemahal AB'ye girip, anayasaüstü sözleşmelerle irademizi ve beklentilerimizi garantiye almak ihtiyacı hissediyoruz? Eğer gerçekten böyle ise, bu beklentinin onur kırıcı bir tarafı yok mu?

Eğer bir gün devletin siyasi karakteri AB aracılığı ile değişecek veya ıslaha uğrayacaksa, neticesi ne kadar güllük-gülistanlık olursa olsun ben bu ıslahata rıza göstermeyeceğim. Günün birinde AB üyeliği için birilerinin aklına "yahu bir de millete danışalım" fikri gelirse oyumun rengi şimdiden belli; Kırmızı!

Egemenlik, sadece bir avuç "devletlû"nun inhisarında bulunan bir nişâne değildir; hor kullanılması, egemenik fikrinden nefret etmemizi gerektirmez. Bugün TBMM'nin uhdesine terkedilen egemenlik, her ferdin teker teker ve millet halinde, şu dâr-ı dünyada bağımsız ve onur sahibi bir şahsiyet olarak varlığımızı temsil ediyor.

Binaenaleyh, kimin malını, kimin adına, kimler, kimlere taahhüt etmektedir acaba?

Arslanlı yolun filozofu!

Bir spor yazarı, Gençlik Haftası münasebetiyle Spor Bakanı'yla birlikte Anıtkabir ziyaretinde bulunmuş... Arslanlı yolun çim zeminine geniş aralıklarla döşenen taş kaplama satıhta yürürken hemen herkesin tökezlememek için başını yere eğmek zorunda kaldığını fark etmiş.

"Evvela, Mustafa Kemal gibi bir atası olan gururlu bir milletin neden başı aşağıda olsun, kafaları dik durmasın diye tepkilendim" diye yazıyor; güzel bir dikkat eseri; ama yazarımız fikri mücahedesinde bir noktaya takılıp kalmıyor, meseleye farklı açılardan da yaklaşıyor. Birkaç adım daha attıktan sonra öyle parkta gezer gibi, ağaçlara, kuşlara, çiçeklere bakarak bir büyük insanın kabrine girmenin doğru olmadığını, bu durumun "manevi huzuru" zedelediğini

anlamış. "Başım yerde arslanlı yolun sonuna geldiğimde." diyor, "acaba bu taşlar sık döşenmiş olsaydı, kafalar havada yürümek hakkımız mıydı?" sorusu geliyor aklına. Ardından kesif bir nefis muhasebesi; adeta milletin vicdanı konuşuyor: "Atatürk'ün bize emanet bıraktığı bu vatana istediğimiz gibi sahip çıkabilmiş miydik? Bölücü hainleri topraklarımızda barındırmamak, ona küfreden yobazların sesini soluğunu kesmek, ilkelerinden sapan fırsatçılara geçit verdirmemek gibi üzerimize düşen sorumluluklarımızı, şayet yerine getirmiş isek, kafalarımız elbet elbette dik durmaya hak kazanacak, aksi halde; Atatürk'ün, arslanlı yolunda utancımızdan yüzümüz yerden kalkmayacaktır." Bu alıntıdaki cümle ve ifade bozuklukları yazarına aittir; sadece iki belirgin dizgi yanlışını düzeltmekle yetindim ve neticede şu kanaate vardım: Yazar, arslanlı yolda yürürken başını yerden kaldırmamakta haklıdır; çünkü tahriri ve imlası, başını gururla dikmesine kifayet etmemektedir.

"Bizde fikir adamı yetişmiyor; felsefi geleneğimiz yok" diye kahırlananları kınıyorum; buyurunuz fikir adamı, alınız demet demet felsefe!

Ekonomiden ve dolayısıyla "siyaset"ten sorumlu devlet bakanımız, "IMF'nin verdiği para, ülke ölçeğinde verilmiş en büyük paradır, kıymetini bilelim ve bu fırsatı iyi kullanalım." diyor; bu sözlerden ötürü yüzümüzü utançla yere eğmek gereği hissetmiyoruz. Piyasalarda bir bahar havası!

Bugün Gençlik ve Spor Bayramı; gençliğin fotoğrafını çekmeye mecalimiz var mı? Kaç yıldır spor bayramı kutlarız; bu kadar spor bayramı kutlanan bir ülkede sportmenlik ruhunun, centilmenlik ahlâkının bir yerden bir yere gelmiş olması gerekirdi, ne gezer? Futbol maçları, galibiyet sevinci ve mağlubiyet çöküntüsü yüzünden kendinden geçmiş fanatik kitlelerin mâbedi haline getirildi. "Bilmem ne stadyumu bizim mâbedimiz" diyor bir futbol takımı yöneticisi. Teşbih yok, bire bir tarif var bu sözlerde, bir nevi itiraf. Bugün, geometrik nizamda sahaya dizilmiş ülke gençliğinin sert komutlarla yaptığı toplu kültür-fizik hareketlerini seyrederken bakalım şu bizim arslanlı yolun filozofu ne gibi derin mânâlar istihrac edecektir? Boşaltılmış tribünlerde binlerce görevli gence, ellerindeki renkli karton parçalarıyla tribün çapında resimler çizdirip, vecizeler yazdıran totaliter ve otoriter mantığı eleştirmek bakalım aklının ucundan geçecek midir? "Hak yok vazife var" mantığını dikte etmek için ülke gençliğinin eline renkli karton parçaları tutuşturup uzaktan kumanda ile resim çizdirmekten daha isabetli bir irade terbiyesi düşünülebilir mi? Bazıları hatırlamayabilir; bizim hikmet-i hükümetimiz renkli kartonlarla tribün çapında resim ve yazı kompoze etmek fikrini, Demirperde gümbürdemezden evvel Bulgaristan'dan ithal etmiş ve akabinde kemâl-i zevk ve huşu ile seyretmişlerdi.

Bütün söyledikleri ve yazdıkları kaybolsa bile, Atatürk fikrini şu tek cümle ihyâ etmeye kâfidir: "Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir". Şimdi bu şâheser cümlenin teşkil ettiği fikri ve felsefî istikamette, Cumhuriyet'in 78. senesinde geldiğimiz noktaya şöyle bir nazar buyurunuz: Halkına daha fazla hürriyet bahşetmekten ürken ve istiklâl haklarının bir kısmını

AB'ne ciro etmeye hazırlanan bir devlet; otoriter ve totaliter hışım gösterilerinden alınganlık duymayan bir toplum!

Ey Türk gençliği, sana çok yazık oluyor.

Özal'ın ruhundan istimdat

Ufkumuz ne kadar daraldı; görüş mesafemiz ne kadar kısaldı. Daha on yıl önce "Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar" uzanan bir coğrafyada birinci sınıf aktör haline gelmeyi tasarlıyor ve buna inanıyorduk; sonraki yıllarda bu klişeyi kendi elimizle karikatür malzemesi haline getirdik. "Ne haddimize?" diye düşünür olduk; adını da realite koyduk.

Zaman gazetesinin cep kitapları serisinden çıkan Turgut Özal kitabını okurken on yıl önceki iyimserliğimizi hatırladım. Faruk Mercan bir anlamda, hatırlanması bile insanı mahcub eden kötü bir hatırayı tazelercesine, kendimize unutturmaya çalıştığımız yıllara yeniden bakmaya mecbur etti bizi. Geçen zaman her zaman aranır; lakin on yıl içinde geldiğimiz yer maalesef derece değil "dereke" oldu. İlerlemedik, geriledik; kazanmadık, kaybettik.

O yıllardaki beklentilerimin yüksekliğine bakınız ki, Turgut Özal'a ve partisine sağlığında hiç oy vermedim; şimdi işlenenlere nisbetle küçücük hatalarını gözümde büyüttüm, emanet ehli görmedim. O "transformasyon" dedikçe içimden dalga geçiyordum; daha fazlasını yapmasını bekliyor, ihtilal çapında gerçekleştirdiği yapı değişikliklerini küçümsüyordum. Sanki bundan sonra kazanılmış mesafeleri hiçbir kuvvet geriye taşıyamaz şeklinde bir iyimserlikle adeta uyuşmuştum. Netice itibariyle görevini yapıyordu. Sonra, herkeste evvela bir şok, ardından yakıcı bir elem hissi uyandıran ölüm haberi geldi Özal'ın. Milat gibiydi. Onun devletle milleti yakınlaştırma gayretleri adeta görünmeyen bir el tarafından eski hale irca edildi. Henüz yeni yeni telaffuz etmeye ve varlığından emin olmaya çalıştığımız siyasi, fikri, dini ve ticari hürriyetler adım adım geriye çekildi. Türkiye yeniden zürriyetsiz parti çekişmelerinin boğucu iklimine sürüklendi. Bu, bir zihin ihtilalinin tasfiyesi idi. Nitekim partili-partisiz, muhalif veya muvafık bütün halefleri Özal'ın yerini dolduramadılar. Devr-i saadeti, sona erdikten sonra fark edebildik.

Hissi olabilirim; ama siz de on yıl öncesini hatırlamaya çalışarak mübalağaya düşüp düşmediğimi kontrol edebilirsiniz; Zaman okuyucuları böyle bir mukayeseyi yapmak için son derece iyi seçilmiş ve tertiplenmiş bir kaynağa sahip bulunuyorlar. Eminim ki dikkatli bir okuma neticesinde bana hak vereceklerdir.

Filozof Rıza Tevfik Bölükbaşı, bütün ömrünce II. Abdülhamid'e neredeyse gayz ile ifade olunabilecek bir muhalefet nefreti beslemesine rağmen, ölümünden kısa bir süre sonra bir devrin sona erdiğini anlayıp, eski nimetleri hatırlayarak "Abdülhamid Han'ın ruhundan istimdad" başlıklı bir şiir kaleme almıştı. Bu şiir, çok dikkate değer bir itiraf ve özür belgesidir. Filozof Rıza, bir siyaset aktörü ve bir muhalif olarak fark edemediği gerçekleri,

şair ve insan yanıyla hissetmiş ve itiraftan çekinmemişti. Siyasi ahlaksızlık ve vurgun düzeninin Özal'la başladığını ileri sürmekten çekinmeyen kalem esnafını gördükçe içimde bir isyan hissinin yükselmesine engel olamıyorum; onu, bir anlamda okul önlerinde eroin satarak gençliğin ifsada uğratılmasından sorumlu tutanlardan bir Filozof Rıza erdemi beklemek abestir. Rıza Tevfik Bey'i, bütün tezatlarına ve aşırılıklarına rağmen bu gibi kalem esnafı ile mukayese etmek haksızlık olur. Osmanlı öyle bir iklim inşa edebilmişti ki, o gökkubbenin altında devrin hainleri bugünkülere nisbetle şecaat abidesi gibi duruyorlar.

Geldiğimiz yere dikkat eder misiniz: Büyük düşünmeyi densizlik, ileriye bakmayı hafiflik, kendimize güvenmeyi hayalperestlik sayar hale geldik. Ufkumuzda "kırk satır kırk katır" senaryoları... Siyasilerimiz imzaladıkları kağıdın ne olduğunu iki gün sonra öğrendikten sonra sağda solda ağlamaktan gayrı nesneye maslahat edemeyen çapsızlıklarıyla ümitlerimizi kırk yerinden vuruyorlar.

Yirminci yüzyılda üç devlet adamını ayrı tutuyorum; tarih sırasıyla ilki II. Abdülhamid'dir; ikincisi Mustafa Kemal Paşa ve üçüncüsü Turgut Özal. Üçüne de rahmet olsun!

Pigou'nun düşündürdükleri

Evvela iktisat teorisiyle uğraşanlardan özür dilemem gerekiyor; iktisatla ve iktisat teorisiyle ilgim, lisans seviyesinden ibarettir ve aradan geçen yılları hesaba katınca bu bilgi seviyesinin haylice tazelenmesi gerektiği de aşikardır.

Kavram ve anlam hatası yaparsam amatörlük hevesime verilmelidir. Geçenlerde bir iktisatçı arkadaşla başörtüsü meselesini konuşuyorduk. Başörtüsü konusunda anlaşılmaz bir inat mevziini savunması yüzünden devletin "negatif toplamlı bir işlem"de ısrar ettiğini ileri sürünce dikkatim o yöne yoğunlaştı. Sordum: Negatif toplamlı işlem, alınan karar neticesinde sosyal maliyetin negatif bakiye vermesi anlamına geliyormuş; ve ilave etti, "iki işlem türü daha var: Sıfır toplamlı ve pozitif toplamlı işlemler". Ardından "Kamu, bir karar alırken, gerçekleşecek işlemin en azından sıfır veya pozitif toplamlı sonuç vermesine dikkat etmek zorundadır" diye ekledi. O karar neticesinde zarar görenlerin açacağı tazminat davaları, resmi muamelelerin para ve zaman kaybı yanında hasıl olan memnuniyetsizlik hissi de, o işlemin maliyetine ilave ediliyormuş. Aynen XX. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan sanayi yatırımlarının çevre tahribine yol açması yüzünden ürün maliyetlerinin görünenden daha fazla çıkması gibi. Bu tezi ilk defa ortaya koyan iktisatçı Pigou'dur dedi.

Arthur Cecil Pigou, mal üretiminin "çevre" üzerindeki etkilerini ilk defa farkeden İngiliz iktisatçı. Günümüzde çevre kirliliğine sebep olanın, bu kirliliği ortadan kaldırma masraflarını karşılama zorunda olması prensibi ve zararlı maddeler için bir vergi alınması konusundaki tartışmalara mukabil Pigou, çevreye zarar veren kimselerin sübvansiyon (devlet desteği) ile bu zararlarını azaltması için teşvik edilmesini teklif etmişti. 1877 1959 yılları arasında

yaşadı. Refah ekonomisi üzerine geliştirdiği tezlerle iktisat camiasının çok iyi tanıdığı bir şöhret. Refah anlayışını şöyle tarif ediyor: "Toplumun refahı bütün fertlerinin refah toplamına, bu da ayrı ayrı kişilerin toplam tatmin miktarına eşittir". Halbuki toplumcu iktisat toplum refahını ferdi gözardı ederek tasarlamak fikrini öne aldığı için işlem maliyetlerini artırmaktan kaçınamaz ve iktisat yönetimi, refahı yaygınlaştırmak için maliyetleri mümkün olduğunca aşağı çekmelidir.

Devlet: Negafif toplamlı işlem operatörü!

Peki, siyasi bir işlem veya eylemin de iktisadi açıdan bir maliyeti var mıdır? Meseleye Pigou'nun "sosyal maliyet□ özel maliyet" ayırımı çerçevesinden bakılınca idarenin her türlü eylem ve işleminin bir sosyal maliyeti olacağı açıktır: İnsanların yönetiminden emtianın (mal) yönetimine, Türkiye örneğine göre düşünürsek Siyasi Partiler Kanunu'ndan, Sebze hallerini tanzim eden yönetmeliklerine, sınıf geçme yönergelerinden, dernekler kanununun en alâkasız ayrıntılarına kadar hemen her idari kararın sosyal maliyeti vardır. Özellikle Türkiye gibi devlet□toplum ilişkilerinin çok sıcak tartışma alanları teşkil ettiği bir ülkede idare, zaten kıt kaynaklarını toplum refahını ençoklaştırmak için bir mânâda "sosyal maliyet mühendisleri" istihdam etse yeridir; kamu kaynaklarının verimli kullanılmasında en azından pozitif toplamlı olmasa bile, sıfır toplamlı sonuçlar almak için bu incelik üzerinde hassasiyetle durulmasında fayda var.

Türkiye'de ekonomi yönetiminin sıfır toplamlı işlem gerçekleştirmek konusunda bile ne kadar başarısız olduğu malum; muazzam bütçe açıkları, kemikleşmiş enflasyonist politika, yedi göbek torunlarımızın bile ödemekle bitiremeyecekleri müthiş bir iç ve dış borç stokuyla, Türkiye'de ekonominin yönetildiğine inanmak artık imkansız hale geldi; günü kurtarmakta bile ne kadar beceriksiz kaldığımız son krizle tescillendi. İktisadi kriterler açısından açık bütçeyle veya enflasyonist para politikasıyla ülke yönetmek tamamen menfî olarak nitelendirilemez. Akılcı bir borçlanma ve kontrollü bir bütçe açığı politikasıyla pozitif maliyetli işlemlerin hâsılasını artırarak ülke kaynaklarını toplam refahı ve dolayısıyla halkın mutluluğunu sağlayacak yönde tasarruf etmek mümkün. Ne var ki bizde devlet aklı, hem ekonomiyi çok kötü yönetmesi, hem de mütemadiyen negatif toplamlı muamelelerdeki ısrarı ile adeta kendi zeminini oyuyor.

Pigou dengesi

Şimdi biraz geriye dönerek siyasi iktisatın gayesini inceleyelim; devletin iktisadi hayattaki rolünü tartışmıyoruz. Tartışmaya değer olan devletin iktisadi fonksiyon üstlenmemesi değil, üstlendiği görevi toplumun mutluluğu istikametinde kullanmasıdır. Peki, devletin, toplumu mutlu etmek gibi bir fonksiyonu var mı? Devlet toplumu dış ve iç düşmanlara karşı korur, egemenliği toplum adına kullanır, adelet dağıtır, asayişi temin eder; bu asli ve vazgeçilmez görevlerine ilaveten devletin toplumu mutlu etmesi de gerekiyor. Mutluluk, iktisat zihniyeti

açısından devletin "pozitif toplamlı işlem"lerinin, diğer işlem türlerine göre çoğunluk sağlaması demektir ve esasen "welfare state" yani "refah devleti" kavramı bu anlamı da kapsıyor.

Refah ekonomisinin az bilinen boyutlarından birisi, "Pigou dengesi" her işlemde kollanmak ve takib edilmek suretiyle her bir ferdin mutluluğunu sağlamaktır. Bu da, idari kararların daima pozitif toplamlı işlemler yönünde yoğunlaştırılmasıyla mümkün olur.

Mutluluk neyimize?

Yönetmek, şüphesiz mutlu kılmayı, yönetilenlerin mutluluğunu hesaplamayı da ihtiva eder. Tek fertten bahsediyoruz, ferdiyetçilikten değil. Bu nokta henüz bizim idari geleneğimizin hayalhanesine girmiş değildir. Bir başka şekilde ifade edersek bizim idari geleneğimiz, yönetilenleri mutlu kılmak değil, kısaca ve sadece "yönetmek" fikr□i sâbitine yönelmiş bulunuyor. Bu gerçeği en yalın şekliyle, temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasını, bariz şekilde kamu menfaatlerinin arkasına koyan anayasa mantığında bulabiliriz.

Toplumla devleti uzlaştıran en temel belge niteliğindeki anayasaların kaleme alınması, nedense daima askeri yönetimlere tesadüf ediyorsa bunun çok dikkat çekici bir anlamı olduğunu kabul etmeliyiz. Buna paralel olarak hukuk mevzuatımız, bürokratik geleneklerimiz ve siyasi kültürümüz patrimonyal yönetim geleneğinin belli başlı bütün kurumlarını, "demokrasi"nin içinde, demokrasiye rağmen sürdürmeyi başarabildi. Bizim devletimiz vatandaşına güvenmez, şüpheyle bakar; ona haktan ziyade görev yüklemek eğilimindedir.

Demokrasinin son elli senede bu kadar kazaya uğramasının belki de en büyük sebebi devletin, kendisine daha az yönetilebilir alan kaldığı yolundaki vehmidir. Neticede yüzbinlerce insanı ve ailesini mutsuz etmek ve onları ait oldukları kamu bütünlüğünden soğutmak "negatif sonuçlu" bir işlemdir.

"Mutluluk ekonomisi"nin teorisi yapılabilir mi?

İşte başörtüsü yasağı konusu, ilk bakışta hiçbir iktisadi boyutu olmamasına rağmen, toplumun, daha doğrusu o toplumda yaşayan büyük bir topluluğun mutsuz olmasından ve devletin ideolojik kararlılığını dayatmasından başka görünürde hiçbir pozitif netice sağlamadı. Başörtüsü yasağı şu anda bütün eğitim kurumlarında ve resmi dairelerde büyük bir hassasiyetle uygulanıyor ama bir avuç devlet eliti dışında kimseyi mutlu etmiyor. Türk toplumunda "başını örtmeyen" hanımlar da büyük çoğunluk teşkil ediyorlar ve başörtüsü yasağının uygulanmasından ötürü görünürde hiçbir maddi ve manevi kazanç veya mutluluk sağlamış değiller. Bu yasak müsbet veya menfi cihetten kimseyi mutlu etmedi. Buna mukabil son yolsuzluk operasyonları ile gördüğümüz manzara, "mutluluk ekonomisi" açısından fecidir. Kötü niyetli birkaç banka sahibinin, bürokratın, medya patronunun veya işadamının çıkar sağlamasını görmezden gelmek uğruna ülke kaynaklarının insafsızca israf edilmesi,

devletin "refah devleti" kavrayışından ne kadar uzak ve habersiz olduğunu ortaya koyuyor. Yolsuzluğu neredeyse gelenek haline getiren idari ihmaller, neticede toplam nüfusun neredeyse tamamını mutsuz etti ve yoksullaştırdı.

Pigou'nun, Endüstriyel Barış isimli eserini kaleme alırken (1905) bizim asker□sivil aydınların meşruti yönetim tarzını geri getirmek için komplo üstüne komplo çeviriyor olmasını "onlar aya, biz yaya" mantığıyla yorumlamıyorum. Aradan geçen bir asırdan sonra devletin, vatandaşlarını hâlâ "teba" gibi görmesinin daha nefis incitici yönleri de var.

....

Sürç□i lisan ettimse affediniz, amatör iktisatçının tahlili bu kadar olur!

<u>Teknik başbakan</u>

Kemal Derviş'i ne kadar tanıyoruz; belki hiç! Eşinin Amerikalı olduğunu bile Türk kamuoyu yeni öğrendi. Birkaç yakın arkadaşı dışında fikri ve şahsi kariyerinin hikayesini bilen yok. Yaygın inanışa göre başına "devlet kuşu" konduğu muhakkak.

Kendi hayatiyetini sürdürme kabiliyeti dumura uğrayan Türk siyasi hayatının tepesine paraşütle indirildi. Bugünlerde ise bazı basın organlarının aleni desteğiyle "Türkiye'yi kurtaran adam" rolünün karşılığını almaya hazırlanıyor. Araştırmaların sıhhat derecesini bilmiyorum ama "daha kötüsü olamaz" mantığıyla kamuoyunun Sayın Derviş'e kerhen destek verdiği anlaşılıyor. Kimselerin benim aklıma ihtiyacı yok şüphesiz, lakin ben Sayın Derviş'in yerinde olsaydım, toplum nazarında kredisi kalmamış birkaç gazetenin riyakârlık kokan desteğini nezaketle geri çevirirdim. Zira bugüne kadar kamuoyunda hemen hiç tanınmayan Kemal Derviş'in aleyhine sayılabilecek tek referans, işte bu mürai medyatik destekten başkası değildir.

Türkiye'de siyasi tercihleri artık ideolojik atıflar ve aidiyetler belirlemiyor; Derviş örneğinde hissettiğimiz vakıa, partili-partisiz her seçmende, yönetimin teknik yanlarına yönelen dikkatin ağır basmakta oluşudur; "işini iyi yapsın, kaynakları çarçur etmesin, adil davransın ama siyasi tercihi ne olursa olsun beni ilgilendirmez" yaklaşımı yaygınlaşıyor. Monarşik parti yapılanmalarının ve buna paralel olarak hemen her siyasi partinin kötü yönetimde birbiriyle yarışmasının tabii sonucudur bu. Başkalarının tecrübelerinden istifade etmeyenler, kendi tecrübeleriyle öğrenmek zorunda kalırlar.

Kemal Derviş bir solcu; "solcu" sıfatı, Türkiye'de o eski dikenli tedailerini kaybetti. Sol değişirken toplum da değişti ve neticede yönetimin ideolojik veçhesinden ziyade teknik tarafı daha çok dikkat çekmeye başladı. Kemal Derviş'in sosyal demokratlık konusunda bugüne kadar verdiği intiba, neredeyse solcu bile sayılmayacak kadar piyasa ekonomisi taraftarı olmasıyla adeta renksiz bir nitelik taşıyor; bir başka deyişle kötü yönetilmekten bıkmış

kitlelerin uzun uzadıya irdelemeden kabullenecekleri bir "teknik başbakan" portresi. "Siyasi başbakanlardan bir hayır görmedik, bir de teknik başbakan deneyelim" beklentilerinin görünürdeki tek seçeneği.

Olup-bitecek olana bakılırsa "teknik başbakan" tercihi, globalleşme eğilimlerinin tabii sonucu gibi görünüyor. Mevcut başbakanımızın ağzından ara-sıra "hakça ve insanca" gibi eski devirlerden kalma sözlerin dökülmesi sadece yılların alışkanlığının eseridir; Sayın Başbakan iktidarda bulunduğu son yıllardaki yaklaşım ve tercihleriyle "global değerler"e itaatte kusur göstermediğini fiilen gösterdi. Tatsız bir politik iklim bu; koalisyon ortakları da dahil bütün partiler fiiliyatta birbirine benziyor. Sağcılar ve solcular nedense son kertede "global değerler"de buluşuveriyorlar! Hele mevcut siyasi dengelerin ve statükonun devamı yolunda gösterdikleri dayanışma, insanın gözlerini yaşartacak kadar dokunaklı.

Kemal Derviş isminin ilk defa telaffuz edildiği o iki günün hikayesini -ayrıntılarıyla- hatırlayınca fark edeceğiz ki Türk siyasi hayatında bir devir, monarşik parti yapılanmaları, padişahi lider sultaları, devlet hazinesi üzerinden sürdürülen feodal saltanatlar, delege komisyonculukları ile sona ermiştir. Pek yakında mevcut partilerin, "kamuya yararlı dernekler" kadar olsun itibarı kalmayacak gibi görünüyor. İdeolojik parti yapılanması yanı sıra "fikir esasına dayanan siyaset" vakıasının da yakında tarihe intikal etmesi dahi muhtemeldir.

Yeni başbakan tipimiz Türkiye'ye hayırlı olsun; yeni oluşumculara gelince henüz treni kaçırmadıkları söylenebilir; aslında birilerinin onlara ortada tren filan olmadığını hatırlatıncaya kadar!

Çözümsüzlük mühendisliğinin sonu

Manzara netleşmeye başladı; Kemal Derviş'in ifa ettiği katalizör görevi şimdi durumu daha net görmemize yardım ediyor.

Türkiye'de siyasetin ve siyaseti belirleyen güçlerin bugüne kadar çözümden ziyade niçin çözümsüzlük tasarladıklarını artık daha iyi fark edebiliyoruz. Siyasete hâkim güçler esasen dünyanın her yerinde yönetimleri meşgul eden işsizlik, istihdam, verimlilik, eğitimde kalite gibi esas problemler karşısında çözüm üretemeyecek kadar beceriksizler; ezkazâ çözüm üretmeye yeltenenlerin başına neler geldiğini ise hepimiz biliyoruz. Onların asıl becerikli ve kabiliyetli oldukları husus evrensel problemleri çözmek değil, tam aksine evrensel akıl düzeyinde problem teşkil etmeyecek mevzular icat etmek, asıl çözülmesi gereken meseleleri geri plana iterek Türkiye'nin yönetimini tıkamaktır. Daha iyi görülmeye başladığımız vakıa bu işte.

Türkiye'yi müthiş bir finans krizine yuvarlayan bankacılık sektöründe daha evvel icat edilmiş bulunan çözümsüzlük, bugünlerde yavaş yavaş "çözüm" noktasına doğru ilerliyor. Bankacılık

sektöründeki kötü düzenlemelerden doğan milyarlarca dolarlık kaybın, bir iki celselik bir yasama faaliyeti ve onun ardında duran bir siyasi kararlılıkla çözüme doğru gitmesi sizce normal mi?

Kamu ihalelerini düzenleyen kanuni aksaklıklardan ötürü bugüne kadar neler kaybettiğimiz ortada. İhalelerin, -artık Mısır'daki sağır sultanın bile bildiği ve kabul ettiği- beynelmilel normlarda icra edilmesini öngören düzenlemeler de o meşhur onbeş kanunluk paketin içinde yer alıyordu. Peki bu manidar değil mi? Bir anlamda Frenklerin "difficilites nugae" yani, zahmetle tertiplenmiş saçmalık eseri diye adlandırdıkları maharetle mevcut statükoyu çözümsüzlük üretecek şekilde yapılandırdıktan sonra, günün birinde iki satırlık kanun ve siyasi irade gösterisiyle halledivermek neticede -hâşâ huzurdan- "kaybettiğimiz eşeği" bulmaya benzemiyor mu?

Ve günün birinde çözülsün diye icat edilen o şâheser problem: Başörtüsü meselesi! Rejimin selametini başörtüsünün yasaklanmasına bağlayacak kadar rejim kararlılığı gösterildikten sonra bugün geldiğimiz nokta nedir? Yüzbinlerce kişilik kitlede derin bir üzüntü ve çöküntüye sebep olan bu başörtüsü yasağı uygulaması günün birinde "güleryüzlü, medeni, iş bitirici, ekonomiden anlayan ve yeni siyaset anlayışını temsil eden" birisi tarafından iki satırlık bir kararname ve kanunla sona erdirildiğinde fiiliyatta ne kazanmış olacağız? Milyonlarca insanın memnuniyetini hesaba katmazsanız "hiçbir şey"! Evvela bir idare karar alıp kitleleri üzersiniz; ardından yıllarca bu mânâsız -ve evrensel mantığa tercüme edildiğinde hiçbir anlam taşımayan- problemi icat ediyorsunuz; ardından icat ettiğiniz problemi çözüyorsunuz ve diyelim ki on yıl önceki hale nazaran hiçbir şey değişmemiş oluyor. Bu durumda problemi çözenden ziyade, icat edene dikkat etmek gerekmez mi?

Devletle milletin arasını olmadık sebepler icat ederek bu kadar gerdikten ve açtıktan sonra, kitleleri rencide edip vatanından ve devletinden soğuttuktan, hatta bir başka ülkeye muhaceret etme arzularını bu derece kamçıladıktan sonra, günün birinde mülayim bir adam gökten paraşütle inip milletle devleti barıştıracak küçücük restorasyon tedbirlerini gerçekleştirse, siz o adama şükran duymaz mısınız; oy yerine canınızı istese vermez misiniz?

Görünen o ki, Türkiye'de "çözümsüzlük mühendisliği" veya "olmayan problemleri icat etme teknisyenliği" devri, bilinmeyen bir zamana veya ikinci bir emre kadar sona ermek üzeredir ve yerini, "biz nasıl akledemedik" diye bazılarına cinnet geçirtecek derece kolay tedbirlerle çözüveren iyi adamlar gelecektir. Bu esnada siyasetin tarzı, hedefi ve muhtevası değişecek mi; ne gam?

Kitleler, yeni kurtarıcıyı bağrına basmaya hazırdır; at da onun meydan da!

2001

30 Haziran

Sağolasın siyasi İslâm! Zaman Gazetesi

25 Haziran

Piknikte! Zaman Gazetesi

23 Haziran

Bize mahsus bir "Duruş" sahibi olmak Aksiyon Dergisi

18 Haziran

Meselâ meselâ!... Zaman Gazetesi

16 Haziran

Adana'dan Maraş'tan Zaman Gazetesi

11 Haziran

Yeni oluşum değil, yeniden oluşmak Zaman Gazetesi

09 Haziran

Renkleri farketmek Aksiyon Dergisi

09 Haziran

'Şeref tribünü' imiş? Zaman Gazetesi

04 Haziran

Başka borsalar! Zaman Gazetesi

02 Haziran

Hayd'efeler!... Zaman Gazetesi

Hayd'efeler!...

Karısının ceberrutluğundan yakınan bir kılıbığa kahvede akıl vermişler: "Şuradan bir kedi yakalayıp torbaya koyarsın. Eve götürürsün. Karın itiraz eder etmez kediyi bacaklarından tutup ikiye ayırırsın. Gör bakalım daha sesini çıkarabiliyor mu?"

Adam denileni aynen yapmış. Hanımı daha, "Nerden buldun bu pasaklı kediyi, al götür geldiği yere." der demez kediyi kaptığı gibi iki bacağından yakalayıverince kadın, görmüş-geçirmiş bir bıkkınlık edasıyla taşı gediğine yerleştirmiş,

-Boşuna hayvana eziyet etme; o erkeklik ilk gün lâzımdı!

Buğday taban fiyatlarını yüksek tutmak için uygulanan bıktırıcı taktik gibi "niyet mektubu imzalayanları bağlar!" efeliği de bana bu fıkrayı hatırlatıyor. Bu kabil dayılanmalar, bizim politik sistemimizde "lider"in bilgisi haricinde geliştirilecek tavırlar değildir ve bellidir ki "bir vakte kadar mı desem.. üç vakte kadar mı?.." vadesinin nihayetinde hükümet kendisi için şanlı bir huruç hareketi planlamaktadır. Siyasi recüliyet, işler niyet mektubunun altına kuzu kuzu imza atılacak noktaya gelmeden evvel kedinin bacağını ayırmayı gerektirirdi. Bu yüzden son istifa komedisi, ilgili bakanın değil de, aslında hükümetin tamamını ilgilendiren bir düşkünlüğün eseri olarak nitelenmelidir.

İstifa üzerine Başbakan'ın yaptığı yazılı açıklama tam bir kara mizah örneği: "Ekonomimiz, bakanın açıklaması yüzünden sarsıntı geçirmiştir. Arkadaşımız görevinden istifa ederek bu sarsıntının giderilmesine katkıda bulunmuştur". Bu cümleleri 21 Şubat'taki o vodvil krizinin üstüne geçirdiğimizde "tütün üreticisini mağdur ettirmem" gibi şaşırtıcı bir bahaneyle borsayı bir miktar karıştıran bakandan ziyade Başbakan'ın bizzat kendisinin siyaseten cezalandırılması lüzumu açığa çıkıyor. 21 Şubat krizinin sadece siyasi değil, "adli" açıdan da yargılanması ve sorumluların cezalandırılması gerekiyordu; ama şimdilik kabak sadece eski bir Merkez Bankası bürokratının başında patladı. Bankadaki parasını kriz esnasında dövize çeviren bir Merkez Bankası bürokratı görevinden oldu. Siyasi ahlâk ve terbiye, daha o gün hükümetin toplumdan özür dileyerek cümleten istifasını gerektirirdi; çünkü o bürokratı güvenilir bularak o makama getiren bu hükümetti.

Başbakan, siyasi ömrünün son demlerini komedi tarzında tamamlamaya karar verdi galiba; "görevden istifa ederek ekonomik sarsıntının giderilmesine katkıda bulunmak" diye bir müessese var idiyse, bu müesseseyi evvela kendisinin işletmesi ve 21 Şubat günü öğle sularında çekip gitmesi gerekirdi. Sebebi ne olursa olsun 21 Şubat krizi hepimizin yarı yarıya fakirleşmesine yol açtığı halde hükümet bu cürümü üzerine almak efeliğini gösteremedi. Esasen Başbakan'ı eleştirmek yersiz; biz adece akl-ı selimimizi muhafazaya gayret ediyoruz hepsi o kadar.

Bu istifanın ciddiyetine inanmak için ortada makul bir gerekçe yok; yine ortaoyunu seyrediyoruz ve zannımca "kurgulanmış bir istifa" ile karşı karşıyayız. Bu istifa bana göre IMF'ye öle bayıla takdim ettiğimiz niyet mektubu ve ekonomik programla ilgili olmaktan ziyade, daha derin ve etraflı bir siyasi manevranın adımlarından birini teşkil ediyor. İstifa gerekçesinde ciddiyet yok, istifayı kabul edende ciddiyet yok ve her şeyden önce istifa eden

bakanın memleket menfaatleri hakkında bu derece titiz davrandığına dair evvelce edinilmiş bir intiba mevcut değil.

Açıkçası bu hükümet kimsenin umurunda bile değil; biz hükümetin değil siyaset kavramının zedelenmemesi derdindeyiz. Halbuki bu siyasi heyet sadece kendi intiharını kurgulamakla kalmıyor, bir sonraki heyetin adam gibi siyaset yapması için gerekli zemini de tahrib ediyor. Bu kompozisyon içinde koalisyonun ikinci ortağının takındığı tavır tek kelimeyle acıklıdır. Yazının başındaki fıkra, aslında "tütüncü muhibbi" istifacı bakandan ziyade onları ilzam eder zira siyasi dedikodu edebiyatına "erkek-ürkek" teşbihini yine onlar hediye etmişlerdi.

Kemal Derviş'i rahat bırakmaktan başka tercihi kalmamış bir hükümetin "hayd'efeler" kabilinden babalanmalarına daha ne kadar tahammül edeceğiz acaba; yakında belli olur!

Başka borsalar!

Britannica'nın tarifi aynen şöyle: "Sayı, ölçü veya ağırlıklarına göre belirlenebilen mislî eşyanın, devletin müsaade ve kontrolü altında ve özel hukuk kuralları çerçevesinde alınıp satıldığı, ticarete mahsus yer". Mislî'den kasıt "fiyatta büyük bir fark olmadan benzeri bulunabilen" demek.

Yani rekabete açık, emtia cinsinden değerlerin alınıp satıldığı yer anlamına geliyor borsa. Türkiye, borsa fikrine tamamen yabancı değil; 1873'te "Dersaadet Tahvilat Borsası" kurulmuş; daha evvel aynı fonksiyonu Loncalar kısmen yerine getiriyor fakat İMKB adıyla tanınan borsanın Türkiye'nin tansiyonunu tayin eden merci haline gelmesi o kadar uzaklara gitmiyor; topu topu on yıllık bir hadise.

Sadede gelelim; Türkiye'de ne akl-ı selim, ne kamuoyu, ne de fıkhî tabirle "icmâ-yı ümmet" dediğimiz kıstaslar şu İMKB kadar müessiriyet ve itibar kazanamadı. Bir bakanın, bir başbakanın öfke veya psikolojik panik halinde söylediği sözler, şu bizim meşhur borsanın anında tepki vermesine yol açabiliyor; tamamen aynı konuda yazılmış kitapların, ilmî izahların ve hatta kamuoyu baskısının borsada beş paralık "in'ikas" uyandırmayışını neyle izah edeceğiz? Bu haliyle İMKB, kanser veya verem gibi derin illetlerden ziyade basit yürek çarpıntılarına karşı hassas bir sismografa benzetilebilir. İMKB, sadece belli sayıdaki siyasi ve iktisadi aktörün moral vaziyetine endeksli haliyle bizim için lüks kalıyor; meselâ bir dekanın Kur'an dersinde piyanoyla millî marş öğretmeye kalkışması veya yargı erkini temsil eden bir yüksek bürokratın yasama niteliğinde beyanatlar vermesi veya bir bakanın Cumhurbaşkanı'na anayasa fırlatması veya devletin kendi hapishanelerine Estergon Kal'ası'na girer gibi nice zayiat uğruna duhûle kalkışması İMKB endekslerinin duyarlık alanına girmiyor. Bir milletvekilinin cumhurbaşkanlığına adaylığını koyan bir başka milletvekilini dövmeye kalkışması, bir bakanlıkta çalışan yüksek bürokratların yolsuzluk ithamı sebebiyle neredeyse kaafile halinde hakim karşısına çıkarılması, polisin görevli olduğu mahallerde jandarmanın

operasyonlar sürdürmesi, askeri mahkemelerin düşünce suçlarını yargılaması hatta pek belirgin bir iktisadi anlam taşıması gereken bürokrat-siyasetçi-işadamı işbirliği ile bazı bankaların güpegündüz soyulması bile İMKB'nin kılını kıpırdatmıyor ama yabancı sermayedarları ürkütebilecek en küçük bir kıpırtı, İMKB endekslerinde vahşi sıçrayışlarla yankılanıyor ve her endeks kıpırtısı, toplumun tamamına yönelik bir zarar olarak hesaba geçiyor.

Bizim başka borsalarımız da olmalıydı ve İMKB endeksleri, bu borsaların endeksleriyle paralel işleyebilmeliydi: Mesela hükümetin güvenilirliğini ve meşruiyetini saat başı yansıtan bir "Siyasi Doğrular Borsası", meselâ milletin genel kanaatlerini günü gününe muktedirlerin burnuna dayayan bir "Toplumsal Değerler Borsası", meselâ kimsenin yaptığını kâr bırakmamak esasına dayalı bir "Milletlerarası Ahlâk Borsası" vesaire.

Birlikte yaşamak için son derece gerekli esasların tahtaya yazıldığı bir borsamız yok. Toplumsal dirlik ve düzenliğimizi ihlâl eden hadiseleri, şahısları, yanlışları ve doğruları anında değerlendirecek bir ödül-ceza mekanizmasından mahrumuz. Beş senede bir tekrarlanan seçimlerde alınan vekalet, beş yıl boyunca işlenen şenaat ve ahmaklıkların yükünü ölçmek ve tartmak hassasiyetinden uzak. 70 milyon kişilik bir topluluğun kanaatleri, İMKB endekslerini kımıldatan duyargalar kadar kıymet-i harbiye ifade edemiyor.

Liberal Demokrat Parti'nin "yayınlanmış en iyi yalaka haber ve yorum" konusunda açtığı yarışmayı, bir anlamda "kendi borsanı kendin inşa et" teşebbüsünün ilk adımı olarak görüyor ve destekliyorum; biz önemini fark edinceye kadar hiç kimse bizim değer yargılarımıza kıymet-i harbiye atfetmeyecektir. Bir topluluğun millet haline gelmesi, şarkıyla, marşla, nutukla değil ancak kendi değerlerinin borsasını inşasıyla mümkün olur.

Bu teşebbüs LDP'nin medyada sütun bulma gayretleri çerçevesinde değerlendirilemeyecek kadar önemli göründü bana: Okuyucularımdan bu "en iyi yalaka haber" yarışmasına katılmalarını rica ediyor (yarisma@ldp.org.tr) ve neticeyi merakla bekliyorum; bakarsınız neticede bu toplum kendi borsasını inşa etmenin yolunu öğreniverir.

'Şeref tribünü' imiş?

Dikkat ettiniz mi; İstanbul'daki milli maçta yaşanan tribün krizini borsa iplemedi bile. Ne var ki devlet fikrini çok ciddiye aldıklarını sananlar, futbolcuların seremonide "şeref tribününe" sırtlarını dönmesi karşısında küplere bindiler.

Ben bu "şeref tribünü" kavramını hiç anlayamamışımdır; sahada ticari ve sportif boyutu çok belirgin bir gösteri vardır ve başta devlet büyükleri olmak üzere şehrin ileri gelen resmi zevatı, yine kendileri tarafından çıkarılmış yönetmeliklere tevfikan sahayı en iyi gören fiyakalı koltuklarda bedava maç seyrederler. "Maça düşkünsen her sıradan vatandaş gibi

parasını verip bilet al, kuyruğa gir, defalarca üst-baş aramasına tabi kal" derseniz de hemen yaygarayı bası basıverirler: "Devlet düşmanlığı yapılıyor, bunun hesabını sorarız vs."

Lokantalarda şeref tribünü yoktur, kahvelerde, sinemalarda, otobüs kuyruklarında, çarşıda pazarda "protokol" uygulaması yapılmaz; maçlar hariç! Milyarlarca liralık borca ve riske girerek takım kuran, mücadele veren iki takımın müsabakası, kendini protokol diye adlandıran zevat tarafından bedava seyredilir. Buna karşılık o spor hadisesini finanse eden seyirciler, itilip kakılmak pahasına şeref tribününe yan gelmiş zevatın seyir zevkini bile ceplerinden öderler.

Bulancakspor'la Trabzon İdmanyurdu takımlarının maçında resmi zevat bulunmazsa ne olur; kıyamet mi kopar? Maçlarda devletin temsil edilmesine gerek yoktur; şeref tribünü uygulaması iptal edilmeli ve görevliler haricinde herkes, para ödeyerek tribüne çıkmalıdır. "Zaten doğru dürüst maaş alamıyorlar, makam otomobili, protokol koltuğu küçük imtiyazları memurumuza çok görmeyelim" şeklindeki itirazlar ise memurin takımını yüceltmekten çok aşağılıyor. Devlet fikri, böyle kıtipiyoz uygulamalarla yüceltilmiş olmuyor, tam aksine değerinden kaybediyor.

Futbol Federasyonu Başkanı, bu defa bilerek ya da bilmeyerek "global değerler ve nezaket"e uygun davrandı! Türkiye'de futbolun asıl patronu devlet değil UEFA denilen kuruluş. UEFA standartlarını ve normlarını hiçe sayarak bir lig kurmak da mümkün elbette: Takımlarını Maliyespor, Gümrük İdmanyurdu, Polisgücü gibi ekiplerin teşkil ettiği bir lig! Eminim ki böyle bir ligin müsabakalarını, "şeref tribünü"ndekilerden başka kimse seyretmek istemeyecektir; hatta onlar bile şüpheli!

Mesele ne tribün, ne de futbol: İçinde yaşadığımız iktisadi krizin bile derinlerdeki sebebi, devletle toplum arasındaki ilişkilerin devletten topluma doğru bir tahakküm üslubu taşımasından kaynaklanıyor. Başbakan'ın şubat krizi esnasında ağzından kaçırdığı "Bu bir devlet krizidir." tespiti ismen doğru, muhteva itibariyle yanlıştı. Milli bayramlarda devlet kurumlarıyla birlikte toplumun da şeref tribünü önünde uygun adım geçerken selama durmasıyla cismanîleşen ve artık ne kadar hastalıklı olduğu saklanamaz hale gelmiş bir devlet krizinin mâlûlleriyiz. Kadim Roma'daki arena döğüşlerinde gladyatörler, "Selam sana Sezar, ölüme gidenler seni selamlar" diye saygılarını sunduktan sonra kanlı ölüm-dirim kavgasına tutuşurlardı. Bugün biz, "elektrik saatim bozuldu; tamirini saygıyla arz ederim" dilekçesi yazarken bile kadim Roma'dan beri hâlâ aynen duran devlet fetişizmine riyâkâr ve değersiz sözlerle selam sarkıtıp durmaktayız.

Devlet, daha doğrusu bir avuç devlet eliti topluma yakınlaşırsa mehâbetini daha doğrusu şeref tribününde maç seyretme avantajını kaybetmekten korkuyor; halbuki maça açık tribünden veya maratondan bakmayı bir deneyebilse her şey çok farklı olacak; avam ruhu her zaman avamî değildir çünkü.

Bu bir temenni veya yakarış değil, bir ikaz; Dün İnönü Stadyumu'nda bir avuç devletlû'nun gözüne "skandal" gibi görünen hadise, yarın bir başka müsabakada tekrar edecek zira açık tribün seyircileri maç seyretmekten usandılar, artık ara sıra "şeref tribünü"nü seyretmeye de başladılar.

Haydi, kaldırın şu "şeref tribünü" saplantılarını artık!

Renkleri farketmek

Renkler giderek daha çok ilgilendirmeye başladı beni; canlı ve birbiriyle kontrast teşkil eden renklerin rağbete binmesi, zannımca sadece bende değil hemen herkeste bir renk fikrinin derinleşmesine yol açtı.

Çivit laciverdine boyalı tek katlı bir ev görmek, birkaç sokak ötede sarının turuncu tonuna yangelmiş bir apartman cephesiyle karşılaşmak her zamankinden çok dikkat çekiyor, insanlarda pozitif enerjiyi açığa çıkaran bir tesir yapıyor.

Bugünlerde koyu yeşilin lacivertle yanyana duruşu pek hoşuma gidiyor ve renklerin birbiriyle âhenk teşkil etmesinin enikonu bir uzmanlık meselesi olduğunu düşünüyorum. Hangisi olursa olsun renklerin bizatihi kendisinden zevk almak uzmanlıktan ziyade dikkate ihtiyaç gerektiren bir hassasiyet olarak hepimizin eli altındadır.

Bir menekşeden öğrenebileceğimiz ne kadar çok zevk çeşnisi var; park menekşelerindeki müthiş kontrastlar dikkatimi çekiyor. Renkler üzerinde düşünmek, hergün bir çehresiyle yüzyüze geldiğimiz tabiatın renk boyutunu keşfetmemizi kolaylaştırıyor. Kırmızıyla siyahın bir gelincik çiçeğindeki buluşması, tasannu'dan ne kadar uzak ve tabii. Bir bahçedeki yeşilin farklı tonlarını farketmek derin bir zevk. Tabiat, sergilediği o müthiş zenginlikteki renk ıskalasına rağmen en basit ve sıradan cüzünde bile âhenk bilgisinden şaşırtıcı örnekler sunuyor. Kuşlar, balıklar, kelebekler, böcekler, kaya parçaları, sığ bir dere akıntısından dışarıya akseden renk cümbüşünde adeta ilmi bir dikkat ve yüksek bir sanat zevkinin göz kamaştıran kompozisyonları var.

Renkler ve biz: Kim kimi tarif ediyor?

Gelecek yıl giyim□kuşamda hangi renklerin tercih edileceğine karar veren modacılar, ilk iş olarak eldeki kumaş stoklarını gözden geçirirlermiş; stokta hangi renk fazla ise sonraki yılın gözde rengi öyle belirlenirmiş. Ne kadar doğrudur bilemem fakat bu söylentinin hiç de ciddiye atılmaması gereken sağlam bir tarafı var: Renkleri biz seçmiyoruz, birileri bizim adımıza tercih ediyor.

Renk konusunda ne kadar muhafazakâr davranabildiğimizi geçen sene bizzat tecrübe ettim; duvar badanasının tazelenmesi gerektiğinde evin gerçek ve aslî hakimi, pastel tonlardan öyle fazlaca inhiraf edemeyeceğimi tatlılıkla hatırlattı. Pastel dediğiniz nedir ki? Ya açık mavi, ya

açık yeşil veya şampanya sarısı denilen açık sarıdan seçin seçebildiğinizi. Halbuki ben daha radikal renklere boyamak istiyordum duvarları. Mesela elma yeşili, mesela çivit laciverdi, mesela nar kırmızısı, mesela cam göbeği yeşili vesaire...

"Olur mu, ortalığı karartır, nerde görülmüş" itirazını en azından tartışılır hale getirmek için son moda dekorasyon dergilerinden kapı gibi referanslar getirmem bile kâr etmedi: "Otel değil, gazino değil, nar kırmızısıyla mandalina turuncusu nereden çıktı, kat'iyyen olmaz" şeklinde tartışılmaz mütalaarla karşılaşınca son kozumu oynadım ve evin gerçek hakimine, benim de ev ekonomisinde bir miktar Kemal Derviş rolü ifa ettiğimi hatırlattım. "Ya radikal renkler seçilecekti, ya da eski badanayla ilânihaye idare edilecekti!". O alaycı, "nereye kadar?" sorusuna tam bir Kemal Derviş soğukkanlılığıyla cevap verdim; mevcut badana renkleri birden bire pek hoşuma gidivermişti ve onları tazelemek için aile bütçesinden kaynak ayırmak hiç de acil görünmüyordu.

Neticeyi merak ediyorsanız bilmelisiniz ki devir Kemal Dervişlerin devridir ve Nasreddin Hoca'dan beri parayı veren düdüğü çalmaktadır.

Renklerin hayat boyutu

Resim yapmayı severim; kendi nokta□i nazarımdan önemli bir ressam sayılmam gerektiğini de düşünmüşümdür hep. Esasen hayatımı resim yaparak kazanmak fikrinden vazgeçmek zorunda kalmaklığım ayrı bir hicrandır; liseyi bitirdiğimde güzel sanatlar akademisi imtihanlarına girmek arzumu rahmetli anacığım, "Hippiler gibi kaldırımlarda mı sürüneceksin; kat'iyyen rızam yoktur" itirazıyla kökten söndürüvermişti. Yıllar sonra ressamlık hevesim yeniden nüksedince (ki aslında küçük oğlumun resim dersindeki yağlıboya ödevi bu arzuyu kendiliğinden kamçılamıştı ve neticede resim öğretmeninden hayli yüklüce notlar koparmaya muvaffak olduğumu iftiharla kaydedebilirim) yeniden resim takımı düzmek iktiza etti. Meşhur bir tabloyu kopyalamakta zorluk çekmedim ama zihni bir kompozisyon kurmak gerekince caanım tuvalleri birbiri ardısıra kirletmeye başladığımı farkediverdim. Renk kompozisyonunda bir türlü istediğim kıvamı bulamıyordum. Boyalar mı kalitesizdi, fırça mı kötüydü yoksa ben "renk bilgisi" denilen birikimden habersiz mi idim? Galiba sonuncu ihtimal variddi. Bir renk hakkında zihinde kurulan tasavvurla onu tuvale aktarmak apayrı şeylerdi. Hazır yağlıboya kutularındaki birkaç kırmızı tonuna mukabil tabiatta binlerce kırmızı, birbirinden farklı hâletlerle arz□ı endam edip duruyorlardı. Hele iki veya daha fazla rengin âhenk teşkil edecek tarzda yanyana getirilmesi, bende esasen mevcut ve haylice mebzul olduğuna inandığım ressamlık hünerini kat be kat aşan bir başka birikim gerektiriyordu.

Renklerin kendine mahsus bir dünyası vardı ve bu dünya renkleri kabaca ayırdedebilenlere değil, onlara hürmet, sevgi ve çok yakın bir alaka ile eğilebilenlere kapılarını aralayan bir dünyaydı. Benim ise ne kadar çok işim vardı!

Bir renk sözlüğü yapmak

Derken renklerin isimleri takıldı aklıma; daha önce ömrünün üç-dört senesini İngilizce öğrenmek gibi ulvi bir gayeye vakfeden bir arkadaşım, "Yahu hoca, Türkçe'de renkler hakkında hazırlanmış özel bir sözlük var mı?" deyince düşündüm, yoktu galiba. "Biliyor musun" dedi, "bir değil birkaç sözlük birden yapmış adamlar renk konusunda". "Olabilir" diye cevap verdim, "birkaç sayfalık listenin baş tarafına sözlük yazarsan neticede şeklen sözlük olur fakat renk dediğin nedir ki, öyle Lugat-i Nâci gibi müheykel sözler teşkil edilebilsin?"

Öyle değilmiş, bayağı kalın ve detaylı sözlüklermiş; canım sıkıldı. Bu lüzumsuz gayreti evvela kibirli Anglo-Saxon züppeliğinin aristokrat ve beyhude işlere ömür tüketen tabiatına hamletmek istedimse de içim rahat etmedi. Bir rengin binlerce tonu var ise, bunlara isim verilmiş olması da gayet tabii idi. Pekâlâ bu kadar farklı ismi nereden bulmuş olabilirlerdi?

Birilerinin niçin daha önceden Türkçe'de bir renkler sözlüğü hazırlamadığına hayıflandım. Matbaacı hesabıyla bir formayı geçer miydi acaba bizdeki renk sözlüğü? Şöyle bir ölçüp biçtim; birkaç ay ciddi bir araştırma yapsam Türkçe'ye bir "renk sözlüğü" kazandırabilir miydim? İyi ama, onca dil mütehassısı dururken böyle bir sözlük hazırlamak üstüme vazife miydi? Üstelik mesele sadece literatür taramasıyla bitecek miydi bakalım? Böyle bir sözlükte mutlaka bulunması gereken renkli baskı işine esas teşkil edecek örnekleri nereden temin edebilecektim? Acaba bilgisayarlarda renk tarifinde kullanılan ve kırmızı sarı ve mavi renk kombinasyonlarının matematik değerlerle ifade ediliş biçimine benzer bir barkodlamaya müracaat etmek gerekir miydi? Baskı esnasında çıkan problemlerle uğraşması gereken editör, böyle bir işin altından kalkabilecek miydi? Kimlerle konuşmalı, kimlerden bilgi almalıydım? Tekstilciler, tuhafiyeciler, ev hanımları, tezgahtar kızlar, resim hocaları, matbaacılar, boya endüstrisi uzmanları... liste daha şimdiden benim altından kalkamayacağım kadar genişleme istidadı gösteriyordu. Üstelik daha geride Türkçe'deki renk isimlerinin etimolojisi, çiçek ve meyvelerle ilgisi ve edebi metinlerdeki tasarruf biçimleri gibi evvelden hesab edilemez problemler de ihtiva ediyordu.

Vazgeçtim. Eğer daha evvelden düşünen yok ise Türk diline etraflı bir renkler sözlüğü kazandırma fikrinin bütün haklarını, bu işi hakkıyla göğüsleyecek meçhul araştırmacıya hediye ediyorum. Mîrî malıdır, helâldir. Yeter ki Türkçemiz, renkler boyutunda zengin bir menfez kazanmış olsun.

a.t.alkan@aksiyon.com.tr

<u>Yeni oluşum değil, yeniden oluşmak</u>

Artık anlaşılmaya başlanmış olsa gerektir ki bizim yeni oluşumlara filan değil, "yeniden oluşmak"a ihtiyacımız var. Yeniden oluşmak, yeni oluşumlardan farklı.

Bugüne kadar toplumu devlete yakınlaştıracak ve devlette temsil edecek kişi ve kadroların zuhuru şöyle cereyan ediyordu: Fiilen siyaset yapabilecek durumdaki lider adayları, siyasi iklimi koklayarak etrafına kendine benzer adamları cem ediyor ve bir dizi nabız yoklaması toplantısı yapılıyordu. Ondan sonra gelsin yurt gezileri. Bu arada yurtiçi ve dışındaki "güç santralları" ile dirsek teması da ihmal edilmiyordu tabii!.. Sonra eli kalem tutan bir arkadaşın yazdığı bir program cici bir tarzda bastırılıp dağıtılıyor, şık giyimli üç dört kişilik bir heyet tarafından İçişleri Bakanlığı'na parti kurmak için gerekli renkli klasörler teslim ediliyor, giriş ve çıkışta ümitvar demeçler veriliyordu. Bilahire, "gelin ata binmiş, ya nasib demiş" temennileri...

Görüyoruz ki dün olmakta olan bugün yine tekrar etmektedir.

"Yeni oluşumlar" adını verdiğimiz yeni siyasi parti çekirdekleri, yine aynı muhakeme tarzını yürüterek siyasi yelpazede yer bulmaya çalışıyorlar; bu süreçte bir yanlışlık görmüyorum; daha evvelce randıman alınmış usullerin tekrarı tabiidir. Galiba birilerinin gönlüne, "haydi filanca, senin de zamanın geldi; bir adım öne çık ve memleketi kurtar" şeklinde bir zuhur doğuyor olsa gerektir ki, muhtelif aralıklarla bu senaryonun tekrarına şahit oluyoruz.

Bugünlerde kotarılmakta olan yeni oluşumlar, şimdiki hâlimizin de sûretidir bana göre. Doğru olan yeni ve bambaşka bir siyasi parti kurmak değil, yeni ve bambaşka bir tarzda yeniden "olmak"tır bence. Bu ise, "anam beni bugünler için doğurdu" zuhuruyla parti kurmaya yeltenenlerin değil, bizatihi toplumun yeniden olmasıyla, mevcut halden bir başka hale geçebilmek dirayet ve enerjisini harekete geçirebilmesiyle mümkün. Bugünkü haliyle fırkacılık, bir nevi "toplum simsarlığı"ndan ötede bir anlam derinliği taşımaktan uzak görünüyor. Siyasetle uğraşanlar hepten kabahatli değil elbette. Mevcut siyasi partilerle, toplumun bugünkü hali arasında çok mânidar paralellikler var. Halbuki biz genellikle, "toplum iyidir hastır; fakat sistem, milletin organik evlatlarının öne çıkmasına müsaade etmiyor" zihniyet şablonuyla siyaseti değerlendirmeyi tercih ettik. Tabii böyle bir mantık, zihinde kurşun gibi ağırlaşan bir acı tortu bırakıyor. Kendinize acımaya, hakkınızın şu veya bu şekilde ketmedildiğine, itilip-kakıldığınıza inanmaya başlıyorsunuz. Oysaki mevcut siyasi yapılanmalar, bana göre toplumun tasavvurundan daha yüksek bir heyet teşkil etmemek noktasında mâsum sayılmalılardır.

Haydi adını da koyalım: Devletçi Jakobenizm'e el'an maruz bulunduğumuz için ne idüğünü biliyoruz, sol Jakobenizm hakkında da kanaatimiz var; ama "halk için halka rağmen" dayatmacılığının sağ-muhafazakâr siyasi kadrolarda barınmayacağı düpedüz bir önyargı değil midir? "Bu memleketi ancak biz kurtarır ve ıslah ederiz" fikrinin arkaplanı, memleketi ve milleti kurtarılmaya muhtaç bir obje gibi nitelediği için Jakoben'dir.

Bir de "sağ Jakobenizm" var aslında!

Fransız İhtilali'nin yaydığı popülizm, sadece devletçi ve solcu zihinlerde yankı bulmadı; muhafazakârları da sihrine râm etti (ki muhafazakârların devletçiliği ayrıca irdelenmeye lâyık bir meseledir). On yılda bir tekerrür eden askeri darbelerle kesintiye uğrayan sağ-muhafazakâr siyaset tarzı, bugün sadece darbe mağduru olmanın avantajıyla puan toplamak gayretindedir: Çuvaldızın battığı yer işte böyle acıyor.

Yolsuzluk cîfesinin gırtlağa bulaştığı bir demde, yoklama macunu kabilinden "erdem"li terkipler kurarak topluma göz kırpmanın parlak bir fikir zannedilmesi, size de ucuz bir çare gibi görünmüyor mu mesela?

Devletin toplum hayatında gereğinden fazla merkezî bir rol üstlenmesi yüzünden, kendi yâremizi bir teşhis edemez olduk; toplumun geciktirilmişliğinde devletin dahli var; ama bizatihi toplumun dahli yok mu? Şimdi toplum, "devlete rağmen ve aslında (bir arada, sulh içinde ve izzetle yaşamak fikrinin fiziki organizasyonu anlamında) devlet için" kendini yeniden var etmek vecibesiyle yüz yüzedir.

Sadece su değil, zaman da sıkıştırılamaz!

Adana'dan Maraş'tan

Zaman yazarları Anadolu'yu adım adım dolaşıyor; okuyucuları ile, Zaman Gazetesi'nin hakiki sahipleri ile tanışıyor, onlarla yüz yüze tanışıyor, suallerine cevap veriyor, hesap veriyor.

"Gazetenin hakiki sahipleri" sözünün romantik ve okuyucuya rüşvet verir kabilinden sarf edilmiş boş bir kavram olmadığını anlıyor, görüyor. Ortaklar topluluğuna ifade veren bir şirket sorumlusu gibi onların arasına karışıyor. En azından Zaman camiası adına gazetecilerin ve gazete yazarlarının, adeta göğün yüksek katlarından avama haber ve yorum indiren olağanüstü bir kişi olarak algılandığı devrin son günlerini yaşadığımızı söyleyebilirim.

En dikkatli Zaman okuyucularının hanımlar olduğunu fark etmek beni şaşırttı; dikkatli ve sorgulayıcılar. Belki de gereğinden fazla sorumluluk duygusu taşıyan, çocuklarının geleceği ve eğitimi ile yakından ilgilenen; ama bununla birlikle sosyal faaliyetleri iyi takib eden bir hanım okuyucu kitlesi var gazetenin. Zaman'ın tiraj artışında ve bu istikrarı korumasında en etkili kitlenin hanımlar olduğunu bilmek, herhalde gazete yöneticilerinin de en azından, hanımlara ve aileye yönelik yeni sayfalar yapmak konusundaki sorumluluklarını artırıyor olsa gerektir.

Zaman Gazetesi, Adana'da, tek kelimeyle mükemmel diyebileceğim bir altyapı teşkilatlanmasına sahip olmakla ne kadar övünse yeridir. Bölge temsilciliği bürosu, tam tekmil bir gazete altyapısının tamamına sahip. Bölge temsilcisi Yakup Bey ise bana yeniden "uç beyi" kavramının hoş tedailerini hatırlattı. Hele bölgeye hitab eden gazetenin basıldığı matbaa tesisleri ise beni bile imrendirdi. Matbaacılık tutkularım kabardı. Tabii benim için

matbaa demek hâlâ tipo tekniği ile baskı yapan eski model makineler ve kalıp sistemleri anlamına geliyor ama olsun; kağıdın mürekkeple buluştuğu her mekân benim için azizdir. Kağıt, mürekkep ve insan; Adana'da üçü de vardı ama kâğıt stoku hayli zayıflamıştı. Ne var ki insanın var olduğu yerde bu, eksiklikten sayılmaz. Eskiler, "yokluk adam yokluğu" demişlerdi; insanın var olduğu yerde hiçbir şeyin eksikliği çekilmez.

Yeri gelmişken Adana'nın hâlâ inşâ halinde bir şehir görüntüsü verdiğini de belirtmeliyim. Aytaç Durak'tan her yerde sitayişle bahsedildiğini işittim; fakat Çukurova düzlüğünün orta yerinde bir şehri "dikine" tasarlamak fikrini garip buldum. Laakal on iki katlı dar blokları yan yana yükselterek mekan problemini gidermenin tek çaresi dikine büyümek olmamalı. Muasır medeniyet diye bir şey var. Belediyecilerimiz Avrupa'yı bir de bu nazarla seyretmeli değil midir?

Ve Kahraman Maraş. Benim gibi sâbıkalı kekemeler için telâffuzu çok uzun ve zahmetli bir isim. Maraş, Çukurova bereketiyle Anadolu yaylasının dudak dudağa geldiği yer. Tatilini sahil plajlarının kalabalığında değil de, Anadolu güzelliklerinin keşfine hasretmeyi düşünenler için Maraş şâyân"ı tavsiye bir belde. İçinde semerci, soğuk demirci, külekçi, yemenici gibi loncalar devrinden müdevver eski el sanatlarının dipdiri ayakta durduğu bir kadim zamanlar çarşısını görmek isteyenler için görülecek çok şey mevcut Maraş'ta. Hele bir sanayi çarşısı var ki, ayrı bir fasıldır ve bir saatlik kısa bir zaman dilimi içinde sıkıştırmak zorunda kaldığım ceviz oyma ustası Ali Gülaçtı'nın ve soğuk demire lokum yumuşaklığında hükmünü geçirerek demirde güzelliği arayan Yıldırım Doğanoğlu'nun dükkanlarında gördüklerim müstakil bir yazı teşkil edecek kadar heyecan verici güzellikler taşımaktadır. Tabii yeri gelmişken Maraş Ulu Camii'nin iç mekân tezyinâtında gördüğüm feci çirkinliklere temas etmek de gerekiyor. Ne var ki o dahi bir fasl"ı diğerdir ve ayrıca üzerinde durmayı gerektirmektedir.

Hâsılı, ümidini ve imanını zayıflamış hissedenler için Anadolu hâlâ bir tecdid"i iman melceidir. Zaman yazarlarının vatan sathında yollara düşüp, okuyucu ile, esnaf ile, sanatkar ile, sanayici, ev hanımı, öğrenci, öğretmen, benzinci, kamyoncu ile hasbıhal etmesinde bereket ve hayır gördüm. Bir gazete şüphesiz ki sadece okuyucularına hitab etmez, onun muhatabı bütün toplumdur; fakat basın hayatımızın İstanbul'un birkaç semtinde yoğunlaşmasından doğabilecek mahzurların izalesi anca böyle mümkün olabiliyor.

Meselâ meselâ!...

Okuyucu sohbetlerinden birinde "Televizyon tartışmalarının faydasına inanıyor musunuz?" suali soruldu. Televizyon, hakikati aramak için elverişli bir vasıta değil; televizyon medyasının mukaddesi seyir, nâm-ı diğer "rating".

Televizyon dilinde görüntü ve aktivite heyecanı taşımayan şeylerin değeri yok; yani sıradan şeyler, emek sarfı esnasında yaşanan alelade şeyler televizyon dili bakımından cazibe

taşımıyor. Televizyon emeği tanımıyor, sonuca kilitleniyor. Televizyon seyircisi, yine bizzat televizyon tarafından aşağılanıyor. Seyirci, düpedüz aptaldan biraz daha akıllı, gözüyle inanır ve öğrenir, ancak atraksiyondan hazeder ve çabucak sıkılıverir, düşünmeye üşenir bir yaratık gibi kabul ediliyor. Televizyon tartışmalarında da bu kriterlere itaat edildiği için zihnî planda insana hayrı dokunmaz kanaatindeyim. Sûretâ, o güne kadar bu gibi meseleler üzerinde hiç kafa yormamış insanlara, tartışma konusu hakkında pek çok bilgi zerk edildiği açıktır lakin meseleye bilgiyi aktarmakla kalmıyor; bilginin "ne idüğü", çoğu kere bilginin kendisinden daha mühim. Televizyon seyircisi, ille de birbirini nakzeden tartışmacıların çalparaya dönmüş dilinden öğrendikleriyle nasıl bir içtihatta bulunabilir ki?

Evrim meselesi ve Darwin nazariyesi tartışılıyor epeydir; tartışmanın tarafı değilim. Hazreti Âdem ecdâdımdır lakin başkalarının kendilerine başka atalar yakıştırmasına karışmam. Din ile bilimin güreştirilmesi, Pozitivistlerin çocukluk hastalığıdır; birtakım dindarlar ise "inanç" nesnesi olan şeylerin bilim tarafından bile doğrulandığını savunmakta çocukça bir lezzet bulurlar. İman, ilmi metotlarla isbat edilmez ve edilemez; aksi olsaydı iman olmaktan çıkardı.

Ne var ki, genellikle televizyon ve gazete medyalarında sûretlerini sıkça gördüğümüz bazı insanları tanıdıkça, bazı Evrimci bulgularının hiç de yabana atılmaması gerektiğini düşünmeye başladım. Bütün mesele eğer insanla maymun arasında geçiş halkasını teşkil eden kayıp nesilden bazı nümûnelerin ele geçirilmesi ise taşı toprağı kazıyıp onca zahmete girmenin âlemi yok. Bunlardan haylicesi aramızda yaşıyor ve bu tesbit benim inancımı zedelemiyor.

Meselâ meselâ?

....

Evrimciler, insanın basit bir organizmadan evrim yoluyla bugünkü haline gelirken lineer (doğrusal) bir gelişme gösterdiğini ileri sürüyorlar. Belki de bu iddia, küçük bir ayrıntının gözden kaçırılması haricinde büsbütün haksız değildir; şöyle ki: İnsanın basit bir organizmadan mükemmel bir hey'ete doğru geliştiği doğru değildir ama en azından bazıları için mükemmel ve karmaşık bir yapıdan basit organizmalara dönüş pekâlâ mümkün olabilir. Kur'an öyle söylüyor (Bakara; 65, Maide; 60, A'raf; 166). Bugün beşeriyet için, mekanizmasının mutlaka anlaşılması ve tahlili gereken evrim işte budur:

Bir insan, nasıl "eşref mahlûk" halinden "maymun"a veya maymun tabiatına alçalabilir? Sözü edilen alçalmanın mânevî ve fıtrî bir seviye kaybı şeklinde anlaşılması daha akla yatkın görünüyor fakat geçiş tipi nümûnelerini gördükçe, bu alçalmanın pekâlâ biyolojik düzlemde gerçekleşme ihtimâli de mümkündür!

Zehî hayâl-i muhâl; maymunun bilmem kaç milyon yıl sonra nasıl insanlaştığını isbat ederlerse fiiliyatta Evrimci arkadaşların eline ne geçecek? Eğer insanın evrim geçirdiği doğru

ise, hali hazırdaki nümûnelerin özlenen mükemmeliyete ulaşması için daha kaç milyon yıl geçmesi gerektiğini hesaba sabırları yeter mi? İnsanlık açısından daha faydalı olan, mükemmel bir fıtrat altyapısı üzerinde yükselen insanın nasıl fecî düşüşler gösterdiğini analiz etmek değil midir?

Sevgili Evrimci arkadaşlar, âlimler, profesörler, Hint horozları, size yanlış teoriye kilitlenmiş ilmî mesainizde azim muvaffakiyetler diliyorum; arkaplanında "yaradılış"ın inkârını ilmi kullanarak isbat gayretkeşliğini gizleyen evrim çalışmaları esnasında boş vakit bulursanız ruhun topografyası, ruhun toponimisi gibi pekâlâ bilimsel alanlarda da bezl-i gayret ederseniz, belki kendinize bile hayrınız ilişebilir.

Ruhun da uçurumları vardır!

Bize mahsus bir "Duruş" sahibi olmak

"Nedense her şehirde bir ulucami var" diyordu adam; televizyonda bir belgesel seyrediyorum. Spikerin bu cümlesine takıldım kaldım. Her şehirde niçin bir ulu cami bulunduğu ve ulu cami'nin hangi anlama geldiğini bilmiyordu.

"Bilmemeye hakkı olabilir mi?" diye düşündüm? Bu soruya namuslu cevap vermek için, "genel kültür insana nerede ve ne kadar lazımdır" sualini irdelemek gerekir ve ulu cami'nin ne demek olduğunu bilmek için kişinin dindar olması da gerekmez; din kültürü, genel kültürün mühim bir kısmıdır çünkü.

Bilgimi tazelemek için Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayınladığı İslâm Ansiklopedisi'nin "Mescid" maddesine yeniden baktım. Yeri gelmişken kaydedelim ki Profesör Semavi Eyice imzasını taşıyan bu makale muhteşemdir ve 8 punto ile dizilmek kaydıyla tam 118 sayfa tutmaktadır. Ulu cami kavramı, Cuma namazının farz kılınması üzerine, bütün Müslüman topluluğunun namaz kılmak ve hutbe dinlemek üzere bir araya geldiği mesciddir ve bu yüzden merkezi yerde ve alan itibariyle hayli büyük olması gerekir. Bu sebepledir ki Müslümanlar tarih boyunca bu gibi mekanlara "Mescid'ül Azam, Mescid'ül Kebir, Mescid'ül Cuma hatta Cuma namazının hutbe özelliğini hatırlatması için Mescid'ül Hutbe gibi isimler vermişlerdi. Türk□İslâm kültüründe bu kavram "Cami□i Kebir" veya "Ulu Cami" şeklinde kullanılmıştır (Özleştirme cereyanı esnasında Sivas'ın Cami□i Kebir Mahallesi'nin ismini kimbilir hangi aklıevvel İlbay veya Orunbay □Vali veya belediye reisi□, "Ulu Anak" şeklinde arılaştırmışlardı. Bu isim, telaffuz güçlüğünden ötürü yuvarlanıp "Ulanak" şekline girmiş ve resmileşmiştir; kimse de hangi anlama geldiğini bilmez!).

Her şehirde bir Ulu Cami bulunmasının esbâbı budur ve ecdâdın isim bulmakta sıkıntı çektiğine hamledilemez.

Kadim bir mescidi "Gıcır gıcır" boyamak

İşte bu yüzdendir ki Türk□İslam kültürünün bir başka ince ayrıntısı dahi, her seyyahın gittiği beldede mümkün ise, o beldenin Ulu Camii'nde bir vakit namazı, o dahi mümkün değilse iki rekat Tahiyyat'ül Mescid edâ edilmesini hatırlatır; geçenlerde bir vesile ile Maraş'a vâsıl olunca, tatlı bir çarşı turunun ardından tarihi Maraş Ulu Camii'ni ziyarete kıyam ettik. Camiin Sultan Kansu Gavri zamanında Ala'üd□devle tarafından konulan kitabesi 907 tarihini taşıyormuş. Bu hesaba göre Anadolu'nun Türkleşmesinden çok önce inşa edilmiş ilk İslâm mescidlerinden biri denilse yeridir.

Dikkatimi çeken ilk şey, yanda çok kötü çekilmiş bir fotoğrafını (çünkü bu satırların yazarı tarafından çekilmiştir) gördüğünüz duvar panosu oldu. Yanına kadar gidip inceledim; yeni idi. Esasen camiin bütün tezyinatı çok yakın zamanlarda elden geçirilmiş, "himmetleri eksik olasıca" bazı hayır severler tarafından "gıcır gıcır" yeniden boyanmıştı. Mesela resme dikkatle bakarsanız, panonun iki tarafında tavanı tutan büyük kemer taşlarının nasıl "boyandığını" görebilirsiniz. Keza panoyu çevreleyen çerçeve tezyinatı da bu fikri kuvvetlendirebilir. Herşey alelâde, naiflikten de ötede bir aceminin zevkini aksettiriyor: Sanki Maraş Ulu Camii değil de, gecekondu semtlerinde birkaç yıl evvel inşa olunmuş altı pasaj, üstü mescid bir mekândayız. Bu "hat" değil, düpedüz hadnâşinaslık!

Ah bu cami horozları!

Cami, ilk inşâ edildiğinde (daha sonraları defalarca büyük onarım ve tadilattan geçmiş olması muhtemeldir çünkü) mihrap duvarında bu pano var mıydı bilinmez ama bu kadar berbat bir hat ile tasarlanmadığı muhakkaktır; Yakın zamanlarda bu panonun yerinde ne olduğunu da bilmem; fakat bundan daha kötüsü herhalde tasavvur edilemezdi. Muhtemelen hayırsever bir amatörün eseri; muhtemelen "Maraş Ulu Camii'ndeki duvar panosunu ben yaptım" diye övünüyor olmalıdır; muhtemelen yaptığı işten ötürü para bile almamış, "hayrım olsun" demiştir ama bilenler bilir: Bizim mescidlerimizde bu tip "hayır"lar sittin sene yerinde kalır ve kimseler ilişemez. Bu yüzden tarihi mescidlerimizin çoğu, hepsi de birbirinden çirkin, değersiz ve sevimsiz bir yığın hat levhası ile, rüküş avizelerle, zevk düşkünü duvar ve kubbe tezyinatı ile insanı içine çeken değil, dışına doğru iten bir manzaraya bürünmüş bulunuyor.

Yeniden yandaki fotoğrafa dönmek istiyorum; hat sanatı ile bizzat hat sanatkârı (hattat) olarak değil ama en azından hatt'a karşı göz aşinalığı olan biri bile farkedecektir ki panodaki hattın kalitesi, maalesef bu işe yeni başlamış bir amatörün veya heveskârın dahi seviyesinin altındadır. O halde şu mesele üzerinde dikkatimizi yoğunlaştırmak zorundayız; nasıl oluyor da Anadolu'nun en kadim İslâm mâbedlerinden birinin duvarında bu kabil çirkinlikler kendine yer bulabiliyor?

Bizim mescidlerimizin "horoz"u çoktur; başta İmam efendi olmak üzere mescidin bütün müdavimleri, camiin en ince ayrıntıları ile ilgilenir, görüş beyan eder, fikir yürütür ve hatta bu uğurda canla başla gayret gösterirler. Öyle ise eksik olan ilgisizlik veya nemelazımcılık değil.

Pekâlâ, para yetmediği için böyle bir rezalete tahammül edilmiş olmak ihtimali var mıdır? Yine bilenler bilir ki, bu sorunun cevabı "asla"dan ibarettir. Tam aksine bizim camilerimiz, cami yaptırma heyetinin önayak olduğu yardımlaşma kampanyası ile hayırsevenlerin parasını □büyük çoğunlukla□ çarçur etmek konusunda zaptolunmaz bir gayret içindedirler. Meselâ camiin pek şirin ve tarihi bir taş minaresi vardır: İki aklıevvel kafa kafaya verip güzelim minareyi yıktırır, yerine kesek gibi dayanıksız bir taştan ve benzeri Anadolu'da daha şimdiden yüzleri bulmuş zevksiz, basmakalıp ama gayet yüksek ve hatta icab ederse çift şerefeli, üç şerefeli ve hatta çifte minareler diktirirler. İşe başlarken para olmayabilir ama mücahede sanki din□i mübîn uğrunadır. Pek çok mescidimizin tuvaletlerini pislik götürür, musluklar bozuktur, ayakkabı konulacak yerler leş gibi kokar ve mescidin içinde kirden secde edecek avuç içi kadar temiz yer bulamazsınız ama o çirkin ve fuzuli tezyinata milyarlar harcamakta kat'iyyen fütur gösterilmez; lambriler tazelenir, birbirinden kötü ve zevksiz avizelere avuç dolu para dökülür fakat mescidin etrafını yeşillendirmek, bir çiçek bahçesi, bir dinlenme parkı, bir huzur iklimi haline getirmek nedense akla en son gelen ihtimaldir.

İhya mı imha mı?

Kahraman Maraş, daha dün iki kavak gölgesinden ibaret iken siyasi numaralarla vilayet oluvermiş, nevzuhur bir şehir değil; tam aksine Emevi Akıncılarının daha sekizinci ve dokuzuncu asırlardan beridir uğrak yeri ettiği kadim bir belde. Böyle bir kadim beldenin en büyük (değil tabii, şimdi yüksekçe bir yere daha irisi yapılıyor; "camiye yardım" sloganı sağolsun!), en kadim ve en şerefli camisi, Ulu Cami, niçin bu kadar estetik bakış akış açısından, İslâm kültür ve sanat birikiminden nasıl ırak kalabilir? Maraş Ulu Camii, eline bir teneke yağlıboya ve bir fırça geçirenin selamsız sabahsız içeri girip, çirkin ve zevksiz "katkı"larda bulunabileceği sahipsiz bir yâdigâr mıdır? Bütün memleketin ilmine irfanına güzel eserler vererek hizmeti geçen Maraşlı münevverlerin nasıl olur da bu gibi meselelerde sözü geçmez?

Meseleyi abartıyor muyum?

Netice itibariyle nedir, bir camiin iç tezyinatında yapılmaması gereken estetik zaaflar icra edilmiştir fakat bu zaaf maalesef geniş temsil niteliği bulunan bir örnek teşkil ediyor. Eski yazı, resmi hayattan çekildi fakat dinî hayatta varlığını devam ettiriyor; bu ülkede çok iyi hattatlar da eksik değil; çok şükür ki hat hususunda göz terbiyesine medâr olacak □kopye de olsa□ çok sayıda örnekle her gün yüzyüze, gözgözeyiz. Ne var ki, en azından cami cemaati arasında İslâm estetiği hassasiyetinin neredeyse körelmekte olduğunu acıyla itiraf etmek gerekiyor. Ben bu zaafı doğrudan, kendi medeniyetimizi, medeniyet kurucu unsurları ve medeni hayatı yeniden üretememek ve ona dışardan, bir yabancı gözüyle bakmak cinsinden nitelendiriyorum. Eskiyi taklitte başarı gösteremedik, yeni kompozisyonlar ve formlar ibdâ etmekte muvaffak olamadık. Camiden çıkarak şehre yöneldiğimizde ızdırapla farkediyoruz ki, çağın meydan okumaları karşısında bize has bir "duruş" sahibi değiliz. Büyük bir sarsıntı

geçiriyoruz; iktisat felsefesinden mimarlığa, musikiden tezyini sanatlara, mobilyadan şehirciliğe, fikir hayatından siyasete kadar hemen her sahada kendimiz gibi olmakta zorlanıyoruz.

Bir "duruş" sahibi olamayışımız, durmaksızın hareket halinde oluşumuzdan mıdır?

e mail: t.alkan@aksiyon.com.tr

Piknikte!

Gölgesine uzandığım söğütü seyrediyorum; iktisadi ömrünü çoktan doldurduğu halde nasılsa unutulmuş, göğe doğru uzanan dik sürgünlerinin çoğu kurumuş. Enli gövdesi sert kabuklar bağlamış. İhtimal kesilse bile bir işe yaramayacağı için gölge etmesine izin verilmiş kaba saba bir ağaç.

Karşıdan böyle görünüyor ama yanına yaklaştığınızda bu değersiz gövdenin sathında binlerce farklı hayatın nasıl kıpırdadığını hayretle fark ediyorsunuz. Boyu bir santimi bile bulmayan yemyeşil bir tırtıl, boyu kadar mesafeyi katedebilmek için dakikalarca etrafı kolaçan ediyor; yol diye bir şey yok.

Cüssesine nisbetle kabuğun her bir çatlağı, bir vadi kadar derin ve aşılmaz görünüyor. Hamarat karıncalar anlaşılmaz bir telâş ile aşağı yukarı gidip gelmekteler. Bir kenarda küçük bir kelebek istirahat halinde. Üst dallardan birinde bir bülbül kısa bir akort şakıması gösterip susuyor. Dallar rüzgarda hafif kımıldıyor. İçerlerde bir yerlerde durmaksızın çalışan ağaç kurtlarını görmek mümkün değil ama oradalar. Göğdenin yosun tutmuş kuzey cephesinde birkaç mantar kim bilir kaçıncı yazın keyfini sürmekte.

Bir söğüt kütüğü başlı başına bir kıt'a; daha nice ayrıntısı var ama bizim hayati derecede önem verdiğimiz şeyler, bu ayrıntıların, bülbülün, tırtılın, ağaç kurdunun, kelebeğin ve mantarın umurunda bile değil; orada hayat bir başka telâşe boyutunda seyrediyor. Yukarılarda, çok yukarılarda birkaç yaramaz bulut, evden kaçmış haylazlar gibi görünüp geçiyorlar; belli ki Fazilet'in kapatılmasından haberdar değiller henüz; yoksa yağmur olurlardı. Alnımı serinliğine değdirdiğim çimen, pozitif hukukumuzun otoriter tavrı ile ilgilenmiyor olmalı; gecikmiş baharın neş'esi ile yeşilin en parlak ve koyu tonlarını giyinip seyrana çıkmış bir güzel gibi sorumsuz. Sinekler için hava latif; etrafa arsızca yayılan mangal kokuları, sebze, meyve artıkları ve kızdıran bir güneş onlara yetiyor da artıyor bile. Kamu alanlarına girerken kimse, üstadlara kimlik sormuyor tabii; inançlarını sembolize eden özel kıyafetler ve başörtüsü örtünüp örtünmedikleri de sual edilmiyor sineklerin. İsterlerse havadan pike yapıp koruma çemberini yararak devletin yüce katlarındaki müheykel ve mücellâ masaların üstüne, hatta büyük Türk büyüklerinin ensesine, kulağına hatta burnuna bile konabilirler. Yakında tehdit konsepti içine alınırlarsa buna şaşırmamalıyız çünkü gerçekten önemsenmesi gereken bir tehlike riski teşkil ediyorlar.

Tırtıl hâlâ didinip duruyor ama aldığı mesafe bir arpa boyu bile değil; akılsız tırtıl, ne medya holdingi var ne de bankası; sezâdır ona çektiği meşakkat. Garip bir şey daha dikkatimi çekti; sular hep alçağa doğru akıyor. "Nasıl anladın?" derseniz, az ilerde yüksekte bir çeşme var; çeşmenin yalağından taşan su aşağı doğru akıp durmakta. Olacak iş değil. Dayayacaksın bunlara pozitif hukuku, temel ilkeleri filan, bak bakalım canı istedi diye hep aşağı doğru akabiliyor mu? Keza bülbülün istediği makamdan şakıyıp, canı istediğinde susuvermesi de can pirelendirici bir durum; millî irade bir küçücük bülbüle nasıl söz geçiremez? Yarım saatten beri iki santimlik mesafeyi katedemeyen tırtılın vatandaşlık ve vergi numarası var mıdır acaba? Ne ikametgâh kağıdı, ne sabıkasızlık kaydı? Peki yarın aklına eser de milli birlik ve beraberliğe mugayir bir eylem tasarlarsa ne olacak? Ara ki bulasın yeşil tırtılı!

Hayır, piknik yerinde yere uzanıp ağaç gövdelerini, dalları, kelebekleri ve sinekleri seyretmek bana göre değil; yarım saat içinde zihnim bozuluverdi. Bir sürü tehlikeli fikir ve eylem kafama üşüştü; ne disiplin, ne kanun ne kamu düzeni! Böyle şey olmaz. Hükümet, tez elden internetle birlikte tabiatın ahengini de tarassut ve zapt ü rapta almalıdır bence.

Aa, hemen yanı başımda bitmiş şu hercai kır çiçeğine bakar mısınız? Senin borç takasından haberin var mı kır çiçeği; yapraklarını böyle sereserpe etrafa yayarken vilayetten izin aldın mı, belediyeye ruhsat için müracaat ettin mi? Ooh kekâ; peki MHP'ye katılacak milletvekillerine ne diyorsun? "Bana ne?" mi? Yahu kır çiçeği, sen istikrar, koalisyon adabı, milli birlik ve beraberlik diye bir şey duymadın mı?

Cık mı?

Kapatacaksın bu tabiatı kardeşim; sallayacaksın bunlardan üçünü-beşini köşe başında; bak bakalım ortalık sütliman oluyor mu, olmuyor mu?

Sağolasın siyasi İslâm!

"Otuz yıllık geçmişinde bu siyasi çizgi, üçü mahkeme kararıyla olmak üzere tam dört kere kapatıldı." cümlesini işiten herkes, "vay canına" çekmekten kendini alamayacaktır, "ne kadar tehlikeli bir şey olmalı ki, rejim, işi gücü bırakmış İslâmcı siyasetle uğraşıyor!"

Bu çok yanlış ama alışıldık bir akıl yürütme tarzıdır.

Başından bu yana Türkiye'yi kesintisiz yönetenlerin varlık ve meşruiyet sebebi "laiklik aleyhtarı" hareketler oldu; öyle ki "laiklik aleyhtarı" kıpırtı ve emareler olmasa, rejim kendini tarifte sıkıntıya girip, "Sahi, biz bu rejimi niçin kurmuştuk arkadaşlar?" diye meraka düşecek gibi görünüyor.

Peki Türkiye'de ciddi bir gericilik alameti var mı? Elbette var; ne yazık ki bu memleketin asıl gericileri, "laiklik aleyhtarı" tavır ve siyaset takip edenlerden ibaret değil. Eğer "irtica" bir

geriye dönüş hezeyanı olarak tarif edilirse kimin gerici olduğu bütün çıplaklık ve kesinliğiyle belirir:

Türk Lirası bugün dolar karşısında bir milyon üçyüzbin küsur kere "geri" bir para haline getirilmiştir; bu irticaın daniskasıdır!

Orta ölçekli yüzlerce küçük sanayi işletmesi bugünlerde tası tarağı toplayıp bazı Balkan ülkelerine göçmektedir. Türkiye'nin üretim gücünü, daha düne kadar ciddiye almadığımız kenar ülkelerine ilticaya mecbur bırakmak gericiliktir.

Yüz sene önce bu memleketin okumuş çocukları batıya kaçarlardı; bugün yoksulluk ve sefalet sınırındaki yüzbinlerce insanın tek fikri, bir yolunu bulup batıya iltica etmek ise bu hale sebep olanlar bir numaralı mürtecidir.

Türkiye'de hukukun politik davrandığı, yürütme niteliğinde kararlar aldığı ve güçler ayrılığı prensibini alenen çiğnediği bizzat hukukçular tarafından ifade ediliyor. 21. asrın eşiğinde "güçler ayrılığı" gibi muasır bir siyasi hukuk cihazını çalıştırmamakta direnenler gerici değilse, kime gerici diyeceğiz?

Türkiye'de işsiz sayısı korkunç rakamlara dayandı; Türkiye'de yatırım ve istihdamın artırılması ihtiyacı bariz iken kıt kaynakları ve hazineyi hırsıza çapulcuya söğüşleten kamu otoritesinin seçimi, gerici bir tercihtir.

Büyük depremden bu yana iki yıl geçmiş olmasına rağmen, mevcut binaların dayanıklılığını artırmak yönünde siyasi irade kullanmayan bütün sorumlular gericidir.

Bu kadar gericiliği yani beceriksizliği ve akılsızlığı örtbas etmek, Türkiye'yi yönetenler için son derece ciddi bir siyasi problemdi; meselenin çözümü bir asırlık eski bir formülde bulundu; "İrtica edebiyatı".

Takdir edersiniz ki bir asır boyunca sıradan insanları böyle bir tehlikenin varlığına inandırmak için, gericiliği müesseseleştirmek, kuvveden fiile çıkarmak, görünür hale getirmek ve devamını sağlamak gerekiyordu. 70'li yılların başında kurgulanan siyasi İslamcılık, otuz seneden beri büyük bir başarı ile bu misyonu yerine getirmektedir. Sistem onlara şükran borçludur.

Rejim, siyasi İslamcılara gerçekten şükran borçludur; zira ancak onları işaret parmağı ile göstermek suretiyle kendine bir meşruiyet sahası açabiliyor; onlar rejimin kum torbası, antrenman malzemesi, konu mankeni ve top sahasıdır. Bunca yıldır bu kadar beceriksizliğe ve rezilliğe, sırf onlar devleti ele geçirmesinler diye katlanmıyor muyuz?

Sağolasınız siyasi İslamcılar; sun'i teneffüsle sistemin ömrünü uzatmak için gölgeniz bile yetiyor; elbette dün olduğu kadar bugün de sistemin size ihtiyacı vardır ve yarın da aynı sebeplerle ihtiyaç duyacaktır. İcap ederse ve kimse müşteri olmazsa sâbık Ankara Valisi

Nevzat Tandoğan'ın tabiriyle rejim bizatihi yeni bir İslamcı parti kuracak ama kendi aksaklığını gözler önüne sermeyecektir.

Bu kerteden sonra kimse "bizi kim gaza getiriyor" diye sağına soluna bakınmamalıdır.

Vatan irticâa minnettardır!

2001

30 Temmuz

"Mülga" ise bilelim!.. Zaman Gazetesi

28 Temmuz

Başbakan'ın bilmediği... Zaman Gazetesi

23 Temmuz

Ne kadar ekmek, o kadar köfte Zaman Gazetesi

21 Temmuz

Kim bilir Sırakuza'nın mahzun kralını? Aksiyon Dergisi

21 Temmuz

Kahraman mı? Zaman Gazetesi

16 Temmuz

Pardon yani hanımefendi! Zaman Gazetesi

09 Temmuz

Ahmağa ne mutlu Zaman Gazetesi

07 Temmuz

Kendimi ayıplıyorum Zaman Gazetesi

07 Temmuz

Eşyanın kutsallığı veya kutsalın metalaşması Aksiyon Dergisi

02 Temmuz

Çağdaş kazanımlarımızı kim geriletiyor? Zaman Gazetesi

Çağdaş kazanımlarımızı kim geriletiyor?

Kara Kuvvetlerimizin 2210. kuruluş yıldönümü kutlu olsun. Böyle kesin tarihlerin nasıl hesaplandığı hep zihnimi karıştırmıştır zira Osmanlı Devleti gibi bir tarih devinin kuruluş tarihi bile hayli tartışmalıdır.

İtibari tarihler tartışılabilir ama Türk Silahlı Kuvvetleri'nin en köklü ve sürekli devlet kurumlarından ilki olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu vesile ile Kara Kuvvetlerimize daha nice muzafferiyetler ve uzun ömürler diliyor, mensuplarını tebrik ediyorum.

Kuruluş yıldönümü münasebetiyle Kara Kuvvetleri Komutanı'nın yayınladığı kısa mesajı gazeteden okudum; Ordumuz, Cumhuriyet'in temel prensiplerine karşı hassastır ve bu hassasiyetini sık sık vurgulamayı sever. Belirttiğim üzere mesajın tamamını okumak imkanım olmadı. Mutlaka Orgeneral Özkök, Kara Kuvvetlerimizin kuruluş yıldönümünde askeri nitelikte tesbitlerde de bulunmuştur ama gazetenin editörü, o kısımlarda haber niteliği görmediği için mesajı kısaltarak irtica vurgusunu öne çıkarmış. O halde eldeki kısmın yorumuyla yetineceğiz.

Beyanata göre irtica halen bir tehdit. Orgeneral Özkök'ün gazetedeki sözleri aynen şöyle: "İrticai faaliyetler açık ve gizli olarak demokratik ve laik hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş kazanımlarını ortadan kaldırmak için her dönemde olduğu gibi şu anda da sinsice gayretlerini sürdürmektedir."

Türk Silahlı Kuvvetleri, görev alanını sadece savunma ihtiyaçları ile sınırlamıyor; başta Cumhuriyet'in temel nitelikleri olmak üzere "demokratik ve laik hukuk devletinin çağdaş kazanımları"nı korumak ve kollamak vazifesini de üstlenmiş bulunuyor. "Batılı demokrasilerde ordular görevlerini böyle tarif etmiyor" şeklinde itirazda bulunup ahkâm kesecek değilim; orduya görev tarifi yapacak merciin, en az ordu kadar güçlü olması gerekir. Tam aksine, yukardaki beyandan hareketle ordunun görev olarak üstlendiği bu geniş alandaki korunmaya değer sair kavram ve kurumların da en azından laiklik kadar esirgenmeye muhtaç olduğunu hatırlatmakla yetineceğim.

Mesela hukuk devleti, bütün vecibeleri ve kurumlarıyla birlikte esirgenmeye ve kollanmaya muhtaçtır. Hukuk fakültelerinden başlayıp yasama faaliyetine, infaz felsefesinden adliye cihazına, hakim ve savcıların metanet ve hukuki kalitesinden kolluk hizmetlerine, hukukun siyasileşmesinden, hukukçuların özlük haklarına kadar bir yığın meselesi olan çok önemli bir kurumun problemlerinden birkaç kelimeyle olsun bahsedilmemesi yadırgatıcıdır.

Kezâ devletin "demokratik" karakterine gelince, neredeyse bütün siyasi hukukumuzu kaplayan bir meseleler yumağı da ilgi ve hassasiyet bekliyor. İnsan hakları ihlâlleri, idarenin

bir türlü saydamlaşamaması, bürokratik oligarşinin tahakkümü, güçler ayrılığı dengesinin sıkça çiğnenmesi ve demokrasiye inancı zayıflatan eylem ve beyanlar da bu meyanda incelenmeli, takib edilmeli ve aksine hareketler kesinlikle caydırılmalıdır. Zira bu gibi ihlâller yüzünden vatandaşın devletine duyduğu saygı giderek çürümekte ve ülkeyi tamamen terk etmeyi düşünenlerin sayısı gün be gün, vahim derecede artmaktadır.

Gelelim "çağdaş kazanımlar" konusuna; bunu kısaca çağdaşlık veya çağdaşlık nimetleri olarak niteleyebiliriz; Türkiye'de çağdaş hayatı ve kazanımları tehdid eden irticai şer odaklarının üzerine gidilmesi fevkalade isabetlidir fakat yetmez; Türkiye'nin çağdaş kazanımlarını tehdid eden, hatta ortadan bilfiil kaldıran başka şer odaklarının da tehdit kavramı içinde mütalaa edilmesini bekliyor ve umuyoruz. Mesela 103 milyon asgari ücretle geçinen bir ailenin, mutfak tüpüne daha geçen yıl 5 milyon öderken şimdi 15 milyon ödemesi, çağdaş nimetlerde gerilemek anlamına gelir. Elektriğe, haberleşme hizmetlerine, kağıda, suya bindirilen vahşice zamlar sadece iktisadi anlam ifade etmiyor, vatandaşların elektrik, su, haberleşme, enerji gibi en basit ve esas çağdaş nimetlerden uzaklaşmasına sebep oluyor. Buna bağlı olarak yolsuzluk ve israf ekonomisinin de sert azarlamalara konu edilmesini de beklerdik. Bir toplumun bir hafta içinde yarı yarıya fakirleşmesi kadar çağdaş kazanımları tehdid eden başka ne olabilir ki?

Çağdaş kazanım deyince aklıma bunlar geliyor; tabii ki büyüklerimiz bizden daha iyisini bilirler.

Eşyanın kutsallığı veya kutsalın metalaşması

Belki de bu serinkanlılığımın temelinde eşyaya bakışım yatıyor; bazı insanların antika merak ve tutkusunu anlayabilirim ancak onayladığımı söyleyemem; eşya benim için fonksiyonundan ibarettir.

Sırf antika diye tombak bir şamdana dudak uçuklatan paralar ödeyip salonun mutena bir köşesinde, camekân içinde sergilemekte lezzet yoktur benim için. Şamdan mum tutturmaya yarar; onun altın gümüş, tombak veya başka bir madenden yapılmış olması veya bilmem kaç yüz asır görmüş olmasına özel anlamlar yüklemem. Kısacası bana göre çok daha ucuz, zarif ve kullanışlı bir şamdan, basmakalıp bile olsa iş görür. Antika, zamanla eşyanın kesiştiği yerde hâsıl olan bir fikirdir ve tarihi objeler haricinde antika, insanda eşya duygusunun abartılmasına, hatta soysuzlaşmasına yol açar. Aslolan eşya değildir.

İmanın gözle desteklenmesi

Bazen eşya antikanın çok ötesinde, maddi değerinin de ötesinde taşıdığı manevi değer dolayısıyla gereğinden fazla önem kazanıyor. Büyük dinlerin hepsinde "mukaddes eşya" kavramı var. Bir Hristiyan azizinin kemikleri, ikonalar, ayinlerde kullanılan yardımcı eşyalar ve sair şeylere verilen önemin gerçek karşılığı, bana göre imanın göz yoluyla takviyesinden

ibarettir. İnsanların mühimce bir kısmı, soyut fikirlerin ve bilhassa iman konusu teşkil eden şeylerin beş duyu organından bir kaçı ile desteklenmesine ihtiyaç duyarlar. İmana mevzu teşkil eden soyut fikirleri destekleyen her nevi elle tutulur, gözle tutulur "şey", işte bu yüzden değer kazanarak zamanla mukaddes sıfatını alırlar.

Meselenin İslâm'ı ilgilendiren tarafı da var. Başta Topkapı Sarayı'nın Mukaddes Emanetler bölümünde saklanan eşyalar olmak üzere tarih boyunca Müslümanlar bazı eşyalara "mukaddeslik" izafe etmişlerdir. Mukaddes emanetlerin zor ulaşılabilir yerde saklanmalarına mukabil halk arasında "mukaddes eşya" veya sadece mukaddes ihtiyacını karşılayan eşya ve inanışlar yok değildir. Meselâ bazı mescidlerde Ramazan ayında ziyarete açılan "Sakal□ı Şerif" uygulaması böyle bir örnektir. Bunun haricinde Anadolu'nun hemen her yerinde rastladığımız evliya kabirlerine gösterilen olağanüstü hürmet, bazı ağaçların ve mekanların kutsallık taşıdığına inanılması ve hatta muska ritüellerini de sıralamak mümkün. Bu örnekler, soyut planda kalması gereken inancın elle tutulur ve görülür hale getirilmesi arzusundan kaynaklanan bir ihtiyacı ispatlıyor.

Nifak diye diye...

Sakal□ı Şerif uygulamasına yakından bakalım; Halen Anadolu'da yüzlerce mescidde "Efendimiz"e ait olduğuna inanılan saç ve sakal parçaları, özel mahfazalarda korunan ve çoğu yerde kırk bohçaya sarılan haliyle Müslümanların saygısına ve sevgisine, hatta ondan ötelere kadar giden beklentilerine konu teşkil ediyor. Zikredilen "Sakal□ı Şerif" nümuneleri hakikaten "Efendimiz"e ait olsa bile, bunlara aşırı derecede hürmet göstermeye anlam vermekte zorlanıyorum. "Efendimiz"e gösterilmesi gereken hürmet ve sevginin en kâmil mânâda tecelli edeceği yer, bir cam mahfzaya konulmuş saç veya sakal tellerine yüz□göz sürmek değil de onun güzel ahlâkını, mantığını ve davranışlarını benimseyerek taklid etmektir bence. Ne var ki bu gibi meseleler, cemaate yön ve bilgi vermek mevkiindeki insanların değinmekten sarf□ı nazar ettiği konulardır. İşin künhüne vâkıf olanlar kendi aralarında bu gibi itikadlardan şikayet eder, sözlerinin yanlış anlaşılmayacağını bildikleri topluluklarda tenkidden kaçınmazlar ama sıra cemaati irşada geldiğinde bu meselede teğet geçmeyi tercih ederler ve haklı olarak nifak çıkmasından endişe ederler. Bu bir vakıadır.

Mukaddes emanetlerin orijinalliği meselesi

Geçenlerde kartel gazetelerinden birinde haftada bir tarih sayfası hazırlayan bir gazeteci, Topkapı Sarayı'nda saklanan Mukaddes Emanetler'e Karbon□14 testi uygulanmasını ve bu eşyaların iddia olunduğu gibi bizzat Efendimiz tarafından kullanılıp kullanılmadığının ilmen tetkik edilmesi yolunda sansasyonel bir yayında bulundu. Bu gayretin ardında ivazsız bir hakikat arzusunun bulunduğunu zannetmiyorum; Mecelle'de "Şekk ile yakîn hâsıl olmaz" diye bir hüküm vardır ve doğrudur fakat bahsettiğim kişinin tarihe yaklaşma tarzı, benim suizannımı destekliyor zira ilk sayfasında pek çok magazin gazetesinin bile kullanmaya hayâ

ettiği türden ciddiyetsizliklere manşet bulabilen bir gazetenin, tarihi meselelere idealist açıdan yaklaşmasını bekleyemeyiz. Ekmeğini, tarih malumatını günün aktüalitesi üzerine bindirmek hüneriyle kazanan bir gazetecinin (ki teknik açıdan tarih bilgisi, pek çok akademisyene taş çıkartacak seviyededir), durup dururken Topkapı'daki Mukaddes Emanetler'in orijin sıhhati hakkında tasalanması, doğrusu hiç de hüsnüniyetle izah edilemez. İşin içinde en hafifinden gündemi belirlemek, ilgi odağı olmak, tartışma yaratmak veya yazdıkları tartışılan gazeteci olmak gibi hesapların varlığı açık görünüyor. İyi niyetle yazılmadığı kanaatini taşısam bile Mukaddes Emanetler'e Karbon-14 testi yapılmasında hiçbir mahzur görmediğimi belirtmek isterim. Test sonuçlarına göre saraydaki hırka, ayak izi, terlik, kılıç cinsinden zati eşyaların miladi 6. veya 7. asra ait olduklarının isbatlanması veya bunun tam tersi benim açımdan bir şey değiştirmez. Esasen Karbon-14 testi, beklendiği gibi son derece sağlıklı ve dakik tesbitlere imkan veren bir test değildir; bu test ile varılan sonuçlarda 50 ilâ yüz sene arasında yanılma payı olabileceği de kabul ediliyor. Asıl mesele, Peygambere ait bir eşyanın "mukaddes" vasfı taşıyıp taşımaması gerektiği meselesidir. Hiç ihtimal vermemekle beraber eğer Karbon-14 testi yapılır da takribi sonuçlara göre bu eşyaların Efendimiz'e ait olabileceği şeklinde bir sonuç ortaya çıkarsa, tartışılması gereken asıl meselenin gözden kaybolacağı, hatta bu eşyalara izafe edilen "mukaddeslik" vasfının ilmi usullerle tesbit edilmiş olacağı için konunun ana ekseninden daha çok saptırılması ihtimali gündeme gelecektir.

Tabii, yapılan tetkikler neticesinde Efendimiz'e izafe edilen eşyaların daha yakın tarihlere ait olma ihtimali de vardır ve mümkündür. Bu durumda ortaya çıkacak skandalın itikadi açıdan hiçbir anlam taşımayacağı açıktır zira bu eşyalar, İslâm inancı'nın rükünlerinden biri değildir. Peygamberin bize bıraktığı miras tamamen fikrîdir. Dünyanın hiçbir yerinde bir Müslüman'ın ibadetini yerine getirebilmesi, "nezahet ve nezafet" dışında hiçbir maddi şarta ve tören aksesuarına bağlı değildir. Dolayısıyla böyle bir ihtimal vukuunda ortaya çıkacak problem, eşyaların manevi değil tarihi değerleriyle, birer tarih vesikası teşkil etmeleri ile ilgili olacaktır ve meselenin itikadi yönüyle ilgilenen Müslümanlar için eşyaların sahici veya sahte olmasının hiçbir anlamı yoktur.

İslam itikadının plastiği

Bu noktadan hareketle İslâm'ın itikadi şartlar konusunda getirdiği esnekliğe ve kolaylığa (plastik) dikkat çekmek gerekir: İslâm'da bırakınız mukaddes eşyaların gerekli olup olmadığı meselesini, teknik tabirle "din adamı"na bile ihtiyaç yoktur; bugün "din adamları" tarafından yerine getirilen ve merkezi bürokrasiye bağlanan hizmet cinsi, esasında her Müslüman'ın hiçbir makamdan yetki ve icazet almadan ifa edebileceği türden hizmetlerdir. İslâm, özellikle Hristiyan inancında kurum haline getirilen şekilciliğe karşı çıkan cihetiyle insanı hürleştiren ve sadece Allah'a karşı sorumlu kılan devrimci bir mânâ taşımaktadır.

İnancımızın en esaslı meselelerini bir kartel gazetesinin sansasyona meraklı bir gazetecisi tarafından gündeme getirildiği için tartışmak, aslında Mukaddes Emanetler'in sahih olup

olmadığını bilmekten daha derin bir hicran mevzuu olsa gerektir. Bu mânâda Müslümanların hayli büyük bir miktarda inisiyatif kaybına uğradığını kabul etmek zorundayız.

Kendimi ayıplıyorum

Aslında bizim gibi "reaya" takımının üzerine vazife olmasa gerektir lakin "tam bağımsızlık" denilen kavramın, Cumhuriyet'in temel ilkeleri arasında yer alıp almadığı meselesi fena halde kafamı kurcalamaya başladı; görünüşe bakılırsa "temel ilkeler"e, siyaseten tam bağımsız olmasak bile bir şey olmuyor.

Eğer "istiklâl"i tamme", Cumhuriyetimiz'in temel prensipleri arasında yer almış olsa idi, elbette bu vatanı bizden daha etraflı ve derinden düşünen çevreler gereken hassasiyeti gösterip, tam bağımsızlığımızı zedelemeye kalkışan iç ve dış düşmanları anasından doğduğuna pişman ederlerdi.

O kadar basit işte; nasıl düşünemedim hayret; kendimi ayıplıyorum.

Efendim izah edeyim; bu endişe bende, bazı fitne ve fesat odaklarının sinsi sinsi yaymaya başladıkları bir bulanık propaganda neticesinde oluşmaya başladı; güyâ Türkiye'nin tam sömürge haline gelmesine bir fırt kalmışmış da... hükümetler epey zamandan beri "bütçe" adı verilen ve bağımsızlığın en anlamlı göstergesi hüviyetindeki belgeyi oluşturmakta acze düşmüşler de... siyasi karar mercileri dışarıdan dikte edilen emirler doğrultusunda hareket etmeye mecbur kalıyorlarmış da... vaktiyle mütareke hükümetleri bile şimdikinden daha çok siyasi inisiyatif sahibi imişler de... falan da, filan da... Hani hükümetimizin engin sağduyu ve basiretini yakından bilmiyor olsak bu kabil dedikodulara inanıvermek işten bile değil. Tamam, memleketin sahibi biz değiliz; bir ara böyle birtakım hüsn"i zanna kapıldı isek de tez zamanda bu ülkeyi canından çok seven ve bütün işi "derin derin" memleket meselelerini düşünmekten ibaret bulunan çevrelerin varlığını öğrenerek müsterih olmuş idik. Çok şükür şimdi en azından bu memleketin asıl ve asil sahiplerinin, Türkiye'nin tam bağımsızlığını kaybederek sömürge haline düşmesine seyirci kalmayacaklarını bilmenin verdiği emniyet hissi ile bu gibi kötü düşünceleri başımızdan def edebiliyoruz.

Elbette yukarıda sözünü ettiğim çevreler, Türkiye'nin hangi hallerde tam bağımsızlığını kaybetmiş sayılacağını bizden iyi biliyorlardır. Reaya takımından olmanın bu gibi nimetleri de yok değil hani; ülkenin emniyet ve huzur içinde olduğunu bilerek yatma vakti gelince mışıl mışıl uyuyabilmek doğrusu büyük saadet! Kovboy filmlerinden hatırladığımız, "çok şey biliyorsun amigo" ihtarını yabana atmamak lazım. Gereğinden fazla bilgi ve merak, çoğu kere zararlı olabilir. "Ne kadar çok şey bilsek o kadar iyidir" şeklinde özetleyebileceğimiz ananevi epistemik kavrayışımız, bu durum karşısında yanlış gibi görünüyorsa da biz reayanın vazifesi, büyüklerin çelişkisini yakalayınca "vecettü/buldum" diye heyecanlanarak ortalığa dökülmek değil, uslu ve temkinli bir tebâ olarak vakarımızı muhafaza etmektir.

Mesela ne demek yani "Türkiye'nin sömürge olmasına bir fırt kalmıştır" müzevirliği? Bu fesat çevreleri, sömürgecilik ve kolonyalizm çağının 20. asrın başlarında sona erdiğini bilmiyorlar mıdır acaba? Ya o, "bütçe bile yapamıyorlar" iftirasına ne demeli? Her yıl yasama uzvunun ol kadar fedakarlıklarla gece sabahlara kadar sarf"ı mesai ederek çıkardıkları kocaman bütçe kanunu, bütçe değil midir? Üzerinde "bütçe" yazan bir metre kutrundaki o müheykel kanun bütçe değilse, bütçe nedir beyler? Vakıa faiz ödemekten sair harcamalara yer kalmadığı gibi bir manzara varsa da bu işleri "Türk büyükleri"nden iyi bilecek halimiz yoktur. Hükümetin ve yasama uzvunun dış baskılarla hareket etmek zorunda kaldığı iddiası ise gülünçtür; bizim hükümetimize dış baskı yapacak kudret henüz anasından doğmamıştır; doğmuş olsa bile memleket büyüklerimiz onu tez vakitte anasından doğduğuna pişman edeceklerdir. Peki bu "mütareke hükümetleri bile şimdikinden daha inisiyatif sahibi idiler" şeklindeki zehirli propaganda nedir yani? İnsanda biraz insaf ve ar olur; Damat Ferit veya Ali Rıza Paşa kabinesi ile, mevcut kabineyi mukayese etmek ancak alçakça ve sefil bir düşüncedir.

Yiyelim içelim, başımızdaki "Türk büyükleri"ne dua edelim ve kat'iyyen enseyi karartmayalım; bizim bağımsızlığımıza yan gözle bakanı, işbu memleket büyükleri öyle bir pişman ederler ki, hey hey!

Ahmağa ne mutlu

Hep onlar bizlerle eğlenecek değil; biraz da biz onlarla eğlenelim. Sizlere bugün Ibnü'l-Cevzî'nin "Kitabu'l Hamkâ ve'l-Mugaffilin", yani "Ahmak ve Gafiller Kitabı"ndan(*) bazı anekdotlar seçtim.

İsimler ve hadiseler çok eski; fakat hayal gücünüzü işletirseniz içlerinden çoğunun hâlâ yaşadığını fark edebilirsiniz. Başlıyor:

Müezzinin birine, "Sesin duyulmuyor, biraz sesini yükseltsen" denilince, "Ben sesimi bir mil uzaktan duyuyorum." dedi.

Adamın biri, Basra'daki babasına mektup yazdı ve şöyle dedi: "Babacığım, Allah'ın yardım ve kuvvetiyle biz iyiyiz. Sadece duvarımız annemin, küçük kız ve erkek kardeşimin, cariyenin, eşeğin, koyunun ve horozun üstüne uçtu. Sadece ben kurtuldum!"

Hebnekâ bir gün devesini kaybetti ve "Kim bulursa deve onundur" diye tellâl bağırttı. "Öyleyse aramana ve tellâl bağırtmana ne gerek var?" denildiğinde, "Bulmanın tadı nerede?" dedi.

Es-Saydalani bir gün aynaya baktı ve şöyle dedi: "Rabbim, yüzleri ak ettiğin günde yüzümü ak, kara ettiğin günde kara et!"

Cuha, bir gün mescidden içeri girdi ve "Burası neresidir?" diye sordu. "Burası Cuma mescididir" dediklerinde ise "Allah Cuma'ya rahmet etsin, ne güzel mescid yaptırmış" dedi.

Adamın biri, bir adama dayak atan bir topluluğa yaklaştı, içlerinden birine sordu, "Bu adamı niçin dövüyorsunuz?" Adam dedi ki, "Vallahi suçunun ne olduğunu bilmiyorum. Bunları döverken gördüm. Sevap kazanmak için ben de dövmeye başladım."

Adamın birinin cariyesi öldü. Defnettikten sonra adam üzüntüyle, "Bana hizmetin geçti. Seni ödüllendireceğim. Şahit olun ki o hürdür" dedi.

İbnu'l-Cassas bir gün badem kırdı ve çekirdeği uzağa fırladı. Bunun üzerine, "Fesübhanallah!" dedi, "Hayvanlar dahil her şey ölümden kaçıyor."

Ebu Handef hayvanlarını kontrol etti ve çok zayıf bir hayvan gördü. Aşçıyı çağırtıp kırk sopa vurdu ve "Bu hayvanın hali ne?" dedi. Aşçı, "Efendim ben aşçıyım, hayvan bakımından anlamam" deyince, "Niye evvelce söylemedin, şimdi git çobana altmış sopa vur. Seninkinden yirmi tane fazla olur; ama onu da sen hoşgör" dedi.

Bedevinin biri annesini dövüyordu. "Niçin anneni dövüyorsun?" diye sorduklarında, "Karışmayın" dedi, "Benim terbiyem üzre yetişmesini istiyorum."

Fırtınaya tutulan bir bedevi topluluğundan herkes, kurtulurlarsa bir kölesini azad edeceğini nezretti. İçlerinden biri de "Allah'ım benim kölem yok; fakat karım senin rızan için üç talakla boş olsun" dedi.

Adamın biri arkadaşına şöyle bir mektup yazdı: "Allah'ın adıyla; Allah beni sana feda kılsın. Eğer unutma olmasaydı bildirmek için sana kendim gelirdim vesselam."

Bedevinin biri hacca gitti ve herkesten önce Mekke'ye girip Kâbe'nin örtüsünden tutunarak, "Ey Rabbim, insanlar seni sarmadan beni bağışla" dedi.

Ahmağın birinin eşeği hastalandı; iyileşmesi için on gün oruç nezretti. Eşek iyileşti ve ahmak on gün oruç tuttu. Orucun bittiği gün eşek ölüverince adam, "Ey Rabbim benimle oyun oynadın" dedi. "Ramazan geliyor, ben de Ramazan'ın en has on gününü tutmayacağım."

Bedevinin biri namaz kılmaktaydı. Orada bulunanlar bedeviyi işaretle onu övmeye, cömertliğini ve salih sıfatlarını vasfetmeye başladılar. Namazda iken bu sözleri duyan bedevi hemen namazı böldü ve o topluluğa dönerek, "Ayrıca oruçlu olduğumu da bilin" dedi.

Yemenli bazı kimseler, Müslüman olduklarında cahiliye putlarını kırdılar. İçlerinden Ezdli biri, "Ben kavmimin taptığı taşı hâlâ saklıyorum" dedi. "Onu saklamaktan ne umuyorsun?" dediklerinde şöyle cevap verdi: "Yarın ne olacağı bilinmez!"

(*) Adı geçen kitap Şule Yayınları tarafından 1998 yılında yayınladı. 210 sayfadır.

Pardon yani hanımefendi!

Kavramların canına okumuşuz, farkında değiliz. Herkes "güven"den bahsediyor. Bunalımı karşılıklı güvenle aşabilirmişiz; teşhis doğru, içi boş. İsteyenler fantezi kabul etsin, hâl-i pür melâlimizin tetikleyici sebeplerinden birisi, o yersiz ve mânâsız dil devrimidir.

"Ha güven, ha itimad, ne fark eder" diye diye bu günlere geldik. Milletçe bir kavrama sarılmak gerektiği zaman karşılığını bulamıyoruz. Lugatsiz bir toplum olduk; kendi lisanı ve dolayısı ile var oluş tarzı hakkında hiçbir fikri olmayan bir topluluk. Sadece sokaktaki adamdan değil, okumuş-yazmış çocuklardan, kilo işi aydınlardan, "intellectual" kavramının içini üstüpü ile dolduran entellektüellerden bahsediyorum.

"Bunları bırakalım, asıl tehlike İngilizce'nin Türkçe'yi istilâ etmesidir." diyor bir hanım entellektüelimiz. Ne bekliyordunuz ki hanımefendi, ne bekliyordunuz? Türkçe'yi yerinden uğratmayacaktınız; hazreti küstürünce milletin hayatından çekti gitti, sizin gülden nazik hatırınızı mı bekleyecekti? Anadilinize sömürge lisanı muamelesi yaparsanız yerine koloni lisanının gelmesi mukadderdir. Açmazınız şurada, Türkçe'yi yerinden uğrattığınız için İngilizce'yi de öğrenemeyecek ve tasarruf edemeyeceksiniz; liman İngilizcesi neyinize yetmez?

Güven'e dönelim; kim kime güvenecek? Evvel emirde devlet topluma güvenecek; hani şu bir avuç devletçi oligarşik sınıfın "adam etmek için" şunca senedir uğraşıp durduğu topluma. Islahat, inkılap veya devrim; oligarşinin fark edince yüzünü ekşittiği heyet kendi toplumuydu. Devletin seçkinleri, "düzeni ıslah ediyoruz" yutturmacası altında bugüne kadar toplumu "tasarlayıp" durdular. Şekil vermeye çalıştığınız bir topluluğa nasıl güvenebilirsiniz? Konuştuğu dilden kıyafetine, düşünce tarzından inancına kadar her şeyiyle geri bulduğunuz, yüz buruşturduğunuz bir topluluğa günün birinde güvenebilir misiniz? Tam aksine toplumu güvenilmez bulunduğu için on senelik periyotlarla ensesine şamar indirerek serseme çevrilmiş bir içtimai heyetle karşı karşıyayız bugün.

Plağın tersi; işbu serseme çevrilmiş, içtimai heyet devletine güvenir mi? Mesela devlet topluma, "yastık altındaki paranı getir, borçları ödeyelim, düzlüğe çıkalım" teklifinde bulunabilir mi? Ahmet Vardar geçenlerde "yastık altı" meselesini çok güzel yazdı; söğüşlenmesi gereken son kaynak o kaldı çünkü, "kefen parası, kötü günlerin ihtiyaç akçesi" diye bilinen o üç beş kuruş. Bu toplum, zillete uğramaktansa yastık altı parasını devletine verir; ama güvendiği bir "kamu aklı"na; bunlara değil!

Niçin güvensin ki? Hükümetin iktisadi politikalarına güvenen bir banka geçen ay battı; bankaya gelinceye kadar gün akşam olur; hepimiz battık. Türkiye'yi yönettiğini zanneden hikmet-i hükûmet için deniz bitti; içlerinde bir feraset sahibi varsa çıkıp da, "şu gerekçeden ötürü toplum devlete güvenmelidir" diyebilir mi? Bugünün Türkçesi'nde, yukardaki cümlenin içini doldurabilecek kelime kalmadı zirâ; milli istiklâlimiz bile bugün rehincilerin eline bırakılmış durumda. Trafik sinyalizasyon sistemlerinin hâlâ işlediğine bakarak, "Türkiye'de düzen sapasağlam ayaktadır" diyebiliriz, bu mümkün; ama bu örneğin yanına ikincisini koymak o kadar kolay değildir.

"Konuyla ne ilgisi var?" diyemezsiniz; Türkiye'de sosyal ilimle uğraşmak fiilen bir kâbusa dönüştü. Sosyal ilim, sağlam bir lugat ve yerleşik, anlamını şuna buna çapullatmamış kavramlarla yapılır. Problemlerinizi sosyal ilimden gayrı hangi tahlil vasıtası ile anlayabilirsiniz ki? Üniversitelerimiz el'an okumayı ve yazmayı beceremeyen mezunlar veriyor, tezler dökülüyor, tercümeler sefil. Daha kötüsü, günün birinde İngilizce'yi resmi lisan kabul etsek bile bu tahribat birkaç asırda tasfiye edilmez. Hanımefendi kalkmış, "bırakınız efendim bu eski dil-yeni dil tartışmalarını" diyor; bıraktık hanımefendi, sâyenizde "idrak fukarası" haline getirilmiş derme-çatma bir sokak Türkçesi ile idare edip gidiyoruz; şimdi ne yapmamızı tavsiye buyurursunuz?

"Konuyla ne ilgisi var?" diyemezsiniz; bu ülkenin başbakan yardımcılarından birisi, defalarca ikaz gördüğü halde "...daki" ekini, hâlâ "..daaaki" şeklinde telaffuz ediyorsa iş bitmiş demektir. Birbirimize güvenmek için aynı dili, iyi konuşmaya ve yüksek seviyede tasarruf etmeye mecburuz.

Bizler artık ayrı dünyaların, ayrı ayrı diller konuşamayan kekeme insanlarıyız; birbirimize güvensek ne olur, güvenmesek ne olur hanımefendi?

Pardon yani!

Kahraman mı?

Ulaştırma Bakanı Enis Öksüz'ün, kendi lideri tarafından istifa ettirilmesiyle döviz fiyatlarının bir günde on puan dolaylarında aşağı inivermesine mim koyalım.

Enis Öksüz bu kabinenin en samimi ve emanet ehli üyelerinden biriydi. Görev süresi içinde siyasi sicili lekelenmedi, şaibe altında kalmadı, görev kusuru görülmedi, buna rağmen çekilmek zorunda kaldı. Şahsen müsterih olduğunu zannederim; zira uğradığı talihsizlik kendisinin değil, partisinin mağlubiyetidir.

Hükümet fiilen siyaset yapabilme kaabiliyetini çoktan kaybetmişti; bu tablo içinde Enis Öksüz'ün partisi, kendi iradesiyle kabine içinde bile siyaset üretemeyecek bir manevrasızlığa zebun oldu. Kameralar önünde, "İstifasını ben istedim" derken MHP lideri, tasvir etmeye çalıştığım kıstırılmışlık hissinin bütün emarelerini sergiliyordu: Bakanının ardında duracak ve gerektiğinde koalisyondan çekilecek dirayeti gösteremezdi, daha hükümetin kurulma safhasında maruz tutulduğu manevra testinde bu hususta refleks taşımadığını hissettirmenin bedelini ödüyordu. Daha sonraki günlerde kendisine biçilen, "devletin yüksek menfaatleri için uyumlu çalışmaya itina gösteren sorumluluk sahibi ortak" rolünü pek beğenmiş olacak ki, diğer hükümet ortakları kadar olsun "tuluât" yapmayı aklından bile geçirmedi. Bir "istikrar unsuru" hatta bir "istikrar âbidesi" olarak görülmenin gururu, nefislerini okşuyor olmalıydı. Ağırbaşlı, ciddi, lüzumsuz yere konuşmayan, konuştuğunda metin dışına çıkmamaya itina eden, büyüklerini sayan, küçüklerini seven, aldığıyla yetinen ve istikrar uğrunda bacadan bile

atlamaya hazır bir siyasi heyet olarak, herhalde bundan sonraki hükümet terkipleri için "güvenilir koalisyon ortağı" görüntüsü vermeye dikkat ediyorlardı. Bu yüzden olsa gerek, ahalinin dilinde gezinen "ürkek" sıfatına bile pek aldırış edilmedi. Siyaset yapmadan siyasi misyonlar üstlenmek kolay görünmüştü anlaşılan.

Görevde başarısızlık sebebiyle bakanların istifa etmesi gibi "aslında son derece tabii" bir siyasi gelenek mevcut olsaydı, bu hükümetin içinde ilk önce çantasını toplaması gereken kişinin Adalet Bakanı olması gerektiği konusunda kimsenin şüphesi yoktur zannederim. Bu dramatik istifa ile MHP, hükümet kompozisyonu içinde etkisiz eleman mevkiinde kaldığını açıkça kabullendi. Geleceğin siyasi tarihçileri, 57. hükümet içinde MHP'nin yerini hangi kelimelerle yazacaklar acaba?

MHP'nin hükümetteki müseccel başarısızlığını bir yana bırakalım "zira diğer hükümet ortakları bu başarısızlıkta elbette daha fazla inisiyatif sahibi olmak şerefini taşımaktadırlar" ama en azından seçmenleri tarafından MHP'den beklenen başka görevler de vardı: Bunlardan ilki, son on yılda iyiden iyiye suiistimal edilen "milliyetçilik" kavrayışının yeniden inşâsı idi; MHP bu konuda kendisi için takdir olunan rolün dışına çıkmamaya özel bir dikkat gösterdi ve böylece bir anlamda "millici" siyasetin, Türkiye'nin geleceğinde alması gereken yeri, cömertçe devlete ipotek etti. Bugün toplumda estirilen "yenilikçi" rüzgâr içinde, arzulanan mânâda millici bir fikir esintisi yoktur. Haklı veya haksız, sistemin defalarca refüze ettiği bir siyaset damarı kendi içinde yeni bir heyecan dalgası estirebiliyorken, MHP'nin fikrî dayanakları itibariyle bir heyecan ve cazibe teşkil etmeyişinin anlamı aslında pek acıdır.

MHP'nin bu hükümet içindeki görevi "epik" bir karakter taşıyor. Vaktiyle MHP'nin böyle bir göreve ikna edilmesinin hiç de zor olmadığına, iki yıl öncesinin gazete haberleri şehadet edecektir. Kahramanlık filmlerinde, geriye dönüşün mümkün olmadığı görevlere giden kahramanlar vardır. Onlar vazifelerini yapar ve geriye dönmezler. Kahramanlar ölür; ama uğrunda öldükleri şey yaşamaya devam eder. Epik hikâyelerin temel şartı, hikayenin netice itibariyle kahramanlık fikrini yüceltmesidir; filmin sonu eğer "traji"komik" bir finalle nihayetlenirse (ki öyle görünüyor), kahramanları kimse hatırlamaz.

Keşke şu berbat hikâyenin, kahramanların öldüğüne değecek bir finali olsaydı!

Kim bilir Sırakuza'nın mahzun kralını?

O güzel ilkokul kitaplarından bir takımı kütüphaneme koymak, ara sıra sayfalarını karıştırıp çocukluğumu yeniden yaşamak, hiç hatırlayamadığım anları satır aralarında bulup yeniden keşfetmek isterdim. Nasib olduğunda bir gün Milli Kütüphane'ye sadece çocukluğumun kitaplarını yeniden bulmak için gideceğim.

Benim yaşımda olanlar hatırlayacaktır ki, ilkokul çağlarında bizim çok güzel ders kitaplarımız vardı; özellikle "Hayat Bilgisi" kitabı. Hayat Bilgisi ne demek? Galiba bizden beş on sene

sonra bu güzel ders kitapları, isimleriyle birlikte ortadan kaldırıldı. Fiyakasız ve sade kitaplardı; matbaacıların "kaplık" dedikleri ucuz karton kapaklı tamamı siyah beyaz tipo baskılı kitaplar.

Hayat bilgisine gelmeden önce alfabeden bahsetmeliyim, hani, "Baba bana bal al, al oğlum bu bal" tekerlemesiyle tanınan o meşhur alfabe. Yazıları neyse ama resimleri birinci sınıftı; hele aksakallı bastonlu bir dedenin gölgesinde durduğu bir elma ağacı vardı ki onca bahçe gördüm de öyle bir elma ağacına raslayamadım. Öyle yer etmiş zihnimde. Her biri birer altın top gibi kıpkırmızı elmalar kağıt üstünde bile iştahımızı kabartırdı. Hayat Bilgisi kitabımızda bir hikâye vardı. Ne ismini, ne yazarını hatırlıyorum ama konusu üç aşağı beş yukarı hâlâ zihnimdedir. Hadise İtalya'da geçiyor olmalı; zira bir isyankâr, Siraküza Kralı'na karşı affedilmez suç işlediği için ölümle cezalandırılmış ve hapse atılmıştır. Ne var ki kızkardeşinin düğünü de pek yakındır; ölmeden önce düğünde bulunmak için kraldan izin talebinde bulunur. Kral ise bu isteği anlayışla karşılamakla beraber haklı olarak geriye döneceğine dair bir teminat ister.

Mahkumun üç arkadaşı, geri dönmediği takdirde arkadaşlarının yerine aynı cezayı çekmek kaydıyla gönüllü olarak rehin kalırlar. Mahkum düğüne gider ve dönüş için yola çıkar; ne var ki Siraküza'ya ulaşması için tek geçiş yeri olan köprüyü sel götürmüştür ve nehir deli gibi akmaktadır.

Kral ise nehrin öbür yakasında durumu seyretmektedir. Mahkum bir karar vermek zorundadır; kararını verir ve coşkun nehir sularına kendini atar ve büyük bir gayretle karşıya geçmeye muvaffak olur. Bu asil davranıştan etkilenen kral, arkadaşlarıyla birlikte mahkumu da affederek kendisini de bir dost olarak aralarına almalarını ister.

Bu hikayenin bizim nesilden kaç kişiyi "zehirlediğini" tahmin edebilir misiniz? Ahde vefa denilen şey, benim için bu hikâyede anlatıldığı gibidir; arkadaşlık ise, mahzun kralları imrendirecek kadar samimi ve ivazsız bir kavram olarak yerleşip kalmıştır. Bu sade ve gösterişsiz kitaplardaki iyi seçilmiş metinlerin genç dimağlar üzerinde ne kadar derin iz bıraktığını, belki hazırlayanlar bile bilemezler.

Aynı kitapta Yahya Kemal Beyatlı'nın "Akıncılar" şiiri vardı ve biz, o günden beri hep "Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik" heyecanını, □bazen lüzumsuzluğuna kaani olsak bile□ kalbimizde taşır dururuz. "Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı; ilerle!" mısraı bize, bu yaşlara kadar ak tolgalı bir beylerbeyi aratıp durmuştur meselâ. Ömer Seyfeddin'in "Forsa" hikâyesini de o kitaptan öğrenmiştik; yâd ellerde kalebendliğe mahkum bir yaşlı bir esirin, günün birinde deniz ufkunda, direklerine Türk sancağı çekmiş gemileri gördüğünde duyduğu sevinci anlamış ve ürpermiştik. Ve sonra Refik Halit Karay'ın o unutulmaz "Eskici" hikâyesi: Yazar, muhtemelen Suriye veya Lübnan'da çakılıp kalmış bir Türk çocuğunun vatan hasretini anlatır. Günün birinde çocuğun yaşadığı mahalleye (veya köye) bir seyyar kundura tamircisi gelir. O

da, muhtemelen Lozan sonrasının Misak□ı Milli hudutları dışında bıraktığı ilk gurbetçi Türklerden bir kader mahkumudur. Evin eskilerini onarırken çocukla sohbet ederler; sohbet esnasında çocuk, bütün sâfiyeti, merakı ve masumiyeti ile eskiciye Türkiye'yi sorar; adam anlatır, çocuk dinler ve nihayet onarılacak hiçbir şey kalmaz, ayrılık vakti yaklaşır ama çocuk, çölde bir vaha serinliği bulduğu bu yaşlı eskiciden ve anlattıklarından bir türlü kopamaz. Refik Halit, bu tatlı hikâyenin sonunda tam da dönüp giderken yaşlı eskicinin göz pınarlarından kopup kırçıl sakallarına dökülen gözyaşlarını öyle bir tasvir etmiştir ki, o yakıcılığı hissetmemek için köseleden bir yürek taşımak gerekir.

Ömer Bedrettin Uşaklı ismini, meraklısı dışında kimse bilmez ama biz daha önlüklü ilkokul talebesiyken tanır ve onun "Denize Hasret" şiirini ezbere bilirdik; "İçimde bir damla su deniz olup taşıyor" mısraında bütün deniz âşıklarının zaptolunamaz hicranı vardı ve biz onu hissediyorduk; hiç deniz görmemiş olsak bile!

Unutmuyorum: "Dik dur dik otur" diye bir okuma parçası. Bir yorgunluk anında iskemlede her kaykılışımda o küçük metin, üstündeki resmiyle birlikte gelip karşıma dikiliverir, "dik oturmaya" çalışırım ama nâfiledir; eklemler alışık olduğu gibi durmak isterler. Sonra bir başka resim daha: Ekose örtü serilmiş küçük bir masada şakakları hafiften açılmış orta yaşlı bir adam oturmaktadır; elinde bir çay bardağıyla ressamına doğru tebessüm etmektedir. Altında ise hâlâ unutamadığım o başlık: "Küçük saadetler". Muhtevasını hatırlayamıyorum ama siz tahmin edebilirsiniz; bir nevi mutluluk oyunu, küçük şeylerin güzelliğini farkedebilmek, onları asla ıskalamamak gerektiğine dair şirin öğütler. Peki yazarı kimdi acaba?

Zannımca ilkokul üçüncü sınıftan başlamak üzere Hayat Bilgisi kitapları son sınıfa yani beşe kadar okutulmaktaydı ve galiba ilkokul öğrencilerinde edebi zevk ve temel insani değerler uyandırmak gayesini taşıyordu. 70'li yıllara gelindiğinde ders kitapları da değişmeye başladı ve bir eskisinin yerine konulan hiçbir kitap eskisinden daha iyi olmadı. Evvela o güzelim alfabeyi değiştirdiler. Yenisi lake kapaklı baştan sona renkli cicili bicili bir şeydi ama bizim alfabemiz başkaydı; o güzel resimler belki de bir İhap Hulusi fırçasından çıkmıştı, belki de ismini bile bilmediğimiz meçhul bir ressamın ama o meçhul ressam, çizdikleriyle kaç neslin hayalhanesini süslediğini bilebilseydi herhalde çok bahtiyar olurdu.

İyi kitaplardı, güzel kitaplardı; Türkiye'nin mesut olduğu, insanların geleceğe güvenle bakabildiği yıllardı. Evet, darbe sonrası yıllarıydı ama biz 27 Mayıs tarihinde mekteplerin kapatılıp çocuklara bir gün tatil verilmiş olmasından hoşnutluk duyardık. Tatil tatildi ve o tatil, bize büyük yaz tatilinden birkaç gün bahşiş edilmiş bir izin temrini gibi gelirdi. O günlerde öğretmenimizin, özellikle yurttaşlık bilgisi dersinde, "Meşruiyetini kaybetmiş bir iktidara karşı Türk milletinin direnme hakkını kullanmasıyla..." teranesiyle başlayan beylik anlatımını pek de kulak asmadan dinlerdik. Kulağımızda hâlâ, "olur mu böyle olur mu / kardeş kardeşi vurur mu" marşının nağmeleri vardı ama o şiir, bizde meselâ "Şimşek gibi bir

semte atıldık yedi koldan / Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan" beytinin çağırdığı mânâ sahihliğini uyandıramadı. Kardeşini vuracak kadar zalim olan o kötü kardeş kimdi? 60'lı yıllarda çocuk havsalamız ve idrakimiz sokakta böyle kötü birilerini "ayn'el□yakin" derecesinde görmekten uzaktı. Kardeşini vuran kardeşleri biz 70'li yıllarda gördük ama o günlerde o marş çoktan unutulmuştu bile. Eskicinin yaşlı gözpınarlarından süzülüp de kırçıl sakallarının arasına karışan gözyaşlarının yakıcılığını aynı derecede hisseden biz çocuklar, yetmişli yıllarda "sağcılık□solculuk" oyununun saflarına dağıtılmış bulduk kendimizi. Biraz millici, dindar temayüller taşıyanlar sağcı oluyordu, düzeni sevmeyenler ise solcu. İş bu kadar basitti ve bu derece ayağa düşürülmüştü.

Sonraları onlarca ders kitabı geçti herbirimizin elinden; hiçbirinde ilkokul yıllarındaki güzel kitaplarımızın sıcaklığı, güzelliği ve sarıcılığı yoktu. Hele lise ve üniversite yıllarında, geçer geçmez yakmaya ahdettiğimiz ders kitapları oldu; onlardan pek azını kütüphanemde muhafaza edebildim ama şimdi o güzel ilkokul kitaplarından bir takımı kütüphaneme koymak, ara sıra sayfalarını karıştırıp çocukluğumu yeniden yaşamak, hiç hatırlayamadığım anları satır aralarında bulup yeniden keşfetmek isterdim. Nasib olduğunda bir gün Milli Kütüphane'ye sadece çocukluğumun kitaplarını yeniden bulmak için gideceğim.

Ne kadar ekmek, o kadar köfte

Âsâbımın niçin bu kadar dayanıksızlaştığını artık anlayabiliyorum; trafik kurallarına laubali yaklaşmamızla, kötü idare edilmemiz arasında çok dikkat çekici ve çok sahih bir bağlantı var.

Anlatabilir miyim?

Sabahın onu; günlerden pazar; evdeyim. Hele böyle cehennemi sıcaklarda 1300 râkımlı bir yayla şehrinde yaşıyor olmanın küçük nimetleri de var. Hava son derece latif, pırıl pırıl ve henüz serin; çay tam kıvamında. Hayır, öğleden önce gazete okumamak kararındayım. Sinirlenmeyeceğim, sakin olacağım, dinleneceğim.

İnsanın kendi evinde trafik ihlâllerinin tâcizine uğraması mümkün mü? Büyük şehirlerin gecekondu semtlerinde oturma odasına âniden dalış yapan kamyon haberleri okuruz bazen; öyle bir ihtimal mevcut değil; ama yine de trafik tâcizine uğrayabiliyorsunuz.

Yaz mevsimi düğün mevsimi; evlenenler, nişan yapanlar, evladını sünnet ettirenler sanki f arz-ı ayın imiş gibi konu komşu, hısım akraba otomobillere doluşup zaten kifayetsiz ve ahmak ça tanzim edilmiş şehiriçi yollarda konvoy tertipliyorlar. Ne var ki bu, kafile halinde var oluşl arını idrak etmeleri için yeterli değildir; ses çıkarmak da lazım. Onlar da konvoy halinde tenez zühe çıkmanın keyfini, hep birlikte kesik kesik klakson öttürerek çıkarıyorlar.

Trafik kurallarına göre bu bir ihlâl; yapılmaması lazım; yapıldığında zabıta kuvvetleri tarafından engellenmeleri, caydırılmaları gerek; ama hayır!

Bir, üç, beş.. ı-ıh; her şey trafik zabıtasının gözleri önünde cereyan ediyor; krizin, zihnî bağlantılarında balata sıyrılmasına yol açtığı sıradan Türkler, belki de vergi ve askerlik mükellefiyetiyle çok kötü yönetilmek dışında varlığını hissedemedikleri kamu otoritesine karşı kendi varlıklarını klakson çalarak aramaya çalışıyorlar galiba.

Hükümeti ve kötü yönetimi protesto ettiklerini bilsem, ben de mutfaktan eski bir tencere-kepçe kapıp gürültü korosuna iştirak edeceğim; ama yok; onlar mutlu bir olayı kutluyorlar ve bu kutlama biçiminde nezaketten, komşuluk hukukundan, zarafetten eser görünmüyor. Sadece gövde gösterip ses çıkararak, "biz buradayız ve çok mutluyuz" demeye getiriyorlar.

Biz komşular, biz şehir sakinleri seyirciyiz; seyretmek zorundayız; ama bu ülkede kamu otoritesi tesis etme yetkisini tekelinde tutan güçler de seyirci. Mantıkları galiba şu; "küçük ihlâllerden zarar gelmez, bırakalım küçük ihlâllerin küçük ruhlarda yaptığı ferahlama hissiyle deşarj olsunlar"; yani kaza oluncaya kadar devam. Şehir içinde römorklu traktörlerin, at arabalarının, megafonla satış yapan seyyar sebzecilerin, bisikletlilerin, tüp taşıyan triportörlerin fink atmasını görmezden gelelim; ama Anayasa'nın başlangıç kısmında gösterilen temel ilkelerin cilasını bozmaya kalkışırlarsa o başka tabii.

Işte böyle küçücük şeyler, aslında kaale almaya bile değmez şeyler, taze bir günün keyfini zehir etmeye yetiyor bile. 155 hattının ucunda oturan polis memuru hiç değilse kibar ve terbiyeli, "haklısınız beyefendi, o bölgedeki ekipleri uyaracağız" diyebiliyor en azından; ama aslı yok, astarı da.

Biraz gerçeği netleştirmeye çalışalım; biz Türkler, ('biz Türkler' tabirini anayasal anlamda kullanıyorum tabii; başka türlüsü olabilir mi? Böyle laflardan huy kapan alınganların sayısı gittikçe artmaya başladı çünkü) evet biz "anayasal anlamda Türkler" yönetime katılmayı 20. yüzyılda öğrenemedik; pek yardım eden de çıkmadı. İşte bu yüzden Ortadoğu ve Balkanlar'ın en ağır iktisadi krizini başımıza çökerten hükümetin sorumluları, zerre kadar sorumluluk hissi veya hicab duymadan umur-ı devlete tasarrufa ve her gün ekranlarda yüz göstermeye devam edebiliyorlar.

Bize gelince küçük trafik ihlâlleri yapmak yetiyor da artıyor bile; düğünlerde konvoya girip klakson öttürüyor, giriş yasaklı sokaklara tersten duhul ediyor, trafik polisinin gözünün içine baka baka kavşaklara park yapıyoruz.

"Siz bizi kötü yönetirseniz, biz de böyle yaparız işte, oh olsun" mantığı belki de; ne olursa olsun trafik nizamını tesis edemeyen bir kamu yönetiminden, iktisadi hayatı tanzim etmesini beklemek de saflık işte.

Sâkin olmalıyım; bu işler zaman ister. Hükümet konağı çevresinde trafik ihlâli yapılmaması da bir şeydir canım; iyimserler için güzel ve teselli-bahş bir çıkış noktası!

Benim acelem yok aslında; bir de aldırış etmemeyi öğrenebilsem?

Başbakan'ın bilmediği...

Başbakan'ımız, kendisine sosyal patlama tehlikesinden bahseden gazetecilere, "Öyle bir endişem yok." demiş; eğer bu kanaat kendisinden menkul ise endişelenmek için yeterince sebep var demektir.

Bildiğinden değil, vaziyeti kurtarmak endişesinden kaynaklanan bir politikacı manevrası bu.

Meselâ sabahın erken saatinde eşini veya oğlunu uğurlayan yüzbinlerce anne, sadece eşi ve oğlunu değil, bütün "Ümmet"i Muhammed"i Allah'a ısmarlıyor; o minicik yürekten bütün memleket sathına hatta dünyaya yayılan pozitif enerjiyi Başbakan'ın hesaba katması imkansızdır; o hususta "brife" edildiğini zannetmem!

İlginç. "ümmetçilik" yasak; ama fiilen dualarda yaşayan bir vâkıâ!

Meselâ "Karadeniz uleması" geleneğini en hasbî tarzda devam ettiren İsmail Kara, oturup "Bir Felsefe Dili Kurmak" başlığıyla muhteşem bir çalışma kaleme alıyor; emeğinin karşılığını para cinsinden beklediğini zannetmem: "Varak"ı mihr"i vefâyı kim okur kim dinler" türü bir hayıflanmanın eseri değil bu kitap; deryaya salınmış bir şişe; ve içinde şaşmaz yol pusulaları. Hâlâ böyle eserlere emek veren yazarlarımız ve hâlâ bu eserleri gözünü karartıp basan yayınevlerimiz (Dergâh) varken niçin ümitsiz olacakmışız ki?

Böyle şeylerin istatistiği olmaz; fakat varlığını biliriz: "Ben Allah'tan korkarım" düsturuyla haramdan sakınanlarımız, her türlü men'iyyata bir çapulcu gözüpekliğiyle dalan sergerdeleri mizden en azından bir puan daha ekseriyettedir. Bunlar yaşamaya ve yaşatmaya değer şeylerd ir. Meselâ bakınız, oralarda bir yerde onbeş yaşında bir delikanlı, kamuya ait bir bahçedeki fid anları "fisebilillah" çapalamakta ve sulamaktadır; hem de bu sıcağın altında ve ter sırtından çı karak.

Bir otomobil, yaya geçidi bile olmayan bir yerde insanlara yol vermektedir; insanlar bu nezaketi fark etmekte ve direksiyondaki adama gülümsemektedirler. Orta yaşlı bir hanım, yol ortasındaki taşı alıp çöp kutusuna atmaktadır. Bir piknik mahallinde şezlongunda ayak ayak üstüne atarak oturan bir genç adam, birkaç metre ötesinden geçen hiç tanımadığı bir yaşlıyı görüp toparlanmakta, adam da dönüp ona teşekkür etmektedir. Müthiş bir şey olmaktadır o anda; yaşama sevinci çoğalmakta, milyonlarca teksir edilmektedir.

Önemlidir: Çamaşırlar yıkanmakta, gömlekler ütülenmekte, lezzetli komşu ziyaretleri teati edilmektedir; akşamları sofra başında toplanan insanlar, yağlı"yavan her neyse mâ"aile kifaf"ı nefs edip şükretmektedirler. Başbakan'ın bilmediği binlerce yerde binlerce terazi doğru tutulmakta, sözler yerine getirilmekte, düğünler dernekler kurulmakta, dürüst insanlar işlerini dürüstçe ifa etmekte ve fırıncılar, cümlenin kan uykularda küçük ölümlere yattığı saatlerde hâlâ mis gibi ekmek yoğurmaktadırlar.

Kanaat diye bir şey vardır hâlâ; "sabır" kavramı, çok şükür tükenmemiştir; "helâl" vardır, sorumluluk vardır, "tüyü bitmemiş yetim hakkı" denilen şey henüz göğe çekilmemiştir. Bu toplumda henüz "off"shore"cular, kendi bankasını muz gibi soyanlar, rüşvetçi memurlar, medya çetelerinde iş tutan eli kalemli kiralık kaatiller, bir eğlence yerine girmek için kelle başına 20 milyon lira "duhuliye" ödeyebilenler, evladına Meşrutiyet'ten müdevver saraylarda düğün yapmadan yüreği soğumayanlar henüz ekseriyete geçmemiştir; lâkin Başbakan bunları bilmez. "Türk halkının sağduyusundan eminim" sözü, onun için beylik bir politika klişesi olmaktan öteye geçmez; zira bu toplumda üç sülüs asır görecek kadar yaşlanmak saadetine erişip de saçını sakalını boyatanlar da henüz ekseriyete geçmemiştir, ayrıntı küçük; ama mânâsı dilhûn ediyor.

Hâlâ okuyacak güzel kitaplarımız var hamdolsun; "kitab"ın yazıları henüz kaldırılmamıştır; içmeye su, solumaya hava, yemeye ekmek bulabilmekte isek sebebini de bilmek gerekir. Tebessümle selam alınıp vermesini henüz unutmayan, helâl kazanç dileyen, Allah'tan lâyıkınca çekinmesini bilen, son tahlilde daima "Rızâ"yı Bâri"yi dileyen cemiyetlerin pozitif enerjisi, nısfın altına düşmez.

Çok şükür!

"Mülga" ise bilelim!..

Başbakan'dan bahsetmek hoşuma gitmiyor ama mecburum; cuma günü Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin en yetkili dört ismi, IMF 1. Başkan Yardımcısı Stanley Fischer'e bir nevi tekmil verdikten sonra Başbakan sorulara cevap vermeye çalışırken, hiç de "egemen bir ülke"nin en yüksek siyasi sorumlusu olarak görünmüyordu: "Sayın Fischer'in görüşlerini de almak gerekiyordu."

Türk ekonomisinin yönetimi Fischer diye birine verilecek idiyse, vaktiyle bize mekteplerde "milli istiklal" kavramı niçin öğretildi acaba; üstelik dört ortaktan müteşekkil koalisyona ne hâcet var? Gücü yeten biri varsa bunları kamuoyuna açıklamalı.

Bir hükümet, ülkenin bütçesi üzerinde söz sahibi değil ise, millet adına "fiilen" hangi hükümranlık haklarını kullanır? Ekonomiyi yönetemeyen bir hükümet kendi toprakları üzerinde "içgüveyi" durumuna düştüğünü nasıl fark etmez?

Adamlar haklı olmalı; galiba biz hakikaten geri kafalıyız! Bizim saatimiz, Kemal Atatürk'ün "istiklâli tamme" hassasiyeti civarında donup kalmış. Türkiye, "IMF Holding"e bağlı denizaşırı bir şirket haline gelmiş de ona kızıp duruyoruz. Hani şirketin yerli yöneticileri, bilançoda kâra geçseler problem kalmayacak gibi görünüyor hepimize.

Türkiye, üç çeyrek asırdır büyük bir azim ve kararlılıkla direttiği Atatürkçülük hatt-ı müstakiminden vazgeçmiş olabilir mi? "Parayı veren düdüğü çalar." sözünün siyasi etkilerini

hatırlatmaya gerek yok; ama merak bu ya, merak ediyorum: Ekonomiyi IMF'ye devretmek, "iktisadi bağımsızlık" fikrinin ihlâli ise, doğrudan Atatürk ilkelerinin de ihlâli anlamına da gelmez mi?

Diyelim ki hükümranlık sadece iktisadi boyuttan ibaret değildir; başka bir örnek geliyor aklıma. Türk milleti adına hüküm veren ve egemenlik hakkını kullanan Türk mahkemelerinin kesinleşmiş kararlarından ötürü, Türk Hükümeti'nin AB bünyesinde hüküm veren mahkeme kararlarına istinaden her yıl bütçeden yüzbinlerce dolar tazminat ödemeyi kabul etmesi nasıl yorumlanacaktır?

Egemenlik nedir, kimin adına ve nasıl kullanılır; bilen kaldı mı aranızda?

Türkiye, Atatürkçülükten inhiraf etmeyi gerektiren bir ideolojik makasa girdiyse, bu hususta Richter ölçeğine göre vaziyeti kollayan sistem sismografları niçin anlamlı bir sinyal göndermiyor? Aslında fazla bir tercih imkânları da kalmadı; ya, "olup bitenler Atatürk ilkelerinin ruhuna uygundur ve asayiş berkemâldir" diyecekler, ya da Anayasa'nın 6. maddesi mucibince, "Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye ve sınıfa bırakılamaz" diyerek Türkiye'nin bir denizaşırı şirket gibi yönetilmesine karşı çıkacaklar. Başka ihtimal var mı? Var!

Suskunluk.

Halbuki yetkili biri çıkıp, "Arkadaşlar, anayasada yazılı olan her şeyi gereğinden fazla ciddiye almayınız; anayasalar vatandaşları bağlar, bürokratik oligarşileri bağlayabilecek anayasa henüz kaleme alınmamıştır. Dolayısı ile bu gibi tehlikeli şeylerle zihninizi kurcalayıp zihin sağlığınızı bozmayınız" demiş olsa mesele netleşecek. Ama susuyorlar ve sustukça millet indinde kredi kaybına uğruyorlar.

Bilmek hakkımız, yeniden soruyoruz ve samimi cevap bekliyoruz:

1- Atatürkçülük, bir rejim doktrini olarak hâlâ câri midir?

2- Hâlâ câri ise, Atatürk'ün "irâde-i milliyeyi âmil" ve "Istiklâl-i tamme'yi temin" fikri, Atatürkçülük fikriyatının içinde midir?

3- Eğer bu iki fikir Atatürkçülük'te mündemiç ise, bu iki prensibin ihlâli söz konusu mudur?

4- Eğer bu olup bitenler "ihlâl" değil ise "ihlâl" nedir, nasıl olur?

5- Içinizde, Atatürk'ün, çok değil son bir haftanın gazetelerini okuduğunu varsayarak nasıl bir tepki göstereceğini kestirebilecek i'zan kalmış mıdır?

Ve son bir sual;

-"Konuyla ne alâkası var?" diyebilirsiniz; ama yine de bilmek isterim: İçinizde Atatürk'ün nutkundan herhangi bir sayfayı açıp kekelemeden okuyabilecek ve ne demek istediğini anlayabilecek kaç kişi çıkar?

DÜZELTME: Cumartesi günü yayınlanan "Başbakan'ın bilmediği" başlıklı yazıda geçen "men'iyyat" kelimesini yanlış kullandığım için okurlarımdan özür dilerim. Doğrusu "menhiyyat" olacaktı. Bu hatayı hatırlattığı için Zübeyir Yetik Bey'e de ayrıca tesekkür ediyorum /ATA

2001

20 Ağustos

Ampul Zaman Gazetesi

18 Ağustos

Bîtaraf olan bertaraf olmaz Aksiyon Dergisi

18 Ağustos

Vesikayı tersinden okuyunca! Zaman Gazetesi

13 Ağustos

Havalar da iyice ısındı (2) Zaman Gazetesi

11 Ağustos

Havalar da iyice ısındı (1) Zaman Gazetesi

06 Ağustos

Haşema değil yahu; mayo mayo! Zaman Gazetesi

04 Ağustos

Gündelik hayata çakıyla yeni bir menfez açmak Aksiyon Dergisi

Gündelik hayata çakıyla yeni bir menfez açmak

"Hobby" dememek için kendimi zorluyorum. Lugat, "merak, zevk için yapılan uğraş" karşılığını veriyor. Kavram, bizim için yeni değil; âşinâsıyız. Klasik kültürümüzde, aslında başka bir meslekle uğraştığı halde sırf zevk ve merak için seçtiği bir meşgalede asıl işinden daha muvaffak olmuş pekçok insan tanıyor, biliyoruz.

"İptilâ" olmaz, "meşgale" demek de yeterli değil, "zevk-i mahsus" veya "özel zevk" ise kâfi derecede muradı dillendirmiyor. Batı dillerinden gelen kelimelerin Türkçesini bulmak konusunda dilcileri en çok zorlayan husus, tek kelimelik karşılık bulmak mecburiyetidir. "Hobby" dememek için kendimi zorluyorum. Lugat, "merak, zevk için yapılan uğraş" karşılığını veriyor. Kavram, bizim için yeni değil; âşinâsıyız. Klasik kültürümüzde, aslında başka bir meslekle uğraştığı halde sırf zevk ve merak için seçtiği bir meşgalede asıl işinden daha muvaffak olmuş pekçok insan tanıyor, biliyoruz. Kavram âşinâ, peki karşılığı ne? Eskiler, bu gibi mârifetli ve meraklı insanlara "elinden bin türlü marifet gelir" mânâsına "hezâr-fenn" deyip geçmişler. "Fenn" kelimesi sırayla "hüner, marifet, sanat, ilim" anlamlarına geliyor; günümüzde kazandığı anlam ise "tecrübî, verileri sayıyla ifade edilebilen bilimler"den ibaret kalarak darlaşmış. Keza "hezâr-fenn"in "multidisipliner" anlamı da geçerli. Öyleyse "hobby"nin tek kelimelik karşılığı ne?

Cemil Meriç'in pek çok makaleye niçin kavram tarifi, daha doğrusu kavramların tahkimi ile başlamak zaruretinde kaldığını şimdi daha iyi anlıyorum. Kavramı sağlama almadıkça mesafe almak imkânsız çünkü.

Belki biraz da tuzu kuruya çıkmış toplumlarda insanlar, mesleklerinin dışına çıkarak kendilerini bir başka vadide ifade etmek için yeterince zaman ve imkan bulabiliyorlar. Şüphesiz koleksiyon yapmak bu iptilânın hemen hâtıra gelen biçimidir fakat bir "fenn" sayılabilir mi? Hobby sadece zevkin hususileşmiş, hatta hususilikte abartılmış bir şekli değil, ayrıca şahsiyete bağlı bir hünerdir de. Eski âlim tipimiz "hezâr-fenn" idi: Coğrafya, dinî ilimler, mantık, felsefe, astronomi, tıp, nebatat gibi farklı veya birbirine yakın alanlarda ihtisas ve hüner sahibi olmak sıradışı bir kabiliyet değil, bir gereklilikti. Genel mânâda insanlık halleri hakkında bir fikir ve vicdan sahibi olmak için ilim adamının çok yönlü olmasına ihtiyaç vardır ve bu ihtiyacımız ne yazık ki dünden bugüne azalmadı; tam aksine arttı. Buna mukabil modern zamanların ihtiyaç gösterdiği "derinliğine ihtisas sahibi" insan tipi, sırf derinliğine kazanılmış mesafenin insanı farklı alanlarda kaçınılmaz bir körlüğü itmesi sebebiyle zalimleştirici bir uygulama olarak dikkat çekiyor.

Çok olmasa da günümüzde klasik geleneği devam ettirerek asıl mesleğinin dışında marifetler de geliştiren hezâr-fenn nümuneleri hâlâ görülüyor. Nitekim iki hafta evvel Beşir Ayvazoğlu'nun "Yakın Plan"ında Neyzen Niyazi Sayın'la ilgili makaleyi okurken onun eşyaya ve sanata çok yönlü tasarrufuna imrendiğimi hissettim. Üstad sadece musikişinas değil aynı zamanda ebru, fotoğraf, tesbihçilik, sedef kakmacılığı, elektronik, tornacılık, gül yetişitiriciliği, balıkçılık, ney imâlatı, aşçılık, kuşçuluk ve ağaç işleri gibi birbirinden gönül çelici meslek ve zenaatlerle de meşgul imiş. Böyle bir insanın hayatı tasarrufuyla, ömrünü tek meşgale ile tamamlayan biri mukayese edilemez elbette.

Ne kaabiliyet, ne de para ve boş zaman; bu iki nimetin "hobby" geliştirmekte insana büyük yardımı dokunduğunu inkâr edemeyiz ama hobby, bu lâzımelerin de ötesinde evvelâ "merak"la başlayan bir yöneliş olsa gerektir. Evvelâ merak ve hemen sonraki adımda "ben bu işi nasıl yapabilirim" hissinin tahriki ile gündelik hayatta yeni bir menfez arayışı. Değerli olan da bu galiba. Hobby sahibi olmanın kaçınılmaz şartı, meşgalenin amatör bir ruhla yapılmasıdır. "Amatörlük" kavramının dilimizde biraz da "acemilik" mânâsına gelmesi, nâm-ı hesabımıza üzücü. Amatör, para kazandığı mesleği dışındaki tâli meslek ve zenaatını sadece zevk için yapan kimse demektir ve bu tarif yeri gelince para kazanma imkânını ortadan kaldırmaz. Amatörlüğün "ruh"la ilgili bir boyutu da var; "amatör ruhlu insan" tabiri bir yüceltme sıfatıdır ve öyle amatörler vardır ki, işin profesyonellerinden ziyade itibar ve saygı görürler.

Güzel bir misâl hatırlıyorum: Elektronik haberleşmenin pek de yaygın olmadığı Soğuk Savaş yıllarında bir Radyo Amatörleri vâkıası vardı. Bizde bir dernek haline geldi mi bilmiyorum ama Batı dünyasında, kendi ev ve atelyelerinde, bizzat elleriyle imal ettikleri radyo cihazlarıyla kendi aralarında haberleşen ve böylece cemaatleşen bir topluluğun varlığını çok iyi hatırlıyorum; özellikle acil yardımı gerektiren hallerde bu topluluğun nasıl faydalı işler gördüğünü meşhur "Readers Diegest" dergisinin Türkçe versiyonu "Bütün Dünya" sayılarından gıbta ile okurduk. Radyo amatörlüğünün Türkiye'de yaygınlık kazanmamasında galiba ilk sebep "telsiz kanunu" idi.

Aksiyon'un 347. sayısında güzel bir tesdaüf eseri olarak bir başka "hezarfen"in haberi vardı: Koç Grubuna bağlı Beko şirketinin genel müdürü Aydın İbrahim Çubukçu'yu, evindeki amatör tamir atelyesinde gösteren fotoğrafı yine aynı haset hissi ile uzun uzun seyrettim. Meğer Sayın Çubukçu, konu-komşunun elektrikli veya mekanik her nevi bozuk eşyasını tamirden büyük zevk duyarmış. Tezgahının başında gurur ve yaşama sevinci ile dolu bir çehreyle oturuşunu gösteren resmi evvela, "adam kocaman genel müdür; elbette kendi evinde atelye kuracak kadar imkânı vardır" kıskançlığı ile seyrettim ama haksızlık ettiğimi biliyordum. Onda olan ama meselâ bende olmayan şey sadece maddi imkânlar veya geniş bir mekândan ibaret değildi; o yaptığı işi seviyordu, merak ediyordu ve hiçbir iddia taşımaksızın "ben de yapabilirim" güveniyle azmini bir araya getirmişti. Bu tamamen hayatı yorumlayıştaki şahsi tercihin rengi ile ilgili bir şeydir.

Türk toplumu giderek mesleksizleşirken, meslek sahibi olanlar bile hızla işsiz hale gelirken amatör zevk ve meşgalelerden bahsetmek bir çelişki, hatta memleket gerçeklerinden habersizlik gibi görünebilir ama bu akıl yürütmenin yanlışlığını kabul etmeliyiz. "Hobby" veyahut hezarfenlik dediğimiz şey, insanda mevcut üretme arzusunun maddeye aksetmiş biçimi olarak kabul edilmeli bana göre. Eşyayı ve hayatı tasarrufu, tek boyuttan ibaretmiş gibi tasavvur edemeyiz; onun sayısız çehresi vardır ve bu zengin ihtimaller silsilesi son derece renkli hezarfenlik kompozisyonları çizmeyi mümkün kılabilir. İşle eğlencenin, biraz da hafifmeşrep bir tarzda kaynaşabildiği yeni hayat vâdileri açmak, son tahlilde biraz gayret ve merakla hepimizin üstesinden gelebileceği kadar zorluk derecesi taşıyor. Çaktırmadan torunlarının oyuncaklarıyla oynayan dedenin teşkil ettiği prototip, başkaca yerlerde kelli-felli adamların oyuncak tren tutkusuna kapılmalarıyla sonuçlanabiliyor pekâlâ.

Siz de yapabilirsiniz; belki de henüz bu işi ne kadar ciddiye alması gerektiğini kestiremeyecek kadar meşgul ve meçhul hezarfenlere sesleniyorum buradan: Meselâ işe koleksiyonerlikten başlanabilir; bir şeyin koleksiyonunu yapmak, insanda o şeyin kültürünü inşâ ettiği için son derece faydalı ve ciddi bir meşgaledir. Bazen küçük ve keskin bir çakı, hayattan bunalmış ve yorulmuş ruhlara yeni bir boyut kazandırmak için mânidar bir başlangıçtır. Her zaman parayla saadetin satın alınamayacağı bir boyuttan söz etmeye çalışıyorum: İyi fotoğrafçı olmak, iyi bir makinaya sahip olmayı şart kılmaz meselâ; fotoğraf bir çerçeveleme ve "baktığını görmek" melekesidir. İyi yemek pişirmek için zengin bir mutfağa sahip olmak gerekmiyor; küçük ev tamiratları için gereken malzemenin çoğu, zaten her evde üç aşağı-beş yukarı mevcuttur. Kendi evinizde Türkiye'nin en iyi mücellidi, tesbihçisi, ince marangozu veya maketçisi olmamanız için hiçbir sebep yoktur. Yaprak koleksiyonu yapmak için minik bir okul defteriyle işe başlayabilirsiniz.

Zaman daima vardır ama en kötüsü kırık kalpler koleksiyoneri olarak çekip gitmektir bu dünyadan.

Haşema değil yahu; mayo mayo!

Sona erdiği ilân edilen siyasi İslam, mahiyeti itibariyle bir köylü yorumuydu; "halkın % 99'u Müslüman; Müslümanlar tarafından kurulan ve desteklenen bir parti açık ara ile iktidar olur" gibi basit bir aritmetiğe dayanıyordu.

Hesabın yanlışlığı âşikârdı; ama âşikar yanlışların fark edilmesi bile buralarda en azından yarım asırlık zaman kaybına mal oluyor. Netice hazin; iş bugün "vallahi billahi siyasi İslamcı değiliz" noktasına kadar geldi ve modernitenin, siyasi İslamcı görüntüsünü silmek için en iyi leke çıkarıcı olduğu kabulüne kadar dayandı.

Şüphesiz başka türlüsü mümkündü; ama sabır ve sosyoloji gerektiriyordu; "başka türlüsü"nden kasdım Müslümanların siyasi yelpazede her şeyi İslâmileştirmek iddiasıyla alenen temsilini değil, kamu yönetimi cihazını iyi ve adil bir çizgiye çekmek için Müslümanların katkıda bulunabilmesini kasdediyorum. Bu imkân bugün ancak, aşağılayıcı takiyye manevralarına katlanmak şartıyla mümkün hale getirildi ve inançlarına ters düşmeyecek tarzda kamu yönetimine katılmak isteyen kitlelerin sert izolasyonuyla neticelendi. Bir yerde değil çok yerde hata yapıldığı kesindir ve neticede inanç kimliklerini koruyarak "kamu"ya katılmak isteyen insanların vakarsızlaştırılması noktasına kadar gelinmiştir. Geçtiğimiz hafta Zaman'da ilginç ve bir gülünç bir haber dikkatinizi çekmiş olmalı. Yurtdışında doktora yapan bir Türk genci, niçin öğretim üyesi kadrosuna atanmadığını sual edince ilginç bir cevapla karşılaşır; eşi başörtülüdür. Rezaletin son perdesi ise şöyledir; eşinin başörtülü olduğu ileri sürülen delikanlı bekârdır!

Sistemin, siyasi İslâm'a karşı kendini korumaya çalışırken dengesiz güç ve şiddet kullanması, son tahlilde, "Haşema değil mayo giyiyoruz" yaklaşımıyla tutunmaya çalışan siyasi İslâm versiyonunun güçlenmesinden başka bir işe yaramıyor. Gariptir ki bugün siyaset havuzuna girenler, altlarındaki libasın ne idüğünü bizzat nitelemeyecek derecede inisiyatifsizleştirmiş haldeler. Sistem ölçüsüz güç kullanarak, esasen çok sığ bir sosyal program sunabilen siyasete teşne "İslâmi" kesimleri bir yandan vakarsızlaştırırken aynı zamanda ödüllendirmiş oluyor. Mağdurlar daima üzerlerine sempati ve merhamet celbederler; merhamet anlık görüntünün doğurduğu bir duygudur; evveliyat hesaba katılmaz. Damdan düşmüş birinin sâbıkasına bakılmaz; damdan düşmüş olmak, o ânın şefkat psikolojisini idare eder.

"Hata yapa yapa doğruyu bulduk" görüntüsü inandırıcı değil; bazı mesleklerde bu kadar hata hoşgörülmez; siyaset bu noktada tebabete çok yakın duruyor. Beşeriyetin geleceği uğruna bir hastayı harcamak ne kadar totaliter bir zihniyet ürünü ise, gelecek nesiller uğruna bir nesli vakarsızlaştırmak da aynı derecede total bir körlüktür. Yukarıda "sabır ve sosyoloji"de bahsettim; sabır, yanlış adımların üzerine kurulmuş bir stratejiden daha fazla bir şeydir.

İşte bundan ötürü, siyasi İslâm'ın birbirinden vahim yanlışlarla dolu son otuz senelik vetiresi, neticede ortaya her haliyle itimad olunabilecek bir "Müslüman Demokrat" tipi çıkaramadı. "Başka türlüsü"nden kasdım biraz da budur. Türk demokrasisine soluk ve ufuk kazandıracak bu yeni "siyasi insan" tipine hemen hiç yatırım yapılmamış olmasının vebali büyüktür ve bu vebalin adresi bellidir. Bu öyle ağır bir vebal ki, günün birinde hakikaten "Müslüman demokrat" kompozisyonunun içini doldurabilecek mutedil ve vasıflı kuşakların kamu yönetimine katılma imkânları berhava etmiş bulunuyor. Doğrusu azbuçuk misyon değildir bu!

Yenilik? İstikameti ve hâmulesi nedir? Türkiye'de "millîci" siyaset çabuk ve fena tüketildi; dinî değerler üzerinden siyaset heyecanı yaratmanın itibarı kalmadı; ne modern muhafazakârlık, ne de demokratik solda yaprak kımıldamıyor; kezâ ortada "yeni" isim de

göremiyorum. Gerçekten "yeni" niteliğini taşıyanlar ve siyâsete yeni bir rüzgâr getirebilecek olanlar "sahnedekiler" değil bana göre.

Bir kilitlenme hâli yaşıyoruz; ancak itidal, ilim ve zamanı doğru okumak(sabır)la çözülebilecek bir kilitlenme.

Havalar da iyice ısındı (1)

Olacağı buydu tabii; kamu işleri, toplumdan o kadar kopuk, o kadar korunaklı ve o kadar nüfuz edilemez bir tarzda görülüyor ki, neticede taraf olma hassasiyetimizi kaybettik. Açık konuşmak lazımsa, siyaset yapamayan bir hükümetin siyaset yapamayan ortaklarından birisinin parti kongresinde ortaya attığı "milli güvenlik zarfı" benim hiç ilgimi çekmedi.

Dibe vurmuş birinin zemine sert bir tekme atarak yükselmeye çalışması hidrolojinin prensiplerine uygun görünebilir; tam da Devlet Su İşleri'nin ihtisas sahasına giren bir mesele bu ve kesinlikle tartışılmaya ve üzerinde durulmaya değmez. Esasen milli güvenliğimizi ilgilendiren konuların ayağa düştüğü, yakın tarihimizin hiçbir sayfasında yazılmamıştır; bu işler yükseklerde görüşülür, karara bağlanır ve tatbik edilir. Bu münasebetle Manisa'da vali uğurlama töreni esnasında cereyan eden müessif protokol ihlâli meselesini de kayda değer bulmuyor ve toplumdan bir fert olarak kendimi bu meselede taraf hissetmiyorum: Protokol ihlâli yapılmışsa, koca devletin protokolü elbette yerde kalmaz; protokole sahip çıkacak güçler bu memlekette daima mevcuttur ve netekim aynen öyle olmuştur. "Koca bir siyasi partinin il başkanı, bir sivil toplum örgütünün temsilcisi yaka paça iteklenir mi; bu memlekette demokrasi yok mu?" kabilinden zuhuru muhtemel sızlayıcılar korosunda ben yokum, zira,

- Hamdolsun protokole dahil zevattan değilim,
- Protokol kurallarını da ben koymadım
- Ezcümle; bana ne yahu!

Ben asıl çok daha önemli bulduğum bir gelişmenin üzerinde durmak istiyorum müsaadenizle: Nihayet Türk semalarında da ilk defa bir UFO vak'ası resmi kayıtlara geçmiş bulunuyor. Olacağı buydu ve hatta niçin daha önce harekete geçmediklerini merak edip duruyordum. Efendim eğer dünya dışında akıllı yaratıklar varsa ve bu yaratıklar dünyayı izliyorlarsa, onlar açısından en dikkate şayan memleketin Türkiye olduğunda şüphe yoktur.

UFO'ların yıllarca Nevada Çölü'ndeki 51. bölge üstünde cirit atıp durmaları da esasen bana göre vahim bir zaman kaybıydı. Gerek Amerikan ordusunun savaş kabiliyeti ve teknolojik seviyesinin ve gerekse Amerikan kamu düzeninin bir uzaylı açısından tetkike değer bir kıymet arz ettiğini zannetmiyorum. Muhtemelen uzaylılar da Amerika üzerindeki gözlemlerini tez vakitte bitirip "alelade ve rutin ülkeler" dosyasına atmış olsalar gerektir.

Halbuki uzaylılar için asıl gözlenecek yer Türkiye'dir. Türk semalarındaki ilk resmî kayıt bu hafta başlarında görüldü diye UFO'ların Türkiye'yi yeni keşfettiğini zannetmiyorum; kadirbilir Türk UFO gözlemcileri esasen daha önce yeri göğü inleterek bu meseleye dikkat çekmeye çalışmışlar; ancak adam yerine konulmamışlardı. Bana göre UFO'lar ta başından beri Türkiye'yi mercek altına alıp izliyorlar; ancak uzaylı mantığı ile olup biteni çözemiyorlardı. Bu yakınlarda bir yüksek istişare heyeti kurarak, "Arkadaşlar Amerika, Avrupa fasa fiso; ne varsa Türkiye'de var; binaenaleyh işi gücü bırakıp olanca gücümüzle Türkiye'yi tarassut altına alsak gerektir" fehvasıyla işe koyuldukları açıktır.

Peki, uzaylılar Türkiye'yi niçin çok önemli buluyorlar? Hükümet erkânından başka herkesin kolayca tahmin edebileceği hususları şöylece bir gözden geçirelim:

nTürk halkı, hiçbir topluma benzemiyor; tepkileri son derece farklı, özel ve anlaşılmaz.

nBir gecede bir misli fakirleşmesine ve üstelik fevkalade berbat bir şekilde yönetilmesine rağmen bu ülke dışarıya karşı hiçbir şey olmamış gibi görüntü verebiliyor.

nUzaydan bakınca sanki bir hükümet varmış gibi görünmesine rağmen ülkeyi kimin yönettiğini anlamak çok zor; hatta esrarengiz.

nSanayi çarşısı denilen garip endüstriyel platformlarda musluk suyu ile araba yürütmeye çalışan bir grup yüksek teknoloji uzmanı var.

Bunlar ilk elde akla gelen baskın ihtimaller; şüphesiz uzaylılar Türkiye'de nelerin olup bittiğini uzaylı mantığı ile çözdükleri an, dünyayı istila etmeleri işten bile olmayacaktır. Konu sadece bizim güvenliğimizi değil, bütün dünyayı ilgilendirdiği için bu mühim meseleye pazartesi günü dahi devam etmeyi düşünüyorum ve önemli açıklamalarda bulunacağımı şimdiden söyleyebilirim.

Havalar da iyice ısındı yani!

Havalar da iyice ısındı (2)

Bir kısım tutucu bilim adamı tarafından gelenek ve paradigma dışı olarak nitelenen olguların küçümsenmesi kadar sinirime dokunan pek az şey vardır; Ufolardan bahsediyorum. Nerede kayda değer bir Ufo vakası görülse daima birileri ortaya atılıp ya meteoroloji balonu olduğunu öne sürer, ya da gözlemci vatandaşın akli melekelerini tartışmaya açar.

Halbuki acı gerçekler, bir meteoroloji balonunun ardına gizlenmiş de olabilir!

Türkiye'nin siyasi ve iktisadi durumu iyice ümitsizleşmeye başladığı günlerde ciddi bir Ufo gözleminin resmi kayıtlara geçmesini son derece önemsiyorum. Ülkenin bu derece berbat bir krize sürüklenmesinde hep para ve borsa spekülatörlerini, hortumcuları ve devletle iş tutan hırsız takımını hedef gösterdiğimiz için pekâlâ yanılmış olabiliriz. Son krizin bizzat uzaylılar

tarafından yönetildiği konusunda artık ciddi şüpheler beslemeye başladım. Bu noktada hayli derin bir analiz yapılacak olursa, 21. asırda Türkiye'yi doğrudan uzaylıların yönetmemesi için ortada hiçbir sebep görünmüyor.

Geçen yazımda da belirttiğim gibi Türkiye, uzaylıların dünyayı doğrudan yönetmesi için mutlaka halli gereken orijinal zorluklar gösteriyor; bu zorlukların nasıl aşılacağını çözdükleri anda uzaylılar, dünyayı kendi galaksilerinin bir sömürgesi haline getirebilirler. Eğer bu varsayımım doğru ise, Türkiye'nin kendiliğinden bir "dünyayı kurtaran adam" rolünü üstlendiği ortaya çıkıyor ki esasen Türkiye'ye de yakışan budur.

Dikkat buyuruluyor ise, muhtemel bir uzaylı yönetimi küreselleşme veya kuzey-güney gerilimi gibi beylik senaryoları hepten hükümsüz kılmaktadır. Tabii bu durumda ülkemizde başlıca gündem maddelerini teşkil eden irticâ, ekonomik kriz, yolsuzluklar veya geçim sıkıntısı gibi küçük meseleler de kaale alınmayacak derecede ehemmiyetsiz kalacaktır. Son derece ciddiye almamız gereken gerçek şudur: Artık Türkiye uzaylılar tarafından yakından izlenmekte ve gözetlenmekte olup, uzaylılar belki de Türkiye'nin sosyo-ekonomik düzeninden ve özellikle resmi ideoloji ile devlet politikaları arasındaki uyumsuzluktan çıkaracakları derslerle, muhtemelen kendi dünyalarındaki sosyo-ekonomik problemlere bir çözüm bulmak davasındadırlar!

Bu sürecin sonunda uzaylıların Türkiye'yi doğrudan yönetecekleri konusundaki varsayımım, aslında hayli tartışma götürür bir nitelik arz ediyor; zira biz hangi tarihten beri uzaylılar tarafından yönetilmediğimizi kestirebilecek durumda değiliz. Hâl-i hazırdaki veriler ve yönetim üslûbu, başta muhterem hükümetimizin lider kadrosu olmak üzere bilcümle Bakanlar Kurulu üyelerinin ve görevlerine atanarak gelen ve hükümetlere rağmen devlete sahip çıkan demirbaş bürokratların, bir kısım medya maydanozunun ve entelektüelin vaktiyle klonlama yoluyla birer kopyalarının çıkarılarak, kimselere hissettirilmeden işbaşına geçirildikleri yolunda kuvvetli ipuçları veriyor. Vâkıa bu teori, bir öncekiyle çelişiyor gibi görünse de uzaylılar katında paradoks mantığının çoktandır hükümfermâ olduğu pekâlâ ihtimal dahilindedir. Esasen devlet erkânının bir süreden beri uygulayageldikleri "anti toplum" politikalar, böylece mantıklı bir temele oturmaktadır. Uzaylılar tarafından Türkiye'nin bir deney laboratuvarı gibi kullanılması ilk elde öfkeyle karşılanması gereken bir uygulama gibi görünüyorsa da millici nokta-i nazardan hareketle bu durumdan milli gururu okşayacak sebepler çıkarmak da mümkündür.

Peki bu durumdan nasıl kurtulabiliriz?

Belki de kurtulmamız gerekmemektedir; devleti yöneten zevâtın, bilmem hangi gezegendeki laboratuvarda dondurulmuş vaziyette muhafaza edilen asıllarını kurtarmak için hiçbir vatan evlâdının bir komando operasyonuna gönüllü yazılacağını tahmin etmiyorum. "ABD veya AB'nin yarı resmi sömürgesi olmaktansa uzaylıların güdümünde kalmak daha evlâdır" fikrini

savunanlar da çıkabilir; ben bu konuda tarafsız ve çekinserim; zira uzaylıların her nevi basılı evrakı inceden inceye arşivlemeleri ve kimin ne olduğu yolunda istihbarat depolamaları ihtimal dahilindedir.

İfşa edilecek daha hayli gerçek var fakat havalar çok sıcak!

Vesikayı tersinden okuyunca!

Zaman'ın manşeti, gerçeği tam on ikiden vurdu: "Suç var suçlu yok." Meğer depremden sonra açılan davalarda hiçbir mühendis, müeahhit ve mahalli idareci hüküm giymemiş.

Mizah kaldıracak hâliniz varsa bu cümleyi şöyle tercüme etmek de mümkündür: Türkiye'de depremden sonra binalarda meydana gelen fiziki hasarın sorumlusu mühendisler, müeahhitler vesaire değildir. Haydi biraz daha mizah yapalım; öyleyse dünyanın en kaliteli mühendisleri, müteahhitleri ve mahalli idarecileri Türkiye'de bulunuyor!

Espri yapıyorum, niçin gülümsemiyorsunuz; hatta espriden de öte taş gibi bir gerçekle karşı karşıyayız: Tarihte "vesikaları tersinden okumak" diye bir kavram vardır; buna göre Türk mühendisleri, müteahhitleri ve mahalli yöneticilerinin kalitesi, Türk mahkemeleri tarafından tescil edilmiş bulunuyor. Hukuk devletinde mahkeme kararı son ve en itibarlı sözü temsil ediyorsa bu böyle. E, Türkiye koca bir hukuk devleti olduğuna göre mühendislik, şehircilik, depreme dayanıklı bina teknolojisinde dünyanın en iyisi olduğumuzu tartışmaya gerek yoktur. Aksi olsaydı bir tane olsun aleyhte mahkeme kararı olurdu.

Benim asıl hayran olduğum husus, bugüne kadar mesleki kariyerlerinden ziyade Türkiye'yi kurtarmak veya demokratikleştirmek uğruna sarf-ı mesai eden mühendis meslek kuruluşlarının göz kamaştıran başarısıdır. Marmara Bölgesi'nin alt üst olduğu bir depremden sonra, bir tane olsun teknik adamın hüküm giymemesi bu büyük muvaffakiyeti sarsılmaz bir şekilde tescil etmiştir. İnsan bu noktada ister istemez hayıflanıyor; keşke mesailerinin tamamını, memleket kurtarmak yerine mesleki kariyer kalitesini yükseltmeye yoğunlaştırmış olsalardı kimbilir ne muazzam harikalarla karşılaşacaktık! "Vesikayı tersinden okumak" yoluyla bu defa mühendislerin memleketin kurtarılmasında ve demokratikleşmesinde niçin aynı derece muazzam bir başarı elde edemediğini didiklemenin âlemi yoktur; Bunlar topoğrafya, inşaat, statik ve betonarmeye ilişkin teknik işler olup üzerinde fikir yürütmemiz caiz olmaz!

Gelelim Veli Göçer'e; depremden sonra mahkeme kararıyla tutuklanan tek müteahhit bu zat imiş ve davaları da halen devam ediyormuş. Büyüklerimiz bize "Devam eden davalar hakkında fikir yürütmek usul hukukuna göre suçtur." diye sıkı sıkı tembih ettikleri için lehte aleyhte bir şey söylemek durumunda değiliz; yine vesikayı tersinden okumak usulüyle vardığımız sonuç sözü edilen kişinin 17 Ağustos depreminin tek "zanlısı" olduğunu ortaya koyuyor.

İnsan, bu gibi vakıalar karşısında Türkiye'de bir hukuk devleti yönetimi olduğundan ötürü iftihar ediyor; düşünün, ya aksi olsaydı ne yapacaktık? Kimbilir gerçekler nasıl örtbas edilecek ve asla gün ışığına çıkamayacaktı? Tasavvuru bile insanın kanını ürpertiyor!

Hâlâ anlamıyorsunuz değil mi; herhalde şöyle basit ve düz bir mantık kurgusu izliyorsunuz: Bina depremde yıkılıyor ve içinde insanlar ölüyor. Bu bina ruhsatlı olduğuna göre en az bir teknik adam tarafından kontrol edilip imar standartlarına uygun olduğu onaylanmıştır. Bu durumda binanın sağlam ve oturulabilir olduğuna karar veren teknik eleman suçludur!

Cık cık cık!...

Siz öyle zannetmeye devam ediniz. Bu mantığın ne kadar kof ve çürük olduğu içtihat ile sabittir. Türkiye'de binaların teknik açıdan kontrolü, binaların sağlamlığını denetlemeleri ve son tahlilde sorumluluğunu üstlenmeleri için değil lâf olsun diye icat edilmiş bir kavramdır. Mühendisler, müteahhitler ve mahalli idarelerin sorumluları, Şia doktrinindeki "mâsum imam" gibi hatâ ve mes'uliyetten münezzehtir. Eğer kontrol esnasında bina ayakta duruyorsa mesele yoktur; muhtemel bir deprem vukuunda enkaz altında kalıp ölmek, bina sakinlerinin tercihine bırakılmıştır. Zira Türkiye hür bir ülkedir; kim, bu ülkede hürriyetsizlikten sızlanıyorsa bednamdır; nâmerttir.

....

Bu vesikayı neresinden okursanız okuyunuz başka anlam çıkmıyor

Bîtaraf olan bertaraf olmaz

İnsana dair ilk teorik bilgiyi tabiat bilgisi dersinde almıştık ve bu sınıflandırma biçimi hâlâ geçerlidir: "İnsan, baş, gövde, kollar ve bacaklar olmak üzere üçe ayrılır."

Sonraki yıllar, insanın aslında daha kaç türlü tasnif edilebileceğine dair teorik bilgimizi artırmakla geçti ama gençliğimizin yaz mevsiminde tek klasmanlık bir tarife mıhlanıp kalıverdik. İnsan ikiye ayrılıyordu; sağcı ve solcu! Bir sağcı ile solcuyu birbirinden farklı kılan esasların ne olduğu kitaplarda yazar ama bizim yaşadığımız tasnif biçimi kitapta yazılanlara uymuyordu; öyle olsa, aynı ailenin birer yıl ara ile dünyaya gelmiş iki çocuğu sağcı ve solcu kimliklerini bu kadar tabii şekilde benimseyemezlerdi. Ne sınıf ve menşe farkı, ne farklı gelir seviyesine sahip olmak, ne okumuş□yazmışlık derecesi, ne de inanç ve mezhep gibi belirleyiciler bizim sağ veya sol kimlikleri benimsememizde doğrudan tayin edici olmadı.

Galiba bu psikolojik bir tercihten ibaretti

Geçen yıllar "sağ□sol" tasnifinin anlamlı ama tek başına belirleyici olmadığını gösteren tecrübelerle doluydu. Meselâ insanlar arasında emeğe saygılı veya düpedüz tembel veya asalak ruhlu diye bir tasnif yapmak pekâlâ mümkündür; bazıları kaba, diğerleri ince ruhlu ve naziktir ve bu gibi nitelikler, kişinin siyasi tercihlerinden veya seçtikleri hayat tarzından daha

çok önemlidir. Kezâ başkalarının hakkına karşı hassas veya kaba bir bencillikle donatılmış olmak da daha az önemli sayılmaz. İnsanlar başkaları hakkında karar verirken bir kıstas kullanmak zorundadırlar ve dünyanın her yerinde "iyi"nin "kötü"ye tercih edilmesi, tek başına tarif edici değildir; ayrıca "iyi ve kötü" kavramlarının içinde ne türlü değer yargıları olduğuna da bakmak ve tarifini yapmak gerekir. Bu çerçeveden bakılınca Türkiye'de vaktiyle insanların başkaları hakkında hüküm verirken solcu veya sağcı olup olmadığına bakarak karar verdiklerine inanmak şaşırtıcı görünüyor; ne var ki öyleydi.

Türkiye'deki idrak edilme biçimine bakarak solculuğun veya sağcılığın aslında siyasi bir kimlik vasfı taşımadığını söyleyebiliriz; kendisini solcu diye tarif eden biri pekâlâ otoriter ve totaliter bir siyasi üslup taşıyabildiği gibi sağcılardan liberal, hoşgörülü ve demokrat ruhlu insanlara da rastlanabiliyordu; tersi de mümkündü elbette. Sağ sol ayrımında insani vasıflar ayrıca değerlendirmeye alınmıyordu. Belki de son derece sığ bir siyasi idrak seviyesi gerektirdiği için sözkonusu kavramlar bu kadar yaygınlaşabilmiş ve insanlar arasında ortak bir semboller dizisi oluşturabilmişti. Şüphesiz solcular da sağcılar da kendilerini "iyi" olarak tarif ediyorlardı; kesintisiz devrim kadar kıyamete kadar muhafaza edilmesi gereken değerler de "iyi" ve doğruydu. Bu basmakalıpçılık son tahlilde sair insani vasıfların ıskalanmasına yol açtığı için zalim ve kötüydü. Mesela "solcu" diye tanınan bir kişinin temel insani hasletler bakımından yüksek vasıflar taşıması, sağcılar tarafından ciddiye alınmadığı gibi aynı kişi hakkında "sol değerlendirme"lerde de pek kaale alınmıyordu; önemli olan davaya bağlılık, lidere itaat veya partiye (örgüte) hizmet gibi basmakalıp ama temelde totaliter ve otoriter vurgulardan ibaretti. Sağ□sol geriliminde "yalan" kavramı belirleyici değildi mesela; yalanın hangi istikamette tercih edildiği daha önemliydi; keza dürüstlük, ahde vefa, dostluk, komşuluk, hakka riayet, nezaket, temizlik, çalışkanlık gibi insani vasıflar da sağ□sol geriliminde birdenbire önemini kaybediyor ve anlamsız hale geliyordu.

İnsanları zıt kutuplar halinde tasnif edip, onlara yuvarlatılmış nitelikler izafe ederek kolayca sınıflandırmak şüphesiz kitle ruhuna kapılmış kişilere bir kafa rahatlığı ve sadeliği sağlaması bakımından kullanışlı bir icattır. Toplulukları kolay ve zahmetsiz idare etmek fikrindeki yöneticiler için bu türden "polarite"lerin (kutupluluk) daima güvenilir ve iyi iş gören bir araç teşkil ettiğini görüyoruz. Belki de bu yüzdendir ki Türkiye'de sağ□sol ayrımı fiiliyatta pörsümüş olmasına rağmen yeni isimler altında ve yeni terkipler biçiminde geçerliğini koruyor. Önemli olan kutupluluk halinin anlamlı olup olmadığı değil, bizatihi kutupluluk halinin devamıdır. Demokrat□liberal, laik□müslüman, ilerici□gerici veya hain□kahraman! Kitleler bu basit sınıflandırmaları kolayca anlayacak şekilde düz mantık ve asgari zekâ kullanmaktan hoşlanırlar ve böylece olup□biteni anlayabildiklerini sanmak onları mutlu eder; böylece hayatı yorumlayabilmek onurunu paylaşmış olurlar ve kendilerini önemli hissederler.

Halbuki gerçek de emek ister

Polariteyi icad edenler açısından durum daha farklı ve avantajlıdır; kutupluluk bir savaş çağrısıdır ve kitle insanına "bir an önce yerini seç" mesajını gönderir; "ilerici mi olacaksın, gericiliği mi tercih edeceksin?" Bu noktadan sonra ilericilik veya gericiliğin nasıl tarif edildiği önemli değildir. Fıtraten "gerici" zihniyetteki bir adam bile, bu kışkırtıcı çağrı karşısında suskun kalamaz ve siperini seçer. Sipere girenlerin yönetilmesi artık kolaydır çünkü onlar karşı tarafın baskısı ve tehdidi altında bulunmak psikolojinin tesiriyle hemen yeni bir "kitle" oluştururlar ve aslında nasıl ve hangi kalitede yönetildikleri ile ciddi surette meşgul olmazlar. Bir kampa dahil olmak dayanışma ruhunu artırır, irili ufaklı şahsi ve insani zaafların hoşgörülmesini temin eder ve kişiyi en ucuzundan "siyasi insan" haline getirir.

İnsanların aslında daha uzun ömürlü, ezeli ve ebedi kıstaslara müracaat edilerek tasnif edilmesi gerektiğini nice zaman sonra farketmek üzücü; mesela kırmızı ışık yanarken otomobili ile yaya geçidini kapatan sürücü, yukarda sözü edilen siyasi kutupların veya hayat tarzı tercihlerinin birine ait olmayı hak etmiyor; kaldırıma tükürenler kadar riyâkarlar ve daha nice benzerleri de bir hayat tarzının veya siyaset felsefesinin taraftarı olmak onuruna hak kazanmıyorlar. Bu durumda ezeli ve ebedi insani değerleri, siyasi veya felsefi kimliklerin önüne koymak gereği ortaya çıkmaktadır ve bunun insanlık tarihinde yeni bir fikir, yeni bir safha olduğunu ileri sürmek mümkün değildir. İnsanlığı etkileyen bütün önemli öğretiler, dinler, ahlâk telakkileri, klasik onurunu kazanmış sanat ve fikir eserleri aslında ezeli ve ebedi insani değerleri konu edindikleri için uzun ömürlü değiller midir? İnsani değerlerin müşterek bir dil teşkil etmesi ne kadar dikkat çekici bir husus: Alçakgönüllülük evrensel bir dildir; insana saygının, başkalarının hakkına riayetin, yardımseverliğin, merhametin, dürüstlüğün veya samimiyetin bir başka dile çevrilmesi gerekmiyor ve herşeye rağmen beşeriyet dediğimiz kavram, bu ve benzeri gibi ortak değerler üzerinde yükselerek varlığını devam ettirebiliyor.

Hangi kıstas kullanılmış olursa olsun; insanlar birbirinden farklıdır ve farklılıklarını koruyarak bir arada, barış içinde yaşamak zorundadırlar. Bir arada barış içinde yaşamanın gerektirdiği ortak değerler içinde siyasi felsefe tercihleri hiç de hayati ve öncelikli bir önem taşımıyor. Beşeriyet, müşterek aklını kaybetmedikçe siyasi kimlik ve felsefe tercihleri hiçbir zaman ezeli değerlerin yerini alamayacaktır. Son iki dünya savaşı, beşeriyetin müşterek aklını askıya aldığı kriz dönemleri olarak örnek gösterilebilir. Bugün bir dünya savaşı tehdidi uzak bir ihtimal gibi görünüyorsa da siyasetçilerin "kolay yönetmek" saplantısı yüzünden son dünya savaşının tahribatına denk başka krizler yaşamamız da muhtemeldir ve esasen "Küreselleşme" adı altında böyle bir "ılık savaş" hali yaşamaktayız. Bu mânâda insanlık tarihi, insanlığın müşterek değerleri ile siyaset sınıfının ihtirasları arasında sıkışıp kalmış toplumların dramatik hikayesinden ibarettir. Gerçek acı ama açıkça görünebiliyor: Macchiavelli'nin cesur itiraflarından bu yana insanlığın müşterek değerleri, siyaset sahnesinde, □istismar haricinde□ tamamen değersiz ve ihmal edilebilir bir vasıf taşıyorlar.

70'li yılların büyük politik yalanlarından biri de, "Bîtaraf olan bertaraf olur" aforizmasıydı; bu cümle doğruyu aksettirmiyor; yanılma hakkı kadar bîtaraflık hakkına da sonuna kadar saygı gösterilmelidir zira bîtaraflık hakkı, "vicdan hürriyeti"nin ayrılmaz parçasıdır.

Ampul

Milli Piyango'nun bir sloganı vardı: "Kazanmayı ümit etmek için önce bir bilet almalısınız." Piyango felsefesine inananlardan değilim ancak piyangoda bile kazanma hayali kurabilmek için bir bilet sahibi olmanın gerekliliği fikrine saygı duyuyorum.

Bir bilet sahibi bile olmadan kazanmayı umanlar saygıyı hak etmiyorlar. Kaldı ki piyango, tesadüfi ihtimallerin kurgusudur; gündelik hayat, emek değeri üzerine işliyor. Ümitvar olmak, gayret ve emek göstermek şartıyla meşruluk kazanır.

Aşırı dozda devletçi, merkezî ve otokrat bir siyaset geleneği içinde bugünlere kadar gelmiş bir toplumuz; böyle bir kamu yönetimi geleneğinin en fena tarafı, sade insanlara piyango bileti bile almadan kazanma ümidi telkin etmesidir. Sokaktaki adam, bugün geleceğe yönelik emek yatırımlarıyla değil, sadece beklentileri ve buldukları arasındaki tatmin veya hayal kırıklığı ile tavırlarını düzenleyen bir insandır ve otoriter-totaliter yönetim felsefesinin en kötü tecellisi budur.

Anketlere göre gönüllerin şampiyonu, muhtemel bir seçimin tek galibi tarzında takdim edilen yeni parti âlâ-yı vâlâ ile kuruldu ve hemen ardından hayal kırıklığı terennüm eden yorumlar birbirini izlemeye başladı. Bu oluşumdan çok şey beklediği için sukutuhayâle uğrayanlar, hayal kırıklığının dahi olsun bedelini ödemedikleri için bana göre haksız mevkiindedirler. Üç beş iyi adamın bir araya gelmesi ve iyi bir program etrafında birleşmesiyle hâsıl olacak ivmeye kurtuluş ümidi bağlamak, olsa olsa siyasi kültür noksanına işaret eder. Bu, tipik bir "kurtarıcıya yatırım yapmak" davranışıdır; kurtarılmayı beklemek bir zaaftır. Yakın tarihinde defalarca "kurtarılmış" bir toplum olarak hâfızamız, bizi bu hususta ikaz etmeliydi.

Ortalıkta kurtarıcı niteliğine uygun insanlar yoksa, muhayyilenin biraz nitelik tenzilatı ile yeni bir kurtarıcı tipi inşa etmesi de zor olmuyor. Türk toplumu hafızasızlığın ve sosyal ilimle takviye edilmemiş tarih ve siyaset şuuru eksikliğinin bedelini pahalı ödüyor. Sadece ızdırap çekmiş olmak, ızdıraptan kurtulmak ödülünü hak etmiş olmaz; sebepler ve süreçler üzerinde de kafa yorgunluğu ve "tedebbür" cinsinden bir emek harcamak lazım.

Giderek yoksullaşmak ve inanç değerlerinin itilip kakılması gibi iki esaslı noktada Türk toplumu ızdırap çekiyor; bu ızdıraplardan kurtulmanın çaresi, iyi adamların kurtarıcılığına ümit bağlamak değildir; toplumun da en az iyi adamlar kadar vasıf yüksekliği göstermesi şarttır. Hatırlayınız, 1980'li yılların ortalarında Türkiye'nin böyle ızdırapları yoktu; fevkalade iyi idare edildiğimiz için değil, toplum olarak beklentilerimizin düşüklüğü sebebiyle mutluyduk biraz da. Tabir caiz görülürse kaybettiğimiz "yitiği" arıyor durumdayız şimdi.

Daha iyiyi zorlayamadığımız için daha kötüye mecbur kaldık; küçük rüşvetlerle mutlu olduk; politik sistemi kendini ıslaha zorlayamadık. Netice olarak bugün krizlerden kriz, ümitsizliklerden ümitsizlik beğenir hale geldik.

Vâkıa üç-dört gün önce eli yüzü düzeltildi fakat şu ampul amblemi benim de kafama takıldı; Türkiye'de grafik sanatları Batılı muadillerinden hiç de aşağı değil; öyleyse bu estetik fukaralığının, grafik değer düşkünlüğünün sebebi nedir? Belli ki "ahali anlamaz" zannıyla flamanı göğdeye bağlayan elemanlar bile inceden inceye tasvir edilmiş; gereksiz ayrıntılarla mülemmâ kötü bir buluş.

Ayrıca "aydınlanma ideolojisine" tam cepheden bodoslama imâ tek kelime ile felaket. Bu amblemi beğenenleri suçlamıyorum; bu amblemi beğenenleri anket üzerinde tasvip eden kitlenin beklenti düşüklüğüne kızıyorum. Doğrusu daha kuruluş toplantısından birkaç dakika sonra "Bu ampul kaç vatlık?" diye soran gazetecinin hafifmeşrepliğine bile tebessüm edesim geliyor.

Ne peşinen destekçi, ne de ikiyüzlü kartel tetikçilerinin peşinen muhalif tavrı içindeyim; benim ilgilendiğim husus Türk toplumunda "ümit" mekanizmasının bu kadar düşük bir profil göstermesinden ibarettir. Bu mekanizmayı, bir kere daha toplumu kendi nitelikleri üzerinde düşünmekten ve bu nitelikleri artırmaktan ziyade "kurtarılma psikolojisi" içine sürüklediği ve yeni kurtarıcılar inşa ettirdiği için kötü buluyorum.

Kurtuluş tepede değil, tabanda; bugünden yarına değil, gerektiği kadar "sosyal zaman"a bağlı, iyi adamlarla değil hep birlikte.

Not: Yıllık iznim sebebiyle yazılarıma ara veriyorum; yeniden buluşmak ümidiyle. ATA

2001

29 Eylül

Dil Bayramı, gönül yâresi Zaman Gazetesi

29 Eylül

Medya maydanozları sendikası başkanıyla sohbet Aksiyon Dergisi

24 Eylül

"Mektub"un aslı! Zaman Gazetesi

22 Eylül

Öngörülmüş bir kaos veya "Büyük şef nerdeyse biz oradayız!" Zaman Gazetesi

17 Eylül

Hınç ve linç! Zaman Gazetesi

15 Eylül

Öldür, öldür! Zaman Gazetesi

10 Eylül

İnşa ve moloz Zaman Gazetesi

08 Eylül

(Y), (P) ve (S)'nin hikayesi(*) Zaman Gazetesi

(Y), (P) ve (S)'nin hikayesi(*)

Bir meslek lisesinin 100 kişilik kontenjanına sadece üç talebe müracaat etmiş; meslek liselerinin rağbeti yok artık. Genel rakamı elbette bu işlerin "bakan"ı bizden iyi bilir.

İletişim, sağlık, ticaret, endüstri konusunda ortaöğretim veren liseler canlı cenaze halinde; imam hatip liselerinde hiç değilse bir sınıf doldurabilmek için köylerden öğrenci toplandığını duydum; tam pansiyon vaadi ile ancak doldurulabilen bir tek sınıf. Buna mukabil bir başka düz ortaöğretim kurumunda "iyi" öğrencilerin toplandığı bir sınıfa evladını kaydettirmek için 500 milyon "bağış" vermekten çekinmeyen veliler de var.

Bağlantı kurmakta zorluk çekenler için kısa bir izah: Üretimin zaten köküne kadar frenlediği iktisadi tablo içinde bir de meslek liselerinin rağbeti azaltılıyor; buna mukabil, milyonlarca genç üniversiteye giriş eğitimi vermekten başka çıkış kapısı olmayan düz liselere yöneltiliyor. Öyle bir berzah ki, üniversiteyi kazanamayanların hali acıklı, kazananları ise bir başka dram bekliyor. Defalarca belirtildi; bu ülkede üniversiteler son derece sert bir tarzda iki grupta toplanmış durumda: Birkaç üniversite ve "diğerleri". Şubat krizi, o birkaç "üniversite"den mezun gençleri bile iş ve gelir kaybı buhranına soktu; "diğerleri"nden mezun olanların ahvalini gayri siz tahmin ediniz. Tebrikler! Geleceği tasarlamak dediğiniz böyle olur; bir zanlı hakkında peşin yargıda bulunmak istemem ama geleceğin (Y)lerini işte böyle yetiştiriyoruz. Bir kere daha tebrik!

(Y) vak'asının şüphesiz ferdî ve marazî bir boyutu var; o ferdî boyutu ihmâl etmeden vaziyeti bir kere daha tespit edelim: Sokaklarımızda, aynı marazî hâlete kapılmak noktasında bıçak sırtında yürüyen on binlerce (Y) dolaşıyor; geleceklerini göremeyen, nitelik kazandırılamamış, üretim süreçlerinden koparılmış, meslekî kimlik edinememiş, özgüvenini inşâ noktasında kimseden yardım görmemiş, herhangi bir dünya görüşünden mahrum on

binlerce genç insan. Teşhis etmek için özel gayrete gerek yok zaten onların arasında yaşıyoruz. O efsânevi aile değerlerimiz ve dayanışmamız olmasa büyük şehir caddelerinin kısa zamanda bir Harlem'e veya Bronx'a dönüşüvermesi işten bile değil.

Bu, meselenin "masculin" (erkeklere dair) ciheti; bir de "feminen" yanı var manzaranın: Plağın öbür yüzünde kaderi bir yerde (Y) ile kesişen (P)ların, (S)ların fecî hikâyesi; ayrıntıları □gereğinden fazlasıyla□ biliyorsunuz. 18□20 yaşlarındaki genç kızların aileden koparak fuhşa sürüklenmesinden de başta devlet olmak üzere hepimiz derece derece sorumluyuz. "Mezarlıkta fuhuş" olgusu herkesi şaşkına uğrattı ama aynı eylem bir başka mahalde cereyan etseydi sanki bu derece irkilmeyecektik gibi bir manzara hâsıl oldu. O talihsizlerin hikayesini, her birini kendi evladımız gibi dinlemeyi deneyelim, bakalım canda tâkât kalacak mıdır?

Televizyon reklâmlarında genç kızlara yönelik gizli ve imâlı mesajların farkına varan bir denetim mekanizması var mı bu memlekette? Listesi ve tahlili uzun bir makale, belki bir kitap olur. Reklâm sektörü, "medya" ile kol kola girerek genç kızlar ve kadınsılık fikrine yaslanan vahşi bir sömürü mekanizmasını işleterek servet kazanıyor. El kadar sabî sıbyan, daha büluğa bile varmadan cinsî nitelikleri ile bir adım öne çıkmaya teşvik ediliyor. Manken ve güzellik yarışmalarının sözünü bile etmiyorum; toplu halde intihara karar vermiş toplumların haricinde hiçbir yerde bu kadar açık bir sömürü mekanizması işletilemez. Ve trajik bir mantık suali; (P) ile, üç kişilik "özel defile" seansına çıkmakta meslekî bir mahzur görmeyen ünlü mankenler arasında ne fark var? Şans mı, güzellik mi, ne? Söz gelişi (S), bir güzellik yarışmasında derece kazanmış olsaydı, yolu yine de sık sık mezarlıktan geçer miydi? Niçin binlerce genç kızımızı daha hayatlarının baharında kariyerlerini, güzellikleri ve vücutları üzerinden kurmaya teşvik eden bu iğrençlikleri görmezden geliyoruz?

Güzelsen ve şanslıysan para, ün, statü; değilsen kaldırımlar ve mezarlıklar!

Fuhuş maalesef her toplumda görülen bir vâkıâ ama bizdeki kadar alenî takdir ve teşvik görmesi tek kelimeyle ürpertici; televizyonlardaki "magazin" yapımcıları eserleri ile iftihar edebilirler; bu tip programları, "benim kızım, oğlum böyle yapmaz" körlüğü ile ayıla bayıla seyreden o saygıdeğer seyirci kitlesi de!

Bu pis kokuya hangi deodorant iyi gelir, bilen var mı?

(*)Başlıktaki üç harf kısaltması, Garih cinayetinin maznun ve şahitlerini temsil etmektedir.

İnşa ve moloz

Her yanımız bir şantiye manzarası gösteriyor; şehirlerimiz, komşuluk ilişkileri, şehir mimarisi, altyapısı ve bir arada yaşama edebi noktasında bir inşaat yeridir.

Hacı Bayram Veli'nin o meşhur "Nâgehan bir şara vardım / Ol şarı yapılır gördüm / Ben dahi bile yapıldım / Taş ü toprak âresinde" mısralarında tasvir ettiği manzara da tarihî bir "inşâ"ya

işaret eder. Bu ameliyede sadece şehirlerimiz değil, insanımız da inşâ halinde. Bazı zaman yeni toplumsallaşıyormuş gibi garip görüntülere bürünen insan sûretleri de bu inşâ sürecinin ürünü. Her inşa bir modele, evvelce tasavvur edilmiş bir plana yaslanır. Bizim üzerinde ittifak ettiğimiz müşterek bir inşâ tasavvurumuz yok. Mesela şehirlerimizi yeniden biçimlendirirken örnek ittihaz edebileceğimiz bir model fikre sahip değiliz. Kıra döke, her yeniyi had safhaya kadar varan sarsak ve kötü uygulamalarla bizzat tecrübe ederek yürüyor, geleneğe en çok ihtiyaç hissettiğimiz zamanlarda vaktiyle onu çok incitmiş ve ihmal etmiş olmaklığın cezasını çekiyoruz.

Bir kamu düzeni kurmak ve onu toplumun hizmetine sunmak noktasında da aynı sarsıntı içindeyiz. Yeni devletimiz seksen yaşına geliyor; ama tek tek veya bütün halinde neresine dokunsak elimizde kalıyor. Onaltı Türk devletinden mülhem, "biz Türkler devlet kurmakta fıtraten kabiliyetliyiz" övünmesinin kofluğu artık âşikârdır. Günümüzde pek çok başarılı şirketin ardında, bizim kamu yönetimi mantığımızla kıyas bile edilmeyecek derecede etraflı, iyi öngörülmüş ve hesaplanmış, insan unsurunu asla ihmal etmeyen ve nihai planda rasyonel bir düşünce birikimi barınıyor. Evet, devletler şirketlere benzemezler; fakat nihai gaye itibariyle insana veya insan topluluklarına hizmet noktasında kesiştikleri bir yer vardır. Şirketler, malî planda tutarlı ve kârlı olmak, yüksek verimlilikle çalışmak, müşteri kitlesi ile iyi iletişim kurmak, kaliteyi sürekli kılmak ve diğer rakipleriyle rekabet etmek gibi hususlarda minyatür bir devleti andırırlar ve kabul etmek zorundayız ki cirosu ve müşteri kitlesi itibariyle ikiyüz küsur devletin çoğundan daha güçlü ve etkili uluslararası şirketlerin sayısı giderek artıyor.

Eğer Türkiye'yi devâsâ bir şirket olarak tahayyül ederek analize tabi tutarsak gerçekten iler-tutar yanını bulmakta zorlanırız: Bu şirket hiç de akli yönetilmemektedir ve yönetim kurulu, "ticari itibarları" yerlerde sürünen kişilerden müteşekkildir. Şirket içinde adaletsizlik, hırsızlık, soygunculuk emsali şeyler kurumlaşmış, normallik meziyet haline gelmiştir. Şirketin milyonlarca hissedarı yoğun bir ümitsizlik içindedir; "hizmet içi eğitim" çalışmaları tam bir fiyaskodur. Hissedarlar arasında şirkete aidiyet ve şirket kimliği konusundaki büyük ihtilaflar hâlâ çözülememiştir. Şirketin tüzüğü ise şirketin gelişmesine değil, mevcudun muhafazasına bile hizmette büyük zaaflar gösteren kaba bir disiplin yönetmeliğini andırmaktadır.

Şu suale çok net bir cevap vermek gerekiyor artık: Biz Türkler, bir devlet düzeni kurmak, işletmek, geliştirmek ve onu şimdiki zamanın ihtiyaçlarına göre yenilemekte başarısız mıyız? Bu suale "en azından görünürdeki hale nazaran evet" cevabı vermek nefse incitici gelse bile, neticede bir çöküntünün altında kalmaktan şüphesiz daha iyi ve doğrudur. Bizdeki "devlet aklı", bu suali "asla!" diye cevaplamaktan başka, bu hususta menfi görüş beyan etmeyi bile onuruna yediremiyor. Halbuki "inşâ"nın başında değilse bile ortalarında bir yerde seri yanlışlıklar yapıldığını kabul etmek, bizi hiç ümid etmeyeceğimiz ölçüde güçlendirebilir.

Tafsilatta boğulmayalım; bütün göstergeler, "inşâ"nın yakında bir moloz yığını haline gelebileceğini ihtar ediyor. Yaşadığımız, geçici bir krizden ibaret değil. Parayla halledilemeyecek sıkıntılarımız, diğerlerinden daha fazla ve daha ağır. Hafazanallah; her şeyin bir daha iflah olmayacak derecede çöküntüye uğradığı gün, boş böbürlenmelerin de mânâsı kalmaz.

Hakikat karşısındaki tavrımızla topyekûn zorlu bir sınamadan geçiyoruz; bizi ancak hakikat karşısında "sâdık" bir zihni tutum kurtarabilir ve unutmayalım ki şirketler gibi devletler de "ebed müddet" değildir!

Öldür, öldür!

Hiçbir savaşın makul bir sebebi yok aslında; ama dünya tarihi, haklı savaş gerekçeleriyle dolu. Savaş tamtamları çalınır ve dünyanın en büyük askerî kuvveti yüzüne savaş boyaları sürerken aklı başında sandığımız bütün siyasetçiler, stratejistler, gazeteciler ve ilim adamları birer baykuş gibi köşelerinden başlarını uzatarak var güçleriyle savaş gerekçeleri sıralamakta birbirleriyle yarışıyorlar.

Savaşlar, dünya tarihinin kördüğümü ve düğümleri çözen Gordion Kılıcı. İçimizdeki yırtıcı hayvan bir kere kan kokusu almaya görsün; hipnoza girmişçesine savaşı meşrulaştırmaya çabalayıp duruyoruz. "Amerika bunu yapanın yanına bırakmaz" imiş; bıraksın diyen kim? Hukukun nihai amacı barıştır. Bir cürmü işleyeni cezalandırmak için hukuk yolundan ne çabuk vazgeçiyoruz? "Savaş ilanında kesin delil aranmasına hâcet yoktur" ne demek? Amerika şu anda, bağrına yönelen kanlı terörün müsebbiblerini -velev ki bir hükümet olsun- yargılama iktidarına sahip. İnsanlar, hukuku ferdî intikam haklarından vazgeçmek suretiyle tesis ettiler; hukukta misilleme yok; hukukta kanunsuz suç ve ceza yok. Hukukta cezalar cürümle orantılı olmak zorunda. Öyleyse bu savaş goygoyculuğunun mânâsı ne?

İnsanlık yine bir şiddet nöbetinin sarsıcı titremesine kapılmış görünüyor. Belli ki çok kan akacak ve Amerikan hükümeti, kendi kamuoyunun öfkesi yatışana kadar, içerden birileri "yeter "diyene kadar "sabırla, kararlılıkla ve acımaksızın" vuracak. Bugün itibariyle görünürde zanlı yok; gam değil, bulunacak ve misli görülmemiş derecede intikam alınacak. Bu tarz cezalandırma uygulamalarını, Cilalı Taş Devri de dahil tarihin her devrinde bulabilirsiniz. "İlerleme" şampiyonlarının gözüne gözlük: Fî tarihten bu yana bir arpa boyu bile yol katetmiş miyiz?

Amerikan halkına samimi taziyetler diler ve acılarını paylaşırız; ama acılarının büyüklüğü, onlara "milli onurumuz zedelendi" gerekçesiyle dünyanın bir başka yerinde, aynı ikiz kulelerde can veren masumlara benzeyen masum sivilleri katletme hakkı vermez. Amerika gerçekten iri ve güçlü bir ülke; ama "büyük" olmak için her hâl ü kârda hukuka riayet etmeleri gerekir; zira barışı koruyacak ve sürdürecek tek şey hukuka riayettir.

Bu yazı, Amerikan hükümetinin davranışını değiştirir mi? Elbette hayır. Lâkin kabul etmekten kaçınamayacakları bir trajik kavşakta bulunduklarını bilmeliler: Ya evrensel hukuk ya da western hukuku. Bu tercih, Amerikan medeniyetinin, dünyanın gelecek yüzyıllara bırakacağı mirası tayin edecek bir karar olacaktır.

Benim tahminim western tipi hukukun galebe edeceğidir; zira Amerika, kuruluşundan beri, özellikle milletlerarası arenada gücünü gizlemeyi değil teşhiri seçerek bugünkü gücüne ulaştı. Muhtemelen evrensel hukuka itaat etmeyi bu noktada zaaf sayacak ve yine alışkın olduğu üzere kontrolsüz şiddete başvuracaktır. Hele dünya kamuoyu, tam da şiddete tapan arena seyircileri gibi "öldür, öldür" diye haykırırken bu fırsatı asla kaçırmak istemeyecektir.

1993 yılında Sivas olaylarını uzaktan izlerken, bazı protestocuların polisin omzuna tutunup ondan destek alarak otele doğru taş attıklarını gördüğümde yanımdakilere "Büyük fitne kokusu alıyorum; hemen buradan ayrılıp evlerimize gidelim" ikazında bulunduğumu hatırlıyorum. O gün evlerimize giderek fitneden kurtulduk; ama bugünün fitnesi, o vıcık vıcık tabirle pek bir "global". Makalesinin sonunu "Tanrı Amerika'yı korusun" diye bağlayan eski "antiemperyalistler", insanlığın kıyamet gününde sığınacak bir delik bulurlar mı bilmem; Twin Towers'ın bilmem kaçıncı katından atlamayı tercih ederek ölümlerden bir başka ölüm beğenen o bahtsızlar gibi bizim de kaçacak yerimiz yok.

Fitne atmosfere yayıldı ve itidal buharlaşıp kayboldu:

Tanrı beşeriyeti korusun!

Hınç ve linç!

Kovboy filmlerinde çok seyretmişizdir; hapisteki zanlıyı koruyan Sherrif'in "Office"i, ellerinde kazma kürek, tüfek ve ip taşıyan öfkeli bir kalabalık tarafından basılır ve,

-Hey Şerif, o pisliği bize ver de icabına bakalım diye homurdanırlar. Eğer kasabanın şerifi "esas oğlan" ise, bu linç talebine şöyle cevap verir:

-Hemen evlerinize dönün; zanlı yargılanacaktır ve o güne kadar zanlıya dokunmaya kalkışan beni karşısında bulur!

Bu beylik sahne klişesi, Amerikan medeniyetinin en güçlü ve en zayıf tarafı. Yüksek teknoloji bir milleti medenî kılmaya yetmez. Medeniyetin tek evrensel kriteri adâlettir ve adâlet bir kere tesis edilmekle bile hedefe varılmış sayılmaz. Amerika'nın vahşi Batı'sında kahraman şeriflerin veya altın kalpli çete reislerinin adâlet dağıttığı XIX. yüzyıl başlarından bugüne kadar, daima ve en küçük hadisede bile adâlet prensibi koruyup kollamak gerekir.

Amerika, kendi teröristini ararken ince eleyip sık dokumayacağını dünyaya duyurdu. Şimdi Bin Ladin ismindeki eski ajanını cezalandırmak için dünyanın en fakir ve perişan ülkelerinden birine, Afganistan'a geniş çaplı bir intikam savaşı açmaya hazırlanıyor. Suçlu olarak Usame

Bin Ladin ismi üzerinde karar kılınmış olmasında ne kadar isabet vardır; bunu bilmiyoruz lakin herkesin bilip de yüksek sesle tekrarlamaktan çekindiği gerçek, ABD'nin, vaktiyle bizzat kendisi tarafından koymuş olduğu evrensel hukuk prensiplerini kulak ardı ettiğidir. Öyle anlaşılıyor ki Bin Ladin hakkındaki hüküm çoktan verilmiştir ve yargı kararı sonradan gelecektir.

Şu bizim teröristbaşı'nın Rusya'dan İtalya'ya, oradan Kenya'ya fink attığı günlerde Türkiye, kendi teröristine karşı bugün ABD'nin Bin Ladin'e yaptığı muameleyi yapabilir miydi dersiniz? Aradaki çifte standart korkunç. Doğrudan ve dolaylı olarak 30 bin kişinin ölümünden sorumlu tuttuğumuz Apo, İmralı Adası'ndaki AB normlarına uygun hapishanede beyler gibi yatarak gününü dolduruyor; bu adam muhakeme edilirken neredeyse Çin ü Maçin'den bile rutubetten nem kapacak kadar hassas gözlemciler akınına uğradı Türkiye. Apo'yla Bin Ladin arasındaki fark, yol açtıkları cinayetin farklı zaman dilimlerine yayılmasından ibaret. Eğer doğruysa Bin Ladin, otuz bin Amerikalı'yı yarım saatte katletti; bizim teröristbaşı ise on beş senede.

Demokrasilerin en zayıf tarafı, yani "Aşil topuğu" kamuoyu. Öyle anlaşılıyor ki ABD, sırf öfkeli Amerikan kamuoyunu teskin etmek için bir kere daha kendi hukuk standartlarını çiğneyerek bir adâletsiz şiddet gösterisi yapmaya kararlıdır; bu kararın esasen dünya kamuoyunda çok kuvvetli bir inanç halinde yaşayan Amerikan aleyhtarlığını daha keskinleştireceğinden şüphe edilmez. Amerika, işte bu yaygın "hınç"ı hafife almakla çok büyük ölçüde stratejik hata yapıyor. İkiz kule felaketinin ilk işitildiği dakikalarda dünya kamuoyu, yaşadığı büyük şaşkınlık ve ürküntüyle birlikte, Amerika'ya karşı şuur altında birikmiş nefretin su üstüne çıktığını da hissetti. Bu nokta önemli! Felaketin büyüklüğü anlaşıldıktan sonradır ki Amerikan kibirine ve mağrurluğuna beslenen hınç, yerini samimi bir üzüntüye terk etti. Bu kısa süreli hınç patlaması, bugün yanlış kararlarla daha uzun süreli ve kalıcı hale getiriliyor galiba.

Amerikalıların, Amerika'da olup biteni bir "evrensel mesele" gibi görmeyi artık terk etmesi gerekiyor; onlar NBA ligine dünya şampiyonası adını verebilirler ama Amerika'nın içinde cereyan eden terör hadisesini "global bir tehdit ve tehlike" şeklinde algılamaya hakları yok. İşte bu kritik noktanın kaçırılması halinde ABD, ayağına kadar gelmiş bulunan gerçekten büyük ve medeni bir organizasyon olmak şansını tepmiş olur. Bütün yeryüzünü, Amerikan çıkarlarının takip edilmesi için egemenliklerine terk edilmiş bir serbest bölge gibi görmek, orta vadede anti Amerikan duyguları bilemekten başka işe yaramaz.

Amerika şimdi gerçekten büyük olmak fırsatıyla baş başa ve bu fırsatı çiğnemek için hazırlık yapmakta. Kendi uçağına sahip çıkamayan istihbarat gücü, Amerika'ya bu nükteyi hatırlatacak kadar zihin selametine sahip midir?

Zannetmiyorum.

Öngörülmüş bir kaos veya "Büyük şef nerdeyse biz oradayız!"

Hemen herkesin üzerine uyabilecek kadar bol, "yersen yoğurt içersen ayran" bir terörizm ve terörist tarifi. Son derece bulanık ve ucu kapalı bir dış politika anlayışı. Bu haliyle Amerikan hükümeti, kendinden başka bütün milletleri ve hükümetleri yeri geldiğinde düşman ilan edebilecek bir strateji geliştiriyor.

Avrupa ise hâlâ uğradığı şoktan kurtulabilmiş değil. Bu belâ, uzun vadede Ortadoğu'nun Müslüman ahalisinden ziyade Avrupa Birliği'ne zarar verirse buna hiç şaşırmamak gerek.

Amerika, bütün dünyaya ikiz kulelerin çöküşünü çokça gösterip kendini mağdur ve haklı ilan ederken dostlarını ve düşmanlarını "destabilize" edebilecek büyük bir siyasi manevranın hazırlıklarını tamamlıyor. Amerika bütün dünyaya güvensizlik yayıyor ve kavraması belki güç gelecek; ama neredeyse bütün dünya kamuoyunu terörize ediyor; terörizm kavramını bu kadar bol ve sıkça; ama aynı zamanda bu kadar itinasız şekilde kullanmaları tesadüfi olamaz. Amerikan kamuoyu ise gündelik siyasetin ancak kampanya boyutundan haberdar veya habersiz; kendi hükümetleri tarafından ustalıkla yürütülen yeni bir kampanya ile karşı karşıya bulunuyorlar ve bu kampanyaya bakarak geleceği tasavvur etmek, bugün fiilen imkansız hale geldi. Amerikan hükümeti, dünyaya yeni bir sözlük dikte ediyor ve bu sözlüğün içindeki kavramları yeniden tarif etmeye hazırlanıyor. Müttefikleri şaşkın ve siyasetsiz; muhalifleri ise tedirgin ve öfkeli.

Galiba Hollywood sinema endüstrisi Amerika'da gizli bir darbe yapıp yönetimi ele geçirmiş olsa gerektir; bu ucuz savaş çığırtkanlığı, bu hissi milliyetçilik gösterileri, bu kamera karşısına geçerek bol gözyaşlı ve iç çekişli dramatik konuşmalar, beyaz perdeden tanıdığımız Amerikan hükümet mantığının öngörülmüş bir kaos için düğmeye bastığını hatırlatıyor insana. Bu bir kaos senaryosu olmalı; aksi takdirde Amerikan hükümeti kendi halkına "kısa vadede ekonomik bir daralma yaşayacağız; ama uzun vadede durum düzelecek" demek gereğini hissetmezdi. Uçak imali ve havacılık sektöründe daha şimdiden 100 bin kişinin işsiz kalacağından söz ediliyor; bu gelişme size çok mantıklı görünüyor mu? Ya "savaş on yıl sürebilir, Amerikan vatandaşları aceleci olmamalıdır; sıkıntı çekebiliriz; ama sonunda mutlaka terörizmi ezeceğiz" beyanatları ne anlama geliyor? Bugüne kadar kendi topraklarında terörle yüz yüze gelmeyen Amerika'nın ölçeksiz tepkisi, terörle otuz seneden beri dudak dudağa yaşamış olan bizlere ne kadar görgüsüzce geliyor değil mi? Amerikan hodbinliğinin ve bencilliğinin uzaktan "görgüsüz" imiş gibi görünmesi önemli bir ipucu. Hodbinlik biraz da özgüven fazlalığıdır çünkü.

Bu işi Arap asıllı bazı insanların yaptığı yolundaki ipuçları, size de gereğinden fazla su götürmez, gereğinden fazla anlamlı, hatta dünya görgüsünden haberdar olmayan vasati zekaya sahip Amerikan kamuoyunu kolayca ikna edecek derecede "kabak gibi" görünmüyor mu? Eğer bu eylemi, iddia edildiği üzere Usâme bin Lâdin tasarladı ve uyguladı ise, Amerikan

helikopterleri adamın vücudunu milyonlarca parçaya ayırarak intikam alsalar bile Bin Lâdin daha şimdiden Arap"İslâm dünyasının yeni "halk kahramanı" haline gelmiş demektir.

İslâm dünyasının haline bakınız: Adeta mahcup, yarı suçlu, güçsüz ve siyasetsiz. Fiilî siyasetin sokaklarda ve kaldırımları dolduran kalabalıklar tarafından yönetildiği bir dünya bu. Gelişmeler karşısında pasif, muhtemel kriz senaryolarında nasıl davranacağını bilemeyen ezik bir dünya. Neyse ki biz öyle değiliz; bizim yerimiz ve safımız belli: "Büyük şef nerdeyse biz oradayız!" ve Türk devlet büyüklerinin hayli zamandır ağzında geveleyip durduğu "onurlu dış politika"nın ne olduğunu fiilen görmekle bahtiyarız.

Neyse ki böyle bir kriz ortamında başımızda "büyük Türk büyükleri"nden oluşan bir ekip var; rahat "uyuyabiliriz!"

"Mektub"un aslı!

Değerli meslektaşım Sayın Bush, Devletin ve hükümetimizin görüşlerini dile getiren bu mektuba başlamadan önce samimi teessürlerimizi ve başsağlığı dileklerimizi iletmek istiyorum. İnanmalısınız ki bu mektupta Türk halkının duygularını tam anlamıyla yansıtan tek cümle belki de budur. "Gerisi nedir?" diye sual ederseniz ayrıntıları aşağıda sunulmuş bulunmaktadır.

Alelacele almış olduğunuz tek yanlı intikam saldırısı kararı aslında hiç hoşumuza gitmedi. Bizde bir borsa var; bırakınız Wall Street çalkantılarını, Çankaya kavşağında iki otomobil tampon tampona çarpışsa etkileniveriyor. Biliyorsunuz, biz hayli vakittir ipin ucunu elden kaçırdık. Ekonomi yönetimini beceremiyoruz; neler neler yaptık kâr etmedi. Geçenlerde hazineden sorumlu arkadaşlar "Tellibaba'ya gidelim, kurşun döktürüp mevlüt okutalım" teklifinde bile bulundular; gerisini siz anlayınız!

Üzülerek belirtmeliyim ki, bizim kamuoyu sizi ve dış politikanızı beğenmiyor; hani nasıl derler, biz biraz "tutucu" bir toplum yapısına sahibiz. Kore Savaşı'ndan bu yana köprülerin altından çok sular aktı. Amerikan dış siyasetinin güçlü ama kaba ve incitici tavrı, Balkanlar'dan itibaren doğuya doğru giderseniz, sizin San Fransisco sahillerine kadar hiçbir yerde tasvib görmüyor. Kaldı ki Ortadoğu ve özellikle İsrail politikanız bütün İslâm dünyasında, bırakınız antipatiyi nefretle karşılanıyor. Bu durumda biz hükümet olarak hayli ikircikli bir mevkide kalmış bulunmaktayız. Gayet yakından bilirsiniz ki tek parti devrinden beri bizde yönetici elit, daima Amerikan yanlısı siyaset tarzına fıtraten eğilim duyan bir zümreden oluşmuştur. Bunun anlamı kısaca şu; size bakan resmi yüzümüz gülümsüyor ama yönettiğimiz toplum bizimle aynı hisleri paylaşmıyor. Aslına bakarsanız sadece ABD ile ilişkilerimizde değil, bütün temel problemlerimizde toplumla devlet arasında derin bir fay kırığının varlığı bir gerçektir.

Herhalde anlıyorsunuz; bu mektupla sizi ve yönetiminizi, aldığınız son kararlardan ötürü resmen destekliyoruz. Esasen yarım asrı aşkın bir süreden beri sizlerle dost ve müttefikiz. NATO antlaşması çerçevesinde faaliyette bulunan üslerdeki askeri faaliyetleriniz dün olduğu gibi bugün de devam edecektir elbette. Bu faaliyetlere bir kısıtlama veya denetim getirmek, dün olduğu gibi bugün de asla aklımızdan geçmeyecek bir fikirdir. Bu bakımdan müsterih olabilirsiniz. Ancak bir noktada dikkatlerinizi yoğunlaştırmanızı rica ediyoruz: Yapmayı düşündüğünüz intikam operasyonu (ki siz ona çok isabetli ve harikulade bir ilhamla "sonsuz adalet" adını vermiş bulunuyorsunuz) özellikle sınır komşularımızı kapsayacak şekilde derinleşirse, bu kararın, şimdiden kestirilemeyecek bir vadede Türkiye'yi etkileyeceğini ve destablize edeceğini hatırlatmak isteriz. Bilhassa yurtiçinde politik bir baskı aracı olarak son dönemde sıkça başvurduğumuz ve oldukça iyi randıman aldığımız "İslami terörizm" diskurunda ısrar etmeniz halinde, her ne kadar her türlü radikalizme karşı isek de neticede fiilen halkının çoğunluğu Müslüman olan bir ülke olduğumuzdan dolayı büyük toplumsal ve politik sarsıntılara uğramamız muhtemeldir.

Gayet iyi bilirsiniz ki Körfez Savaşı sırasında almış olduğumuz aktif destek durumu, sonraki on yılda gerek iktisadi, gerekse diplomatik açıdan hiç de samimiyetimizle bağdaşır sonuçlar doğurmadı. Aynı dramın bir kere daha yaşanmasıyla, ülkemizde toplumla devlet arasındaki iletişim hatlarının tamamen işe yaramaz hale geleceğinden endişeliyiz. Bu kritik mevkimizi anlayacağınızı ümid ediyoruz.

Sayın meslektaşım,

Basında yer alan resmi mektuba ek olarak özel kurye aracılığı ile hükümetinize takdim edilmiş bulunan işbu mektup, Türkiye'deki devlet aklı'nın (ki bazı çevreler böyle bir şeyin olmadığını ileri sürmektedirler) samimi kanaatlerini taşımaktadır. Son derece bozuk ekonomik durumumuz göz önüne alındığında, Türkiye'nin yakın bölgesinde yeni bir siyasi istikrarsızlık yaşamaya tahammül edemeyeceği kolayca anlaşılır. Hal böyleyken, sayın hükümetinize karşı bundan daha farklı yeni bir tutum geliştirecek enstrümanlardan mahrum olduğumuz açıktır. Bu zafiyet esnasında Türkiye'yi daha fazla zaafa düşürebilecek beyan ve politikalar üzerinde mümkünse bir kere daha düşünmenizi özellikle rica ediyoruz.

Saygı ve sevgilerimizle...

Medya maydanozları sendikası başkanıyla sohbet

-Hoşgeldiniz beyefendi; bana röportaj vermeyi kabul ettiğiniz için teşekkür etmek istiyorum; onca iş arasında...

-Aman efendim ne demek, görevimiz. Bizler sizler sayesinde varız; teşekküre ne hâcet, işimiz bu!.

-Bir sendika kurmak üzere olduğunuzu duyduk; ismini pek şey etmek istemiyorum; tam olarak neydi acaba?

-Mahcub olmanıza gerek yok efendim. Duyduklarınız doğrudur. Kurmayı düşündüğümüz sendikanın adı da "Tüm Medya Maydanozları Sendikası"dır. Kısaca biz ona "Tümemay" demeyi düşünüyoruz.

-Hayırlı olsun; ilk genel başkan siz olacaksınız galiba?

-Estağfurullah, o genel kurulun bileceği iş fakat bu onura layık görülürsem sevinirim tabii.

-Bilmeyenler olur diye soruyorum; Medya maydanozu nedir ve ne iş yapar?

-Tabii, izah edeyim; Medya maydanozu tam olarak televizyonların haber ve tartışma programlarında uzman olarak görüşüne baş vurulan kişidir; yazılı basında da görev yapan maydanoz arkadaşlarımız vardır; bizim temel niteliğimiz herşeyi bilmek ve akla gelen her konuda topluma görüş sunmaktır.

-Çok güzel, peki niçin örgütlenmeye lüzum hissettiniz; bu çok farklı bir topluluk çünkü?

-Arzedeyim efendim; biz medya maydanozları, bugüne kadar genellikle bağımsız çalışmayı tercih ettik. Gerçi bazı kartellerin bünyesinde kadrolu çalışan maydanoz arkadaşlarımız vardı fakat çoğunluğumuz bağımsızdık. Haliyle tek tek çalışınca çoğu zaman sömürüldüğümüzü farkettik. Özellikle bazı televizyon sunucularının aşağılamaları filan o noktaya itti bizi.

-Anlıyorum, Tümemay'ın temel maksadı nedir peki?

-Evvela örgütlenmek tabii. Bir genel merkezimiz olacak; orada daima bir nöbetçi maydanoz arkadaş bulunduracağız. Medya kuruluşları maydanoza ihtiyaç duyduğunda sendikayla muhatap olacak.

-Ama pek çok maydanoz arkadaşınız memur statüsünde...

-Canım "sendika" işin tezgah tarafı biraz. Memlekette eli yüzü düzgün sendika yok ki. Al işçi sendikasını vur memur sendikasına; bizimki aslında bir dernek olacaktı ama arkadaşlar "nasıl olsa farkı yok" diye sendika isminde karar kıldılar.

-Yani şöyle olacak değil mi; diyelim ben bir program yapımcısıyım veya haber editörüyüm. Sendikaya telefon açacağım; diyelim ki, "sosyal patlama olur mu olmaz mı?" konulu bir program yapıyorum, adama, yani maydanoza ihtiyacım var diyeceğim...

-Aynen öyle; nöbetçi sekreter arkadaş da o anda boş olan arkadaşların listesine bakacak ve size maydanoz gönderecek..

-Peki ismen tercih yapamaz mıyım?

-Elbette yapabilirsiniz ama bu özel tarifeye giriyor yönetmeliğimize göre

-Yani ücret talep edeceksiniz?

-Elbette, bugüne kadar çok bedava çalıştık beyefendi; hem de gece sabahlara kadar. Ne araba parası, ne uçak ne otel. Cepten verdik çoğu kere, ün olsun, piyasayı tutalım diye. Reklam aralarında bir çay, biraz bisküvi verdilerse ne âlâ..

-İnanmıyorum; seyirciler sizin hep para karşılığı maydanozluk yaptığınızı sanıyor çünkü?

-Nerde birader; parayla çıkan arkadaşlar var tabii ama çoğumuz işin zevkindeyiz itiraf etmek lazımsa. Teve'ye çıkmak, ekran önünde kavga etmek, meşhur olmak filan yetiyordu çoğumuza...

-Peki para talep edince eskisi gibi televizyonlardan davet alacağınızı düşünüyor musunuz?

-Valla o konuda epey tereddüd ettik tabii... Neticede artık bir piyasa oluşturduğumuza karar verdik.

-Nasıl yani?

-Nasılı şu; artık biz olmaksızın hiçbir televizyon doğru dürüst reyting alamaz; çünkü biz toplumun bilgi ve projeksiyon ufkunu genişletiyoruz, üstüne üstlük canlı yayında kavga filan da çıkarıyoruz. Çok yönlü fonksiyonumuz var yani, bir kamu hizmeti bu canım...

-Sahi yahu, bu kadar çok şeyi nereden biliyorsunuz?

-Laf aramızda -burayı yazmamanızı rica edebilir miyim- idare edip gidiyoruz işte; işin incelikleri var, püf noktaları...

-Ne gibi mesela?

-Meselâ bilmediğin bir şey çıkarsa karşındakine saldırırsın, konuyu saptırırsın. Daha da olmazsa sen 28 Şubatçısın veya 28 Şubatın kılıç artığısın deyince mutlaka maraza çıkar, asıl konu unutulur, anlıyorsun?

-Ekrana çıkmadan o konuda hazırlık yapıyor musunuz?

-Eh tabii; günlük gazeteleri okuruz meslek icabı; internette üfürük dedikodu siteleri var bi sürü, onlara bakarız, dergi filan.. ama başladıktan sonra arkası gelir zaten...

-Gerçekten öyle, saatler su gibi akıp gidiyor!

-Elbette, aksiyonu hiç düşürmeyeceksin tartışmada; ipler hep gergin kalacak; öyle üniversite hocası gibi mıy mıya başlarsan bir daha ekran yüzü göremezsin!

-Sahi içinizde hocalar da var?

-Hocalar da var ama çoğu amatör; kabiliyetli olanları kısa zamanda işi şıp diye kavrıyor; zaten ekranda tutuk adam bu işten ekmek yiyemez, yırtıcı olacaksın.

-Bazen ciddi kavgalar çıkıyor; birbirinize darılıyor musunuz?

-Aman efendim güldürmeyin beni; hep arkadaşız biz..

-Ama kiminiz sağcı kiminiz solcu; ciddi görüş ayrılıkları var aranızda?

-Bakkalın sağcısı solcusu olur mu efendim; biz de bu işin esnafıyız; iş icabı takışırız, hatta birkaç kere sille tokat yapalım dedik ama tekrarına yönetmenler izin vermedi, "bağırın, çağırın kâfi" diyorlar..

-İşler nasıl bu sıralar?

-Şubat krizinden önce bayağı boşta kalmıştık; kriz Türkiye'yi vurdu, bizi kurtardı. Tam o mesele tavsarken Amerika'daki olaylar yetişti imdada.

-Evet, yıllarca konuşulsa bitmez ama bir şey dikkatimi çekti; makul veya saçma, yapılmadık yorum kalmadı, sahi kim yaptı bu işi?

-Efendim bu konu ücrete tabidir; tabii bu işin şakası. Amerika'daki terör daha ziyade bizim emekli paşalara yaradı; bizim de işimiz arttı sayılır ama asıl rağbet onlara tabii; bugünlerde emekli paşa olmanın büyük avantajı var; hani o stratejik vaziyetler filan...

-Bayağı yoğun çalışıyorsunuz bu sıralar?...

-Yoğun da lâf mı beyefendi; öyle gün oldu ki iki saatte üç televizyon stüdyosunda canlı yayına çıktığım oldu geçenlerde. Mesela benim programım günde ikiden aşağı düşmüyor. Hafta sonları da muntazam tartışma programlarımız var biliyorsunuz kanallarda...

-Zor olmalı?

-Alıştık artık; bir hayat tarzı bile diyebiliriz medya maydanozluğuna. Neyse ki bu sendika işini akletti arkadaşlar; iyi oldu.

-Peki bu "maydanoz" tabiri size itici gelmedi mi; bugüne kadar sizin hakkınızda olumsuz şeyler söyleyenlerin taktığı bir lakaptı galiba; niçin "Medya Maydanozluğu" ismini seçtiniz sendikaya?

-Maydanoz? Harikulade bir isim bu; bir kere medyanın dikkatini çekmek için olağanüstü bir pazar açılımı yapıyor. İkincisi maydanoz niçin kötü bir şey olsun ki?

-Yani her salataya maydanoz anlamında?

-Ama devir imaj devri; örgütlenmek devri. Mesela "Televizyon Tartışması Uzmanları Sendikası" ismini seçmiş olsaydık, siz bu röportajı yapar mıydınız?

-Bilmem, düşünmedim...

-Yapmazdınız; demek ki başarılı bir adım atmışız. A, unutmuşum onbeş dakika sonra canlı yayınım var bana müsaade!

-Müsaade sizin; konu ne, ne programı bu?

-Vallahi bilmiyorum ama farketmez; idare ederim nasılsa, alıştık artık.

-Ağzınıza sağlık; güzel bir sohbet oldu.

-Ben teşekkür ederim; Haftaya genel kurulumuz var; beklerim sendikaya, bir çayımızı içersiniz!

Dil Bayramı, gönül yâresi

Başka ülkeler de Dil Bayramı yaparlar mı bilmem, biz yapıyoruz; bana öyle geliyor ki, neye ihtiyacımız varsa onun bayramını yapıyoruz veya tam tersi; neyin bayramını yapıyorsak vaktiyle canına okumuş oluyoruz; bu yüzden bayramlarımız daha ziyade mâteme benziyor.

Tabii kimselerin haberi olmadan geçip gidiverdi koca Dil Bayramı; gazetenin kültür sayfasında ona on kutrundaki haberi görmesem fark etmeyecektim. Meğer bu bayram, ilk Dil Kurultayı'nın 69. sene"i devriyesi imiş. 1932'deki Dil Kurultayı bu.

Biz onu ilmî bir toplantı zannederdik; meğer kudsî bir âyin imiş.

Cumhurbaşkanımızın Dil Bayramı dolayısıyla yayınladığı mesajın tam metnini, Köşk'ün internet sitesinden bulabildim ve dikkatle okudum. Çoğunu danışmanların hazırladığı rutin mesajlardan farklıydı; Sayın Sezer'in kaleminden çıkmış olmalıydı ve onun üslubunu aksettiriyordu.

Cumhurbaşkanımızın bu mesajdaki tesbitlerinin çoğuna katılmıyorum; esasen devlet başkanımızın Dil Bayramı mesajı, dil konusunda devletin tercihini yansıttığı ve savunduğu için ayrıca bir problem teşkil ediyor. Mesela cumhuriyeti, "ulusal birlik ve toplumsal aydınlanmanın başlangıcı" olarak nitelemesi, ilmî

olmaktan ziyade romantik bir hükümdür ve Cumhuriyet'e erişememiş ülkelerin millî birlik ve aydınlanmadan mahrum olduğunu imâ eder. Kezâ "Dildeki devrim, toplumun kendi öz değerleriyle evrensel sürece katılmasını sağlamıştır." cümlesi de, özellikle bu "devrim"in Türkiye'de yol açtığı kültürel ve zihnî tahribat göz önüne alındığında tartışma götürür tarafından ziyade ancak "ironik" nitelemesini hak ediyor. Yine aynı mantıkla bu mesajda yer alan, "Ulusal değerleri benimsemenin çok önemli yapı taşlarından biri olan Dil Devrimi ile çağdaşlaşma süreci de hız kazanmıştır." ifadesi, bana göre ancak XIX. yüzyılın dünyasında bir mânâ ifade eden "demode" bir paradigmayı aksettiriyor. Niçin böyle olduğunu sayfalar dolusu izah etmek mümkün elbette.

Mesajın diğer kısmında, daha gerçekçi ve isabetli tesbitler de yer alıyor; meselâ, "Türk dili, insanımızın dünyadaki bilimsel ve teknolojik yenilikleri izlemesine ve gelişmelere katkı sağlayacak nitelikte olmalı, yaşamın her alanındaki kavram ve sözcüğün karşılığı Türkçede bulunmalıdır." cümlesinin mazmununda gizli bir şikayet ve temenni de var. Hele, "ulusal birliğimizin yapı taşı olan dili korumak, yozlaşmaya uğramasını engellemek ve sürekli gelişmesini sağlamak.." fikrine katılmamak düşünülebilir mi?

Mesajın tamamından anlaşılan odur ki, Cumhurbaşkanı da "hepsine katılmadığım gerekçelerle" Türk dilinin hâlinden memnun değildir fakat mevkii itibariyle şikayetten ziyade resmî ideolojinin mütearifelerini sıraladıktan sonra nazik tesbitlerle söyleyebileceğini söylemeye çalışıyor.

Dil Kurultayı'nın 69. yılını niçin "Dil Bayramı" ilan ederiz ki?.. Türk dili, tarihindeki en ağır darbeye bu kurultayın akabinde uğradı. Dili millileştirme gayreti ile dilin kendisi tahrib edildi. "Eski lügat, eski hayat tarzına aittir" gerekçesiyle dere kenarına oturup anadilinin lügatini Molla Kaasım gibi suya savuran bir başka toplum yok. Sayın Cumhurbaşkanı bu ülkede bırakınız Mehmet Akif'in veya Kemal Atatürk'ün Türkçesini, Falih Rıfkı Atay'ın yazdıklarını bile orijinal haliyle okuyup anlayamayan bir gençlik kitlesinin varlığından haberdar değil midir? 50'li yılların gazetelerini bugünün gençliği için anlaşılmaz hale getiren sebep ne? Farklı bir alfabeden değil, tamamen farklı bir dilden söz ediyorum; Nutuk'u asıl haliyle okuyup anlayacak zihni donanımdan mahrum bir gençlik nasıl Atatürkçü olacaktır? Biz dil devrimi yapmadık; biz hafızamızı imha ettik. Bayram kavramı mutlu ve güzel hadiselere atıfta bulunarak mânâ bulur; böyle bir şeyin bayramı olur mu? Olursa hangi mânâya gelir?

Hâlimize bakınız ki, bugün bu mesele hakkında fikir sahibi olarak söz söylemeye ehil olanlar iki ana kampa ayrılıyorlar. Memleketin en mühim kültür meselesi hakkında birbiriyle anlaşamayan iki büyük kamp. Dil devrimi, çağdaşlığın nişânesi olsaydı, bu derece büyük bir ihtilâfa sebebiyet verir miydi hiç?

(Konuya pazartesi günü devam edeceğim.)

2001

29 Ekim

Nice asırlara! Zaman Gazetesi

27 Ekim

Trajikomik bir boşanma vak'ası Zaman Gazetesi

27 Ekim

Teknolojik ahlâk ve ilmi "praxis"in sonu Aksiyon Dergisi

22 Ekim

Enstitülü Zaman Gazetesi

20 Ekim

"Ama"sız cümle kurulacak gün değil bugün Zaman Gazetesi

15 Ekim

Esas oğlan hep tam vaktinde yetişir Zaman Gazetesi

13 Ekim

Minberler sustuğunda... Aksiyon Dergisi

13 Ekim

Kuşluk vaktinin dostları, ikindinin teröristleri Zaman Gazetesi

08 Ekim

Mustafa Kutlu yine yaptı yapacağını! Zaman Gazetesi

06 Ekim

Soru: Ne değişti? Cevap: Hiçbir şey! Zaman Gazetesi

01 Ekim

Güneş ufuktan şimdi doğar; "let's walk" arkadaşlar Zaman Gazetesi

Güneş ufuktan şimdi doğar; "let's walk" arkadaşlar

Geçenlerde bir arkadaşın lehine neticelenen bir mahkeme kararı okudum; arkadaş tedirgindi. Ona göre kararın son paragrafı pekâlâ aleyhine de yorumlanabilirdi. Tekrar okudum ve hak verdim. İlk okuyuşta davacının lehine tecelli ettiğini sandığım karar, tam aksi yönde anlaşılabiliyordu.

O anda başımdan aşağı bir kazan kaynar su dökülmüş gibi oldu: Hukuk dili, dilin, en yüksek ve kesin tarzda ifadeye kavuştuğu, kayalar gibi metîn ve aşınmaz bir üslup sahasını teşkil eder. Cemil Meriç bu yüzden "üniversite" kavramını eleştirirken hukuk fakültelerini ayrı bir yerde değerlendirme ihtiyacını hisseder ve Medenî Kanun'un lisanen Mecelle'nin üslubunu

devam ettirdiği gerekçesiyle hukuk eğitiminin, diğer branşlara göre daha şanslı olduğunu ileri sürer. Zehî hayâl-i muhâl! Daha yetmişli yıllarda fakültede medeni hukuk dersi okurken elimize tutuşturulan H. V. Velidedeoğlu'nun "müsennâ", yani simetrik kanun tercümesi, bugün ürünlerini veriyor.

Bir karar cümlesini yazarken, okur-yazar insanlarda "lehte mi aleyhte mi" tereddüdünü uyandıracak kadar muğlak bir ifade tutturmak, hiç şüphesiz ancak tahsil ile elde olunabilecek bir meziyettir! İşte o karar cümlesi ki, Türkçenin bugün içinde bulunduğu zaafiyeti dramatik bir netlikte aksettiriyordu.

Elbette bu zaafiyet bütün hakimlere teşmil olunamaz ama bugün "hukuk dili"nde bir büyük problem yaşadığımız açıktır. Bu hukuk diliyle mahkemeler işliyor gibi görünebilir, buna itiraz etmem fakat aynı dille hukuk literatürünü geliştirmek, hukuk felsefesinde derinleşmek, bir "code" inşa etmek imkânsızdır. Temel kavramlarla oynamak, sosyal ilmin her şubesinde olduğu gibi hukukta da intihardır. Bilinen kavramların yerine, "yalınlaştırılmış" karşılıkları konulmakla hukuk edebiyatını (literatür) millileşmez. Esasen hukukumuzun bugün mer'iyette bulunan kodları, milli değil Batı menşe'lidir. Öyleyse hukuk dilini yalınlaştırmak, ayrıca bir fayda temin sağlamadığı gibi esasta hamasi bir milliyetçilik gayretinden fazla bir şey ifade etmez.

Cumhurbaşkanımızla Yargıtay Başkanımız farklı fikir içtihatlarına rağmen dil tercihinde birleşiyorlar. Sayın Sami Selçuk'un dili, hukuk lisanımızın nasıl mesnedsiz ve muhayyer olduğundan zengin misaller gösteriyor. Sayın Selçuk da, dilin, özellikle hukuk dilinin yeni kelimelerle kolayca "çağcıllaşabileceği" inancıyla lisana ikinci derecede önem atfetmek hatasından kurtulamıyor bana göre. Mesela bir hukuk düsturunun altını çizmek gereği hissettiğinde, sanki icbar eden varmış gibi düsturun Latincesini parantez içinde kaydetmek (1) lüzumunu hissediyor. Zira aynı ibarenin kendi Türkçesiyle ifade ettiği şekli ona tatminkâr görünmüyor ve bu endişesinde ona hak veriyorum. Aynı sayfada temel hukuk kavramlarından söz ederken kavramların Batı dillerindeki yerleşik karşılıklarını parantezde göstermekten kaçınamıyor. Bu ihtiyaç sahihtir çünkü hukuk dili, istenmeyen anlamlara kesinlikle kapalı bir netlik (vuzuh) arayışındadır. Batı dillerinde bu ihtiyaç anadil metanetine ilaveten Roma Hukuku'nun ana kavram ve düsturlarıyla gideriliyor; ya bizde? Heyhat: Mecelle'yi gülünç bulanların sığınabileceği en sağlam tutamak yalın veya arı dil değildir; zira bu dilin lügati yok. Lügati olmayan dille sadece hukuk değil, sosyal ilimlerin herhangi bir şubesinde mânâ ifade eden bir paragraf teşkil etmek mümkün değildir.

"Dil öğrenmek, hakikatte kültürü öğrenmektir" diyor bir düşünürümüz; o yüzden anadili öğrenmek bile, bitmek bilmeyen bir süreçtir. Dil devriminin yıktığı dil, bir kültür bütünlüğüne sahipti; en azından muntazam ve muazzam bir lügati vardı. Bir dilin lügatini yapmak, o dilin kültür kodlarını tesbit etmektir. Yalın ve arı-duru dilin lügati yok; çünkü istinad edebileceği,

kendi içinde tutarlı ve birbirini "tahkim" eden bir kültüre atıfta bulunamıyor bu dil. Tercümelerin bu kadar berbat görünmesi size de garip gelmiyor mu?

Arı-duru Öztürkçenin gösterdiği kaçınılmaz istikamet bizatihi İngilizcedir; esasen yolu yarıladık bile!

(*) Bu misali, Sayın Sami Selçuk'un, Yeni Türkiye Yayınları tarafından neşrolunan "Türkiye'nin Demokratik Dönüşümü" isimli son adli yıl konuşmasından aldım (meselâ s. 99, 100, 111, 126, 143 vb.). Bu metni, yukarıda belirtmeye çalıştığım gerekçelerle trajik bulduğumu söylemeliyim.

Soru: Ne değişti? Cevap: Hiçbir şey!

Anayasa'nın kaç maddesi değişti, değişiklik kesinleşti mi ve hepsinden önemlisi Anayasa'da değişen şey nedir? Ortalama bir gazete okuyucusunun bu sorulara tatminkâr bir cevap bulması imkânsız. Perşembe günü yayınlanan dört gazeteyi sayfa sayfa taradım ve gerçekten merak ettiğim bu sorulara cevap bulamadım.

İki gazete, değişen maddeleri özetleyerek vermeyi ihmâl etmemiş ama değişiklik hakkında verilen metin gazete editörünün özet cümlelerinden ibaret. Demek ki aslında neyin değiştiğini kesinlikle bilmek için Resmi Gazete'nin ilgili nüshasını beklemek gerekecek.

Türk basını maalesef Meclis'te kanunlaşan metinleri haberleştirerek vermeyi tercih ediyor ve bu yaygın bir alışkanlık haline geldi. Anayasa değişikliği son derece ciddi bir yasama faaliyeti ama bu faaliyetin ayrıntıları hakkında gazete okuyucusu tam bilgilendirilmiyor. Okuyucuya neredeyse ortaokuldan terk muamelesi yapmak âdet oldu. Zâhir ki, "anlamazlar, özetleyip verelim" yaklaşımı ağır basıyor.

Kanun metinleri, üslubu, kelimeleri ve hatta virgülleriyle bile herkesi yakından ilgilendiren belgeler; buna rağmen konunun hap gibi özet cümlelerle geçiştirilmesi bence bir editörlük kusurudur ama diğer taraftan oylama esnasında milletvekili maaşlarına yapılan zam ve iki siyasi yasaklıyı ilgilendiren maddelerin reddi gazetelerde çarşaf çarşaf yer bulabiliyor. Bu üstünkörü habercilikten, Türkiye'de siyasi hukukun ne kadar ciddiye alındığını görmek mümkün.

Anayasa'mız değişiyor ve biz sade vatandaşlar, neyin nasıl değiştiğinden habersiziz!

Bazı gazetelerin lütfettiği kadarıyla bu değişiklikten çıkarabildiğim mânâ şu:

Anayasa'da değişen bir şey yok aslında: 1982 Anayasası, topluma karşı devleti korumayı gaye edinen bir siyasi belgeydi. Meselâ "Temel Haklar ve Ödevler" kısmındaki maddeleri hatırlayacak olursak, bir satırlık cümleyle güyâ tanınan hak, hemen arkasından hışım gibi inen yarım sayfalık bir istisna listesi ile kuşa çevrilerek fiiliyatta hak olmaktan çıkarılmıştı. Yeni düzenleme ile istisna listesinin azaltıldığı ve daraltıldığı ileri sürülüyor; ne var ki miktarı ve

mahiyeti hakkında bilgimiz yok. Kezâ Anayasa'da daha önce mevcut bulunan bazı hakların, ilk defa bahşediliyormuş gibi manşetlere taşınması da komik; meselâ "Artık önüne gelen telefon dinlemeyecek" başlığını okuyan, sanki daha önce "telefon dinlenebilir" diye bir hüküm bulunduğunu zannedebilir. 22. Madde'nin ilk hali haberleşme hürriyetinin mahkeme kararı ile tahdid edilebileceğini belirtiyordu; değişiklik metninde yine mahkeme kararından söz ediliyor. Peki, değişen nedir öyleyse? "Asgari ücret belirlenirken geçim şartları dikkate alınacak" şeklinde bir değişiklik cümlesi okudum. Daha önce asgari ücret belirlenirken acaba medyumlara mı danışılıyordu diye düşünmemek mümkün değil. Gazetelere yansıyan haliyle değişiklik paketi -en insaflı tabirle- hafif, "sathi ve olmasa da olur" şeklinde nitelenebilir.

Değişen bir şey yok; Anayasa'nın ruhu yerli yerinde duruyor; gazetelerin lütfettiği haber metinlerine bakılırsa lâfzında da "oh" dedirtecek bir değişim emaresi de görünmüyor. Yargıtay Başkanı bir süre önce, "Bu Meclis Anayasa'yı değiştiremez" mealinde bir beyanda bulununca Meclis Başkanı feverân ile itiraz etmiş ve aralarında kısa süreli bir polemik yaşanmıştı. Bu durumda netice itibariyle Yargıtay Başkanı'nın haklı çıktığını teslim etmeliyiz.

Vekillerin maaşlarını fırsattan istifade yükseltmesine aldırış etmiyorum; siyaset esnafının böyle ufak-tefek dayanışma gösterileri bende öfke bile uyandırmıyor. Bu mesele tamamen Meclis'in itibarıyla ilgili olduğu için gocunmak bize düşmez ama değişiklik paketinin bu kadar "hafif" çıkması, Türk toplumu nâmına üzücüdür çünkü son tahlilde bu "hafif" paket, Türk toplumunun mevcut siyasi hukukundan rahatsız olmadığı, hatta râzı olduğu yolunda yorumlanabilir.

Ne diyelim, benim açımdan her ne kadar "dağ fare doğurdu" şeklinde niteleniyor olsa da , Anayasamızın makyajlı hali, Anayasa değişikliğinden mühim sonuçlar bekleyenlere hayırlı ve uğurlu olsun.

Mustafa Kutlu yine yaptı yapacağını!

Yazarın okuyucuya kumpas kurması, bilmece sorması veya çengele muamma asmasından hazetmem; halbuki böyle metinlerle didişmekte zihnî bir fetih lezzeti arayan ve bulan okuyucu sayısı az değildir: "Bâtınî" bir çehre verilmiş, semboller ve istiarelerle anlamı labirent haline getirilmiş ve bu yüzden gerçekte ne kasdettiği yazarıyla birlikte toprağa gömülmüş metinlerin tertibindeki kurgu ustalığına hayranlık beslemekle beraber saygı duyduğumu söyleyemem. Hayatta neyin değerli olduğunu anlamak için zannettiğimizin aksine fazla vaktimiz yok.

İşte bu yüzden "anlaşılır ve açık olandan yanayım" diyen birisiyle karşılaştığımda kendimi iyi bir dinleyici olarak diri tutmaya gayret ediyorum. Neyse ki böyleleri hâlâ var ve böylelerinin sözlerinde bal gibi bildiğimiz, olanca derinliği ile hissettiğimiz ve anladığımız ama gündelik hayattan silinip giden fıtrî güzelliklerin ucuna dokunabiliyoruz.

Evet, yeni bir muamma kurmanın mânâsı yok. Mustafa Kutlu yine yapacağını yaptı ve yeni bir hikâye yazdı: "Beyhude Ömrüm". Kitaba ikindi sularında girdim; akşam tez erişti. Uyumadan evvel dörtte üçünü götürmüştüm bile. İstesem bitirirdim ama "yarına taşıyacak bir heyecanım olsun, ertesi günüm de bu güzellikle buluşsun" diye kasden yarım bıraktım. Ne çare, eni sonu 212 sayfalık bir hikaye kitabı; arta kalanı yarım saatte bitiverdi ama damağımda bıraktığı lezzet, kıvamında pişirilmiş bir Afyon kaymağı gibi tazeliğini koruyor.

Geçen cuma günü Zaman'ın Kültür sayfasında bu kitap hakkında çok güzel bir tanıtma yazısı ve Mustafa Kutlu ile yapılmış kısa bir sohbetten pasajlar yayınlandı. Kitabı daha yakından tanımak isteyenler, gazetenin internet arşivine bakabilirler. Mustafa Kutlu'nun "Açık ve anlaşılır, sağlıklı ve gürbüz olandan yanayım" cümlesini o kısacık sohbetten aldım. Bu cümle, kendi eserini tanıtmak davasındaki bir yazarın "lâf olsun" kabilinden sarf ettiği bir söz değil; aslında pek kadim bir edebiyat geleneğinin özeti. Kutlu, bir edebiyat tarihçisinin bakış açısıyla modern edebiyatın bir aktörü; kendisiyle aynı çağı paylaşıyoruz lakin "Uzun Hikâye" ile açtığı çığır, insanlık tarihi kadar eski "Bir hikaye anlatmak" geleneğinin devamıdır ve bu gelenek, yazardan ve okuyucusundan "İçten pazarlıklı olmayan bir tutum iste"yerek güzelliğini inşâ eder. İfade şekli teklifsiz ve yalındır; edebi güzelliğini metnin kurgusu veya cümle tertibindeki ustalıktan değil, anlatılan şeyin insan ruhuna akseden âşinâlığından alır. Hikayenin başı, ortası ve sonu vardır. Okuyucu kitapla boğuşmaz; olayların akışındaki tabii zaman duygusu zedelenmemiştir. İnsanlar tanıdıktır, hadiseler yaşanmış ve paylaşılmıştır. Gerçeği, edebiyat satırıyla irili ufaklı parçalara ayırıp tanınmaz hale getirerek okuyucuya ne kadar "modern" olması gerektiğini ihtar eden küstah ve bunaltılı üsluptan dikkatle uzak durulmuştur. Yazar da öyle diyor, "tıpkı şairler gibi çok fazla hesaplamadan ve kurgulamadan yazıp bitirdim".

Modern zamanların karmaşık ve zor anlaşılır bir tabiata bürünmesi bir modernizm efsanesinden başka bir şey değildir çünkü aslında modern insan yoktur; sadece insan vardır ona dair şeyleri, zamanın her diliminde -dün, bugün veya yarın- sade bir söyleyiş ve kurguyla anlamak ve anlatmak mümkündür.

Hikâye, Makaame, Kıssa, Masal veya Efsâne; Işığın geldiği yer (Ex lux Orient) kendini hep böyle anlattı ve anladı ve bu ifade tarzıyla kendi âlemini inşâ etmeyi ve ayakta tutmayı bildi. Bütün bir Şark âlemine asırlardan beri hikmet ve düşünceyi en sehil tarzda intikal ettiren hikâye geleneğine taze bir soluk üfleyerek yaşattığı için Mustafa Kutlu'ya hepimiz bir şeyler borçluyuz.

Belki de anlaşılamaz şey yoktur; sadece hikâye edilememiş şeyler vardır!

Arap dünyasının büyük muganniyesi (hanım şarkıcı) Ümmü Gülsüm, bir şarkısında "Şarkı söyle ve al gözlerimi" diyordu. Hangi şarkının, bir çift gözle değişilecek kadar değerli olduğu şahıstan şahısa değişir ama en azından şu kadarı için hepimiz namına söz verebilirim:

Sevgili Mustafa Kutlu, sen hep hikaye anlat, biz hep okuyalım!

Kuşluk vaktinin dostları, ikindinin teröristleri

Kaos tarifsizliktir. Yaşadığımız savaş süreci de kaostan başka bir şey değil. İnsanlar için cinnet hali ne ise, devletler için savaş da hemen hemen aynı şeyi ifade ediyor. Savaşın hukuku olmaz çünkü savaşın galibi hukuku tayin eder.

Galiplerin, önceden tayin edilmiş hukuka itaat etmesi, ancak yüksek ahlaki standartlara sahip olmasıyla mümkün. Dolayısıyla Devletler Hukuku'nu ilgilendiren bütün temel kavramlar şu anda askıya alınmış bulunuyor. ABD, 11 Eylül saldırısından sonra ortaya çıkan fiili durumu, iki kaotik kavramı defalarca tekrarlayarak belirliyor; Savaş ve terör. Bu iki kavramı kullanma biçimi, bir "anlam ve hukuk terörü" yaratmak istediklerini gösteriyor.

Hukukun temel kaidesi, cürümlerin ve cezaların önceden tarif edilmesidir; tarif şartı mağdurların lehine işler, güçlüler ise tarifsizlikte daha fazla hareket imkânı bulurlar. ABD'nin bile isteye, "terör" kavramını muğlak bırakarak ama aynı kavramın tarifsiz kalmasından aldığı güçle Afganistan'ı savaş cephesi ilan etmesi tam bir güç gösterisidir ve bu davranış biçimi, 11 Eylül tarihine kadar yürürlükte olan uluslararası hukuk kaideleriyle açıklanamaz. Cürümü tarif etmekte kendilerinde hak görenler, cürmün cezasını da istedikleri gibi takdir edebilirler. Kaostan bahsetmemin sebebi bu.

Bu kaos yatışıp da savaşın galibi terör tarifine açıklık getirdiğinde ortaya çıkan yeni terör kavramının, hâlâ bağımsız olduğunu zanneden sair devletleri hareketsiz bırakacağından endişe ediyorum. Görünen o ki terörün yeni tarifi, dünyada Amerikan çıkarlarına ters düşen her türlü eylemi ve teşebbüsü niteleyecektir. Kuşluk vaktinin dostları ikindinin teröristi olabilirler pekâlâ. Esasen terörün bugün için taşıdığını farz ettiğimiz anlamı bile insanın midesini kaldıracak derecede muğlak. ABD hükümet sözcülerinin evvela, "bu terör değil bir savaştır" teşhisinin ardı sıra ilave ettikleri, "bu savaşta tarafsızlık yok; ya bizimle berabersiniz ya teröristlerle!" tehdidinin ne türlü bir anlam terörü teşkil ettiğini unutmamalıyız. Usûl hukuku bilenlerin havsalasının alamayacağı bir fiili durumdur bu. İkiz kulelere yapılan saldırı ile bugün Afganistan'ın bombalanması arasındaki illiyet bağları hâlâ belirsizdir ve az sayıdaki hükümet erkânına çıtlatılan "delil"lerden dünya kamuoyu habersizdir. Olup biten her şey Amerikan hükümetinin kurmayları tarafından öngörülmüş ve facianın üstünden daha birkaç saat geçmeden meselenin adı konulmuştur: Terör ve savaş. Çin ve Rusya dahil, dünyanın önemli aktör devletleri, kendilerini bu tarifsiz tarife itaat etmek mecburiyetinde hissetmiştir. Ürkütücü olan şey bu.

Yeni dünyanın düzeni, bu kaotik labirentin çıkışında belirlenecek galiba. Kaosa girerken diğer dünya devletlerinin takındığı şaşkın ve itaatkâr tutum, kaos sürecinin kimin galebesiyle

sonuçlanacağını da gösteriyor: Zafer anlam bulanıklığı yaratanların ve bulanıklığı kendi tarifleriyle vuzuha dönüştürenlerin olacaktır.

Evrensel insan hakları edebiyatı, dünyayı kaosa götüren sürecin süslü manivelasıydı; herkes, yeni dünya düzeninin insan hakları manzumesi etrafında şekillendirileceğini düşünüyor ve gelecek zamanların güzelliği hakkında iyimser davranıyordu. Bugün romantik insan hakları savunucusu örgütler dışında kimse, yeni Amerikan stratejisinin insan hakları edebiyatı ile mütenasip olup olmadığını tartışmıyor bile. Anlam kaosu, işte böyle bir şey.

İsteyenler "bağımsızlık" kavramının yeni tarifini tahayyül etmeye başlayabilirler; muhtemelen yapacakları her tarif, ABD'nin "terör" konseptine takılacaktır. Egemenlik, meşruiyet, milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkı (self determination) gibi dünün dünyasını anlamlı kılan ortak tariflerin, kaos ertesinde anlamlarını kaybedeceğini öngörebiliriz. Amerikan Hükümeti, içini boşaltarak dünya devletlerinin tepesinde salladığı yeni "terör" konsepti ile, B2 uçaklarından daha öldürücü ve dehşet verici yeni bir silah icat etmiş durumdadır.

Bugün bütün dünya bir nevi "terör terörizmi"nin dehşeti altında yılgın ve inisiyatifsiz; Amerika daha zarlar atılmadan kazandı.

Minberler sustuğunda...

Câmilerimizin minberleri boştur; Nice masraf bahasına inşa ettirilen ve klasik devir camilerinde mihrabın sağ tarafında ihtişamla yükselen minberler, bugün câmilerin hayattan yalıtılmışlığını gösteren birer süslü sembolden ibarettir.

Bu hüküm cümlesini paylaşmayabilirsiniz; minberler size o pek zarif mimari biçimiyle mescidlerde görevini pekâlâ ifa eden, cumadan cumaya imam efendinin dualar mırıldanarak ağır adımlarla tırmandığı ve haftalık hutbesini irad ettiği bir ulvi mahal gibi görünebilir. "Minber budur ve bu işe yarar" kanaatiyle yetinenlerden iseniz, bir başka sayfaya geçebilirsiniz.

Evvelâ minberin camilerde nasıl yer bulduğuna bakalım: İslâm Ansiklopedisi'ne göre Efendimiz, Hicret'in 7. yılında, üzerinde halka vaaz verdiği minberini yaptırmıştı; bu minberin iki basamağı ve bir de oturacak yeri vardı. Yani minber başlangıçta yüksekçe bir kürsü veya taht şeklinde idi. Hazreti Ebubekir, hilâfet makamına gelirken cemaatin biatını almak için bu kürsüye çıkınca, onu takib edenler de bu geleneğe uydular. Daha sonraları valiler de göreve gelirken ve ayrılırken minbere çıktılar. Bu bilgiden anlaşılıyor ki minberin ilk zamanlarda ibadet ile doğrudan alakası yoktu ve daha ziyade toplumsal ve siyasi bir anlamı vardı. Minberin şimdiki fonksiyonu ile, yani cuma hutbelerinin irad edildiği yer olarak kullanılması Emeviler saltanatının sonlarına doğru vuku buldu. Sonraki yıllarda minber, camilerin iç

mimarlığında ayrılmaz bir unsur haline geldi; sadece cemaat hizasından yükseklik temin eden ilk ve basit fonksiyon geliştirilerek minber formu, ağaç ve taş işlemeciliğinin en güzel örneklerine sahne oldu.

Minber'in kaderi, "Cami" kavramıyla birlikte İslâm devletlerinin siyaset etme tarzı ve geleneği ile sıkı sıkıya bağlıdır. Devlet yönetimi halka kapalı ve oligarşik bir şekle bürünürken cami ve minber, siyasi ve toplumsal boyutunu kaybetmeye başladı. Kısaca yöneticiler, câminin siyasi tartışma (muaraza) mahalli olmasını istemiyorlardı. Meselâ Medine devrinde ibadet fonksiyonunun yanısıra bir mahalli parlamento, bir bürokratik ofis, mahkeme veya eğitim gibi farklı ihtiyaçlara cevap veren mekan gibi görevler üstlenen cami, İslâm devletinin daha geniş ve güçlü şekilde teşkilatlanma, bürokratik bir denetim mekanizması kurabilme ve özellikle Hazreti Osman'la başlayıp Muaviye devrine kadar intikal eden iç çatışma ve mezhep ihtilaflarının öğrettiği ürkütücü dersler yüzünden sadece ibadetle sınırlandırılmak ihtiyacı hissedilmişti.

Cami'nin ibadete mahsus hale getirilmesiyle minber de, ibadet fonksiyonuna bağlandı. "Böyle olması daha doğruydu" diye düşünülebilir. Özellikle "Siyasi İslâm" cereyanının son on yılda bütün dünyada çok kötü bir şöhret yapması ve fena bir imaj kazanması yüzünden caminin, devlet işlerinden ve siyasi düzlemden uzaklaştırılması isabetli bir tarihi gelişim şeklinde değerlendirilebilir. Ancak burada vurgulamak istediğim husus, bu gelişime paralel olarak caminin gündelik hayattan yalıtılması ve formel ibadetin mekânı olarak sınırlandırılmış olmasıdır. Tarihi süreç içinde cami ve minber anlam değiştirmiştir ve bugün minberlerin suskun olması, işte bu gelişimin uzak bir neticesi olarak karşımıza çıkıyor.

Minberler gerçekten suskun mu? İslâm âleminde her cuma günü, o alışıldık tâbirle "gümbür gümbür" hutbeler irad edilen minber basamaklarından bahsederken minberlerin suskunluğundan bahsetmek mümkün mü?

Her cuma günü, toplumsal önemi ısrarla vurgulanan cuma namazını kılmak üzere camilere gidenler, iç ezanı müteakip minbere çıkan imamların ne söyleyebileceğini üç aşağı beş yukarı biliyorlar. Hutbeler, önceden müftülük kanalıyla camilere dağıtılıyor ve imamlara metin dışına çıkmamaları konusunda sıkı tembihlerde bulunuluyor. Son haftalarda sıkça şahit olduğumuz gibi devlet bürokrasisi açısından günün veya haftanın "mânâ ve ehemmiyeti"ni vurgulayan hutbe metinleri bunlar. Özellikle bir ay kadar önce minberlerden cemaate okunan "dövizinizi bozdurun; Türk Lirası kullanın" konulu hutbenin akisleri henüz unutulmuş değil. Gününe göre veremden tutun ağaçlandırmaya, aşıdan vergi bilincine, Cumhuriyet'in

faziletlerinden trafik kazalarına kadar ne kadar harcıâlem konu varsa rutin bir ses tonuyla minberden irad edilmesi ve cemaatin ekseriya uyuklayarak hutbeyi dinledikten sonra vazifesini tamamladığı hissine kapılması bize ne kadar da alışıldık geliyor. Hatipler, "başımız derde girmesin" endişesiyle Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri Diyanet tarafından yayınlanmış belli başlı hutbe kitaplarından parçalar seçerek okumayı tercih ederler: "İman denizinde fırtınaya tutulan çürük nefs teknesinin cılız kandili..." gibi iç bayıltıcı ve demode bir edebiyat anlayışıyla kaleme alınan bu metinlerin, geçen onca zamana rağmen hâlâ tekrarlanabiliyor ve dinleniyor olması düşündürücüdür zira cuma hutbeleri "gündelik" olanla ilgilenmek, olup biten şeylerin dini nokta□i nazardan nasıl değerlendirilmesi gerektiği hakkında cemaate yön göstermek zorundadır.

Burada iki mühim nokta var: İlkinden söz ettik; cuma hutbelerinin bürokratik hiyerarşiye uygun tarzda yukarılardan belirlenerek cemaate tebliğindeki yavanlık; ikincisi ise gerçekten hutbe iradına muktedir din görevlisinin sayıca son derece yetersiz oluşu. Türkiye'de din eğitimi, 28 Şubat'a kadar hayli yaygındı ama din eğitimi veren kurumların iyi mezunları, imam□hatiplikten ziyade sair din dışı mesleklere yöneliyorlardı. Neticede kürsüsünü veya minberini hakkıyla dolduran, cemaate her haliyle örnek teşkil edebilecek yüksek vasıflı eleman □fiilen□ yetiştirilememiş oluyordu. İmam□Hatiplerin liselere çok ciddi bir alternatif teşkil ettiği farkedildiği andan itibaren bu kurumların kolu kanadı budandı. Bugünlerde ise ayakta kaldığı kadarıyla İmam□Hatip Liseleri öğrenci bulamamak sıkıntısı içindedir. Hükümet veya Diyanet, □farzımuhal□ bugünden sonra "minbere çıkan her hatip hutbesini dilediği gibi vermekte serbesttir" diyecek olsa bile minberler suskun kalmaya devam edecek; zira yetiştirilen imam—hatip nesli, minberini dolduracak kemâlden mahrum. Cuma hutbesini, gündelik siyasete alet etmeden "haftanın icmâli" şeklinde ve yüksek bir seviyede takdim edebilecek hatibimiz yok. Minber suskunluğunun pratikte ilk sebebi vasıflı hatip eksikliği ise, ikincisi cemaatteki talep yetersizliğidir ve tam bu noktada camilerin bütün müştemilatı ile birlikte nasıl "formel ibadet" uygulamasının içine hapsedildiğini açıkça farkedebiliyoruz.

Minberlerin suskunluğu ile İslâm dünyasının bugün içinde bulunduğu hicran verici durum arasında çok dikkate değer bir paralellik görüyorum. Müslümanların dinleriyle ilgisi, zamanı doğru yorumlamaya yarayacak bir zihni açılıma imkan vermekten ziyade ibadet esaslarının ayrıntıları üzerine yoğunlaşmış haldedir. Müslümanlar adına dünya işleriyle ilgili görüş belirtmek gerektiği zaman bu vazife genellikle "kanaat önderi" diyebileceğimiz az sayıdaki kişi ve kuruluş (gazete, dergi, tarikat, vakıf, parti, dernek vb.) tarafından üstlenilmekte ve onların kanaati, herkesi kapsarmış gibi bir görüntü hâsil olmaktadır.

Eğer varlığından bahsetmek gerekirse "İslâmi kamuoyu" denilen vâkıâ, dünya görgü ve bilgisinden habersizdir: Dinî kavram ve kurumları lâyıkınca bilmediği için çok kolay suiistimale uğrayabilir. Dinin anlamından ziyade şeklî taraflarıyla ilgilidir. Fikri içtihat kaabiliyeti, şaşırtıcı derecede zayıftır. Olayları önceleyebilecek veya yön verebilecek yeteneklerden mahrumdur; ezcümle bütün tepkisi iki şıkta özetlenebilir: Suskunluktan ibaret bir rıza ve şiddetten ibaret bir protesto. İfratla tefrit arasında sıkışmış bir "varoluş" tezahürü!

Mescidlerde namaz haricinde yanyana oturan iki kişinin kulak kulağa fısıldaşmasını bile hor gören iç disiplinin, son kertede nasıl bir ifadesizliğe yol açabildiğini farkedebiliyor musunuz? Minberlerin suskunluğu aslında "İslâmi kamuoyu" dediğimiz mevhum mefhumun dilsizliği ve tereddîsi olarak da okunabilir.

Bugün "İslâm" adına konuştuğunda kendisine en çok kulak verilen kişilerin Usâme Bin Ladin, Müslüm Gündüz, Şevki Yılmaz gibi isimlerin temsilciliği altında niçin hep radikal örnekler olduğuna dikkat edilmeli; Dünya kamuoyu İslâm'ı Hüseyin Nasr, Muhammed İkbal, Nureddin Topçu veya Hayrettin Karaman gibi gerçek entellektüellerin dilinden ve kaleminden değil de, teröristlerin ve kışkırtıcıların ağzından tanıyorsa kabahati biraz da kendi iç dinamiklerimizde aramalıyız.

Minberler sustuğunda onlar konuşuyor çünkü!

Esas oğlan hep tam vaktinde yetişir

Aşağıda okuyacaklarınız bir uzmanın görüşleri değildir; dış politikanın inceliklerinden ve diplomatik stratejiden anlamam; söyleyeceklerim, sokaktaki adamın zihnini kurcalayan şeyler olarak da anlaşılabilir.

Amerika'nın "terörist ülkeler" listesinde niçin hep Müslüman ülkeler var; Afganistan'dan sonraki savaş cephesi muhtemelen (halkının büyük çoğunluğu Müslüman anlamında) yine bir İslam ülkesi olacak. Bu bir tesadüf değil. ABD ile İslam ülkeleri arasındaki ilişkileri izah eden ana kriter, Filistin ve İsrail meselesidir. Ciddiye alalım veya almayalım, Üsame bin Ladin, bombardımanın ilk saatlerinde El Cezire televizyonunda yayınlanan kasetinde "Filistinliler kendilerini güvende hissetmedikçe Amerikalılar da güvende olmayacaklar." cümlesini kullandı. Bu yazının konusu olmamasına rağmen kaset yayını esnasında dikkatimi çeken bir hususu sizlerle paylaşmak isterim: Türk kamuoyu, "kaset yayını" yoluyla gündem inşa edilmesine şerbetlidir; aynı taktiğin beynelmilel çapta iş gördüğünü fark etmek beni şaşırttı. Bin Ladin, hâlâ açıklanmamış olan savaş delilleri konusunda dünya kamuoyunu aydınlatan ve tatmin eden bir kasetle gecenin yıldızı oluverdi. Bu kasette Ladin, İkiz Kuleler saldırısını imâ yollu da olsa kabullendi ve mukabil tehditler savurmaktan geriye kalmadı. Bu tehditler, tam da bombardımanın meşruiyeti konusunda sıkıntıya düşen ABD hükümetini rahatlatan bir etki uyandırdı. Düşman kendini tarif ediyorsa bunu kullanmamak enayilik olurdu. Nitekim biz, El

Cezire'nin yayınını, evimizin çatısındaki uydu anteninden değil, El Cezire'nin yayınını anında ekranlarına aktaran CNN yoluyla öğrendik ve aydınlandık(!); "Adamlar durup dururken Afganistan'ı bombalamıyorlardı; işte Bin Ladin kendi ağzıyla bu toplu cinayeti üstlendiğini açıkça itiraf ediyordu!".

Bir kere daha esas oğlan tam vaktinde yetişerek hamamın namusunu kurtarıyordu. Bu yayını izlerken, El Cezire'nin aslında kime hizmet ettiğini düşündüm: Mazlum toplumların sesi miydi, Arap dünyasının hür fikirli insanlarına mı hitap ediyordu, yoksa CNN'in Körfez veya Afganistan şubesi miydi? Bu nükte, bombardıman gürültüsü arasında kaybolup gitti.

Filistin ve İsrail meselesine dönelim. Herhalde bugünlerde ABD hükümeti, "Şu İsrail olmasaydı, Ortadoğu bölgesinde ne kadar rahat olurdum." diye düşünüyor olmalı. Filistin meselesi, Arap dünyası için bir nevi "buğz-ı Muaviye" faktörü gibi birleştirici bir rol oynuyor. Haricilerin vaktiyle her hutbede Hazreti Ali'ye hakaret etmeden söze başlamadıkları gibi, Filistin topraklarında İsrail'in varlığını destekleyen Amerika tel'in edilmedikçe diplomasi konuşulmuyor.

Filistin meselesinin gerek Arap dünyası ve gerekse ABD hükümeti açısından gitgide romantik bir saplantı (obsesyon) teşkil etmesi önemli. Bu saplantı neticede birbirini anlamak ihtiyacındaki iki dünyayı (Batı ve İslam) birbirinden ayıran yüksek gerilimli bir prizma görev yapıyor. Bugünlerde herkesin uluslararası terörden bahsetmesi pek de anlamlı değil; konuyla ilgili herkes, en gerideki temel sebebin Filistin ve İsrail meselesi olduğunu biliyor gibi geliyor bana.

"Global çapta menfaatlerin çarpıştığı günümüz dünyasında böyle romantik saplantılara kim önem verir?" diye düşünmek mümkün tabii. Lezsek Kolakowski, şöyle diyor, "Tarihteki tek kesinlik, tarihin öngörülemeyişi ve tutarsızlığıdır". Bir başka düşünür ise tarihten bahsederken, "saçma olduğu için bu kadar heyecan verici olmalı" demişti. Gerçekten de yüzölçümü itibariyle bizim Kırşehir vilayeti kadar büyüklükteki bir yer için 3500 seneden beri nizâ edilmesi, tarafsız kalmayı başarabilmiş gözlemciler için romantik saplantıdan başka bir şey değildir; evrensel "ratio"nun halledemediği, ezeli bir problem. Öngörülmez tarihin modern insana meydan okumasıdır Filistin meselesi.

Ve kim Filistin meselesinin yaşamakta olduğumuz saçmalıklarla ilgisi bulunmadığını ileri sürebilir?

Bugünlerde "konunun uzmanı" olmamak bir nimet; tarihin öngörüsüzlüğü hakkında dilediğiniz istikamette serbest okumalar yapmak ne büyük saadet? Olup bitenleri anlayabilmek ve en azından sağlam bir hareket noktası bulmak için bugünlerde Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'deki "Hazreti Musa, Beni İsrail, Firavun" kıssalarını yeniden gözden geçiriyorum; belki de istikbal köklerdedir ve yaptığım şey, bugünlerde televizyonlarda ahkâm kesen uzmanları dinlemekten daha faydalıdır.

"Ama"sız cümle kurulacak gün değil bugün

Toplam altı bin kişinin canından olduğu İkiz Kuleler faciasını kınamayı bir nevi turnusol testi haline getirerek, insanları müsbet□menfi tutum takınmaya zorlamak, olsa olsa bize mahsus bir saçmalıktır.

İnsanlık onuru taşıyan birinin, bir katliamı kınamak veya desteklemek konusunda illâ ki irade beyanında bulunmaya davet edilmesi, ne kadar hastalıklı ve güvensiz bir zihni iklimde yaşadığımızı gösteriyor. Böyle bir durumda sıraya girip, "Evet, ben bu çirkin saldırıyı yapanları kınıyorum" diye aklanma âyininden geçmenin bile onur kırıcı bir tarafı var. "Ben kahvaltıda çürük yumurta yemekten hoşlanmam" ifadesi ne kadar fuzuli ve mânâsız ise bir cinayeti ayıplamak da o kadar anlamsız değil mi? Ne var ki, "kına bakalım kınayabilirsen" tavrı yeni değil Türkiye'de: Faili hâlâ bulunamamış her medyatik cinayette bu kınama testi, tekrar edilir durur.

"Amasız, lâkinsiz, fakatsız terörü kınayabiliyor musun?" toptancılığı da aynı türden bir zekâ zaafiyetini işaretliyor; terörü, teröristlerden, cinayeti kaatillerden başka kim destekleyebilir ki? Halbuki mantık şunu emrediyor; cinayet ve terör yanlıları, bu kabilden ahmakça sorulara cevap verirken herkesten daha şiddetli, kararlı ve okkalı bir red tavrı gösterirler! Öyleyse bu "kına kınayabilirsen; nerde sende o yürek?" budalalığının mânâsı nedir?

Bugünlerde terörü kınarken "ama"lı cümle kurmak ihtiyacını hissedenler, en azından mânidar bir "hımm" nidâsıyla imleniyorlar; "hmm, demek Talibancı, demek Usame'yi destekliyor ama açıkça söylemekten çekiniyor!.." İnsanları bu kadar kolay ve ucuz tarzda sınıflandırmak, ancak ahmakların gıbta edebileceği bir düşünce konforu olsa gerek. Olup bitenler üzerine söz söylemek ihtiyacını hissedenlerin maruz kaldığı bu kanaat terörü, 11 Eylül tarihinde başlayan milâdın, gelecekte ne kadar otoriter bir kanaat zorbalığına maruz kalabileceğimizi de ihtar ediyor. En kapsamlı mânâsıyla otorite, "ama" bağlacıyla eklenen yardımcı kanaat cümlelerine hoşgörüyle yaklaşmaz; "bu savaşta tarafsızlık yok, ya bizden yana olacaksın, ya şeytandan" tehdidinden sonra bazı çevrelerin insanları aynı mealde kanaat açıklamaya zorlaması anlamlıdır.

Hayli zamandan beridir yazılarımda bana tatsızlık veren bir cümle yapısını sıkça tekrarladığımı fark ettim; bu cümleler tam ortasından "ama" ile bölünen cümlelerdi. "Ama"sız cümle kurmaktan ne kadar kaçınsam, fikrimi tam mânâsıyla ifade edebilmek bakımından "ama" bağlacına o kadar muhtaç kaldığımı gördüm. Etrafımızda olup bitenler, düz ve kesin hüküm cümleleriyle belirlenemeyecek kadar girift. Tahlil yapmak, detayların hakkını vermeyi gerektirir. Bir olguyu bütün boyutlarıyla tasvir ederken birbiriyle çelişen şeyleri aynı cümle içinde nasıl ifade edebilirsiniz? Yaşadıklarımız, "Yeşilçam devri"ne ait eski Türk filmleri olsaydı belki "ama"sız tahlil yapabilirdik; Erol Taş hep kötüdür, Hulusi Kentmen hep iyi.

Hainler cezasını bulur, sevenler kavuşur. Kaldı ki o filmlerde bile, "fakir olabilirim fakat benim de kalbim var" kalıbının ne kadar sık tekrarlandığını hatırladım şimdi.

Doğrusunu söylemek gerekirse sebebini ve gerekçelerini hâlâ anlayamadığım bu kaotik savaşta kendimi ne Mr. Bush ve yandaşlarının, ne de Üsame iptidailiğinin ve Taliban despotizminin yanında hissediyorum. Gün, "ama"sız cümle kurulacak gün değil artık. Aynı şekilde İsrail hedeflerine canlı bomba veya suikast eylemleri düzenleyerek intikam almaya kalkışan Filistin örgütleriyle, bu gibi eylemleri cana minnet bilip Filistin hedeflerine ağır silahlarla saldıran İsrail güçleri arasında da taraf olmak içimden gelmiyor. Bu kaotik ve izi belirsiz herc ü mercde "ama"sız cümle kurmadan iki çift laf edemeyenlerden biriyim ben. İkiz Kuleler çöktüğünde, sanki babasının köyünü eşkıyalar basmış da yerle bir etmiş gibi ağlamaklı New York nostaljisi yapanlardan uzak olduğum gibi, altı bin kişinin ölümüne "oh olsun" diyebilecek kör vicdanlardan da değilim hamdolsun. Hayır, hengâmede mutlak tarafsızlık sûretine bürünerek şairin, "Suya sabuna dokunmazmış /Pise bak!" diye nitelediği gürûhtan da değilim şüphesiz. Necip Fazıl Sakarya Türküsü'nde, "Oluklar çift; birinden nur akar, birinden kir" diyordu; bugünün enformasyon âleminde artık oluklar çift değil; aynı lüleden bin türlü haber birbirine karışmış halde akıyor. Gerçeğe "ama"lı cümle yapılarıyla yaklaşılabildiği bu enformasyon kirliliğinde ben "fakat"lı cümle kurmak ihtiyacı hissedenlerle beraberim.

Hakikate karşı vazifemiz evvel emirde "akıl selâmeti"ni muhafaza etmektir ve bu kaosta akıl selametini korumaya çalışmak, herhalde en zorlu "duruş yeri" olsa gerektir.

Enstitülü

Köy enstitüsü mezunları, Türk fikir hayatının renksiz, vizyonsuz, düz ama inançlı bir sayfasını teşkil ederler; bir süre öncesine kadar onları genellikle öğretmen olarak işbaşında görürdük, fakat o nesil artık ununu eledi ve eleğini duvara asıp emekli oldu.

Yaşayanlarına hayırlı ömürler, göçenlere rahmet. Onlar Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında izine sıkça rastladığımız kuruluş heyecanı ve dinamizmini yüzyılın ortalarına kadar sırtlayan idealist bir kuşaktı. Altmışlı yılların ortalarında "ortanın solu" cereyanına karışıp diskurlarını kaybettiler. Laboratuvarlarda üretilen yeni domates tohumları gibi ilk jenerasyonundan sonra asliyetini kaybeden bir yapıları vardı diye düşünüyorum; evlatları, ince eleyip sık dokumadan kendilerine en yakın gelen "sol"un muhtelif kanatlarında yer aldılar. "Enstitülük" heyecanı o kuşakla sona erdi, yerine başka türlü heyecanlar eklemlendi.

Köy enstitüleri, köy meselesini yerinde halletmeyi, köylüyü köyünde tutmayı ve köyü kalkındırıp temel eğitimi yaygınlaştırmak suretiyle Cumhuriyet'i dengeli bir büyümeye kavuşturmayı hedeflemişti. Bu gayenin nasıl "tarih dışı"na düştüğünü zaman gösterdi. Türkiye, Grigori Petrov'un tâbiriyle bir "Ak Zambaklar Memleketi" olamadı; ziraat esasına

dayalı bir üretim yapısı içinde gelişmiş, elektrik, su, yol, sağlık hizmetleri gibi "asrî" icaplardan istifade edebilen, nüfus artış hızı dengeli ve yatay nüfus hareketleri sâbit bir yapıya kavuşamadı. Türk solunun bir aralar uyanık gözle gördüğü "İskandinav tipi sosyal demokrasi", köy enstitüleri heyecanının tâzelenmesi olarak yorumlanabilir fakat Türkiye'de ekonomi yönetimi, gelir dağılımını hem yüksek hem de âdil bir seviyede tutmayı başaracak enerjiyi gösteremedi. Başbakan'ın bir gençlik hülyasını ayakta tutmak için tekrardan vazgeçmediği "Köykent" projesi, aslında fiilen 'Gençlik Parkı' içinde büyük masraflarla kurulmuş bir Disneyland mostralığı olmaktan öteye geçmiyor.

Köy enstitüsü zihniyetinin Türk siyasetinde temsil edilmediğini kimse ileri süremez: Robert Kolejli orijinine rağmen Başbakanımız meşrep itibariyle bir enstitülü sayılabilir. Ben Sayın Cumhurbaşkanı'nın da aynı meşrep içinde değerlendirilebileceğini düşünüyorum. Bugünlerde aralarının fena halde "limonî" olması, enstitülü sâfiyetinin realpolitik duvarlarına çarpmasından hâsıl bir hayal kırıklığı gibi okunabilir.

Yüksek dozda romantizm, sarsılmaz bir dürüstlük ve nâmuskârlık tutarlılığı, dışarıya doğru taçlanması gereken zihnî dikkatlerin -tam da Türklere yaraşır bir alınganlık ve müdafaa refleksiyle- içe doğru kıvrılması ve bunların hepsini sıcak çikolata gibi kaplayan bir "Türkiye sadece kendine benzer bir ülkedir" amentüsü. Sanılanın aksine enstitülü zihniyeti, sert denecek ölçüde muhafazakârdır; onların zihnî kararlılığı, asrî ve ilmî verilerle sarsıntıya uğramaz. Sarsılır ama eğilmezler: Ayrıntı okumaktaki başarısızlıkları, kesin inançlı olmalarıyla izah edilebilir ve bu halleriyle zihnî sâbitelerinin fazlalığı, onlarda asla bir entelektüel doğurganlığa müsaade etmez.

Devlet başkanlığında geçirdiği bir buçuk yıldan sonra Sayın Sezer'in pek çok çevrede inceden inceye "selef"ini aratmaya başlaması hayli dikkat çekici. Halbuki, o görevi resmen üstlendiği günden bu yana değişmedi. Vekil maaşlarını düzenleyen anayasa maddesine engel olmak uğruna referandumu göze alması, bana göre enstitülü zihniyet yapısının tipik göstergesidir (Bu arada okuyucularımdan Ahmet Selim Bey'in dün kaleme aldığı "Kurallar Doğru Uygulanmalı" başlıklı nefis tahlilini bir kere daha okumalarını rica ediyorum). Sayın Sezer'in "selef"i, şüphesiz bu vekil maaşları işini referanduma kadar götürmez, fıtrî esnekliği ile meseleyi siyasi usullerle gündemden kaldırırdı. Hayır, "devr-i sâbık"ı mumla arıyor değiliz; bu sadece bir durum tespitinden ibaret.

Hukuk veya anayasa romantizmi anlaşılabilir bir şeydir fakat umûr-ı devlet sade hukukla değil, siyâsetle yönetilir. Hukukla siyaset arasındaki aralık, "söz"le hayat arasındaki mesafeye benzer. Yürütme erkinin başı, üstlendiği görevin sadece "anayasal" değil, "siyasi" bir görev olduğunu da biliyordur elbette.

Teknolojik ahlâk ve ilmi "praxis"in sonu

Yüksek teknolojiye yön verenler, teknolojinin istenmeyen yan tesirlerini daha yüksek teknoloji üreterek önleyemeyeceklerini farketmelidirler. Esasen uluslararası terörün asla beceremeyeceği ekolojik felaketler daha şimdiden kapılarımızı çalıyor. Bu ahlak problemini biz dünyalılar nasıl çözeceğiz; yüksek teknolojinin sahipleri, bilim ve hayal güçlerini biraz da bu önemli nokta üzerinde yoğunlaştırmak zorundalar

Sanayileşmenin eski dünyaya getirdiği yeniliklerden biri de standart üretim fikriydi; bir malı çok sayıda üretmek ve üretilen her malı satarak üretim halkasını yeniden tamamlamak endişesi, eski üretim ahenginin "sipariş" ve adama göre imâlat düzenini hükümsüz bırakmıştı. Standart üretim, müşteri ihtiyaçlarını önceden kestirebilmeyi gerekli kılıyordu ve bu yüzden kumaştan çiviye, ayakkabıdan boruya, kalemden inşaat malzemelerine kadar her şeyin sınıflandırılması ve ölçülendirilmesi icab ediyordu. Ölçü birimlerinin vasatilikten çıkıp, beynelmilel çapta ortak kabul gören değerler haline gelmesi böyle başladı; uzunluk, ağırlık, hacim ölçüleri tektipleştirildi. Bir sonraki adımda insan standartlarının araştırılmasına geçildi. Ayakkabıdan şapkaya, paltodan iç çamaşırına, iskemleden masaya, tavan yüksekliğinden gözlük sapına kadar insana nisbeti olan her araç, çeşitli ölçülere göre tasnif edilerek ortak kümeler halinde sabitlendi. Bu araştırmalar esnasında insan bedeninin, ölçülendirmede temel birim kabul edilmesi gereği ortaya çıktı ve "Ergonomi", eşyanın ve mekanın insana göre düzenlenmesi ihtiyaçlarına cevap veren modern bir kavram olarak işlerlik kazandı.

Ergonomi disiplini, bir yönüyle endüstriyel tarzda üretime hız kazandırırken diğer taraftan insana kendi sınırlarını hatırlatır. Mesela gereğinden fazla ağır ve kullanılması imkânsız derecede büyük tasarlanmış bir makasın "piyasa" şansı yoktur; kezâ taban□tavan aralığı birbuçuk metre olan bir bina kullanılamaz. Kitaplar kolayca kullanılacak kadar hafif, ebad itibariyle gereği kadar küçük ve okunabilir harflerle basılmış olarak tasarlanır vb. Buna rağmen modern insanın çevresini tasarlarken ergonomiyi bile bile inkâr ettiği uygulamalar hiç de az değil. Meselâ, Avrupa'da ve Batı dünyasında şehir, 100 ilâ 500 bin nüfusu barındıracak şekilde tasavvur edilmiştir ve bu rakamı artıracak nüfusun "banliyö"ler yoluyla ve yatay istikamette şehrin dışına doğru kaydırılması esastır. Ne var ki bu insânî ve aklî kriterlere rağmen metropoller, insan ölçeğine göre şehrin zâlimâne büyüklüklere vardığı, âdeta azmanlaşarak insanı ezip unufak ettiği yerleşimler olarak çoktan meşruiyetini ilan etti bile. Metropoller, modernizmin azdırdığı bir mekân kanseridir ve bir metropolde her türlü insâni ihtiyacın karşılanması bir ezâ sürecinden başka bir şey değildir: Metropolde ulaşım, alışveriş, eğlence, eğitim, ticaret, haberleşme, siyasi katılma, beşeri münasebetler çileden başka bir şey değildir ve her bir insani fonksiyonun asgari seviyede halli için olağanüstü masraflara baliğ olan devâsâ projeler geliştirmek mecburiyeti vardır. Her "devâsâ" projenin, metropol kanserini azdıran yeni bir zulüm olduğunu tafsile ise hâcet yok. Meselâ vaktiyle varlığıyla

öğündüğümüz Boğaz köprülerinin varlığı ile yokluğu, birbiriyle mukayese edilmez iki dev çözümsüzlükten başa bir şey sayılmaz. Şehrin içinden geçen otoyollar, korkutucu yükseklikteki viyadükler, gereğinden fazla geniş tutulmuş meydanlar hiç de "insana göre" tasarlanmışa benzemiyorlar; bunlar olsa olsa kaçınılmaz bir ihtiyacı en kötü tarzda çözmeyi hedefleyen birbirinden kötü uygulamalardır. Zira metropoller "insana göre" biçimlenmiş yerleşim olmaktan çıkmış, tam aksine metropollerde insan, "metropole göre" biçimlenmesi gereken bir yaratık mevkiine inmiştir.

11 Eylül faciasından sonra adını hatırlayamadığım uzak görüşlü ve modernist bir yazar, "şimdi bir takım modernlik muhalifleri yine seslerini yükseltecekler ve gökdelenler aleyhinde atıp tutmaya başlayacaklar" mealinde şeyler kaleme almıştı. Tam da tahmin ettiği gibi şu gökdelen fikrini bir kere daha tartışmak istiyorum. Gökdelenlerin, metropol bünyesi içinde özellikle iş dünyasının ihtiyaçlarını karşılamak için zaruri bir çözüm olduğu ileri sürülmüştür.

Modernliğin niçin hep "kaçınılmaz zaruret" gibi görülen ihtiyaçlara cevap vermesi gerektiği, bizatihi modernizmin ve modernizm yanlılarının cevaplandıracağı bir başka önemli meseledir. Meseleyi modernlik haricine taşıyarak tartışmak da mümkün: Gökdelenler, hiçbir surette meşrulaştırılamazlar zira boyutları itibariyle bunlar "insana muhalif" ve "insana rağmen" yapılardır.

Merkezi bölgelerde arsa fiyatlarının yüksekliği, rant gelirinin iştah açıcı câzibesi ve gökdelen içinde haberleşme ve yüzyüze insani ilişkiler kurma kolaylığı gibi gerekçeler, hatta, "gökdelenli metropoller, batı'da bile var" şeklindeki itirazlar geçerli olmaktan uzaktır zira arz, henüz gökdelenleri kaçınılmaz çözüm göstermeyecek kadar geniştir. Yeni ihtiyaçlar karşısında şehirlerimizi ve binalarımızı yatay istikamette gelişecek tarzda yapabiliriz.

Yatay büyüyen şehir ve binalarda insanî ölçüyü gözden kaçırmak da mümkündür elbette. Zira burada temel ölçü, insânî ölçeği ezen uygulamalardan kaçınmaktır. Yüksek, iri, geniş ve muazzam intibaı bırakan yapıların, birşeylere meydan okuyan tavrı beni hep rahatsız etmiş ve itmiştir; meselâ muazzam ölçüde su toplayan ve topladığı suyu muazzam yükseklikte inşa edilmiş bir setle dizginleyen hidroelektrik santraller de bir mânâda bâkir tabiatın ortasına diktiğimiz gökdelenlerdir. Hidroelektrik enerjinin artık "çevre dostu" olmadığını biliyoruz; sun'i baraj gölleri, aynı zamanda mühendislik marifetiyle gerçekleştirilmiş birer çevre felaketi anlamını taşıyorlar. Burada "mühendislik gururu" faktörünü gözden kaçırmamak gerek. Teknik adamların ve modern fennin kabiliyetini isbata yarayan bütün "büyük proje"ler, karşılığında en azından gelecek kuşakların ödeyeceği bir bedele rağmen yükseliyorlar. Teşkil ettikleri ekolojik tehdid bir yana, insana telkin ettiği azamet ve gurur hissiyle tehlikeli yapılar bunlar. Şüphesiz insanların, daha büyük binalar, barajlar, köprüler, yeraltı yolları ve tüneller açabilme kabiliyeti var ve mevcudun daha büyüğünü yapabilmek, günümüzün teknolojisine göre sadece "daha büyük bütçe" engeliyle karşılaşabiliyor ama insan eliyle yapılmış şeylerin

mâkul hudutları aşması halinde, buna "dur" diyebilecek bir ahlaki mekanizmayı henüz geliştirebilmiş değiliz. Bu çelişkiye "teknolojik ahlâk" ismini verebiliriz.

Tabii ki bu isimlendirme, bilimin ahlâkî bir alan teşkil etmediği yolundaki modası geçmiş "ilerlemecilik" (progress) diskurunu savunanlar tarafından istihzâ ile karşılanacaktır. Zira ilerlemecilik fikri, bilimin teknolojiye uygulandığı (praxis) ve böylece ticarileştiği yüksek teknolojiye bir "had" getirmek anlamına da gelecektir. Halbuki bizatihi yüksek teknoloji ürünlerinin oluşturduğu problemler, günümüzde insanlığın geleceğini tehdid edecek kertede azmanlaşma eğilimi gösteriyor. Meselâ teorik seviyede yürütülen atom fiziği çalışmalarının neticede atom veya hidrojen bombasına dönüştürülmesi, böyle bir feci "praxis"in neticesiydi. Modern silah sanayiinin son elli yılda ulaştığı ürpertici gelişmişlik seviyesini de tabii bir şeymiş gibi karşılamak mümkün değildir. Hele biyolojik ve kimyevi silah geliştirme projelerinin artık yüksek teknoloji kullanan Batılı toplumları da tehdid etmeye başlaması, bu alanda ahlaki setler ve hudutlar tayin etmek lüzumunu açıkça hissettiriyor. Gökdelenle, biyolojik silahın buluştuğu ortak anlam noktası, bir tabii haddin tecavüzüdür ve artık herkes anlamalıdır ki, ihtiraslarımıza, teknolojiye, ilmî "praxis"e ve ilerlemecilik arzularımıza ahlaki bir baraj koyma zamanını çoktan geçirmiş bulunuyoruz.

İnsan yapabileceği ile yapmaması gerekenlerin tercih aralığında sınanıyor; yapabileceklerimizin sınırlarını merak etmek, bir anlamda "kırkıncı oda"ların kilidini kurcalamaya benziyor; sınırları aşmak, adeta otomatik bir mekanizmayla bize "intikam" cinsinden ödememiz gereken bir bedel getiriyor. Batı dünyası, bu yalın gerçeği farketmek için bir başka "azgınlaşmış" güruhun kitle terörünü beklememeliydi. Yüksek teknolojiye yön verenler, teknolojinin istenmeyen yan tesirlerini daha yüksek teknoloji üreterek önleyemeyeceklerini farketmelidirler.

Esasen uluslararası terörün asla beceremeyeceği ekolojik felaketler daha şimdiden kapılarımızı çalıyor. Bu ahlak problemini biz dünyalılar nasıl çözeceğiz; yüksek teknolojinin sahipleri, bilim ve hayal güçlerini biraz da bu önemli nokta üzerinde yoğunlaştırmak zorundalar.

Trajikomik bir boşanma vak'ası

Bugünlerde bazı gazete köşelerinde İslâmcılarla Liberallerin birbirlerini üç talâkla boşadığına dair yorumlar, kahırlar, ilençler yer alıyor. Lugâtsiz bir fikir hayatında okur-yazar takımını niteleyen her etiket aslına sadakatten yoksundur; bunlara, gündelik tercihlere göre değişen geçici eğilimler demek daha doğru.

Liberal olduğunu zanneden birisi, kendi Liberalizm anlayışını târif etmek için bir kesekağıdı dolusu lâf üretmek zorunda; aynı sıkıntı İslâmcılar, Sosyalistler, Milliyetçiler, Sosyal Demokratlar için de geçerli. Her etiket, bir yığın benzemezi ancak üstünkörü tarzda

niteleyebiliyor. Lugât yoksa vuzuh da yoktur; hangi İslâmcılar, hangi Liberallerle vaktiyle akd-i nikâh etmiş de bugün mânâsız bir tereke kavgası içinde birbirlerine çıkışıp durmaktadırlar acaba?

Ancak uyanma vaktine doğru görülen rüyaların hatırlanabildiğini söylerler. 11 Eylül öncesinde global değerler olarak takdim edilen insan haklarına dayalı çoğulcu ve şeffaf hukuk devletinin müşterek bir insanlık normu olduğu yolundaki inanç, Türk aydınları arasında hayli yoğun bir iyimserlik yaratmıştı. Bu güzel rüyayı hatırlıyoruz çünkü, daha 10 Eylül'de bile görmeye devam ediyorduk. Doğrusunu söylemek gerekirse bu, mümkün olabilecek en iyi birlikte yaşama âdâbı idi fakat bir kusuru vardı; bu âdâb, varlığını ve istikametini dünyanın egemenlerine borçluydu. Güçlülerin iyiliği, gücün tabiatına göre tesadüfî bir haldir; güvenemezsiniz. Nitekim bu gibi değerlerin sahibi ve müdafii mevkiindeki Amerika, 11 Eylül'den sonra önceki diskurunu tamamen değiştiren yeni bir değerler dizisi üreterek alelacele uygulamaya koydu. Bizdeki Liberallerle İslâmcıların saç saça baş başa kavga etmesinin başlıca temel sebebi, ABD'nin diskurundaki ani değişikliktir.

Amerika ve onun Avrupalı ortakları, Afganistan'daki varlıklarını insan haklarına dayanan eski (dünkü) global değerlerle izah edemiyorlar; yeni durum yeni bir izah gerektiriyor ve bu yeni izah, bombardımandan önce bütün dünyaya duyuruldu. İnsan hakları yaklaşımını fazlaca barışçı (passivist) bulan Amerika, yeni değerler dizisini ilan etti. Artık bütün ilişkiler, bir tarafında barışı ve demokrasiyi (!) korumak için çıplak güç kullanmaya karar veren Amerika'ya karşı onun düşmanlarının teşkil ettiği bir değerler ıskalasında gözden geçirilecektir. "Evet, biz temel haklardan yanayız ama İslâmcılar da artık kendilerine çekidüzen verseler iyi olacak." akıldâneliklerinin temelinde, yeni evrensel değerlerin dışında kalmaktan ürken ve hatta ürküntüsünü, "Amerika'nın Afganistan'a müdahale etmesini niçin desteklediğini" belirten yazılarla açıklamak ihtiyacını hisseden bir kısım aydınımızın tedirginliği yatıyor zira Amerika'nın biçtiği yeni yorgan, ne yazık ki herkesin ayağını ısıtacak kadar şümullü değil.

Bu bir kısım aydınımızda görülen ani rota değişikliğini "dünya ahvalinden haberdar olmak" ve ona uygun davranmak ihtiyacı ile izah edebilir miyiz? "Aydın", dünyayı değerlendirirken eyyama göre değişmeyen doğrularını kriter kabul eden ve o noktadan kuvvet alan bir düşünce adamıdır. O doğruları nedense hep Atlantik ötesindeki kişi ve kuruluşlar tayin ediyorsa, böylelerine aydın değil de meselâ, "Majestelerinin Aydını" gibi bir başka sıfatla nitelemek daha doğru olacaktır. Lügati olmayan bir fikir hayatında kimin ne kadar "bilmem neci" olduğu hakkında ölçü yoktur. Daha düne kadar kendini Liberal diye tanıtan kalemlerin iltifatında ve hatta işaretinde meşruiyet arayanların, şimdi kendilerini ne kadar yalnız hissettiğini tahmin edebiliyorum. Bu şamatalı boşanma hadisesinin öteki aktörü mevkiindeki "İslâmcılar"a gelince, kendi fikriyatlarında bulmadıkları meşruiyeti, "yol arkadaşları"ndan tedarike kalkıştıkları için esasta zihni bir zaafiyet içinde bulunduklarını fark etmişler midir

bilmem? Ümid edilir ki bu gülünç boşanma, sadece tarafeyn için değil, bütün fikir hayatımız için uyanışa ve bir "duruş vakarı"na vesile olur

<u>Nice asırlara!</u>

Cumhuriyetimiz bugün 78 yaşına bastı. Dünya tarihi için küçük, genç bir devlet için önemli bir rakam. Yıldönümleri sadece kutlamaya değil, değerlendirmeye de vesile olurlar; ben de 78. yıla kendimce bir değerlendirme ile katkıda bulunmak istiyorum.

Son yıllarda Cumhuriyet bayramlarının alışıldık terânesini teşkil eden "Cumhuriyet tehlikede!" tesbitine bu defa ciddi gerekçelerle iştirak ediyorum. Tehlikede olan sadece Cumhuriyet değil, bizatihi devletimizin ve düzenimizin kendisi. Bugüne kadar Cumhuriyet'in tehlikede olduğunu ileri sürenler, devletin kendisinden ziyade "rejim"e vurgu yapmakta özellikle ısrar ediyorlardı; biz de hep devlet göçerse rejim de altında kalır fikrini öne çıkarıyorduk. Bu tatsız münakaşada her iki tarafın da haksız çıkmasını temenni ederim.

İlk tesbit: Bir rejim teşkil etmek bakımından Cumhuriyet tarzı ile kimsenin alıp veremediği yok ama devletin işleyişi noktasında hem derin itirazlar, hem de vahim memnuniyetsizlikler var. İtirazlar ve memnuniyetsizlikler "Cumhuriyet" fikrinden kaynaklanmıyor; bu fikir şöyle de ifade edilebilir: Türkiye'yi terk edip başka bir ülkede yaşamak isteyen iki milyon kişi, Cumhuriyet'ten muzdarip olduğu için bir "firar huzursuzluğu" içinde değil. Bazılarına biraz garip gelebilir ama vaziyet galiba şöyle ifade edilebilir: Türkiye ve Türk toplumu Cumhuriyet'i aştı; şimdi önlerinde haklı olarak erişmek istedikleri daha mütekâmil, daha çağdaş ve insanlarına daha çok saygı gösteren hedefler var. 20. yüzyılın başlarında Cumhuriyet, Türk toplumu için çağdaş ve ileri bir modeldi; 21. yüzyılın ilk yıllarında Cumhuriyet'in bu toplum için yetersiz kalması, toplumun devletten daha hızlı muasırlaştığını gösteriyor. Henüz yürürlüğe girmeyen Anayasa değişikliklerinin toplumda bir heyecan dalgalanmasına yol açmayışı mânidardır zira bu teklif, daha tasarı halinde iken toplumsal taleplerin gerisine düşmüştü. Cumhuriyetin kurucuları bugünleri görebilselerdi şüphesiz vaktiyle doğru adım attıkları için müsterih olurlar ama muasır medeniyet faktörlerini üretmekte tembel davrandığımız için hayıflanırlardı.

Geçen 78 yılın başarılarını Cumhuriyet'in hanesine yazmak mantıken doğru görünüyorsa, başarısızlıklar için aynı adresi göstermek zalimlik olur. Bizim temel meselemiz, hiçbir zaman devletin, anayasa ve kanunlarla belirlenen siyasi rejimi olmadı. Toplum, darbeler ertesinde gelen otoriter ve hürriyetleri daraltan günlerde olduğu kadar ondan daha hür ve serbest günlerde de devlete karşı saygısını kaybetmedi ki bu, Türk toplumunun en güçlü ve en zayıf tarafını teşkil ediyor. Anlayana saz! Toplumun muhalefeti, doğrudan devlete ve rejime yönelmek yerine bugüne kadar, devleti ve toplumu temsil ettiği varsayılan kişi ve heyetlere yönelmişse bu üslup inceliğinden "hisse" çıkarmak, yine o insanlara düşerdi. Ne var ki Türkiye'nin yönetici eliti, toplumsal muhalefetin sertleştiği günlerde mevcut krizi kendi

kalitesizliklerine bağlamak yerine durumu bir rejim buhranı gibi göstermek ucuzluğuna tevessül etmekten kurtulamadılar. Sayıları iki milyona varan büyük bir kitlenin memleketten sessiz sedasız çekip gitme arzusunda bile o üslup inceliğini görmek mümkün ama görebilen nerede?

Ben Cumhuriyet meselesine paralel olarak "çağdaş bir kamu düzeni" kurmak görevini, Türklerin 20. yüzyılda karşılaştığı ve üstesinden gelmek mecburiyetinde olduğu bir "medeni mesele" olarak görenlerle beraberim; medeniyetin siyasi vechesine dair halli gereken bir meseledir bu. İçinde yaşadığımız çağ, bize bir sual yöneltmiştir; bu soruya cevabımız ana hatları itibariyle doğru ama ayrıntılarda kırık-dökük, samimiyetsiz bir muhtevadan ibaret kalmıştır. Bu kırık-dökük cevabın samimiyetsizliği yüzünden sadece siyasi elitleri suçlamak da doğru ama eksik bir nitelik taşıyor; bu yarım yamalak cevapta toplumun da hissesi var.

Öyleyse vaziyet şudur: Cumhuriyet'e evet ama daha fazlası gerekiyor! Yeni yüzyılda dikkatlerimizi Cumhuriyet romantizmine mıhlamak yerine, bu müşkil medenî problem üzerine yoğunlaştırmamız daha doğru olacaktır.

Devletimizin 78. yılı kutlu olsun; nice asırlara!

2001

26 Kasım

Nezle kaç günde geçer: Bir haftada mı, yedi günde mi? Zaman Gazetesi

24 Kasım

Kahramanlığın tükenişi Aksiyon Dergisi

24 Kasım

İftariyelik bunlar! Zaman Gazetesi

19 Kasım

"Kaç bu Müslümanlardan, sığın bu Müslümanlara" Zaman Gazetesi

17 Kasım

Hamaset, yükselen sınıfların sesi Zaman Gazetesi

12 Kasım

İmsâk mevsimi Zaman Gazetesi

10 Kasım

Kamburluk omurgasızlıktan yeğdür Zaman Gazetesi

10 Kasım

İslâm dünyasının kaderi "söz"le hayat arasında Aksiyon Dergisi

05 Kasım

Daha iyisini istemelisiniz, çünkü bunu hak ediyorsunuz Zaman Gazetesi

03 Kasım

İki farklı "Batılılık" yorumu: GS ve FB Zaman Gazetesi

İki farklı "Batılılık" yorumu: GS ve FB

Tarih öğretmeni sınıfa giriyor; yoklamayı tamamladıktan sonra öğrencilere, -Çocuklar diyor, "bugünkü dersimiz çok kısa sürecek". Öğrencilerin gözleri sevinçle ışıldıyor. Öğretmen devam ediyor, -Dersimiz kısa sürecek çünkü konu, Fenerbahçe'nin Avrupa tarihi!

...

Nükte zâlim; hele bugünlerde iyice bunalmış durumdaki Fenerbahçe taraftarları için çekilir gibi değil fakat ilginçtir ki günümüzün futbolu, sadece futboldan ibaret değil, çok daha kapsamlı.

Fenerbahçe kağıt üstünde hemen hiçbir eksiği olmayan bir camia. İç kriterler itibariyle hiç de fena görünmeyen hal, dünya piyasasına çıktığında rekabet gücünü yitiriveriyor. Buna mukabil ciddi problemlerle boğuşan Galatasaray'ın devler liginde üst tura çıkmış olması, Fenerbahçe'nin durumu ile sert bir kontrast teşkil ediyor. Bu zıddiyeti tek bir olgu izah edebilir: İki camia arasındaki zihnî tutum ve yöneliş farkı.

Galatasaray, bizim birbuçuk asırdan beri yarım yamalak tasavvur edip de uygulayamadığımız "Batılılık" fikrinin doğru yorumunu temsil ediyor; bu ekip işini dünya standartlarına uygun bir ciddiyet ve kalite ile yerine getiriyor ve milli kimliği daima birinci planda tutmayı başarıyor. Galatasaray'ın başarısındaki imrendirici taraf, önceki yıl UEFA şampiyonu olmasından ibaret değildir; tam aksine, en azından on seneden beri kendisini başarılı kılan altyapıyı sürdürmekte gösterdiği kararlılık ve devamlılığın altını çizmek gerekir. Asıl hüviyetimizi koruyarak dünya standartlarında iş görmek gayesi, bu camiada bir tatlı tasavvur olmaktan çıkıp, sıradan bir realite haline dönüştü. Futbolun sadece futboldan ibaret olmadığı nokta işte budur.

Fenerbahçe, Galatasaray'ın başarısına ve hedeflerine ulaşmak için varını-yoğunu seferber eden bir firma; bu mânâda Fenerbahçe bizdeki "Batılılık" anlayışının başarısız sürümünü (version) teşkil ediyor; bu camiayı Galatasaray'ın "Batılılık" anlayışından uzaklaştıran temel sebep, vaktiyle bizim Jöntürk takımına ârız olan aceleciliktir. Onlar başarıyı "hemen" talep ediyorlar ve büyük caima oldukları gerekçesiyle beklemek, sabır göstermek, altyapı için yıllara yayılmış yatırımlar gerçekleştirmek gibi uzun vadeli hazırlıkları görmezden geliyorlar. Bu camianın en büyük zaafı, günü kurtarmak ve günün başarıları ile yetinmektir bence. Büyüklük kompleksi, Fenerbahçe'ye "sabır" kavramını unutturuyor. Ne yazık ki bu strateji, iç piyasada ara sıra randıman vermesine rağmen dünya standartlarında rekabete tahammül edemiyor. "Kısa sürede en büyük başarı" beklentisi Fenerbahçe'yi paniğe sokuyor ve camianın o büyük dinamizmini âtıl hale getiriyor.

Ortada birisi başarılı diğeri başarısız iki farklı "Batılılık" stratejisi var. Türkiye, birbuçuk asırdan beri nasıl Batılı olmak gerektiği problemini Fenerbahçe'nin hâlâ uygulayageldiği strateji ile çözmeye çalışıyor. Unu, yağı, şekeri ve tavası olduğu halde olgörüp helva pişiremeyen Türkiye'nin kapıldığı infial hissi, bugünlerde Fenerbahçelileri, yeniden anavatan ligine dönmeye zorlayan öfke ve kırgınlıktan hiç de farklı değildir.

<u>Daha iyisini istemelisiniz, çünkü bunu hak ediyorsunuz</u>

Aslına bakılacak olursa "gazete" fikri, modernliğin zalim icatlarından birisidir zira gazete, yayıncıdan okuyucuya yönelen tek taraflı bir haberleşme biçimidir.

Türkiye'de ilk gazetenin "resmi" nitelik taşıması tesadüf değil. Tanzimat'ın devlet adamları gazeteyi, "bizde de olsun" niyeti yanı sıra merkezi ve üniter devletin "teba"ya sesini duyurması maksadıyla çok önemli bulmuşlardı. Bizde "gazete okuyucusu", tarihi süreç itibariyle devlet tasarrufunun ürünüdür ve belki de bu yüzden günümüzde kamuoyu veya "milli irade" dediğimiz kavram, resmi diskurda ne kadar yüceltilmiş olursa olsun, esasta tabii gelişimini henüz tamamlayamamış bir kitledir. Türkiye'de yazılı ve görüntülü basının çok eleştirilmesinin ve az tiraj yapmasının temelinde, kamuoyunun basına karşı dengeleyici bir sıklet teşkil edemeyişi var.

Zaman Gazetesi'nin yepyeni, rahat ve aydınlık bir çehreyle okuyucusuna gülümsediği ilk nüshaları gözden geçirirken bu gazetenin okuyucusuyla kurduğu ilişkinin, nitelik itibariyle yukardaki çerçeveye ne kadar oturduğunu düşündüm: Zaman, yapısı gereği okuyucu beklentilerine ve tenkidlerine karşı en duyarlı gazetelerden biri olsa gerektir. Okuyucu kitlesinin büyük ağırlığını oluşturan abonelik sistemi, okuyucuyu farazi bir müşteri olmaktan çıkarıp, her gün yüz yüze gelinen, gözle görülür ve tepkileri anında hissedilir bir varlık haline getiriyor ve bölge temsilcilikleri aracılığı ile okuyucunun tansiyonu, neredeyse günü gününe ölçülebiliyor. Eğer ticari hayattaki "müşteri velinimettir" vecizesini basın hayatına

aksettirmek gerekirse, Zaman okuyucusunun gazeteyi hazırlayanlar nazarında velinimet olmaktan daha üst seviyede bir "patronaj" mevkiinde bulunduğunu görüyoruz.

Zaman Gazetesi'nin yeni yüzünü ben çok beğendim ve bu değişimi ilk duyduğumdan beri destekledim. "Çok beğenmek", en mükemmeli budur anlamı taşımıyor; "3 Kasım'dan sonra muhteva ve görüntü itibariyle bu seviyeden geriye dönüş mümkün olmayacaktır" inancıdır ki her geçen gün gazetenin daha iyiye gideceği yolundaki ümidimizi yaygınlaştırıyor. Nitekim 2 Kasım günü gazetenin mutfağında yaşanan heyecanı, her gazete okuyucusunun görmesini isterdim; hiç kimsede "bundan daha iyisi olmaz" gururu yoktu, tam aksine herkes 3 Kasım nüshasının yapılabilecek olanın en kötüsü olduğunun farkındaydı.

Başta da ifadeye çalıştığım gibi, Türk gazetecileri bugün bile Tanzimat devrinde şekillenen ve "okuyucuyu hissetmeden" gazete yapan anlayışın tortularını zihinlerinde taşıyorlar; okuyucu"gazete" okuyucu münasebetinde doğru olan, taraflardan birinin ezici tahakkümü değil, tek kelimeyle adil bir kanaat alışverişidir. Şimdiden sonra Zaman gazetesini her haliyle daha iyiye ve güzele doğru geliştirmek için gayret okuyucuya düşüyor. Zaman aboneleri esasen gazeteleri için bütçelerini zorlamak pahasına fedakarlık yapıyorlar; bu noktadan sonra beklenen okuyucunun "adil ilişki" çerçevesinde gazete hakkında doğrudan ve sık aralıklarla fikrini beyan etmesidir.

Bu hali bile güzel; eli yüzü aydınlık, muhtevası sıcak ve gazeteciliğin evrensel prensiplerine sadık bir gazetede yazıyor olmak çok güzel bir duygu. Sadece emeği geçenlere değil, daha güzel bir gazetenin heyecanını hisseden herkese teşekkür borçluyuz.

Daha iyisini istemelisiniz; çünkü yapabileceğimizi artık biliyoruz!

İslâm dünyasının kaderi "söz"le hayat arasında

Tarihteki İslâm enerjisini büyük bir medeniyet haline getiren aksiyon "söz" idi. Sözden kopuş ataleti ve dünyadan, gündelik icap ve suallerin cevabından kopuşu getirdi. Müslümanlar, kitaplarına ve ahitlerine bağlı kalmadıkları için Batı dünyası karşısında geri düştüler demiyorum, tam aksine, daha kapsamlı olarak sözle ilişkilerini âvâreleştirip, sözle insan arasındaki ara yüzeyde durmayı seçtikleri için vakarlarını kaybettiler

İslâm "kitabî" bir dindir; ana kaynağı kitaptır ve bu kitap, İslâm'ın bütün şifâhi birikimi bir gecede kaybolsa bile onu yeniden ihyâ edecek güçte muhkem bir yapı gösterir ve bu hâliyle diğer dinlerden ayrılır.

Müslüman sanatlarda trajedi yoktur ama Müslüman için trajedinin varlığından söz edebiliriz: Söz ile hayat arasındaki berzahta temsil olunan bir trajedidir bu. Müslüman "söz"ü yaşanılır kılmakla görevlendirilmiştir. Kelâm, eyleme dönüşmek için varsa, Müslüman kelâmla eylem arasında bağlantı mevkiindedir. Zira mukaddes kitapların tarihte belirli zaman aralıkları ile

gönderilmesi ve insanın söze muhatap kılınmasında şüphesiz ilâhi bir mantık bulunuyor. Esasen vahyin iki şekilde tecelli ettiğini biliyoruz. İlki, insanlar arasından seçilen birinin (Nebî) vahyi, yaşayan bir örnek halinde temsil etmesidir. İnsan evvela kendi cinsinden birinin getirdiği haberi, onun bütün davranışları ve ahlâkını gözlemlemek sûretiyle tanımıştır. Vahyin söz şeklinde inzâli, insanlığın da söze ehil hale geldiği anlamına gelir. İslâm inancına göre son peygamberle birlikte söz şeklindeki vahiy de sona erdirilmiştir. Vahyin "söz ve insan" şeklindeki haliyle artık kesilmiş olması göze alındığında, son Resûl'ün ölümlü fakat onun getirdiği sözün kalıcı olması, artık insan kaderinin sözle hayat arasında kaldığına işarettir.

Böylece kitabın sözleri, ona ittiba eden Müslüman için evvelen okunması, saniyen anlaşılması ve en nihayet bir hayat süreci haline getirilmesi gereken kıymettedir. Müslüman "söz"ün muhatabıdır; sözün muhatabı olan kişi Müslümandır. Hem ağır bir sorumluluk, hem büyük bir onur.

İtiraf edelim; Bu da bir tahriftir

"Ehl□i kitab" diye tarif edilen toplumların sözle ilişkisini de değerlendirmek gerekiyor; Kur'an'a muhatap kılınan Müslümanlar haricinde önceki kitaplara, yani Tevrat, İncil ve diğer suhufa göre dinlerini tarif eden Museviler ve Hıristiyanların "söz"le ilintisi nedir? Kur'an, önceki kitapların tarihi süreçleri içinde bir şekilde o kitabın muhatabı durumundaki insanlar tarafından tahrif edildiğini söylüyor. Kitabın tahrifi, sözün anlamının da tahrifidir ve böylece söz, söz olmaktan çıkar. Tahrif edilmiş sözün hayata nisbeti yoktur, dolayısıyla muharref sözle hayat arasında bir nisbet arayanların işi müşkülleşmektedir. Hayatı yüzünden okuyarak sözün anlamına ulaşmak mümkün olduğu ölçüde zordur; muharref sözden hareketle hayatı yorumlamak ise teorik açıdan imkânsız.

Aynı durum, "sahih söz"ün muhatabı Müslüman için de geçerli olabilir ve öyledir de. Müslüman sözle hayat arasındaki aralıkta yaşar. Söz sâbit ve bâki, hayat değişken ve aldatıcıdır. Teorik açıdan herhangi bir Müslümanın sözle ilgisini fiilen kesmesi mümkün ve çok rastlanan bir hâldir. Söz fiilen ortadan kalkınca geriye hayat kalıyor; yani biyolojik bir süreç. Hayatı biyolojinin fevkine çıkaran ve ona mânâ katan ise sözün doğrultusu.

Sadakatin kimyası

Dikkatini sözün kaynağına çeviren Müslüman bu defa "sıdk" problemiyle karşı karşıya kalacaktır. "Sıdk" sözle hayat arasındaki mutabakattır. Sözün doğru anlaşılması meselesi, ezeli ve ebedi bir problem alanı teşkil eder. Sözün insandaki aksi, insandan insana değişiyor ve beyin kimyası, aynı sözü birbirinden çok farklı tarzda yorumlayabiliyor. Sözün anlamı, parçada değil bütünde saklıdır; her parçanın anlamına, ancak bütünün kazandırdığı vizyondan hareketle erişmek mümkündür zira söz, çok sayıda parçadan müteşekkil olsa da bütün halinde anlam kazanacaktır. Ve bizler "söz"ü anlayabilecek niteliklerle donatıldığımız halde aynı

nitelikleri besleyen insanî mekanizmaların suiistimaliyle sözü, olduğundan farklı çerçevelerde de anlayabiliriz. Söz, anlamına sâdık kalmamış, doğrultusundan inhiraf etmiştir.

Şahsiyeti kemiren sarsaklık

Vahiy mânâsıyla değil, düz okunuşu ile sözün hayatımızdaki yerini sorgulamamız gerekiyor. Bu iş "söz vermek veya sözünü yerine getirmek"ten başlayıp, söze, kelâma, yani "logos"a ne anlam verdiğimize kadar uzayıp giden bir hesaplaşma sürecidir. İslâm'a birileri dahletmeye kalkıştığında Müslümanlar genellikle İslâm'ın mükemmelliğinden, barışseverliğinden ve insanlık için ne büyük bir hayır teşkil ettiğinden hareketle savunmaya geçerler; bu bir anlamda, "Biz Müslümanların temsil ettiği İslâm, İslâm'ın kendisi değildir, halbuki siz ideal ve kitabi mânâda İslâm'ı eleştirerek haksızlık yapıyorsunuz" tavrıdır ve Müslümanların "kelâm"la nasıl cüdâ düştüklerini de itiraf eder. Hakikatte Müslüman'ın ve genel çerçevede insanın hüsrânı, "söz" ile hemâhenk olmakta gösterdiği sarsaklıktır. Sarsaklık, çünkü "söz"ün farkındadır; sarsaklık çünkü sözle arasına mesafe koymakta ve o aralıkta şahsiyetini kaybetmektedir.

Laikçiler bile kendiliğinden mağdur

11 Eylül faciasından sonra neredeyse bütün Batı kamuoyunun, yumruğunu bir itham işareti haline getirerek İslâm dünyasına çevirmesi, ne kadar da izzetinefsimizi rahatsız ediyor; hatta anayasal bir niteleme olmadığı halde sırf sosyolojik aidiyetten ötürü Müslüman kimliği taşıyan ve laikçilik tercihiyle tanınan insanlar bile bu ithamdan eza duymaktadır. En samimi dindarından, dinine en ferah yaklaşanına kadar bütün bir İslâm dünyası bugün niçin, Batı kamuoyu nezdinde menhus bir "öteki" objesi haline gelmiştir? Bence bu sevimsiz ve itici mevkie gelmiş olmamızın sebebi, bizi bir âlem halinde tarif ve tavsif eden "söz" ile bizim yönelişimiz (orientasyon) arasındaki o mühim inhiraftır. Tarihteki İslâm enerjisini büyük bir medeniyet haline getiren aksiyon "söz" idi. Sözden kopuş ataleti ve dünyadan, gündelik icap ve suallerin cevabından kopuşu getirdi. Müslümanlar, kitaplarına ve ahitlerine bağlı kalmadıkları için Batı dünyası karşısında geri düştüler demiyorum, tam aksine, daha kapsamlı olarak sözle ilişkilerini âvâreleştirip, sözle insan arasındaki ara yüzeyde durmayı seçtikleri için vakarlarını kaybettiler.

Bütününden koparılmış ve anlamı yerinden uğratılmış söz, artık söz değildir. Müslümanlar sadece kitapla değil, aslında "anlam"la ilişkilerini askıya aldılar; İslâm dünyasının düşkün, mağdur ve edilgen hali, anlamdan kopuşun ecridir.

Kamburluk omurgasızlıktan yeğdür

Hükümetlerin programları vardır; koalisyon protokolleri vardır; partilerin geleneksel siyasetleri vardır, devlet adamlarının bir evveliyat çizgisi vardır ve bu gibi karakter unsurları yan yana geldiğinde hükümet hakkında bir kanaat omurgası teşkil ederler.

Bugünlerde, her türlü ön bilgiyi ve tahmini boşa çıkaran bir kanaat anarşisi yaşıyoruz. 'Hayır 57. hükümet asla böyle bir karar almış olamaz' diyebileceğimiz bir hükümet üslubu kalmadı gibi geliyor bana. Şaşırtıcı ve huzursuzluk verici bir siyasi tansiyon içindeyiz. Her şey olabilir, bugünden yarına, kesinlikle değişmez sandığımız her şey değişebilir. Hükümetin görünürde ne hedefi, ne çizgisi ne de bir siyaset üslubu kaldı. Omurgasız siyasetin ne menem bir şey olduğunu artık fiilen yaşıyoruz. Siyasi başarısızlık, herhalde omurgasızlıktan daha kötü değildir.

Sebebi açık: 11 Eylül ertesinde teşekkül eden yeni fiili durum, zaten bir siyasetsizlik batağında debelenen Türkiye'yi iyice hareketsizliğe mahkum etti. 2002 yılı bütçesi, önceki bütçelerin ana zaafiyetini taşıyor ve bütçesi üzerinde söz hakkı olmayan bir hükümetin saplandığı feci siyasetsizlik halini işaretliyor. Bilinmeyen bir şey değil ama hatırlamak gerekebilir: Bütçeler aynı zamanda birer 'milli egemenlik' belgesidir ve siyaset bütçe için, bütçe ile yürütülen bir faaliyettir. Borçtan da geçtik, boğazına kadar borç faizi sarmalına kapılmış Türkiye'nin hangi konuda nasıl siyaset izleyebileceği, cevabı karanlık bir sualdir. Avrupa Birliği'nin en güçlü aktörlerini bile kobra görmüş tavşan gibi siyasetsizlikten kaskatı hale getiren yeni fiili durum, Türkiye'yi, tarihinin en zaafiyetli anında yakaladı ve kolaylıkla denklem dışı bırakıverdi.

Doğru dürüst tarif edilmemiş bir 'terör' konseptinin baskısı altında Türkiye, sınırlarından binlerce kilometre uzakta bir ülkeye, kamuoyunu asla ikna etmeyen üstü örtülü gerekçelerle (Başbakanın meşhur 'Amerika bu delilleri inandırıcı buluyorsa biz de inandırıcı buluyoruz' açıklamasını hatırlayınız) asker göndermeye karar verdi. Yarın aynı cinsten üstü örtülü gerekçelerle kapıbir komşularımıza karşı savaşmak üzere asker ihraç etmemiz artık kimseyi şaşırtmayacaktır. Zira her şey olabilir, her şey mümkündür. İç ve dış siyasetimizde nirengi noktası kalmadı. Bugün Kıbrıs'ı ilhaktan söz ediyoruz; hükümet yarın pekala bunun tam tersi bir siyaset de izleyebilir. Doğru veya yanlış, nirengi nirengidir ama nirengisi kalmamış bir milli siyaset belgesi, sadece kaosa işaret eder.

Bugün 10 Kasım. Devlet ve hükümet erkanı sabah saatlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın manevi huzurunda saygı duruşuna geçtiklerinde acaba bu yönde bir nefis muhasebesine girişecekler midir? Onun 'Yurtta sulh cihanda sulh.' direktifi, çerçevesi ve anlamı bilerek belirsiz bırakılmış ve bu yüzden çok tehlikeli bir silah haline gelmiş bulunan 'uluslararası terör' konseptinin dümen suyuna tabi bırakılırken Atatürk'ün fikri ve siyasi mirası ne derece doğru yorumlanmış olmaktadır? Bütçesi, 'Düyun''ı Umumiye' bütçesi haline getirilmiş bir ülkede 'Hürriyet ve istiklal benim karakterimdir.' diyen bir devlet kurucusunun vasiyeti fiilen çiğnenmiş olmuyor mu?

Kötü de olsa siyasete razıyız ama siyasetsizlik, artık siyaset üretemiyor olmak derekesine düşmek feci bir şey. Milli siyaset ve duruşumuzu, kapsamı belirsiz 'terör' konseptine endeksleyenler için yarın diye bir şey yoktur.

İmsâk mevsimi

Geçenlerde kapı çalındı; baktım "imsâkiye" gelmiş, yanında bir de kocaman tüpgaz. Hangisi hangisinin hediyesidir bilemedim. Anladım ki "imsâk mevsimi" gelmiştir ve imsâkiye bu tâze mevsimin "okuntu"su sıfatıyla evimize şeref vermektedir.

İmsâkiye, belki de dünyanın bir aylık süreyi göstermek üzere hazırlanmış tek takvimidir. Bütün takvimler yıllıktır ama imsâkiye sadece Ramazan'a dairdir. Kütük takvim şeklinde defter tarzında değil de tek sayfalık bir çizelge sûretinde tertib edilmesi, başıyla sonunu aynı anda göz menziline getirir. Bir ay süreyle evlerde gayrı takvime bakılmaz; imsâk mevsiminin baş aktörü imsâkiyedir ve imsâk fikriyle başı hoş olanlar, zamanı bu otuz günlük takvimin işaretlerine göre tasarruf ederler. Günün bütün alışıldık faaliyetleri, yeni takvime ve bu takvimin gösterdiği zamanlara göre tanzim edilir. İmsâk mevsiminde zaman da bir imsâk unsuru olarak öne çıkar ve gündelik hayatın nabzını idare eder.

"Bir şeyden el çekme, perhiz" demektir imsâkın ilk anlamı; Ramazan'a mahsus mânâ kalıbı ise oruca başlama ânını işaretler. İmsâkle birlikte "oruç, sahur, iftar, i'tikâf, fıtır, teravih" gibi özel kavramlar gündelik hayatın belli başlı rükünleri haline geliverirler. Ramazan, hayatımıza tevâzu ile değil, sadece kendisine mahsus kelimeleri, âdetleri, ibâdetleri, kavrayışları ve zamanlarıyla birlikte saltanatlı bir cülûs ile gelir ve kendinden olsun veya olmasın her şeyi kendi rengine büründürür.

Nice akşamcılar vardır, "imsâk vakti"ni tebellüğ edip kemâl"i ciddiyetle ağızlarını çalkalayıp fıtratlarına dönerler. İmsâk, kalpleri yumuşatır, toplumsallığımızı yeniden hatırlatır ve benizlerde insânî bir solgunlukla çiçeklenir. Hasbî oruçlar simâyı ışıklandırır, çehrelere o güne kadar fark edilmemiş bir güzellik boyutu ilâve eder, nefsi "imlâ"ya çeker ve insanı yüceltir. İmsâkiye, böyle bir mevsimin takvimidir işte. Mes'ul ruhları muhatab alan bir egemenlik bildirisidir. Dileyen bu hükümranlık ikliminde rûhunu en ince terbiyelerin salamurasına yatırıp teskin eder ve rahmet, bu mevsimde yediveren gülleri gibi herkese kendi nasibine düşenden hisseyâb olması için sebîldir. Kiminin nasibine bir kırmızı horoz şekeri düşer, kimine tebessüm; hangisinin daha efdal olduğunu kim bilebilir? Dünya nimetlerinin şeddâdî sofralar üzerinde tepeleme yığıldığı iftar şölenleri de imtihan vesilesidir, duru çorbaya kuru ekmeğin doğrandığı fukara sinileri de; hangisinin daha efdal olduğunu kim bilebilir?

İmsâkın zirvesi sabır ve tefekkürdür; alışageldiğimiz gündelik nimetlerden geçici olarak uzaklaşmak âsâbı da imtihana çeker. Haklı öfkelerin zafer lezzetini sabırla değiştirenler, ödüllerini "kemâl" kategorisinden alırlar; kav gibi tutuşanlara ise haklı olarak "niçin boş yere aç kalıp kendine ezâ ettin ki" diye sorulduğu olur.

İmsâk mevsiminin iftarlarından daha câzibeli olan "sabûr" makamında karar kılmaktır çünkü sabrın iftarı yoktur ve o, sonu olmayan bir perhizdir. Ramazan ayının gerçek galipleri, sabır, temkin ve tefekkürü bir şahsiyet nişânesi haline getirmiş olanlardır.

İmsâk günlerinde gariplik hali kaldırılmıştır; evinden, sevdiklerinden, yurdundan çok uzaklarda imsâk mevsimine tutulanlar için hüzün yoktur çünkü onlar tek başlarına bir ümmet gibidirler. Bereket ve rahmet, sadece sofralarımıza düşen ilâve yiyecekler değil, ruhlarımızın yelkenlerini doldurması gereken inanç ve fikir rüzgârlarıdır.

İmsâk mevsimi herkese kutlu olsun; tebellüğ eden, etmeyen herkese barış, bereket, inanç selameti ve arınma vesilesi olsun; imsâkiyeler evlere dağıtılmış; imsâk mevsiminin saltanatı başlamıştır.

Hamdolsun!

Hamaset, yükselen sınıfların sesi

Dibe vurdukça milli sembolleri parlatmak, düşkünlük eseri; denizin bittiği yerde beceriksizler ya "dini" olanı sömürmek zorunda kalıyor ya da "milli"yi. "Bu ülke için seve seve" sloganı, reklam sektöründe çalışan birinin "bir nevi bir vatan hizmeti olarak" aklına gelen bir vatan kurtarma kampanyası imiş. İnsanın aklına "daha önceleri neredeydiniz" diye sormak geliyor.

Bu ülkede bazı şeyler konuşulamaz, anlatılamaz hale geldi; en dandik futbol müsabakasında bile maçtan önce İstiklâl Marşı okunmasının "mânâ ve ehemmiyeti" nedir yahu? Mahalli gazetelerde yayınlanan cami yaptırma derneklerinin olağan genel kurul ilanları hiç gözünüze çarpar mı bilmem; gündemin ilk maddesi nedense hep de "İstiklâl Marşı ve saygı duruşu"dur. Üç-beş mahalle emeklisi ve angaryadan usanmış bir hükümet komiseri dışında kimseyi ilgilendirmeyen, bazen bir odayı bile dolduramayan "genel kurul"da marş ve saygı duruşu! Yahu yapmayınız, bu İstiklâl Marşı vara yoğa okunur, seslendirilir bir nesne değildir. Alelade vesilelerle gündeme getirilmesi, onu en sonunda bir mizah unsuru yapar; "vatan, millet, Sakarya"yı nasıl çürüttüğümüzü unuttuk; şimdi sıra bayrak ve İstiklâl Marşı'nda. Bayrak basılı tişört giyinip gezmelere gitmek, kamyonun arka tamponuna "ey vatan sana feda canım" yazdırmak, "ya sev ya terk et" gibi abuklukları marifetmiş gibi dilde pelesenk etmek artık prim getirmiyor; çünkü kalmadı. Hamâseti de tükettik, milli olanı da. "Bu ülke için seve seve" çıkartmalarının elden ele gezdirildiği dakikaların nasıl da bir hamâset anına denk getirildiğini hatırlıyorsunuz değil mi? Milli Takım teknik direktörünün bile havsalasından geçmeyen müthiş bir oyunla Avusturya'ya beş çekmişiz ama aklım fikrim bu fırsattan istifade ile birilerinin neyi nasıl tüketilebileceğini hesaplamakta! İlk işporta tezgahı "Bu ülke için seve seve" ile açıldı (Sakıp Ağa'yı nasıl dolduruşa getirdiler onu çıkaramadım). Cebimizdeki paranın yarısı ile harcama yapacak, hiç olmazsa simit alacakmışız? What mean sir? Millete

para harcamayı tavsiye edenler, aslında millete hakaret ettiklerini bilmiyorlar mı? Bu ne müthiş akıllar, ne zekâvetler?

Derken hamâset gecesinin diğer tezgâhı Milli Takım teknik direktörlüğü meselesi etrafında açıldı. Avrupa'nın en teneke grubundan çıkabildik diye neredeyse secde-i şükranlara yatıp, kendilerini ilâhi kayraya uğramış zanneden bir grup futbol esnafı, hamâsetten ötürü ekranlara vıcık vıcık yapışan bir ses tonuyla "Türk insanının neler yapabileceğini" anlatıp durdular. Son parsayı Şenol Hoca topladı. "Gidiyorum" veya "gittim" yerine "gidebilirim" diye kem küm edince, memlekette ne kadar vasata hayran varsa akılları yerinden oynadı. Nerdeyse "sen gidersen biz kendimizi intihar ederiz"e kadar vardırdılar sulu gözlüğü. Oysaki hocanın gidebilecek hiçbir yeri yoktu; çünkü bırakın uluslararası piyasayı, içerde bile rekabet gücü olmayan vasat bir teknik adamdı. Hâlâ da öyle. O bile şimdi karşımıza geçip, hamâset gecesinin bedelini istiyor "giderim ha" diyerekten; "gidersen git, hatta kapıyı da çekmeyi unutma" diyebilen yok pek. Bizde bayrak çekilip marş okunurken hazrola geçiliyor ya: Milli refleks!

Anlıyorsunuz; hamâset gündeme geldikçe kaybeden hep biz oluyoruz. Biz eskiden milli sembollerin "kaybeden sınıf"ları temsil ettiğini zannederdik; yanlış biliyormuşuz. Bu bana, evi soyup soğana çevirdikten sonra tam kaçacakken enseleneceğini anlayan "davetsiz misafir"in, ev sahibine "milli duyarlık ve sorumluluk" nutku çekmesini andırır bir komedi sahnesini hatırlatıyor. Yeter yahu, bırakın da bazı şeyleri daha zor günler için saklayabilelim!

"Kaç bu Müslümanlardan, sığın bu Müslümanlara"

Türk yönetici elitinin Türk toplumuna uygun gördüğü istikamet, Avrupa Birliği üyeliği; ama ne pahasına olursa olsun. "İstiskale uğrayabiliriz, enayi yerine koyulabiliriz, hatta âmiyâne tabirle bu yolda işletilebiliriz; mümkündür ve olabilir; moralimizi bozmamalı, Avrupa 'sırat-ı müstakim'inden vazgeçmemeliyiz!"

Böyle düşünüyorlar ve açıkça bu düşünceyi seslendiriyorlar. İki gün önce yayınlanan bir televizyon programında Meral Gezgin Eriş bunları söyledi. Evvela bir kamuoyu anketi sonucu üzerinde konuşuldu; buna göre toplumun % 80 küsuru AB'ye girmek taraflısıymış. "İşte" diye atıldı Meral Hanım, "halkımızın engin sağduyusu bu". Meğer kendileri de bu mealde bir anket yaptırmışlar ve aynı sonuç çıkmış. "Peki, AB üyeliği, Kıbrıs'tan vazgeçmek anlamına gelirse vaziyet ne olacak?" sorusuna halkımız, "O kadar da uzun boylu değil." cevabını verince Meral Hanım yine atıldı; "Ama bu soru yanlış, soru yanlış olursa cevap da yanlış olur; politikacıların görevi, toplumu trajik bir tercihte bulunmaya zorlamadan AB üyeliğini gerçekleştirmektir."

Anket sonuçlarının sıhhati hakkında yorum yapmıyor ve doğru olduklarını kabul ediyorum. Ne var ki anketlerde kaidedir; hangi cevabı istiyorsanız, suali öyle sorarsınız. Türk toplumuna insanca yaşamak için AB'ye katılmaktan (veya düpedüz çekip gitmekten) başka alternatif

bırakmazsınız elbette AB'yi onaylayacaktır. Yöneticilerimiz, toplumun nasıl bir kıstırılmışlık duygusu içinde debelendiğini göremiyorlar; bir yanda uğruna can koyulacak kadar sevilen bir ülke, diğer yanda bu ülkenin halkını giderek yoksullaştıran, kamu alanlarından uzaklaştıran, inançlarına saygı göstermekte bile bile zorlanan bir yönetici sınıfı var. AB'ye katılmayı isteyenler, aslında yönetici sınıfa güvenleri kalmadığı için, tam üyelik statüsüne geçildiğinde birliğe devredilecek egemenlik haklarının artık tepelerinde balyoz gibi sallanmayacağını umdukları için evet diyorlar. Bu evet kararı, eğer doğru okunursa bir firar içgüdüsüdür ve çok acıklıdır. Muhammed İkbâl'in "Kaç bu Müslümanlardan, sığın bu Müslümanlara" dediği üzere halkın nazarında AB üyeliği, Türkiye'de mevcut kamu yönetimi realitesinden daha insanca, müreffeh ve adil bir kamu düzenine firar arzusunun izharıdır. Zira -artık kabul edelim- yönetici elitimizin, AB'ye girmeye lüzum kalmaksızın Türk toplumuna AB standartlarında bir kamu yönetimi sunabilme projesi yoktur!

Yarının dünyası bugünlerde müsveddeye çekiliyor. Biraz ufuk sahibi herkes sezecektir ki Türkiye, AB'ye asla girmeyecektir; kırmızı mumlu, pembe kurdeleli davetiye mektubu gönderseler de Türkiye'nin yönetici eliti, Türk toplumunu kendi denetiminden çıkaracak bir siyasi, iktisadi ve sosyal organizasyona katılmak arzusunda değildir zira bizim yönetici elitimiz, kalite itibariyle ve zihnen dünya ile rekabet edebilecek vasıflardan mahrumdur. Onlar kolay yönetmeye, yönetimde manipülasyona tevessül ederek siyaset kurgulamaya alışkındır; aksi tarzda davranmayı seçselerdi bugün "kamu" ile toplum arasındaki güven uçurumlarını dişleri ve tırnaklarıyla derinleştirip durmazlardı; tam aksine kendi dinamizmimizi kullanarak çoktan AB standartlarında "muasır" bir ülke olurduk.

Geçelim bunları; yarının dünyasında AB'nin bile yeri yok! Türkiye, âlemin herc ü merce uğradığı bu berzahta -kötü de olsa razıydık ama- maalesef yönetimsiz ve siyasetsiz kalakalmıştır ve ufuksuz bürokrasisinin insafına terk edilmiş haldedir.

Keşke Meral Hanım'ın nikbinliği, sahici bir esasa dayanıyor olsaydı!

İftariyelik bunlar!

Her şeyi satın alacak kadar zengin olsaydım, Ramazan günlerini sadece kitaba vakfetmek ve iki vakit namazı arasında kalan bütün saadet dakikalarını kitap okuyarak çoğaltmak isterdim. Doğrusu Ramazan ve kitap kavramları birbirine pek yakışıyor. İmsâk vakitlerinin beniz solduran ve ruhu sâkinleştiren ikliminde kitaba gömülmek, sair zamanlarda ele geçmeyecek nice keşif ve sezişlere ebelik ediyor.

Kitaptan iftarlık olur mu demezsiniz bilirim; hem de âlâsı olur; dilerseniz nefsinizi sevindirirsiniz, daha diğerkâm iseniz dostlarınızı. İşbu fikre medâr olur kasdıyla size bir tutam iftariyelik takdim etmemi hoş karşılayacağınızı ümid ederim.

Ufuk Kitapları tarafından yayınlanan "20. Yüzyılda Türk Kültürüne Yön Verenler Serisi", son zamanlarda beni kitaba mıhlayan lezzette beş kitaptan oluşuyor: İlki Beşir Ayvazoğlu'nun kaleme aldığı "Doğu ve Batı Arasında Peyami Safa", ikincisi Ümit Meriç ve Selma Ümit hanımların birlikte emek verdikleri "Ebediyetin Huzurunda Ahmet Hamdi Tanpınar", üçüncü sıradaki eser Halit Refiğ tarafından hazırlanan "Gerçeğin Değişkenliği: Kemal Tahir", daha sonra Orhan Okay hocamızın imzasını taşıyan "Kendi Sesinin Yankısı: Necip Fazıl Kısakürek" ve nihayet Mustafa Armağan'ın titiz çalışması: "Düşüncenin Gökkuşağı Cemil Meriç". Beş hayat, beş isim ve Türk düşüncesini çiçeklendiren beş monografi. Genç kuşaklar ne yazık ki bu beş ismi tanımıyor. Sayı elbette artırılabilirdi ama seçilen isimler bir devrin panoramasını aksettirecek derecede temsil edici. Yine aynı yayınevi tarafından neşredilen "İlber Ortaylı ile Tarihin Sınırlarına Yolculuk" ise Ortaylı hayranları için kaçırılmaması gereken bir sohbet kitabı. İlber Ortaylı ile yapılan mülakat metinlerini bir araya getiren eserin bir solukta okunmasına aldanmamalı; tekrar be tekrar okumak ihtiyacı hissettiren bir eser.

Sırada dil davasına ömrünü adamış bir kültür adamı olan D. Mehmet Doğan'ın iki çalışması var: İlki bir lügat klasiği sıfatını çoktan hak eden "Büyük Türkçe Sözlük". 15. Baskısı Vadi Yayınları tarafından itina ile hazırlanan ve 1452 sayfada takriben 100 bin kelime barındıran bu dev eser, her okur-yazarın el altında tutması gereken bir kaynak. Keşke kelimelerin eski harflerle imlâsı da verilebilmiş olsaydı. Yazarın yürek yanığı bu devâsâ lügatle kapanmamış olmalı ki, "Bir Lügat Bulamadım" isimli kitabıyla dil meselesini bir kere daha şerh etmek ihtiyacı hissetmiş.

Orhan Okay Hoca'mızın çoğu Zaman gazetesinin kültür sayfalarında yayınlanan hatıra demetlerinden müteşekkil "Silik Fotoğraflar"ı, artık perdesi üzerimize kapanan bir devirden ışıklar, ışıklı simalar, fotoğraflar ve güzel haller aksettirmekte. Gençliğini sürmekte olan kuşak için bu kitap bir nimettir; münderecâtı, lisanı ve müellifi ile sıcacık ve derin tedailer neşreden Silik Fotoğraflar, Ötüken markasını taşıyor. Aynı yayınevi, tatlı Ramazan kuşluklarında ve ikindilerinde içine gömülmek için Şefik Can'ın "Cevahir-i Mesneviyye; Mesnevi'den Seçmeler" isimli iki ciltlik eserini de okuyucularına sunuyor.

Profesör Beynun Akyavaş'ın "Sultaniyegâh İstanbul"u iki derin endişenin izlerinden müteşekkil: İstanbul ve Türkçe. Gâhi birbiriyle aynileşen, gâhi güzelliklerini en umulmadık güzelliklerle -görmesini bilenlere- şöyle bir gösterip gizleyen iki sevgiliye adanmış bir kitap. Eseri Türkiye Diyanet Yayınevi(*) tarafından yayınlanmış bulunuyor.

(*) TEESSÜF: Söz Diyanet Vakfı'ndan açılmışken bir teessüfümün Vakıf ilgilileri tarafından bilinmesini isterim: Tam da mübarek İmsâk ayına gireceğimiz bir sabahın erken saatlerinde Sivas'taki kitap satış mağazasını apar-topar kamyona doldurarak Kayseri'ye nakleden ve üniversite gençliğini ilmî kitaplara erişmek imkânından biraz daha mahrum eden bu "ticari dehâ"yı alenen kınıyorum/ATA.

Kahramanlığın tükenişi

Hamâset, sadece kahramanlık hikâyelerine abanıp kalmak değil, kahramanlığın tüketilişidir; satanı anladık da müşterilere ne oluyor diye sormalı. Hamâseti harcıâlem hale getirmek, her gün Hazreti Musa'nın gösterdiği âsâ mucizesini tekrarlamaktan farksız. Mucizenin sirke düşmüş halini tasavvur edebilir misiniz?

—Ne çağıdır, ne çağıdır?

—Ne olacak; çağımız sosyal bunalımlar ve patlamalar çağıdır!

—Ha ha ha!..

...

Yine 70'li yıllar; 70'li yıllar demek, 7'den 70'e hemen herkesin bir "vatan tehlikede!" endişesiyle memleketi kurtarmaya, işlere çekidüzen vermeye sıvandığı yıllar. Konferans, seminer, miting, panel, forum gibi ecnebi kavramların adını ilk defa duyuyor olsak da, netice itibariyle birinin konuştuğu, diğerlerinin dinlediği toplantılar mânâsına geldiğini öğrendiğimiz zamanlar. Necib milletimiz ötedenberi kitapla, okumayla başı hoş bir kavim olmadığından, vatanın niçin ve nasıl kurtarılması gerektiğini izah için, ağzı lâf yapar arkadaşların râyicinin yükseldiği günlerdeyiz.

Devrin en geçerli hitabet tonu şöyle: Sesiniz mikrofonik olacak bir kere. İkincisi kaba ve erkekçe bir sadâsı olacak. Konuşurken yer yer çatlayan, ince, edâsında hafiften kadınsı yumuşaklıklar barındıran halim-selim bir ses tonuyla konuşarak "günün mânâ ve ehemmiyetinin" vurgulanabilmesi, bugün bile hayal sınırlarını zorlayan bir fantezidir. Sâlisen İstanbul şivesiyle telâffuz yerine eğer mümkün ise mahallî ağız özellikleri de aksettirilecek. Bitmedi; nutuk esnasında sesin tonalitesi belirli bir bağırtı frekansının altına hiç düşmeyecek. Daima ciddi ve endişeli bir edâ ile konuşulacak. Espri yapılmayacak!

Espri dedim de kafamın bir yerlerinden "drinkk" diye bir ses geliverdi; şimdi farkediyorum ki biz 70'li yılların gençleri birbirimize doğru dürüst fıkra bile anlatmamışız; yaşadıklarımızın bir de mizahi boyutu olabileceğini hiç farketmeden o koca on yılı, şimdi bana çok safça görünen bir yapmacık ciddiyet maskesiyle yaşayıp tüketmişiz. Gülmenin ne olduğunu, fıkranın ne işe yaradığını, mizah boyutunu hissetmeden kurduğumuz yapma ciddiyet dünyasının kasvetli öğrenci kantinlerinde, daracık yurt odalarında, okul koridorlarında ve izbe "teşkilat" binalarında yıllarca birbirimize ciddi, gergin ve endişeli suratlar göstererek on yılı geçirivermişiz. 12 Eylül darbesinin ruhlarda meydana getirdiği sarsıntı yatıştıktan sonradır ki, Kenan Paşa hakkında uydurulan fıkralarla gülmeyi yeniden hatırlayabilmiş, yarım yamalak öğrenebilmiştik. Gençliğin her iki kanadında da gülmeyi eğlenmeyi "sululuk, ciddiyetsizlik, karakter düşüklüğü" olarak niteleyen sert değer yargıları üretilmişti çünkü; "Halkımızın

tekelci kapitalizmin ve vahşi emperyalizmin pençesinde bir olmak—olmamak mücadelesi verirken..." veya "esir Türk illerinde milyonlarca soydaşımız esaret altında inim inim inlerken..." gülmeye kalkışmanın ne gibi vahim neticelere müncer olabileceği konusunda tahmine kalkışmak mânâsızdır. O günlerde kimimiz yeniden bir milli mücadele şeraiti içinde bulunduğumuzu varsayıyor, kimimiz "halkımızın ulusal kurtuluş savaşımı" içinde olduğunu kabul ediyorduk ve bu büyük lâflar, her halde vara□yoğa gülerek, olur olmaz yerde espri patlatılarak idrak edilemezdi.

Pür ciddiyet tavırları içinde bir gençlik düşünün; aynen öyleydik işte.

Safları sıklaştıralım

Devrin en geçerli konusu hamâsetti. Hamâseti sadece muhafazakâr□milliyetçilerin sıkça başvurduğu bir klişe olarak görüyorsanız yanılıyorsunuz demektir. Sağ hamâset olduğu gibi sol hamâset de vardı; hattâ o günün İslâmcıları sayabileceğimiz Akıncı gençlik de kendine göre hamâset diskuru tutturmuştu. Nutuklarda sıkça vatan veya memleket için şahsi feragatta bulunabilmek övülüyor, bir gencin ancak yüksek mefkûrelere kendini bütünüyle adayabildiği zaman yücelmiş sayılacağı üzerinde duruluyor ve tabii şahsi fedâkârlığın sert bir disiplin içinde memleket sathına ibzâl edilmesi gerektiğinden dem vuruluyordu. Solcusundan sağcısına bu anafikrin etrafını sol veya sağ edebiyattan alınmış gerekçelerle doldurarak safları sıklaştırıyor ve birbirimizin inancını tazeleyip duruyorduk. Şairlerimiz vardı, minik bir mushaf veya bayrak gibi kalb üzerinde gezdirdiğimiz şiirlerimiz, vecizelerimiz vardı. Kollektif şekilde cesaret artırmaya ihtiyaç duyulduğunda derûnuna bir sıla sıcaklığıyla gömüldüğümüz marşlarımız vardı.

Bir kere daha âşık olmak içi okumak

□Arkadaşlar, çağımız bir sosyal bunalımlar ve patlamalar çağıdır!

Bu cümle, teşkilatta belli bir kıdeme sahip ve bizden yaşça hayli büyük bir ağabeyimizin her seminer, konferans, miting veya toplu sohbette mevzua girmek için başvurduğu bir önsöz klişesiydi. Sesi, yukarda anlatmaya çalıştığım özelliklere tıpatıp uyuyordu. Edası sertti; o da hepimiz gibi birilerine dâ'vayı anlatmak lüzum gösterdiği zaman olağan hâletinden sıyrılıyor, gerginleşiyor, çehresini ancak büyük bir meydan muharebesi arefesinde kurmay subayların takındığı türden bir ciddiyet endişesi istilâ ediyor ve çakmak çakmak bakışlarıyla söze hep böyle başlıyordu;

□Çağımız bir sosyal bunalımlar ve patlamalar çağıdır! Çağı değerlendirecek kadar bilgi hamûlesine sahip miydi bilmem; sonraki yıllarda bilgisine güvendiğimiz, "vardır bir bildiği" diye itimad ettiğimiz nice insanın ne kadar sathi bir bilgi birikimiyle işi idare ettiğini farkettiğimde şaşırmıştım. Tevekkeli bize boşuna "okuyun, okumak iyidir" deyip durmuyorlardı. Halbuki o devirde herkes □şimdi değişti mi bilmem□ önceki kanaatlerini

pekiştirmek ve her alanda birkaç paragrafı geçmeyen "doktriner" görüşe bir kere daha âşık olmak için okuyordu. Geçenlerde meclis kürsüsünde bir milletvekilinin;

□Biz I. Cihan Harbinde yedi cephede arslanlar gibi çarpıştık; hiçbir savaşta yenilmediğimiz halde müttefiklerimizin dayanıksızlığı yüzünden mağlup sayıldık yollu cümlesini işitince, bunun "insanın kendi kanaatlerine âşık olması" olgusuna güzel bir örnek sayılabileceğini hatırladım. Okumuyor değildik, okuyorduk elbette ama bu serbest fikir edinmek maksadıyla yapılan bir okuma değildi ve o yüzden bizden öncekilerin düşünmeden inandığı şeyleri yeniden okumakla birşey kazanmış olmuyorduk. I. Cihan Harbinde yenilmemiştik de Basra körfezinden, kanal harekâtından Suriye cephesinden paldır küldür çekilen hangi orduydu diye sormak isterdim o vekile. Sarıkamış cephesinde üç□beş gün içinde 90 küsür bin kişilik koca Osmanlı ordusunun mahvolmasını da mağlubiyetten saymayacak mıydık? Ya Çanakkale cephesinde olup bitenler? 1915'te Boğazdan yüzgeri eden müttefik gemileri, 1918 sonbaharında Sarayburnu açıklarına nasıl gelebilmişti acaba? Bir mağlubiyeti üç yıl geciktirmek için ödediğimiz bedelin ağırlığını ne zaman hissedebilecektik?

İşin garibi, çağımızın hakikaten bir bunalım çağı olup olmadığını anlayacak donanımımız yoktu; belki öyleydi, belki değil; mühim olan söze etkili bir giriş cümlesiyle başlamaktı belki de. Dale Carnegie'nin "Söz söylemek ve iş başarmak sanatı" kitabında da aynı şey tavsiye ediliyordu; belki de ağabeyimiz Carnegie'nin kitabından yalnız bu faslı okumuştu fakat bu bizim için o günlerde büyük bir mânâ ifade etmiyordu. Adam iyi konuşuyordu; hitabeti fevkaladeydi. Daha ne olsundu ki; yetiyordu bu kadarı işte!

Kahramanlığın tüketilişi

Hamâset, sadece kahramanlık hikâyelerine abanıp kalmak değil, kahramanlığın tüketilişidir; satanı anladık da müşterilere ne oluyor diye sormalı. Hamâseti harcıâlem hale getirmek, her gün Hazreti Musa'nın gösterdiği âsâ mucizesini tekrarlamaktan farksız. Mucizenin sirke düşmüş halini tasavvur edebilir misiniz?

.....

Sesini seven adamları sevmedim; galiba onlar da kendilerinden başka kimseyi sevmiyorlardı. Bu hükmü fazlaca insafsız bulabilirsiniz; belki de yeterince sesini seven adam tanımamışsınız demektir. Kendi yüzüne hayran adamlar vardır, kendi bedenine eşi bulunmaz bir Apollon heykeli imiş gibi perestiş edenler, aynada kendini seyrederken huşû ile ürperip, "Yarabbi azametini tasdik ederim; ne güzellikler yaratıyorsun!" diyerek vecd ispazmozlarına tutulan tipler vardır ve böylelerinin zararı olsa olsa kendi hudutlarından taşmaz. Sesine hayran adamlardır ki eğer denk düşüp de dublaj sanatçısı olamamışlarsa, hamâset madeninden başka işleyebilecekleri malzeme bulamazlar. Kahramanlık hallerinin gündelik hayata teksir edilmiş biçimi parodidir; hatta günün birinde kendilerini siyasetin pek âlî mertebelerinde bulmuş olsalar bile bu böyledir.

....

Söyle bakayım, "ne çağıdır?"

Ne olacak; çağımız sosyal bunalımlar ve patlamalar çağıdır!

—Ha ha ha!..

Nezle kaç günde geçer: Bir haftada mı, yedi günde mi?

Ufukta bir seçim ihtimali var mı? Şartlara bakılırsa seçim kaçınılmaz gibi görünüyor ama bütün başarısızlığına rağmen hükümetin gösterdiği o harikulade dayanışma, seçim isteklilerinin hevesini kursağında bırakıyor. Batan bir gemide kalan yolcuların dayanışması bu; adına "istikrar" demeleri ise tek kelimeyle çok hoş! Ne var ki yine de hükümet ortaklarının "ya seçim olursa" endişesiyle kasıldıkları fark ediliyor. Bugünlerde her koalisyon ortağı, seçim arefesinde üzerine yaslanacağı bir "ifâde" hazırlamak telâşesinde.

Kalkınmanın köyden başlaması yolundaki münakaşa, nereden bakılırsa bakılsın bir kayıkçı döğüşünü andırıyor. Erkan Mumcu'nun tenkidleri doğru ama aynı derece hasbî olabildiği konusunda aynı şeyi söyleyebilir miyiz? Teknik tabirle "anakronik" bir tartışma bu. Kalkınma konusunda bu kadar safça mütalaaların hâlâ yürürlükte olması insanı şaşırtıyor.

Acı ama gerçek: Meşrutiyet devrinde bile Meclis koridorlarında ve basında bundan daha yüksek tartışmalar yapılıyordu. Bütün varlık sebepleri memlekette gerici hareketleri izlemekten ibaret olan çevrelerin "aymazlığı" ise doğrusu çok garip. Siyasi fikriyatta Meşrutiyet'in gerisine düşmenin hâlâ prim yapabilmesi düşündürücü. Koalisyonun bir başka ortağının aklına gelen gündem değiştirme konusu ise, "kalkınma köyden başlar/başlamaz" tartışmasından daha masum ve daha saf boyutlar taşıyor:

Televoleler! "Bu mübarek günlerde televolecilerin yaptığı ayıptır efendiler!" nârâsıyla dikkat dağıtmak, doğrusu pek tatlı bir buluş. Belki de "olabildiğince sâfiyâne, alabildiğine naif bir çıkış yapalım, belki kamuoyunun dikkati dağılır da biraz zaman kazanırız" hesabı yapmış olmalılar. Hesap bu ise başarılı olduklarını teslim etmek gerekiyor. Günlerden beri bu mühim memleket meselesinin bir iktidar ortağı tarafından dile getirilmesindeki derin hikmetin anlamını düşündükçe çözümsüzlükten debelenip duruyorum. Hani birkaç gün sonra bir başka hükümet mensubunun ekran karşısında, "Bu hükümet bednamdır ve derhal istifa etmelidir" dediğini duyarsam hiç şaşırmayacağım. Ama bir dakika! Belki de bu durumun yegâne suçlusu necib Türk basınıdır. Hükümet ortağı partilerin basın danışmanları, hükümet üyelerine kamuoyu karşısında televole ve köykent tartışmalarından başka doğru dürüst iki lâf edecek konu bulamıyorlarsa, vahim bir ilham fukaralığı çekiyor olsalar gerektir. O halde iş başa düşüyor. Aşağıda sıraladığım model tartışma konularının, genel başkan danışmanlarına bir nebze olsun yardımı dokunursa mutlu olacağım: Meselâ, meselâ!.. 1- Eğitim çok önemlidir;

hep birlikte eğitime çok önem vermeliyiz!, 2- Kontrolsüz dış borçlanma tehlikelidir; ülke olarak öz kaynaklarımızı harekete geçirmeliyiz, 3- İftar yemeklerinde aşırı yemek doğru değildir; halkımız lütfen tıka basa yemek yemesin, 4- Önümüzdeki günlerde Akdeniz Bölgesi'nde don olayı görülebilir; üreticileri uyarıyoruz!, 5- Çocuğun yetişmesinde okul mu önemlidir, aile mi?, 6- Birlikten kuvvet doğar, 7- Saadettin Kaynak'a "hâfız" mı demek doğrudur, bestekâr mı? 8- Nezle kaç günde geçer: Bir haftada mı, yedi günde mi?, 9- Sanayileşmek iyi midir, kötü mü?, 10- "İti öldürene sürütürler" vecizesini açıklayan bir kompozisyon yazınız! Olmadı değil mi? Önemli değil; hükümet ortaklarının gündeme getirdiği şeylerin yukardakilerden daha kaliteli olduğunu iddia edemezsiniz nasıl olsa!

2001

31 Aralık

Medenî bir mesele: Nasıl eğleniriz? Zaman Gazetesi

29 Aralık

Saç jölesi ve Tanpınar! Zaman Gazetesi

24 Aralık

Rejimin selameti için peçenizi çıkarın! Zaman Gazetesi

22 Aralık

Rivaldo'dan, Gima'ya insan emeğinin üst sınırı Aksiyon Dergisi

22 Aralık

"Abiyane" bir habere dair Zaman Gazetesi

16 Aralık

Limonda sarı, marulda yeşil Zaman Gazetesi

14 Aralık

Ortaoyunu bitti Zaman Gazetesi

10 Aralık

Sığlık Zaman Gazetesi

08 Aralık

Parçalanmışlık içimizde! Zaman Gazetesi

08 Aralık

"Soru"ların hanımefendisi: Nuriye Akman ve 4 eseri Aksiyon Dergisi

03 Aralık

Karikatür müdür, kâbus mu? Zaman Gazetesi

01 Aralık

"Aptallığa karşı dehâ veya aklıselim" Zaman Gazetesi

"Aptallığa karşı dehâ veya aklıselim"

Yazının başlığı "Aptallığa karşı deha" ama pekâlâ "Aptallığa karşı aklıselim" de olabilirdi. Fransız matematik dehâsı Evariste Galois'nın kısa hayat hikâyesi böyle özetlenebilir; öldüğünde sadece 21 yaşındaydı (1811" 1832).

"Evariste Galois'i öldüren aptallık oldu. Kısacık hayatını, sürekli olarak karşısına çıkan aptallarla savaşarak tüketti". Daha onaltı yaşında iken Denklemler teorisinde çığır açıcı buluşlar yapmıştı ve bu güven duygusuyla ünlü politeknik okuluna girmek için müracaatta bulundu. Başarısızlığı, ölümünden 25 yıl sonra bir başka matematikçi tarafından şöyle yorumlanacaktı: "Son derece zeki bir aday, son derece aptal bir mümeyyiz yüzünden kaybetti." Bunun üzerine adeta hayata küstüyse de yeniden deneyecek gücü bulabildi. Buluşlarını Fransız Akademisi'nin matematikçisi Augustin Cauchy'e sundu ama Cauchy bu yazıları kaybetti! Bu defa Politeknik'e yeniden müracaat etti; sözlüde dar kafalı ve bilgisiz bir sorgucu, Galois'nın çözümünü anlamayınca delikanlı gergin âsâbına yenik düşerek elindeki silgiyi mümeyyize fırlattı. Politekniğin kapıları artık ona sonsuza kadar kapalı kalacaktı. Ondokuzunda üniversiteye kabul edildi ve o yıl Cebir denklemleri konusunda yeni bir çalışma hazırlayarak Büyük Matematik Ödülü yarışması için Bilimler Akademisi'ne verdi ancak çalışmayı teslim alan sekreter, kapağını bile açmaya zaman bulamadan o gece öldü ve bu bildiriler tamamen kayboldu. Öfkeyle politikaya sarıldı. Fransa o günlerde, artçı sarsıntıları henüz dinmeyen "İhtilâl"i Kebir"in herc ü merci içindeydi. Radikal ihtilal taraftarı topçu birliğine katıldı ama en büyük aşkı hâlâ matematikti. Akademi'ye, çağımızda "Galois Teorisi" diye bilinen çalışmasıyla bir kere daha başvurdu. Hakem ünlü fizikçi Simenon Poisson'du. Poisson bu etüde baştan savma bir rapor hazırlayarak hiçbir gerekçe göstermeksizin "anlaşılmaz" diye reddetti. Enerjisini bir kere daha sokak politikasına yöneltti. Bağlı bulunduğu topçu birliğinin düzenlediği bir ziyafette krala ölüm tehdidinde bulunduğu iddiasıyla yargılandı, tutuklandı ve adil bir yargı neticesinde beraat etti. Bir ay sonra radikal

şöhreti yüzünden yeniden yakalandı ve lağvedilmiş topçu birliğinin üniformasını taşıdığı gerekçesiyle altı ay hapse mahkum edildi. Şartlı olarak salıverilince bir kadına bağlanmayı denedi ama neticesi hüsran oldu. 1832 Mayısı'nda çok bayağı bir düelloya karışarak karnından ölümcül derecede yaralandı. Bu saçma düellodan bir gece önce dostu Augusto Chevalier'e hitaben bir mektup kaleme aldı; bu matematik vasiyetiydi aynı zamanda. Kağıdın kenarına defalarca "vaktim yok, vaktim yok" kelimelerini karalamıştı. Gün ağarırken tamamladığı mektubunda yazdığı şeyler kuşaklar boyunca matematikçileri meşgul edecekti; mektubuna Akademi için hazırladığı bazı elyazmalarını da ekleyen Galois'nın bir günlük ömrü kalmıştı. Vurulduğu yerde saatlerce can çekişti ve müşterek bir mezara gömüldü. Mezarından iz yok. Ondan kalan tek şey eserleri ve tamamı sadece 60 sayfa tutuyor. Bir dostu, ölümünden sonra, Galois'in trajedisini, "abartılı bir özlülük arzusu" olarak tarif etmişti. Ara işlem basamaklarını zihinden yapıyor ve bunları açıklamaya lüzum görmüyordu. Sıradanlığın gerektirdiği açıklık ona sıkıcı geliyordu.

Dehâ neyse ama aklıselime karşı aptallığın hayatımızı ne kadar çekilmez hale getirdiğini düşününce, Galois'yı genç yaşında kahrından toprağa gömen isyan duygusu anlaşılır hale geliyor. Aklıselimin tutunamadığı bir zihin ikliminde "dehâ" serdetmek ölümcüldür.

(*) Adrian Berry, Bilimin Arka Yüzü, TÜBİTAK Yayınları (Çev: R. L. Aysever, Ankara, 1996, s. 170 vd. Sözü edilen yazı, kitabın "Bilim Şehitleri" adlı kısmında yer alıyor.

Karikatür müdür, kâbus mu?

Cumartesi gecesi bir televizyon tartışmasında bir "ilim adamı" seyrettim ve ilme duyduğum saygıyı kaybettim. "İlim adamları saçmalayamazlar mı, hata yapamazlar mı?" diyebilirsiniz, mesele o değil, ilim adamlarının yanılma hakkı vardır ve akademik hürriyetler kapsamında bir haktır bu.

Mezkur şahıs yanılma veya saçmalama hakkını kullanmaktan çok bir "gayzer" gibi gayz istifra ediyordu; hem de yüksek memleket menfaatleri, din-i mübin, vatan ve millet adına. Duyduğu nefretin yoğunluğundan gözbebekleri topluiğne başı kadar ufalıvermiş, "misyon"unu ifa ederken duyduğu "vecd"den rengi kağıt gibi sararmıştı. Bu haliyle bir ilim adamına benzemiyordu, bir demagog da değildi, provokatör de sayılmazdı; "neye benziyor bu?" diye hayli zaman düşündüm ve neticede buldum: Karikatürdü, tek kelimeyle karikatür!

Akademik hayattaki görgüm, kendi bilim dalında bir yere gelmiş insanların şahsiyet itibariyle de daima belirli bir kalite ve olgunluk çizgisinin üstünde kaldığını fark ettirdi bana; kısaca ne kadar ilim o kadar şahsiyet, ne kadar epistemik hassasiyet o kadar kemâlat. İstisnâsı yok mu; elbette var ama bahsettiğim kişi istisnâ teşkil etmeyecek kadar sıradan. Hangi kabiliyetine mağruren istihdam edildiği ise olsa olsa devlet sırrıdır.

Aynı gece, aynı ekranda bir başka müthiş bir ibret manzarası: Ekran ikiye bölünmüş, sol yarısında bir Hıristiyan din adamı, sağda ise bir "Müslüman". Soldaki şahıs makul konuşuyor, terbiyeli, eli yüzü düzgün bir ifadesi var; eski tabirle "halîm" bir çehre. Sağdaki ise yukarda tasvire çalıştığım kişi. İçi ufûnetle dolu, saldırgan, kontrolsüz ve güya temsil iddiasında bulunduğu şeylerle zerrece ülfeti kalmamış bir takallüs garîbesi. Neyse ki o anda birisi omzuma dokunup "Soldaki Hıristiyan sağdaki Müslüman; kendini hangisine daha yakın hissediyorsun?" diye sormadı!

İşte tam bu esnada İlber Ortaylı'nın birkaç cümlesini hatırlıyorum: "Esasında biz bazı şeylerde çöktük. Mesela yanlış anlaşılmasın, sosyolojik anlamda söylüyorum, din işlerini köylülüğe havale ettik. Binanın kapıcılık işlerini köylülere bıraktığımız gibi din işlerini de köylülere bıraktık. Bu bir çılgınlıktır. Çünkü hiçbir cemiyet -laik Fransa, ihtilâl yapan Fransa da dahil- dinin, doktrinin, akidenin gözetilmesini, yorumlanmasını seçkinlerinin elinden almaz. Bir toplumun en güzide, en okumuş, en akıllı insanları yapar bu işi. Köy papazı orda kardinal olmaz. Bugün Türkiye'de kimse alınmasın, ben bunu görüyorum"(*).

Açıkçası o programdan sonra Türkiye'de yüzer-gezer inançlılar arasında "kaç böyle Müslüman'dan sığın böyle Hıristiyan'a" diye meyl ü muhabbet edenler artmıştır diye endişelendim ve "en hâlisinden Hıristiyanlık propagandası ve misyonerlik faaliyeti böyle işte yapılır" diye düşünmekten kendimi alamadım. Hıristiyanlığı övmeye hâcet yok, insanları İslâm'dan soğutmak için böyle karikatürleri konuşturmak kâfi! Himmeti eksik olsun; bir gecede Müslüman imajına verdiğin zararı, kırk bin zangoç sabah akşam çan ipine asılıp dursalar yine veremezlerdi. Bari sus değil mi? Hayır; salata malzemesi olarak kullanıldığını bile bile çağrılan her yere koşuyor, bildiği ve bilmediği her konuda saçmalıyor; vatanı, dini, imanı, mukaddesatı ve devleti, zavallı ve sefil bir mantıkla savunuyor veya öyle sanıyor. Devlete ettiği hizmetin karşılığını alıyor mu bilmem ama dine ve millete verdiğini sandığı her hizmet, bence misyonlerlerin avlağını zenginleştirmekten başka işe yaramıyor.

Kâbus mudur nedir be?

(*) İlber Ortaylı ile Tarihin Sınırlarına Yolculuk, Haz: Mustafa Armağan, Ufuk Kitapları, İst., 2001, s. 73

"Soru"ların hanımefendisi: Nuriye Akman ve 4 eseri

Sorulacak suali kalmayanlar herşeyi bilenler değillerdir; kendilerini teskin eden cevapların sathında yeni sual kıymıklarını hissedemeyecek kadar dikkatlerini kaybetmişlerdir sadece

Maddi mânevi bütün birikimimiz aslında keşif, icat, araştırma, tahlil veya derinlemesine teemmülün değil de, tam zamanında, doğru istikamete yöneltilmiş, meseleyi kaplayan ve kapsayan soruların eseridir desek mübalağa etmiş olur muyuz? Soru sormak, mesele sahibi

olmaktır; cevabın ödülüdür soru ve eski tabirle cevabın mütemmim cüzüdür. Suali kenarına iliştirilmemiş bir cevabın yöneldiği hiçbir istikamet yok.

"Düşünüyorum, öyleyse varım" aforizması "soruyorum, öyleyse varlığımın bir anlamı var" mânâsıyla da tercüme edilebilir. Düşündüğümüz şey nedir? Cevaplar hakkında düşünmeyiz ama bütün cevaplar yeni soruların kıymığını bünyesinde bulundurduğu için düşünceye sebeb olurlar. Soru sorarak ve ondan daha önemlisi sual sahibi olarak öğreniriz. Eğitimin en verimli biçimi, cevapların değil suallerin öğretilmesidir; bunu, "öğrencide suallerden oluşan bir vakum boşluğu inşa etmek" şeklinde formüle etmek de mümkün. Bilgi yoluyla insanın yükselmesi eğer mümkünse, bu, tabiatın boşluktan nefret etmesi sebebiyledir. Vakum, boşluk veya açlık kararsız dengelerdir ve ille de kararlı denge haline geçerek yatıştırılmak eğilimini taşırlar. Sorulacak suali kalmayanlar herşeyi bilenler değillerdir; kendilerini teskin eden cevapların sathında yeni sual kıymıklarını hissedemeyecek kadar dikkatlerini kaybetmişlerdir sadece. Taassup işte böyle bir kararlı denge halinin insanda yerleşip kalmasıdır.

"Ne aradığını bilmeyen ne bulduğunu da bilemez" vecizesini şerhetmeğe gerek yok; bulanlar, sadece arayanlardır, arayanlar ise cevap bekleyen bir sual gezdirirler beraberlerinde. Sual, dikkatin ve "oluş"un ta kendisi. Henüz cevap bulamadığımız suallerimiz, yeryüzünde kapladığımız hacmi de tarif ederler.

Suallerimiz kadar varız.

Röpartaj, gazeteciliğin ötesinde bir yer...

Röportajı bir gazetecilik tekniği olarak görenlere hiç hak vermedim. Sual hakikatin peşindedir. Kişiye kendisi hakkında sual sormak, kişiden kendi hakikatini taleb etmektir; halbuki insan kendi hakikati hakkında yaradılışı itibariyle ketumdur. Sırlarımız vardır, insanın ruhunda ve tarihinde kırkıncı odalar vardır ve çoğu kere o odaların derûnunda neler saklı olduğunu biz bile bilmeyiz. İnsanları bu noktada, kendi ruhuna ve kendi tarihine karşı sual soranlarla, her haliyle kendinden râzı olanlar diye kabaca ikiye ayırmak mümkün. Bize dair sualleri cevaba dönüştürürken, acı ilaçların şekerle sırlanması nev'inden bir kimya ameliyesinde bulunuruz. Röportaj sanatkârı, aldığı cevabları sırlayan şekere karşı şerbetlidir; onu sanatkâr derecesine yükselten kabuğu kırıp öze vâsıl olmak ve suallerle insanın tabiatını makyajsız haliyle göstermektir.

Nuriye Akman'ı gazeteci diye vasıflandırmak, bir heykeltraşı "taş ustası", bir ressamı "badanacı" diye adlandırmak neviinden kaba bir niteleme gibi görünüyor bana. Akman, işini icra ederken gösterdiği titizliği ve mükemmeliyet arayışını maddeye yöneltmiş olsaydı, onu rahatlıkla "fizikçi" veya "kimyager" diye niteleyebilirdik. Sual yöneltirken zaman zaman takınmak zorunda kaldığı mütecaviz ve sinirlendirici üslûp elbette aslî şahsiyetinden bir parça değildir. İlim adamı veya sanatkâr da kendi meselesine (konu, tema, anafikir, bir eserin tamamlanmışlıktan evvelki hâli) karşısında buna benzer bir merak saldırganlığı serdeder: İlim

adamı, gördüğünü olduğu gibi bütün çıplaklığıyla tesbit edip bırakır; sanatkâr ise tahlilden ziyade sezişe müracaat ettiği için hakikatiyle temas ettiği kişiyi son kerteden sonra yine "sırlayarak" sunmayı tercih eden kişidir.

Nuriye Akman'ı yıllar önce Sabah gazetesinde tam sayfa, bazen daha fazla hacim tutan ve ertesi güne de sarkan röportajlarıyla tanımıştım; konuştuğu kişilerin kendi cevaplarıyla iktifa etmiyor, onları kendi suallerinin cevabını vermeleri için zorluyordu; daima tatlı—sert ama kararlı. Çoğu defa zihnimde büyük bir haz intibaı bırakan röportajlarını okuduktan sonra Nuriye Akman'ın muhatabı olmamayı tercih ettiğimi düşünmüşümdür. O röportajlardan seçilen bir koleksiyon, daha sonra "Üzümü ye bağını sor" ve "Mebus burcu" başlıklarıyla kitaplaştı. Gazeteciliğin röportaj dalını seçenler için çok değerli birer temrin, hatta başucu kitabı diyebileceğim türden eserlerdi bunlar. Nuriye Akman'la mülakat yapmayı kabul edenlerin hiçbiri, ruhun dış çeperlerini kaplayan ve koruyan kabuk yarasının sızısından uzak kalmayı başaramamışlardır bana göre: Son tahlilde ne iseler öyle görünmek zorunda kalıyorlardı.

Dört kitap; yazarın dört boyutu

Nuriye Akman geçtiğimiz günlerde, "ruhun kabuklarını yerinden oynatan gazeteci" vadisinden dışarı çıkarak röportajın mücavir (komşu) sahalarında verilmiş dört kitapla birden okuyucunun karşısına çıktı. Kitaplardan ilki, "Yüzleşme: Açlık Grevinde 205 Gün" başlığını taşıyor. Türkiye gündeminin alışıldık ama öteki yüzü neredeyse hiç bilinmeyen "ölüm oruçları" gerçeğine derinlemesine merak düşüren bir çalışma. "Örgüt üyesi" Oya Açan'la yapılmış 246 sayfa tutarında ve kitap hacminde bir röportaj bu. Sert, örseleyici ve yırtıcı bir realitenin öteki yüzünü anlamak isteyenler, eminim ki sayfalar arasında bir dünyadan ötekine geçecekler ve hayatı alışageldiğimizden farklı gösteren bir başka pencerenin varlığıyla irkilecekler.

İkinci kitap "Elli Kelime"; Adnan Menderes'ten Berin Menderes'e Yassıada Mektupları. Niçin elli kelime? Çünkü ihtilâl idaresi, Yassıada tutuklularının birinci dereceden yakınlarıyla haberleşmeleri için on satırlık matbu bir mektup formuna elli kelimeden ibaret bir mesaj iletebilmelerini öngörmüştür. Kitapta sadece "elli kelimelik" hasret mektupları değil, bir zulüm arakesitini en manidar detaylarıyla aydınlatan gazete kupürleri, karikatürler, fotoğraflar, röportajlar ve hatıra parçaları da yer alıyor. "Yüreğe taş gibi çöken şey"in ne olduğunu unutanlardan iseniz bu benzersiz belgesel çalışması size müthiş bir fikir verebilecektir.

Üçüncü Kitap, Nuriye Akman'ın geçtiğimiz yıl TRT için hazırladığı ama TRT'nin her nedense yayın saatlerinde gösterdiği anlaşılmaz itinasızlık yüzünden seyircisinden çalmayı başardığı onüç televizyon programının tam metninden meydana geliyor. Yukarda anlattığım sebeplerden ötürü basında neredeyse hiç yankı bulmayan bu müstesna video—röportaj

serisinin anafikri, röportaj yapılan kişilerin gündelik hayatlarında bir mânâ ifade eden şahsi eşyalarından hareketle şiirle sohbeti kaynaştıran farklı bir format geliştirmek olarak özetlenebilir. İnsanla eşya arasındaki derinliği kestirilemez ilişkiye bir ucundan ışık düşürmeyi amaçlayan bir eser.

Son kitapta Nuriye Akman, röportaj sanatının birinci prensibi sayılabilecek meşhurlarla konuşmak fikrine yöneltilen esaslı bir itirazın içini dolduruyor: "Kalabalıklar" adlı eserde ünlü ve önemli insanlar yok; belki daha fazlası var. Kitap, sayfalar arasına serpiştirilmiş temsil edici fotoğraflarla sıradan insanların ve sıradanlığın şiiri olarak zevkle okunuyor.

"Bir gazeteci kalbinin çektiği fotoğraflar" diyor yazar kitap için; "Tek kişilik kalabalıklardan, kalabalıkların ortasındaki tenhalıklara kadar yüzlerce insana dokunuş... Bireyi toplumla tanışmaya, toplumu bireyi hatırlamaya davet... Hem geçip gideni yakalama, hem ötekini anlama coşkusu...

Kalabalıklar Türklerin kokusu..."

...

Ve kitaplar, ismini ilk defa duyduğumuz "Benseno" yayınları tarafından yayınlanmış bulunuyor (Tel: 0212 528 23 57—Fax: 528 25 89).

<u>Parçalanmışlık içimizde!</u>

Gazete sayfaları ve ekranlardan taşan dini yayın bolluğu, "Ramazan'da olur böyle şeyler" mantığına sığınıyor. Aynı mantık, bayram ertesinde gazete okurunun veya seyircinin aynı nitelikte yayına talip olmayacağını varsayıyor.

Ramazan günlerinde gazete ve televizyonların dini yayınlara ağırlık vermelerinde son derece bariz bir yorum vurgusu seziliyor; "Din, belirli zamanlara mahsus bir süreçtir ve doğru zaman, doğru kapsam seçildiğinde mahzuru yoktur." Bu uygulama, resmi ideolojinin din yorumuyla büyük benzerlik gösteriyor; "Resmi ideoloji din aleyhtarı veya doğrudan din düşmanı değildir. Hassasiyetle izole edilmiş zaman ve mekanlarda dine serbestlik tanır. Sakıncalı olan, dinin bütün zamanlara ve mekanlara taşırılarak adeta bir nevi yetki gasbında bulunmasıdır!" Bu tutumu doğrulayan anlamlı uygulamalar hiç de az değil; dini bayram günlerinin resmi tatil ilan edilmesi devletin kadro tesis ettiği camilerde ibadet yapılması vb.

Gazete sayfaları ve ekranlardan taşan dini yayın bolluğu, "Ramazan'da olur böyle şeyler" mantığına sığınıyor. Aynı mantık, bayram ertesinde gazete okurunun veya seyircinin aynı nitelikte yayına talip olmayacağını varsayıyor. Mevsimlik, günlük, aylık bir din ihtiyacı ile karşı karşıyayız bu durumda. İlahiyat Fakülteleri'nin "Light" hocaları, cumadan cumaya ve senede bir ayı tecavüz etmemek kaydıyla dini telkin ve irşadda bulunabilirler! Daha fazlası? Hayır, din, öngörülmüş kompartmanında tutulmalıdır. Camide namaz kılınabilir mesela;

devlet bunu mesele yapmaz, fakat resmi kurum bünyesinde mescid açmak, dinin kamu alanına tecavüzüdür ve behemahal hoşgörülemez!

Bu tavrın doğru veya yanlış olup olmadığını tartışmıyorum zira varılması muhtemel sonuçlar, her iki açıdan da hayal kırıcı olabilir. Suali "din"e yöneltirseniz din, parçalanma veya kompartmanlarda karantinaya alınmaya rıza göstermez. Din, bütünün peşindedir. İnsanı zaman ve mekan içinde bütün olarak görür. Buna mukabil kendini enikonu "dindar" sıfatıyla tanıtanların haylicesinde, dinden yalıtılmış zaman ve mekan tasavvuru hiç de eksik değildir. Din birleştirme iddiasındadır ama modernite parçalar. O yüzden gazete okurunun kısm"ı azamı Ramazan'dan Ramazan'a dini şahsiyetinin hatırlanmış olmasından bir hakaret kasdı çıkarmaz. Olup bitenler tabiidir. Bir kandil gecesinde icra edilen yoğun ibadet seansı bir ibadet seansı nasıl olsa bir senelik dua ve ecir ihtiyacını karşılayabilmektedir. Hemen herkesin oruç tutan bir dedesi, Hacc'a gitmiş bir haminnesi olmuştur vaktiyle. Zaten din denilen şey kalp temizliğinden ibarettir. Kimse kimsenin kalbinin içini bilemeyeceğine göre.

Problem dinin zaman ve mekan içinde devamlılığında değil. Bu teorik bir meseledir ve dinin teorisi, dini pratik karşısında revizyona gelmez bir metanet gösterir. Asıl mesele, parçalanmışlıklarımıza rıza göstererek yaşayıp gitmek, izole kompartmanlarda bölünmüş hayatın sızısını duymamaktır.

Sığlık

Taliban'ın tahmin edilenden önce ve şaşırtıcı bir dirençsizlikle teslim bayrağını çekmesi, Türk medyasının sırça saraylarında "konuşlanan" bir kısım "yeni dünya düzeni" taraftarının ruhundaki fırtınayı yatıştırdı ve duygularını tahlil etmekte turnusol kağıdı vazifesi gördü. Bu zevat bir süre önce nüfus kağıtlarında yazılı "din" meşruhatından ve ondan daha elim ve vahim olmak üzere medeniyetler klasmanında "İslam" başlığı altında nitelendirilmekten ötürü feci bir travma içinde bulunuyorlardı. Açık açık "kültürel ve dinî aidiyetime bakmayın; ben de sizler kadar Amerikalıyım" diyecek kadar dürüst olamadıklarından tek kelimeyle "trajik" bir duruş sergilemekteydiler. İşte böyle bir halet içindeyken kağıttan kaplan Taliban'ın kumdan mamul son kalesi de düşünce bizim yeni dünyacıların zihni berraklaştı. Trajik bir arakesite yarı ağlamaklı-yarı sırıtkan görünmekten kurtuldular.

"Evet, eller yukarı ve şalvarlar aşağı, Kandahar'ın Taliban'ı hizaya gir! Hadi at belinden fişekliği de görmemiş olayım.

"Vay kör Ömer, vay Molla efendi, çık canım, çık sen de deliğinden. Essalüm aleyhüm (yanlış ifadeyi kasden düzeltmedim. ATA) ve rahmetullah, gel yahu öyle baş köşeye teşrif buyur. Ve çöz şu sarığını da adam gibi estetiğimi bozuyor. Bitlenmek de istemem. "Ya seyyid, Allah rızası için şunu bir anlat."

İktibas etmek zorunda kaldığım bu satırlar, fark ettiğiniz üzre seviyeli bir tahlil, tenkid veya tespit ihtiva etmiyor. Eski tabirle bu, tam bir "ufunet ifrazatı, iltihap tahliyesi, bir cerahatın yarılması." Yazar, vaktiyle içine düştüğü trajedinin ipuçlarını, ağız bozarak unutturma gayreti içindedir. Ve bu satırlar basın dünyamızda bazı kalemlerin ne kadar derin bir kimlik buhranı içinde mevkiini tespite savrulduğunu gösteren nevrotik bir belgedir.

Fikir yok, sentez yok, anlama cehdi ve anlatma azmi yok. Sadece insiyaki bir mevzi kazanma hırsıdır. Kurnazca ve canhıraş bir vücut dili hamlesi ile karşı karşıyayız.

Taliban'ın bizimle nispeti nedir? Hemen hiç! Vaktiyle Taliban'ı Afganistan sahnesine çıkaran ve ona repliğini ezberletenler, şimdi onun rolünü iptal ediyorlar. Bu esnada yapılmakta olan, rezilce bir imaj kirletme operasyonudur. "Bitli sarık... Şalvarlar aşağı... İmdiii işte kapı işte sapı, birinci raund bitti, barbarlık nakavt!..." gibi tahkir ifadelerinin arka planındaki ibra olunmuşluk hissi ve zafer duygusu, yazarının zihnindeki kuyruk acısını teskin etmekle kalmıyor, bugünlerde Taliban'ın üstüne sıvanan İslam imajını da karartıyor. Taliban Türkçe bilmez ki, yukardaki satırları görüp nedâmet getirsin; Türkiye'de Taliban taraftarı yok ki bu liberal köşe yazarının mevzi düzeltme raporunu okuyup da "eyvah hata etmişiz" diye itirafçı kuyruğuna girsinler! Öyleyse nedir bu "eller yukarı şalvarlar aşağı Taliban" şaklabanlığı; yoksa Amerikan kültür ataşelerine inceden sarkıtılmış bir "ben buradayım" mesajı mı?

Fikir ve siyaset hayatımızın sığlığı, hiç bu kadar aşikâr olmamıştı. Üçüncü dünyanın sömürge artığı entelektüellerinin bile vaktiyle buna benzer bir haysiyet zaafiyeti gösterdiğini zannetmiyorum. İşte bu sığlıktır ki şu dâr-ı dünyada millî bir uzviyet halinde dik durmamıza kifâyet etmiyor. Debelendiğimiz sığlıkta ne bütçe yapacak derecede iktisadî araçlara sahibiz, ne de diplomasi arenasında etkilenen bir aktör bulabiliyoruz kükreyişimizde. İşte bu sığlıktır ki bizi boğuyor.

Ortaoyunu bitti

İlkokulların birinci sınıflarındaki çocuklara isimlerle nesneler arasındaki bağlantıyı kurabilmeleri için öğretmenler, uzaktan rahatça okunabilecek şekilde kapının üstüne kapı, karatahtanın üstüne karatahta, pencerenin üstüne pencere yazılı kağıtlar asarlar. Modern iletişim araçlarının muhatabı olan kamuoyuna da aynı şekilde "tıfl□ı ebcedhan", yani okuma çağındaki çocuk gibi davranılması ilginçtir. Kitle iletişiminde isimlerle nesneler arasındaki anlam bağlantısı imajla pekiştirilir ve bu işlem esnasında kamuoyunun zihni, göz aracılığıyla iknâ edilir. Kamuoyu gözleriyle düşünür; hâfızası gördükleriyle sınırlıdır. Bu yüzdendir ki televizyon, sesli ve görüntülü (audio□visual) bir medya olmak niteliği ile modern dünyanın merkezinde yer alıyor. Bütün dünyada televizyon yayıncılığının getirisinden ziyade masraflı bir sektör olmasına rağmen vazgeçilmezliğinin sebebi budur. Modern dünyada kanaat her şeydir. Geçtiğimiz gün Alman mahkemeleri, Kaplan örgütünün faaliyetlerini kanundışı ilan ederek kapatılması yolunda karar verdiler. Kendi kendime "Ortaoyunu bitti" diye

mırıldandım. Haberi veren televizyon kanalı, kamuoyunun gözüyle inandığı gerçeğini bir kere daha vurgularcasına adı geçen örgütün eski faaliyetlerine ait görüntüler sunmayı da ihmâl etmiyordu tabii. Aslında Türk kamuoyu bu görüntüleri yıllar önce defalarca seyretmişti. İlk gördüğümde ilkokul müsameresini andıran bu gösterileri, amatör bir ortaoyunu diye nitelediğimi çok iyi hatırlıyorum. Kapalı spor salonunda tertiplenen bu müsamerelerde, zekâca hayli durgun olduğu açık seçik belli birtakım gençler ve çocuklar, ellerinde tahta tüfeklerle savaş eğitimi yapıyorlardı. Dalgalandırdıkları pankartlarda Türkiye'deki siyasi düzeni silahla yıkacaklarını ileri süren iddialı sloganlar vardı. Örgüt binalarının kapısındaki "Hilafet Devleti" yazısı ise, yazımın başında bahsettiğim isimlerle nesneler arasındaki anlam bağını kuvvetlendiren o çocuksu ilkokul fişlerini andırmaktaydı; inandırıcılıktan uzak, gülünçlüğün hüzün boyutlarına yaslanan ve ancak çocuklar üzerinde etki yapması beklenebilecek bir siyasi gösteriydi bunlar. Kaplancı örgüt Alman eyalet kanunlarının bahşettiği toleranstan istifade ile yıllardır Almanya'da faaliyet göstermekteydi. Başından sonuna kadar Alman polisi tarafından bu müsamere faaliyetinin büyük bir ciddiyetle izlendiğinden şüphe edilemez. Bu örgütün Türkiye'de ne kadar etkili olduğu ve ne kadar ciddiye alındığı konusunda ancak tahmin yürütmek mümkün; bence bu etki "hemen hiç" kabilindendi. Yıllar önce, bir yerde çıkardıkları aylık bülteni görüp incelediğimi hatırlıyorum. O günlerde Almanların bu örgüte niçin müsamaha ettiklerini kendi aramızda tartışmış ve "herhalde günü gelince lazım olur diye muhafaza ediyorlar" kanaatine varmıştık. Son haberlerden anlaşıldığına göre milletlerarası konjonktür, bu müsamere örgütünün daha fazla ortalıkta görünmesine izin vermemiştir. Bundan dört yıl önce Aczimendilerin teşkil ettiği bir tiyatro topluluğu sahnedeydi. Oldukça medyatik ve "kostüme" bir görüntüleri vardı. "İrtica nedir ve neye benzer?" sorusuna elle tutulur, gözle görülür bir misal teşkil ederek otobüslere binip şehir şehir geziyor, gösteri yapıyorlardı. Kaplancılar ise aynı "hizmet"i, Avrupa ve dünya kamuoyu nezdinde ifa ettiler ve görev süreleri tamamlandığında sahneden çekildiler. Bu tiyatro gösterilerinin, bütün İslam dünyasını bu kadar kolay imaj kirletmesine uğratmasında bütün vebali kötü niyetlilere atmak kolay yol; zor olan sorumluluğu üstlenmek. Doğrusunu söylemek gerekirse "İslâm" kimliğini benimsemiş herkes, hazinelerin üstünde bîhaber yaşayanların sefaleti içinde.

Limonda sarı, marulda yeşil

Hamdolsun bu yıl da Ramazan'a eriştik ve onun emsalsiz iklimini nasibimiz kadarıyla yaşadık; bunun için bayram etmeye değer elbette. Ramazan'ın bittiğini gecenin bir yarısında kapıya dayanan davulcu ihsas etti; bahşiş istiyormuş. "Âdette bu hesap bayram sabahında kapatılır" diyecek oldum. "Ağabey" dedi, "muhit geniş; bayram sabahı her tarafa yetişmek zor oluyor, üstelik tatilciler, misafirliğe gidenler...". Memleketin sünneti, çaresiz cüzdana davranacak oldum, "ama dur bakalım, senin davulcu olduğunu nereden bileyim?". Genç irisi davulcu kapı gibi bir kağıt ibraz ediverdi hemen. Mahalle muhtarlığına hitaben yazılmış bir

dilekçe ve altında "davul çalabilirsin" mealinde bir meşruhat. "Pekâlâ, davulun, zurnan nerede; vur bakalım bir rast taksim" diye çamura yatmak geldi içimden ama davulcudan utanıp hesabı gördüm. Teşekkür edip gitti. Bayramdan bir gün önce bir Alevi esnafın kenar semtlerden birindeki dükkânına yolum düştü. Dükkâna birkaç metre kala içerde birinin soba kenarında sigara içtiğini fark ettim. Selâm verip içeri girdiğimde dükkân sahibinin arkadaşı olduğunu sandığım adam yerinden kalkıp arkalarda bir yere savuştu. On onbeş dakika kadar görüşüp dükkandan ayrıldıktan sonra durumu fark edebildim ki sigara içen kişi, beni hiç tanımadığı, aramızda evveliyata dayanan hiçbir hukuk olmadığı halde hatırımı sayıp sigarasını saklamış, birkaç dakika sonra yeniden aramıza katılıp sohbete katılmıştı. Bir kalbim ısındı, bir gönlüm yufkalaştı. Nezaket ve incelik denilen kavramların henüz tamamen buharlaşıp yok olmadığını hissettirdiği için hiç tanımadığım o adama gıyâbında dua ettim. İşte Ramazan iklimi dediğim böyle bir şey işte. Her zaman ele geçmiyor. Ramazan'ın resmî bir hükmü yok ama gündelik hayatımızın tam orta yerine bütün tabiiliği ile gelip yerleşiveriyordu ve şüphesiz böylesi daha mânidardı. Bu duygular içinde Ramazan'ın son cumasında, "bugünlerde beş vakte başlayanlar, bayram ertesi namazı cumadan cumaya hatırlıyorlar" yollu sızlanan hatibi tebessümle dinledim; "Bu güzellikleri hep birlikte yaşadığımız için birbirimizi kutlamalıyız" demesini beklerdim en azından. Üstünde durmadım. Arife çarşısı mahşer gibiydi. Karla karışık inen yağmura rağmen telâş içinde bayram hazırlığı görmeye didinen kalabalıkları zevkle seyrettim. Çok uzaklarda, uzak gurbetlerde ve ecnebi memleketlerinde bayram etmek zorunda kalanların bu güzellikleri paylaşamadığı aklıma geldi. Alışveriş uğultusuna bir kere de onların nazarıyla bakmak geldi aklıma. Öyle baktım. Manav dükkanları, balıklar, bakkallar, şekerciler düğün yeri gibiydi; şıkır şıkır, pırıl pırıl, rengârenk ve tam ortasından hayatın küçük saadetlerine yollar açan bir bereket manzarasıydı bu; limonun sarısı, marulun yeşili, portakalın turuncusu, elmanın alı, patlıcanın moru öyle bir cümbüş içindeydiler. Hamdettim. Krizin etkisi hissedilir derecede azalmaya başladı ama iyimser olmak için daha güçlü sebeplerimiz var bizim; evvelâ değme toplumların dayanamayacağı bir iktisadi çöküntüyü göğüsleyebilmemizi sağlayan dayanışmamızı hatırlayalım. Ramazan ikliminde dayanışma, su gibi hava gibi olağan bir şey haline geliyor. Dünya televoleden ve hükümet merkezli siyasi debelenmelerden ibaret değil; ekmek sıcak ve leziz, çay kıvamında, yağmur yağıyor ve yarına dair güzel ümitlerimiz var. Erişenlere saadet, defteri kapananlara rahmet; biz bu bayramı hak ettik. Bayramımız bayram olur inşallah!

"Abiyane" bir habere dair

Manşette gerdan titretip göbek atmanın, kalça kıvırıp "rampi rampi" tempolarıyla ince bel figürleri sergilemenin nasıl bir şey olduğunu artık biliyoruz; Hürriyet gazetesi, basın dünyasındaki kıdemine ve "ağırlığına" yaraşmayan bir tiz sevinç edasıyla geçtiğimiz çarşamba günü müjdeyi verdi: "Failatün failün dönemi bitiyor". Haber manşet haberi ama aslında hepsi bir paragraftan ibaret, üstelik mahreci de belirsiz; "Bakanlık" lise

müfredatındaki edebiyat tarihi derslerini kaldıracakmış ve böylece edebiyat tarihi öğretiminde dünden bugüne değil, bugünden düne doğru bir istikamet takib edilecekmiş. Gerisi editör şişirmesi ve bir yığın temenni; meselâ manşet spotundaki ibare şöyle, "Önce Orhan Pamuk, Buket Uzuner vs. gibi yazarları öğrenecek gençler, sonra Tanzimat ve sonrası yazarları tanıyacak". "Sonra Tanzimat ve sonrası yazarları.." ibaresindeki kakafoniyi kime maledelim; editöre mi, yoksa bir cümlelik haberi bomba gibi patlatan muhabire mi?

Manşetin hemen altındaki 48 puntoluk cümledeki vurguya dikkat: "Milli Eğitim Bakanlığı, eğitimde gerçeğe dönüyor". Bu cümlenin ortasındaki virgülün ne işe yaradığını Hürriyet'in editoryal kadrosu düşünedursun "eğitimde gerçeğe dönmek" ibaresindeki kirli yoruma dikkat kesilelim; hani haber metninde yorum yapılmayacaktı? Gerçeğin ne olduğunu, ne zamandan beri Hürriyet gazetesi tesbit ve telkin etmeye başladı?

Haberin doğru olup olmadığını bilmiyorum; doğrusu Milli Eğitim Bakanı'nın böyle bir icraatta bulunması beni şaşırtmaz; eğer doğruysa isabetli olup olmadığını ayrıca tartışırız ama haberin sunuluş tarzı, bana göre tam bir editörlük skandalıdır. "Okuyucu anlamayabilir, televole üslubuna çekelim ki önemi farkedilsin" yaklaşımını alenen kınıyorum. "Failatün failün dönemi bitiyor" ibaresindeki tahkir, bütün edebiyat öğretimini Hababam Sınıfı seviyesinde gören ve aşağılayan bir muhteva içinde. Okuyan da zanneder ki liselerdeki edebiyat dersleri neredeyse medrese ruhuyla yapılmaktadır. Yanlış. Derdimiz orada değil. Bizim bütün eğitim sistemimiz, gençlerimize bırakınız edebiyat zevki ve derinliği kazandırmayı, anadil öğretmekten bile âciz. Biraz ufkunuz varsa bu meseleyi tartışabiliriz. Temelinden çatırdamış bir eğitim sistemi üzerinde yapılması düşünülen minik bir makyaj ameliyesi bu; yapılsa ne olur, yapılmasa ne olur? Hiç!

Plağın arka yüzüne, yani Hürriyet'in aynı nüshasındaki spor sayfalarına geçiyoruz: Galatasaray Kulübü Başkanı Cansun demiş ki, "Fatih Altaylı'yı bir türlü susturamıyoruz Abiyane olacak ama, fazla traş cildi bozar". Haberin alt başlığı aynen böyle. Evvela fiziki kusurlar: İki cümle arasında bulunması gereken nokta unutulmuş, "ama"dan sonra ilave edilen virgül ise cabası. Muhtevaya geçiyoruz: Ne demek "abiyane"? Sakın "âmiyâne" olmasın? Dikkatten kaçmıştır, sayfa editörü lisede çok "failatün" tekellüm ettiği için zihni karışmıştır diyelim ama o ne? Haber metninde, o garip kelime ısrarla tekrar ediliyor; "Abiyane olacak ama..." İyi de, Türkçe'de "abiyane" diye bir kelime yok ki? Edebiyat tedrisi hakkında manşetten ahkâm kesen bir gazetenin editörü, sözü dirhemle tartarak tasarrufa mecburdur; böyle "abiyane" falsolar yapmak yakışmıyor.

Doğan Hızlan'ın mâlum haberin eteğinde duyurulan "Artık gençler edebiyatı sevecek" saflığına ayrıca değineceğim; tabii bu arada "Artık editörlerimiz Türkçe yanlışı yapmayacak" başlıklı bir yazı lûtfetmez ise...

Rivaldo'dan, Gima'ya insan emeğinin üst sınırı

İnsan emeğine, bütün dünyada geçerlilik kazanacak bir üst sınır koymak şarttır; alt sınırın belirli niteliğine karşılık üst sınırın "fuhş"a kadar tırmanabilmesi engellenmeli, sıradışı kalitedeki emek, sıradan emeğe nazaran makul nisbette endekslere bağlanmalıdır

Ankara'yı ilk defa 1970 yılında görmüştüm; ecnebi filmlerde gördüğümüz arkaplan bilgileri haricinde asrîlik namına bildiğimiz ve tahayyül ettiğimiz her şey Ankara'daydı. O günlerde şehrin merkezini hâlâ Ulus teşkil ediyordu. İki gariban birbiriyle randevulaşacakları zaman, "Ulus'ta heykelin dibinde buluşalım" diye sözleşiyorlardı. Talebelik yıllarımızda Ulus yavaş yavaş şehrin kalbi olmak üstünlüğünü kaybetmeye, ucundan kenarından taşralaşmaya ve pırıltısını kaybetmeye başladı. Artık iki arkadaş buluşacakları zaman, "Kızılay'da gökdelenin dibinde..." diye adres verir olmuşlardı. Gökdelen, sadece Ankara'nın değil, galiba Türkiye'nin en yüksek binasıydı ve topu topu 12 kat yüksekliğindeydi ama hemen herkesin nazarında o, modernliğin ve yüksek teknolojinin timsâli idi. Meşhur gökdeleni ziyaret etmek hiç nasib olmadı ama isteyen herkes, binanın alt katlarındaki Gima mağazasına girip çıkabiliyor, hatta vaktiyle bizim de yaptığımız gibi defalarca çaktırmadan yürüyen merdivenlerine binerek büyük şehir stajını ikmâl edebiliyordu.

Geçenlerde gazetede okudum; her ne sebepledir bilmem, Gima mağazalarının borsa değeri, aslında çok daha fazla etmesine rağmen 58 milyon dolara kadar düşmüş. Gazetenin haber editörü bu hadiseyi çok güzel bir başlıkla şöyle sunmuştu: Gima mağazası ancak bir Rivaldo kadar değer taşıyor!

Rivaldo kim? Rivaldo Brezilyalı bir futbolcu; şu günlerde yanılmıyorsam Barcelona'da top koşturmakla meşgul. Bizim açımızdan Rivaldo değil de Gima kavramı daha önemli şu anda. Gima, Türkiye'nin ilk süpermarketiydi dersem abartmış olmam. Yanlış hatırlamıyorsam Emekli Sandığı'nın hissedar olduğu bir ortaklık tarafından yönetiliyordu ve içine adım atar atmaz müşterilerini bambaşka bir dünyaya, modern tüketim ritüellerine ve alışveriş yapmanın dayanılmaz cazibesine davet eden kendine mahsus bir havası vardı. Geçen otuz yıl zarfında Türkiye bir süpermarket patlaması yaşayınca Gima, "bir ilke imza atmış" olmanın pırıltısını kaybetti galiba.

Hayal gücünün dolar cinsinden sınırı

Hayır, mesele ne Rivaldo, ne de Gima mağazalarının borsa değeri; mesele, insan emeğinin (veya fiyatının) tabii sınırı. Alt sınırı tayin etmek kolay; her ülkede yapılan asgari geçim endeksleri insan emeğinin taban fiyatını açıkça gösteriyor. Mesela bu rakam, gelişmiş ülkelerde iki"üç bin dolara kadar yükselebiliyorsa da Türkiye'de 100 dolar civarındadır. Asgari had, üç aşağı beş yukarı belli, peki üst sınır nedir?

Az önce dinlediğim bir televizyon haberine göre Amerikan kamuoyuna yönelik bir ankette Hollywood aktörlerinin film başına aldığı astronomik ücretlerin gerçekte ne kadar âdil olup olmadığı araştırılmış. Amerikalılar, Arnold Schwarzenegger'in bir film için aldığı 37 milyon dolarlık rakamı aslında hak etmediğini düşünüyorlarmış. Buna mukabil Julia Roberts'in ve şu anda ismini hatırlamayadığım bazı aktörlerin 20 milyon civarında kazanmasına normal nazarıyla bakılıyormuş! Halbuki yıllardan beri seyrettiğimiz Amerikan filmlerinde, sıradan insanlar için ikiyüzellibin veya bir milyon dolar'ın hayal sınırlarını zorlayacak kadar büyük bir para olduğunu öğrenmiştik. Yıllık gelir itibariyle 80 veya yüz bin doların, "Amerikan tarzı hayat"ın sürdürülebilmesi için dolgun bir ücret sayıldığını da biliyorduk. Bir banka soygununda veya piyango ikramiyesinde telaffuz edilen birkaç milyon dolarlık rakamlar ise dudak uçurtacak seviyede görülüyordu.

Bu durumda bir kere daha "zenginin malı züğürdün çenesini yorar" durumuyla mı karşı karşıyayız?

Temelden sakat ve zalim bir mantık

Daha duru bir zihinle düşünmeyi deneyebiliriz. İnsan emeği fiyatlandırılacak olsa bunun bir üst sınırı olmalı mıdır? Kapitalist mantık bu soruyu gereksiz ve kışkırtıcı bulur; kapitalistler, fiyatın alıcı ile satıcı arasındaki talep dengesine göre belirleneceğini, bu yüzden alt ve üst sınır belirlemenin iktisadi düzeni rayından çıkaracağını savunurlar. Rivaldo, eğer 58 milyon dolar karşılığında kulübüne en azından 60 milyon kazandırıyorsa, en azından sermaye kurtarılmış ve iki milyon da kâra geçilmiş olacağından bu rakam problem teşkil etmez. Keza Julia Roberts'in çevirdiği film, sadece Bayan Roberts oynadığı için filme 20 milyon doların üstünde hasılat yaptırabiliyorsa filmin yapımcısı bu parayı rahatlıkla gözden çıkarabilir. Söz konusu filmde Julia Roberts'in oynadığı rolü, bir başka hanım aktristin ondan daha başarıyla canlandırması önemli değildir zira isimsiz bir aktristin filme hasılat açısından yapacağı katkı, Julia hanımdan daha azdır. Öyleyse kapitalist mantık açısından bir oyuncunun filme vereceği sanat emeği, kendi başına herhangi bir anlam taşımaz. Bu noktada emek, yapılan işten soyutlanmış ve yabancılaştırılmıştır. Yapımcının herhangi bir aktristin sanat emeğine değil, ille de Julia hanımın emeğine ihtiyacı vardır.

Böylece emeğin niteliği ile onun ücreti arasındaki tabii orantı kopar ve anlamsız hale gelir; artık önemli olan Julia hanıma verilen paranın, daha fazlasını kazandırıp kazandırmayacağıdır.

İtiraf etmeliyim ki ben bu mantığı ta temelden sakat ve zalim buluyorum.

Bu kadarına "fuhş" demezler mi?

Bu örneği karışık bulduysanız Rivaldo ile Gima arasındaki değer eşitliğine yeniden dönebiliriz; bir futbolcu, nasıl olur da en azından 35 senelik köklü bir maziye sahip, yüzlerce

insana istihdam kapısı teşkil eden, stoklarıyla, iş kapasitesiyle, müşterileri ve firma markasıyla şüphesiz bir futbolcudan çok daha fazlasını temsil eden bir şirket kadar değer kazanmış olabilir? Kazandığı paranın miktarı, Rivaldo'nun futbolculuk kabiliyetini küçümsememizi gerektirmiyor, şüphesiz o çok iyi bir sporcu ama 58 milyon doların Türkiye ölçüleriyle kaç asgari ücrete bedel olduğunu hesapladığınızda, Rivaldo'nun kazandığı paranın ne kadar zalim bir miktar olduğu daha iyi hissediliyor. Zira 58 milyon doların çok büyük bir kısmı, Rivaldo'nun futbol emeğine değil, aslında Rivaldo "logo"suna ödenmektedir. Bu noktadan sonra Rivaldo'nun birkaç sezon içinde bu paradan daha çoğunu Barcelona kulübüne kazandırması bana göre anlamlı olmaktan çıkıyor ve "fuhş" haline geliyor. Yanlış anlaşılmamalı; "fuhş"un kelime karşılığı aşırılıktır, hatta aşırılığın zulüm ölçülerine varan kısmı için fuhş tabiri kullanılır; esasen "fâhiş" kelimesi, Türkiye'de bir ticaret tabiri olarak hâlâ yaşıyor ve kasdettiğimiz anlamda kullanılıyor.

Zenginin malındaki züğürt payı

Sade Türkiye'de değil gelişmiş ülkeler de dahil bütün dünyada gelir dağılımı "fâhiş" derecede adaletsiz. Liberal iktisatçıların murad ettiği mânâda bir serbest rekabet ortamı hiç olmadı ve olmayacak. Daha da beteri, emek cinsinden pekâlâ ikame edilebilecek iken (yani Julia Roberts ve Rivaldo kadar sanat ve spor kabiliyetine sahip binlerce insana rağmen) bazı şöhretlerin kazanabildiği fâhiş paralar vicdan duygusunun ve adaletin zedelenmesine yol açıyor. Henüz bir şöhret imajı kazanmamış sıradan emeğe sahip çok sayıda sıradan insanın, kendi emeğine karşı yabancılaşarak kendilerine göre şahsi bir zalimlik felsefesi geliştirmelerine sebep oluyor.

Bana göre insan emeğine, bütün dünyada geçerlilik kazanacak bir üst sınır koymak şarttır; alt sınırın belirli niteliğine karşılık üst sınırın "fuhş"a kadar tırmanabilmesi engellenmeli, sıradışı kalitedeki emek, sıradan emeğe nazaran makul nisbette endekslere bağlanmalıdır.

Esasen dikkatli bir bakış, zenginin malında ne kadar züğürt payı olduğunu açıkça gösteriyor.

Rejimin selameti için peçenizi çıkarın!

"1 Ocak 2002'yi hangi partiyle karşılayacağınıza karar verdiniz mi? Belki 20 bin kişilik bir partiye katılmak için, belki de yeni yıla yeraltında girmek istersiniz!; sayfa 11'de". Gazete dediğin böyle olmalı bire; Türk halkının zihninde günlerdir büyük bir muamma halinde tepinip duran "Yılbaşı sendromu"nu aşmak için bakalım ne alternatifler göstermişler? 11. sayfayı açıyoruz: Manşet müthiş: "Yılbaşına dans ederek girin!" Yahu bak bu hiç aklıma gelmemişti; peki nerede? Beyazıt'taki bir yeraltı sarnıcında "underground" parti veriliyormuş. İlginç fikir, denemeye değer. Tercihler tükenecek gibi değil; mesela Maslak'taki bir kulüpte 40 milyon veren herkes limitsiz "yerli ve yabancı" içki içebilecekmiş. Para mı yahu? Başka neler var bakalım? Dolmabahçe'deki bir "kültür merkezi"nde 20 bin kişilik parti varmış;

yaşasın kültür! Yeni yılı mistik bir atmosferde karşılamanın daha ağırbaşlı olacağını düşünenler için Mercan Dede, Babylon'da ev sahipliği yapıyormuş. Yabancılık çekmezsiniz kötü mü? Demokrasi'de çare tükenmez dedikleri bu olmalı işte. Peki İstanbul'dan uzaklaşmak isteyenler ne yapabilirler bir de ona bakalım: Antalya'da bir gece "klab"ında, en "entırneyşınıl" kültür adamımız Tarkan Bey'in konseri var; kaçmaz!

Efendim bu konserin siyasi boyutunu ıskalarsak hakşinaslık etmemiş oluruz; bunca "hayatî" ayrıntıyı, siz saygıdeğer okuyucularına pazar ilavesinde sunmaktan gurur ve mutluluk duyan Milliyet gazetesi, arka sayfada bu mühim politik atraksiyona dikkatlerimizi çekiyor. Başlık, "Peçe krizi". Söylemeyi unuttuk tabii: Vatani hizmetini ifa içün yıllarca gurbet ellerde ayak sürüyerek memleket yolunu unuttuktan sonra tesadüfen kanunlaştırılan "dövizli askerlik"le birlikte Yeşilköy hava limanına "boarding" yapan arsıulusal yüz akımız Tarkan Bey'in konserinde Mezdeke Grubu da yer alıyor. "Mezdeke kim yahu?" dediniz mi yandınız ki ne ayıp! Mezdeke'nin ne ve kim olduğunu çıkaramayanlar için gazeteniz, sayfanın başına dört sütun eninde koca bir fotoğraf yerleştirmiştir. Bunlar "üç dans sanatçısı hanım"; pavyon dilinde "dansöz" denildiği de vakidir fakat biz yine hanım dans sanatçısı demeye devam edeceğiz. Bu Mezdeke, icra"yı san'at eyler iken yüzlerine peçe takıyorlar ve suret"i kat'iyyede peçelerini çıkarmıyorlar! Yahu yoksa bunlar vatanın ve milletin bütünlüğüne azm ü cezm ü kasd ile Cumhuriyet'in temel niteliklerini beş paralık etmeğe kalkışan başörtülü takımından mıdır, yoksam ki Taliban rejimini Türkiye'de hükümfermâ kılmağa kalkışan gipgizli bir örgüt müdür diye heyecanlanmayınız aziz okuyucularımız; fotoğrafları, grubun ideolojik yörüngesini âşikâr ediyor netekim: "Altı kaval, üstü Şeşhane!". Yani, gözden gerdana kadar peçe gayet mazbut lakin alttarafı alabildiğine çağdaş, ilerici, muasır: Siz buna kısaca "üryan" da diyebilirsiniz!

Ee, n'oolmuş? Efendim şöyle: Meğer bu yılbaşı programı canlı olaraktan 72 ülkeye yayınlanacak imiş. Denizli valisi, vaziyetin mânâ ve ehemmiyetine binaen Turizm Bakanı'na "acildür; te'hiri belki de idamı müstelzimdür" kaydıyla faks çeküben, "bu kızlar peçeli çıkarsa ülkemiz açısından olumsuz bir imaj olur, bu kızlar yerine daha çağdaş dans grupları konabilirdi. Hiç olmazsa bu gecelik peçeleri açsınlar" deyu temennâda bulunmuş. Böyle müteyakkız valiler oldukça geleceğe güvenle bakabiliriz arkadaşlar! Mühim olan testi kırılmadan ikazda bulunmak; vali daha ne yapsın yani? Şimdi yumurta küfesi Turizm Bakanı'nın sırtında. Bakalım Mezdeke'ye peçesini çıkarttırabilecek mi? Başaramazsa kötü; rejimin haysiyeti mevzubahis ayol!

Bu arada sizler eminim ki hangi "klab"a gidip kiminle ve ne kadar dans edeceğinize kaç okka "limitsiz" yerli ve yabancı müskirat şurbedeceğinize karar vermişsinizdir. Teşekküre değmez, vazifemiz; "çağdaşlığın yolu bir!"

Saç jölesi ve Tanpınar!

Günün yükselen burcu Tanpınar. Doğumunun 100. yılı, Tanpınar'ın kitapları için bir "ba's"ü bâ'del"mevt" heyecanı ve bereketine sebep oldu. Doğum ve ölüm yıldönümlerinde hatırlanmak bizde her fikir adamına nasib olmaz. Yapı Kredi Yayınları'nı işbu "edebiyat arkeolojisi" başarısı sebebiyle tebrik eder, himmetlerinin devamını dileriz.

Tanpınar'la ünsiyetim üniversite yıllarına tesadüf ediyor; 70'li yıllarda Tanpınar "yükselen değer" değildi ama arayan bütün kitaplarını bulabiliyordu. Âşinâ bir çehreydi benim için Tanpınar ama bu mesafeli bir ünsiyet. Mesafeden kasdım ne: Eski hayat tarzının temel rükünlerini teşkil eden câmi, ev, medrese, tekke ve kahvenin pencerelerinden derûnu seyreden, bu seyir esnasında Yahya Kemal'in bir ramazan günü Üsküdar'da "oruçsuz ve neş'esiz" yaşadığı gönül burukluğunu hissederek sarsılan ama içeriye girip müessesenin derûnu ile hemhâl olmakta azîm tereddüdler geçiren tahlil gücüdür Tanpınar. Mütereddid ve cesaretsiz. Tereddüdünü bir kimyager hassasiyetiyle tasvir ve tahlil ettikten sonra sırtını dönüp kendini ait olduğu yere sürükleyen bir fikir adamı. Ondan istifade ettim şüphesiz lakin sevemedim. "Sevmek şart mı" derseniz "evet" derim; sevmek şart!

Türkçe'yi tasarruf tarzına daima hayranlık duydum; hatta diyebilirim ki Tanpınar okumaları benim için çoğu defa gizliden gizliye cümlelerindeki üslûp tılsımını aramakla geçmiştir. Uydurukçaya asla tevessül etmemesi ve eserlerinde daima yüksek bir terkib iktidarı göstermesi daima saygı ve hayranlığımı celbetti.

Yahya Kemal'i mâbed kapısında mıhlayan alafrangalığı, Tanpınar'a da sirayet etmiş midir? Muhtemelen. Ahmed Hamdi Tanpınar, iki medeniyet dairesi arasında yalpalayan tereddüdün en seviyeli temsilcisidir ve eserleri, bu nazarla okunmadıkça zihinde yerini bulmuş olmazlar. Kendi kuşağı içinde Tanpınar, bu trajediyi bütün derinliği ve genişliği ile eserlerine aksettiren isimdir.

Günün yükselen burcu; peki okunuyor mu? Hayır! Bugünün gençliğinde Tanpınar'ı okuyup anlayacak ve onu değerlendirecek zihnî âletler yok. Sevabına sadeleştirseniz bile nâfile. Sadeleştirmek, okuyucu sayısını artırmıyor; gerçek okuyucunun işini zorlaştırıyor o kadar. Zannetmeyiniz ki genç kuşakların zihni, şu son "failatün failün" numarasından sonra fukaralaşacaktır; bilakis nice yıllardan beri gençlerimiz fecî bir lisan zaafiyeti ile mekteplerinden mezun ediliyorlar zaten. Geçenlerde derste bir öğrenci, "Mütemadiyen ne demek hocam?" diye sordu; sade o değil bütün sınıfın bu kelimeyi bilmediğini fark edince dehşete kapıldım. Her gence bir takım Tanpınar hediye etseniz ne olur; hiç! Tanpınar, birinden diğerine savrulmaktan yorulduğu ve şüphesiz çok iyi tanıdığı iki farklı dünyanın ve medeniyetin ârâfında kalmış bir adamdı; yeni okuyucusu Tanpınar'ı anlayabilir mi? Onda her iki dünyanın bilgisi de mevcut bulunmuyor. Kendi âlemimizden haberdar değiliz çünkü dilimizi kaybettik. Batı'da gördüğümüz ise televizyon ekranlarında ve tüketim reyonlarında

fink atan pop kültüründen ibaret. Hangi âletle tanıyacaksınız Tanpınar'ı? Genç okuyucu, derinliğinden koparılmış yarım"yamalak bir Türkçe ile ondan daha yarım"yamalak bir internet İngilizcesi arasına sıkışıp kalmıştır. Dili olmayanların dünya görüşleri de olmaz.

Kültür sayfasındaki haberden Tanpınar'ın bu sene içinde 40 bin sattığını öğreniyoruz. Türkiye'de kitaplar artık biner biner basılıyorken dudak uçuklatıcı bir rakam. Kriz bahane, eskiden de böyleydi. Ben Abdullah Kılıç'ın yerinde olsaydım, Tanpınar kitaplarının tirajını saç jölesi satış rakamlarıyla kıyaslardım ve böylesi daha mânidar olurdu.

Medenî bir mesele: Nasıl eğleniriz?

Bu gece yılbaşı, ne yapacağız? En muhafazakârımız bile akşam evine giderken 100 gram çekirdek olsun götürmez mi evine? Ertesi gün tatil, okullar kapalı; o neyse fakat çocukların kâbusu kurslar da dükkân açmayacaklar. Aile akşam sofrasında bir araya gelecek, televizyon açılacak; ekranlardan odalara seviyesiz espriler, sululuklar, pavyon kalitesinde müzik boca edilecek; eski tâbirle çoğumuz "PTT" yapacağız: Pijama, terlik, televizyon. Birkaç müeddep kanal hariç mutlaka dansöz çıkarılacak, alelacele başka kanallara seğirteceğiz. Sonra?

Yılbaşını bir tarafa bırakınız; bizim bir sevinmek, eğlenmek, bir an olsun neşelenmek için geliştirdiğimiz medenî bir üslûp var mı? Evlatlarımız, yakınlarımız evlendiğinde düğün yaparız. Düğünlerimizin kahir ekseriyeti, acınacak derecede "eğlence özürlü" eğlenme gayretlerine sahne olur. İçkili düğünleri saymıyorum, içkinin kat'iyyen men'edildiği cemiyetlerde bile bazı gençler kıyı"bucak meyve suyuna karıştırılmış vokta çekerler. Köşeye lök gibi kurulmuş orkestra, "La Comparsita"yı müteakiben aynı ritim ahengini taşıyan günün moda parçalarını zangırdatıp durur. Gürültüden yanınızdakiyle konuşamazsınız. Ekşimeye yüz tutmuş karton kutulu mevye suyu ile sunulan bayat kuru pastalar, kreması margarinle doyurulmuş karbonat kokulu yaş pastalar ikram edilir. Sonra dans rezilliği başlar; gerçekten rezilliktir çünkü bir salon dolusu adam içinde birkaçı hariç kimse dans bilmez, taklid ederler. Sahte ve ürkek bakışlarla piste çıkılır; çiftler birbirine çarpmamak için sarkaç gibi bir sağa bir sola yalpalanarak "murad alırlar". Derken orkestranın kararıyla daha hareketli parçalara geçilir. Kerhen çağrılmış uzak akrabalardan birkaçının dekolte giyinmiş hanım üyeleri, bazı akrabalarını utançtan masanın altına sokacak figürlerle döktürüp dururlar. Çiftetellide çok durulmaz, "Roman havaları"na geçilir; bunca garip figürü nereden ve hangi boş zamanda talim ettiğini asla kestiremediğiniz bazı erkekler, ceketlerini kalçalarına bağlayıp kalça ve göbek titreterek ana"babalarının "maaşallah"larını, bu satırların yazarı gibi anti"sosyal zevatın ise hayretlerini celbederler. Gelinin suratı plastik badana ile kaplanmış gibi sun'i bir makyajla sıvanmıştır. Damat ise ilk ve son defa giydiği elbisenin içinde rahatsız ve tedirgin. Çocuklardan başka kimseyi memnun ve mutlu etmeyen mânâsız dernekler...

Uzatmaya gerek yok. Şimdiki zaman, insanlara, toplumlara ve medeniyetlere bir sual sormuştur: "Eğlence sizin için ne anlam taşır; hangi vesileyle ve nasıl eğlenirsiniz?" Bu

sorunun cevabı düğünde şerbet dağıtıp ilahi ve dini musiki icra ettirmek değildir; düğüne katılan bütün hanımların başörtülü olması, içki yerine meyve suyu ve gazoz ikramı da değil; cevaptan çok kaçış! Bu cevabı sıradan insanlar veremez; buldukları cevap, yukardakine benzer az"çok. Entelektüeller, fakihler, gerçek kanaat önderleri vermelidir cevabı. Ya birileri çıkıp "ne eğlencesi, eğlenmek yasaktır" diyecek veya "eğer hâlâ birkaç emare varsa" medeniyetimizin bütün fakülteleri harekete geçirilip doğru örnekler ve tatbiki kabil "had"ler getirilecektir.

Dini bayramlarımız eğlenmekten ziyade ziyaret teatisi anlamına kilitlenmiştir; eğlence fikri için model teşkil etmezler. Bugün yılbaşı, neleri yapmamamız gerektiğini cuma hutbelerinde dinleyip irşâd olduk; tamam, sıradan bir gün bu. Peki, yarın bir vesileyle eğlenmek gerektiğinde ne yapacağız: Yasaksa yasak deyin; değilse âdâbını gösterin!

Şimdiki zamanın suallerine cevap veremeyenler, eninde sonunda "Firenk Mukallidi" olur çıkarlar. Şimdi hepimiz ucundan"kenarından Firenk mukallidiyiz çünkü "şimdiki zamanı"nın bedelini ödemeden, veresiye usulü yaşayıp gidiyoruz.

Not: Yeni yılınızı, herkese sıhhat, afiyet, huzur ve bereket getirmesi temennisiyle tebrik ederim.